Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Stamina bob
Datum: vrijdag 11 september 2020 11:17:49
Bijlagen: bijlage 2 ovp gebied.pdf
bijlage 3 overeenkomst EZK en prov overdragen beleidsverantwoordelijkheid welzijn.pdf
bijlage 4 TK brief gehouden wild 5000 ha.pdf
bijlage 5 uitspraak RB niet ontvankelijk.pdf
hhverzoek st stamina.pdf
kvk stamina.pdf
TRCNVWA-2019-6459 20192810 besluit st stamina OVP.pdf

Hai
Hierbij alle stukken
Groeten 10.2.e

Van: 10.2.e @minezk.nl>
Verzonden: donderdag 10 september 2020 18:04
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e
<10.2.e @minezk.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: Stamina bob

Beste 10.2.e ,
Vanuit onder meer WJZ zijn we aan het kijken naar de Stamina bob. Het lijkt ons daarbij handig als we ook over het handhavingsverzoek beschikken.
Zou dat handhavingsverzoek aan ons toegestuurd kunnen worden?
Met vriendelijke groet,

10.2.e
Wetgevingsjurist
.....
Directie Wetgeving en Juridische Zaken
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, en
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag |
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
.....
T 070 10.2.e
M 06 10.2.e
10.2.e @minezk.nl
www.rijksoverheid.nl/ezk
www.rijksoverheid.nl/lnv

Handhavingsverzoek 22/8/19 STAMINA

(2)

70a

Area name	Surface area (ha)
Current area (2010) fenced for Heck cattle, koniks and red deer	
Grasslands and roughage drained part OVP	1714
Marshlands undrained part OVP	2145
Shallow water OVP	1627
Total	5486
Additional areas that the red deed can currently enter and could be added as shelter for Koniks and Heck cattle	
Oostvaardersbos woodlands	173
Driehoek woodlands	75
Potential other areas to be added as winter shelter	
Kotterbos woodlands (property of Province of Flevoland)	372
Woodlands Hollandse Hout (property SBB)	947
Woodlands and grasslands Praambos	267
Oostvaarderswissel connection to Horsterwold	134
Horsterwold (property of SBB)	2519
Oostvaarderswold: currently (Nov 2010) planned acquisition of agricultural land	2545

Figure 1. Location and surface area of main habitats within the fenced Oostvaardersplassen, of adjacent woodland areas that potentially could be added, of two corridor options and the Horsterwold that could be connected by these.

Uit: Van Geel

2. De Oostvaardersplassen

In dit hoofdstuk wordt het Oostvaardersplassengebied getypeerd in de paragrafen 2.1 tot en met 2.3. Paragraaf 2.4 bevat uitgangspunten voor het advies van de commissie. Het hoofdstuk sluit af met het voorstel van de commissie voor het algemene doel van het provinciaal beleid voor het Oostvaardersplassengebied (paragraaf 2.5)

Het Oostvaardersplassengebied bestaat uit een kerngebied met een moerasdeel en een graslanddeel (ook wel: grazig deel) en uit randen die grotendeels bebost zijn: Oostvaardersbos, Kotterbos, Oostvaardersveld en Hollandse Hout – zie figuur 1.

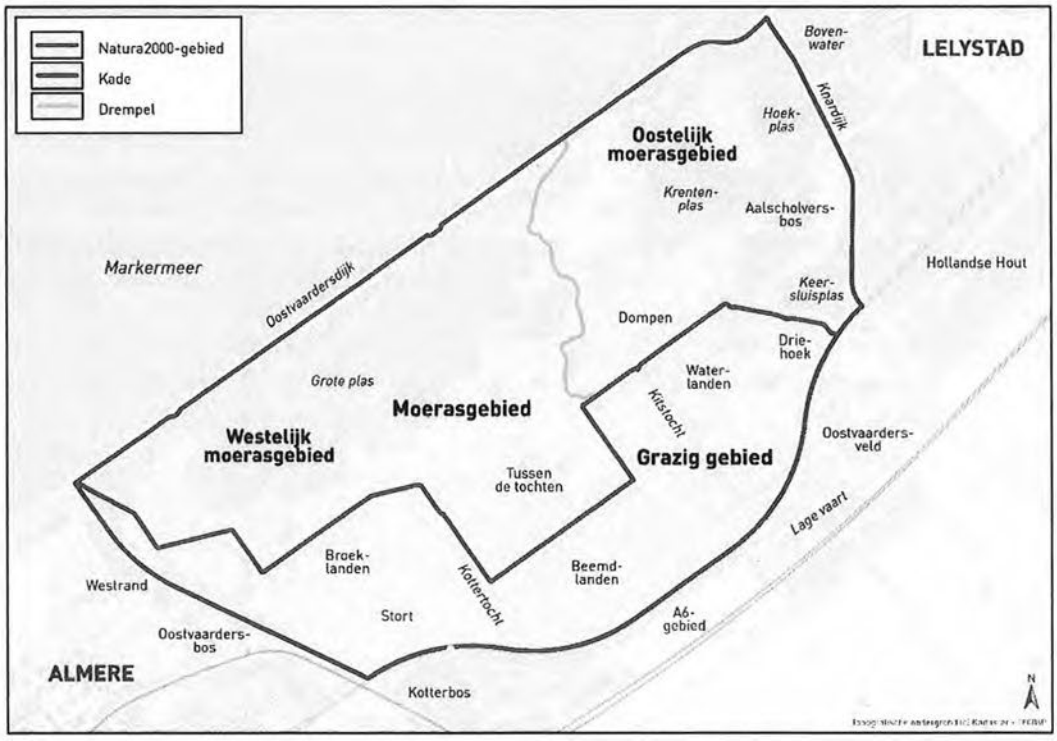

Figuur 1. Toponiemen Oostvadersplassen (kaartproductie Provincie Flevoland, Team GEO)

2.1 Uniek gebied

Kerngebied

Het kerngebied Oostvaardersplassen is een uniek natuurgebied in een hoogdynamische, metropole omgeving. Gelegen aan de rand van de Metropoolregio Amsterdam, de dichtbevolkte Randstad en tussen Almere en Lelystad is het voor Nederland en zelfs voor noordwest Europa, een relatief omvangrijk natuurgebied van 5480 hectare. In dat gebied hebben diverse vegetaties zich spontaan ontwikkeld, is rust en ruimte voor het broeden en foerageren door vele vogelsoorten en is er een leefgebied voor grote en kleine zoogdieren. Het gebied onderscheidt zich van andere natuurgebieden in Nederland door zijn omvang, grote soortenrijkdom, grote aantallen watervogels en omvangrijke kuddes grote herbivoren (hierna: grote grazers): runderen, paarden en herten. Het

Overeenkomst tussen de Staatssecretaris van Economische Zaken en het College van Gedeputeerde Staten van de Provincie Flevoland

Dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen

Partijen,

- De staatssecretaris van Economische Zaken, 10.2.e , handelend in de hoedanigheid van bestuursorgaan, hierna te noemen: "de staatssecretaris",

- Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland, handelend in de hoedanigheid van bestuursorgaan, namens deze de commissaris van de Koning, 10.2.e , daarbij handelend ter uitvoering van het besluit door Gedeputeerde Staten van 10 mei 2016, nummer GS 1901488, hierna te noemen: "het College",

OVERWEGEN HET VOLGENDE:

1. Vanaf 1983 zijn de grote grazers heckrund, konikpaard en edelhert geïntroduceerd in het natuurgebied Oostvaardersplassen in de provincie Flevoland om op een natuurlijke manier te zorgen voor kort grasland voor foeragerende ganzen.
2. De grote grazers bevinden zich op een terrein groter dan 5 000 hectare en worden om deze reden als in het wild levende dieren beschouwd.[1] Het recht om deze dieren te vangen of te doden komt aan de eigenaar of gebruiker van de grond toe. De dieren vallen daarnaast onder de zorgplicht van artikel 2 van de Flora- en faunawet (met ingang van 1 januari 2017: artikel 1.11 van de Wet natuurbescherming) en van het ook op in het wild levende dieren toepasselijke artikel 2.1 van de Wet dieren. Daarnaast is het edelhert aangemerkt als een beschermde inheemse diersoort, waarop de verbodsbepalingen van de artikelen 8 tot en met 12 van de Flora- en faunawet (met ingang van 1 januari 2017: artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming) van toepassing zijn.
3. Staatsbosbeheer is eigenaar van het gebied Oostvaardersplassen en is belast met de uitvoering van het beheer met inbegrip van de hiervoor genoemde zorgplichten in het kader van dierenwelzijn van de grote grazers. Staatsbosbeheer handelt daarbij in het kader van zijn taken, gelet op artikel 3, eerste lid, van de Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer, in overeenstemming met het door de minister van Economische Zaken geformuleerde beleid.
4. Het gebied Oostvaardersplassen is bij het op 17 februari 2010 in werking getreden besluit van de toenmalige minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit definitief aangewezen als een speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, eerste en tweede lid, van Richtlijn 79/409/EEG (Vogelrichtlijn).[2]
5. De instandhoudingsdoelstellingen voor deze speciale beschermingszone vormen het uitgangspunt voor het op 14 oktober 2015 door de staatssecretaris, na instemming van het College, vastgestelde Natura 2000-beheerplan Oostvaardersplassen.[3]
6. In het Natura 2000-beheerplan worden de grote grazers beschouwd als een integraal onderdeel van het ecosysteem met een zelfstandige waarde; met hun begrazing ondersteunen zij de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van vogelsoorten.
7. De staatssecretaris is het bevoegde gezag voor het vaststellen van het Natura-2000 beheerplan. Met ingang van 1 januari 2017 is het College op grond van artikel 2.3 van de Wet natuurbescherming het bevoegde gezag voor het vaststellen en wijzigen van het Natura 2000-beheerplan.
8. Het College is verantwoordelijk voor de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan en zorgt met de op grond van het Bestuursakkoord natuur[4] en het Natuurpact[5] beschikbare middelen voor de

---

[1] Memorie van toelichting bij het wetsvoorstel natuurbescherming, Kamerstukken II 2011-2012, 33 348, nr. 3, blz. 181
[2] Stcrt. 2010, nr. 2212
[3] Stcrt. 2015, nr. 40290 en Stcrt. 2015, nr. 40290-n1
[4] Het geheel aan afspraken uit het onderhandelingsakkoord decentralisatie natuur d.d. 20 september 2011, de aanvullende afspraken d.d. 7 december 2011 en de uitvoeringsafspraken d.d. 8 februari 2012 wordt nader geduid als "het bestuursakkoord". Zie ook TK 30 825 nr 107 (incl. bijlage), TK 30 825 nr 143 (incl. bijlage) en TK 30 825 nr. 153 (incl. bijlagen)
[5] TK 2013-2014, 33576, nr. 6

financiering van het natuurbeheer binnen het natuurnetwerk Nederland conform de kaders en uitgangspunten van het subsidiestelsel voor natuur en landschap.

9. In 2005 en in 2010 brachten twee opvolgende commissies (the International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO) 1 respectievelijk 2) in opdracht van de toenmalige minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit respectievelijk de staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie adviesrapporten uit over het welzijn van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. Het adviesrapport van ICMO2 is door de toenmalige staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie als leidraad voor zijn beleid ten aanzien van het beheer van de grote grazers in het gebied Oostvaardersplassen overgenomen. Staatsbosbeheer heeft in overeenstemming met dat beleid het advies van ICMO2 nader uitgewerkt in een Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015[6] en een Managementplan Oostvaardersplassengebied 2016, en voert het beheer van de grote grazers uit conform deze Managementplannen.
10. Op 13 oktober 2015 is de motie Heerema/Geurts[7] aangenomen waarin de regering wordt verzocht het beheer en de verantwoordelijkheid voor het dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen over te dragen aan de provincie Flevoland en dit indien nodig juridisch te borgen.
11. Ter uitvoering van de motie, en in overeenstemming met het tussen Rijk en provincies gesloten Bestuursakkoord natuur, waarin de afspraken over decentralisatie van het natuurbeleid zijn vastgelegd, en in overeenstemming met het in 2014 tussen de toenmalige staatssecretaris van Economische Zaken en Staatsbosbeheer gesloten convenant[8] waarin is afgesproken dat Staatsbosbeheer met iedere provincie afspraken maakt over het uitvoeren van het gebiedsgerichte beleid, achten Partijen het wenselijk om specifieke afspraken te maken over het overdragen door de staatssecretaris van de verantwoordelijkheid voor het beleid ten aanzien van het dierenwelzijn van de grote grazers in het gebied Oostvaardersplassen. Deze overeenkomst strekt daartoe.

SPREKEN HET VOLGENDE AF:

Paragraaf 1. Begripsomschrijvingen

Artikel 1

In deze overeenkomst wordt verstaan onder:
- Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen: bij besluit van de toenmalige staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie van 4 maart 2011 voor de periode van 1 januari 2012 tot en met 31 december 2014 ingestelde adviescommissie[9];
- grote grazers: heckrunderen, konikpaarden en edelherten;
- International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2): commissie evaluatie beheer grote grazers in de Oostvaardersplassen, ingesteld door de toenmalige minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit[10];
- Managementplan Oostvaardersplassengebied: door Staatsbosbeheer opgestelde uitwerking en implementatie van ICMO2-maatregelen, monitoring en communicatie 2011-2015 en 2016[11];
- Oostvaardersplassen: op kaart gemarkeerd en begrensd gebied, waarvan Staatsbosbeheer eigenaar is;
- Staatsbosbeheer: zelfstandig bestuursorgaan met rechtspersoonlijkheid, ingesteld bij de Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer.

Paragraaf 2. Afspraken over het beleid ten aanzien van het dierenwelzijn van de grote grazers, review van uitvoering en ontwikkeling van het managementplan Oostvaardersplassen

---

[6] Bijlage bij Kamerstukken II 2011-2012, 32563, nr. 25
[7] TK 2015-2016, 32563 nr. 58
[8] Stcrt. 2014, nr. 35709
[9] Stcrt. 2012, nr. 26297 en Stcrt. 2015, nr. 9730
[10] Stcrt. 2010, 11191
[11] http://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/dossiers/oostvaardersplassen-beheer/over-het-gebied/beheer

Artikel 2

1. Het College is verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van het dierenwelzijn van de grote grazers in het gebied Oostvaardersplassen.

2. Het College ziet toe op de uitvoering van het beheer van de grote grazers door Staatsbosbeheer.

3. Het College neemt de aanbevelingen ten aanzien van het beleid aangaande de grote grazers van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen in acht en houdt rekening met het tot nu toe gevoerde beleid voor het beheer van de grote grazers in het gebied Oostvaardersplassen aan de hand van het adviesrapport ICMO2 bij het toezien op de uitvoering van het beheer.

4. Het College laat na inwerkingtreding van deze overeenkomst in overleg met Staatsbosbeheer periodiek een onafhankelijke review uitvoeren van het beleid ten aanzien van het dierenwelzijn van de grote grazers, de daarmee behaalde resultaten en de systemen die bij de uitvoering worden gebruikt.

Artikel 3

1. De uitkomsten van de review, bedoeld in artikel 2, vierde lid, van deze overeenkomst kunnen aanleiding zijn om het in artikel 2, derde lid, bedoelde beleid aan te scherpen of aan te passen. Bij aanpassing van het beleid wordt de toepasselijke regelgeving (in het bijzonder de Wet dieren, de Flora- en faunawet en, met ingang van 1 januari 2017, de Wet natuurbescherming) in acht genomen evenals de instandhoudingsdoelstellingen als opgenomen in het aanwijzingsbesluit, bedoeld in artikel 10a van de Natuurbeschermingswet 1998 en, met ingang van 1 januari 2017, artikel 2.1 van de Wet natuurbescherming, voor het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, alsook het voor dat gebied vastgestelde beheerplan, bedoeld in artikel 19a van de Natuurbeschermingswet 1998 en, met ingang van 1 januari 2017, artikel 2.3 van de Wet natuurbescherming.

2. De staatssecretaris zal zijn medewerking verlenen aan het wijzigen van het huidige Natura 2000-beheerplan voor de Oostvaardersplassen in de periode dat de staatssecretaris nog het bevoegde gezag is voor dit plan, indien dit voortvloeit uit de toepassing van het eerste lid.

Paragraaf 3. Financiële verplichtingen

Artikel 4

1. De staatssecretaris maakt op grond van artikel 18 van de Wet verzelfstandiging Staatsbosbeheer jaarlijks vanaf 2015 tot en met het jaar 2018 rechtstreeks naar Staatsbosbeheer een bijdrage van € 250.000,-- over voor maatregelen in het kader van het beheer van de grote grazers in het gebied Oostvaardersplassen, die conform de aanbevelingen van de International Commission on Management of the Oostvaardersplassen 2 (ICMO2) worden uitgevoerd. Deze maatregelen inzake het beheer over de grote grazers zijn: uitvoering vroeg-reactief beheer, monitoring en tellingen van de grote grazers (helicopter- en grondtellingen), verduurzamen bosgebieden, inzet externen en het geven van een extra impuls voor communicatie. Vanaf 2019 zullen de maatregelen ten behoeve van het beheer van de grote grazers geïntegreerd zijn in het reguliere beheer dan wel de reguliere bedrijfsvoering van Staatsbosbeheer.

Paragraaf 4. Geschillenregeling

Artikel 5

1. Alle geschillen in verband met deze overeenkomst of met afspraken die daarmee samenhangen, worden beslecht door de bevoegde rechter te Midden-Nederland. Een Partij kan zich echter pas op

andere wijze dan in kort geding tot de rechter wenden, indien het geschil niet volgens de procedure van het tweede tot en met vierde lid binnen 8 weken is opgelost.

2. Een Partij die meent dat een geschil bestaat, deelt dat schriftelijk aan de andere Partij mee. De mededeling bevat een aanduiding van het geschil.

3. Binnen 15 werkdagen na dagtekening van de in het tweede lid bedoelde mededeling zendt elke Partij haar zienswijze omtrent het geschil, alsmede een voorstel voor een oplossing daarvan, aan de andere Partij.

4. Binnen 15 werkdagen na afloop van de in het derde lid genoemde termijn overleggen Partijen over een oplossing van het geschil. Elke Partij kan zich door deskundigen doen bijstaan. Indien een van Partijen 2 werkdagen na afloop van de in het derde lid genoemde termijn de wens daartoe kenbaar maakt, wordt het overleg voorgezeten door een door Partijen gezamenlijk te benoemen voorzitter.

5. Elke Partij draagt de eigen kosten, voortvloeiend uit de procedure van het tweede tot en met het vierde lid. De kosten van de in het vierde lid bedoelde voorzitter worden door elke Partij voor een gelijk deel gedragen.

Artikel 6 Wijziging

1. Elke Partij kan de andere Partij schriftelijk verzoeken de overeenkomst te wijzigen indien onvoorziene omstandigheden opkomen die van dien aard zijn dat deze overeenkomst billijkheidshalve behoort te worden gewijzigd of die wezenlijke gevolgen hebben voor de uitvoering van deze overeenkomst. De wijziging behoeft de schriftelijke instemming van beide Partijen.

2. Partijen treden in overleg binnen 1 maand nadat een Partij de wens daartoe aan de andere Partij schriftelijk heeft medegedeeld.

3. Indien het in het tweede lid genoemde overleg niet binnen 1 maand tot overeenstemming heeft geleid, mag elke Partij deze overeenkomst met inachtneming van een opzegtermijn van 1 maand schriftelijk opzeggen.

4. Indien tussen Partijen overeenstemming is bereikt over het wijzigen van de overeenkomst, worden de wijziging en de schriftelijke verklaring tot instemming in afschrift als bijlagen aan de overeenkomst gehecht.

5. De (zakelijke inhoud van de) wijziging wordt gepubliceerd in de Staatscourant.

Paragraaf 5. Slotbepalingen

Artikel 7 Bijlagen

De volgende bij deze overeenkomst behorende bijlagen maken integraal onderdeel uit van deze overeenkomst:
- ICMO2, 2010. Natural processes, animal welfare, moral aspects and management of the Oostvaardersplassen. Report of the second International Commission on Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2). The Hague/Wageningen, Netherlands. Wing rapport 039. Wing Process Consultancy, Wageningen;
- Evaluatie implementatie van ICMO2-adviezen en het beheer in het Oostvaardersplassengebied, 2 december 2014, Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen;
- Natura-2000 beheerplan Oostvaardersplassen, vastgesteld op 14 oktober 2015[12];

[12] Bekendgemaakt op www.rijksoverheid.nl/natura 2000

- Managementplan Oostvaardersplassengebied 2011-2015 en Managementplan Oostvaardersplassengebied 2016;
- Kaart met gemarkeerd gebied Oostvaardersplassen in eigendom bij Staatsbosbeheer.

Artikel 8

Deze overeenkomst met inbegrip van de bijlagen omvat alle afspraken tussen de Partijen aangaande het beheer en de verantwoordelijkheid voor het dierenwelzijn van de grote grazers in het gebied Oostvaardersplassen.

Artikel 9

1. Deze overeenkomst treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening door beide Partijen en wordt voor onbepaalde tijd aangegaan.

2. Elke Partij kan deze overeenkomst met inachtneming van een opzegtermijn van 1 maand schriftelijk opzeggen, indien een zodanige verandering van omstandigheden is opgetreden dat het billijkheidshalve op korte termijn behoort te eindigen.

3. Binnen 6 weken na ondertekening van deze overeenkomst wordt de tekst daarvan gepubliceerd in de Staatscourant.

Aldus overeengekomen en in tweevoud ondertekend,

10.2.e
Staatssecretaris van Economische Zaken

Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland,
namens deze:

10.2.e
Commissaris van de Koning van de provincie Flevoland

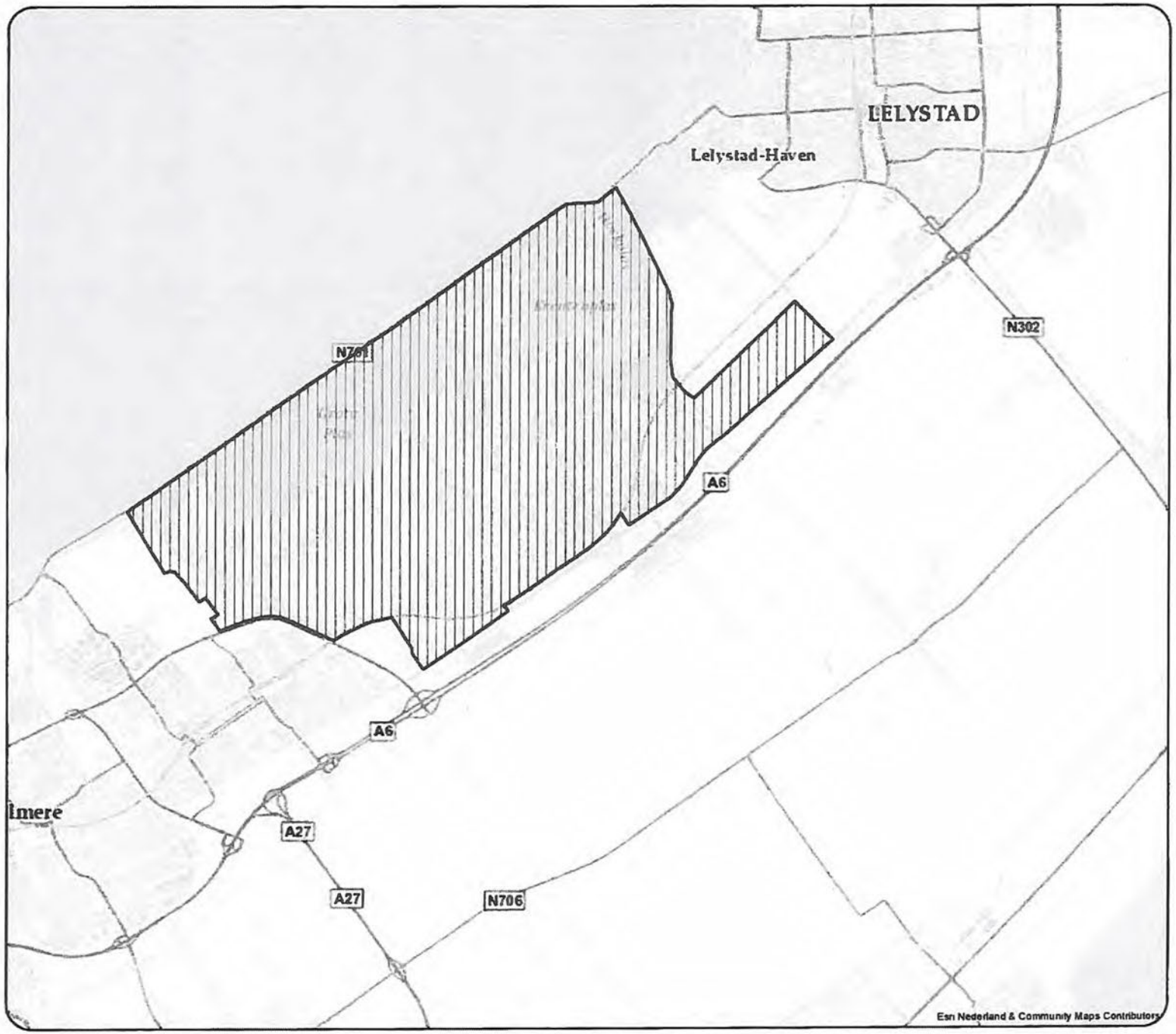

Oostvaardersplassen

Gebied grote grazers

70c

PROVINCIE FLEVOLAND

130015 | GEO | 11-05-2016

0 4 km

Handhavingsverzoek 22/8/19 STAMINA

(5)

70d

proces-verbaal

RECHTBANK MIDDEN-NEDERLAND

Civiel recht

Zittingsplaats Utrecht

zaaknummer: NL18.14196

Proces-verbaal van de mondelinge uitspraak gewezen op de mondelinge behandeling van 5 maart 2019

in de zaak van

de stichting
STICHTING AANPAK MISSTANDEN NATUURBEHEER
gevestigd te Doorn
eiseres
hierna te noemen: Stamina
advocaat mr. 10.2.e

tegen

de publiekrechtelijke rechtspersoon
STAATSBOSBEHEER
zetelend te Amersfoort
verweerster
hierna te noemen: Staatsbosbeheer
advocaat mr. 10.2.e

De mondelinge behandeling wordt gehouden in het gebouw van deze rechtbank.

Tegenwoordig zijn mrs. 10.2.e , rechters, en mr. 10.2.e , griffier.

Na uitroeping van de zaak verschijnen:
- mr. 10.2.e bestuurslid en advocaat van Stamina
- mr. 10.2.e , bestuurslid van Stamina
- mw. 10.2.e , namens Staatsbosbeheer
- mw. 10.2.e , namens Staatsbosbeheer
- mr. 10.2.e van Staatsbosbeheer.

1. Het verloop van de procedure

- de procesinleiding en de producties van Stamina
- het verweerschrift en de producties van Staatsbosbeheer
- de mondelinge behandeling van 5 maart 2019

- de tijdens de mondelinge behandeling voorgedragen pleitaantekeningen van Stamina en Staatsbosbeheer.

2. Waar gaat het in deze zaak om?

Het gaat in deze zaak om het welzijn van de edelherten, konikpaarden en heckrunderen (de grote grazers) in de Oostvaardersplassen. Volgens Stamina is het welzijn van deze grote grazers in het geding, omdat een onjuiste invulling wordt gegeven aan de zorgplicht die er voor deze dieren geldt. Er wordt uitgegaan van een zorgplicht die geldt voor niet gehouden dieren (ook wel aangeduid als wilde dieren), terwijl de grote grazers moeten worden aangemerkt als gehouden dieren en daarbij hoort een andere, strengere, zorgplicht.
Stamina vordert in deze zaak daarom:
- een verklaring voor recht dat de grote grazers in de Oostvaardersplassen gehouden dieren zijn, en dat
- Staatsbosbeheer wordt geboden om het beheer van de grote grazers aan te passen en aan te laten sluiten op het wettelijk kader van gehouden dieren.

Staatsbosbeheer voert verweer. Zij stelt zich in de eerste plaats op het standpunt dat Stamina niet ontvankelijk is in deze vorderingen, omdat de bestuursrechtelijke weg openstaat en dan ook gevolgd moet worden. In de tweede plaats voert zij aan dat de vordering moet worden afgewezen, omdat de grote grazers geen gehouden dieren zijn, maar niet gehouden (wilde) dieren.

3. Mondeling vonnis

Partijen hebben hun standpunten toegelicht en vragen van de rechtbank beantwoord. De rechtbank heeft daarna de mondelinge behandeling geschorst en na deze schorsing mondeling vonnis gewezen. Hierna volgt de vastlegging van dit mondelinge vonnis.

4. De beoordeling

4.1. De rechtbank is bevoegd om over de vorderingen te oordelen, omdat deze vorderingen zijn gebaseerd op een onrechtmatige daad van Staatsbosbeheer.

4.2. Stamina is echter niet ontvankelijk in deze vorderingen.
Het is vaste jurisprudentie dat geen taak voor de burgerlijke rechter is weggelegd als er een met voldoende waarborgen omklede bestuursrechtelijke rechtsgang heeft open gestaan of open staat, waarmee eenzelfde of vergelijkbaar resultaat kan worden behaald. Een behoorlijke taakverdeling tussen burgerlijke rechter en bestuursrechter maakt het ongewenst dat over hetzelfde onderwerp voor beide rechters procedures worden gevoerd met de kans op een andere uitkomst.
In dit geval staat een gang naar de bestuursrechter open. Stamina kan een verzoek tot handhaving vanwege dierenmishandeling indienen bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) en daarbij als argument aanvoeren dat de zorgplicht die geldt voor gehouden dieren wordt geschonden. Bij een ongewenste uitkomst staat de gang naar de bestuursrechter open. In die procedure kan dan aan de orde komen welk toetsingscriterium moet gelden, waarbij er aandacht kan zijn voor het verschillende regime voor gehouden en niet gehouden dieren.

Het feit dat de civiele rechter in een eerdere procedure tussen andere partijen ontvankelijkheid heeft aangenomen en inhoudelijk heeft beoordeeld of de grote grazers gehouden dieren zijn of niet gehouden dieren, creëert, anders dan Stamina betoogt, geen ontvankelijkheid.

4.3. Stamina zal niet ontvankelijk in haar vordering worden verklaard. Stamina zal in de proceskosten van Staatsbosbeheer worden veroordeeld. Deze kosten worden begroot op € 1.712, waarvan € 626 aan griffierecht en € 1.086 (2 x tarief van € 543) aan salaris advocaat. De over deze proceskosten gevorderde wettelijke rente zal worden toegewezen. De proceskostenveroordeling zal verder, zoals gevorderd, uitvoerbaar bij voorraad worden verklaard.

5. De beslissing

5.1. verklaart Stamina niet ontvankelijk in haar vorderingen

5.2. veroordeelt Stamina in de proceskosten van Staatsbosbeheer, tot op heden begroot op € 1.712, te vermeerderen met de wettelijke rente vanaf de vijftiende dag na het uploaden van dit vonnis

5.3. verklaart de proceskostenveroordeling uitvoerbaar bij voorraad.

Dit mondeling vonnis is gedaan door mrs. 10.2.e en 10.2.e, en in het openbaar uitgesproken, waarvan is opgemaakt dit proces-verbaal dat in het digitale systeem is geüpload op 8 maart 2019.

HANDHAVINGSVERZOEK

NVWA
Divisie Juridische Zaken
Catharijnesingel 59
3511 GG UTRECHT

10.2.e

persoonlijk afgegeven op 22 augustus 2019 door 10.2.e , bestuurslid van stichting Stamina, met bewijs van ontvangst

Datum: 22 augustus 2019

Betreft: Handhavingsverzoek Oostvaardersplassen

Geachte heer, mevrouw,

Stichting Stamina verzoekt u handhavend op te treden tegen Staatsbosbeheer ten aanzien van de grote grazers op de Oostvaardersplassen die ten onrechte niet worden beschouwd noch behandeld als zijnde gehouden dieren. Met als gevolg dat de van toepassing zijnde zorgplicht van de Wet Dieren wordt geschonden.

Dit handhavingsverzoek is ingediend op 23 augustus 2019 door stichting Stamina te Doorn. STAMINA is de afkorting van Stichting Aanpak Misstanden Natuurbeheer, statutair gevestigd te (3941 EB) Doorn aan de Prins Bernhardlaan 28 en ingeschreven bij de kamer van Koophandel op 31 mei 2018 onder nummer 71780505 (**bijlage 1**).

Stamina heeft als doelstelling het beschermen van flora en fauna en het bestrijden van misstanden in het kader van dierenwelzijn en natuurbeheer. Stamina heeft als zodanig een rechtens gerechtvaardigd belang bij het instellen van dit handhavingsverzoek.

<u>Feiten en Omstandigheden</u>
De Oostvaardersplassen tussen Almere en Lelystad is een gebied met een totale oppervlakte van ongeveer 5480 ha en is aangewezen als Natura 2000-gebied. Staatsbosbeheer is de eigenaar van dit terrein. Het is opgedeeld in een moeras van ongeveer 1973 ha; een grazig gebied van ongeveer 1880 ha; en een watergebied van ongeveer 1627 ha (**bijlage 2**).
Het gehele gebied is in fysieke zin afgesloten van gebieden eromheen; het gebied is geheel omrasterd door hekwerk. De hekken vormen een fysieke barrière die onneembaar is voor grote grazers, zoals herten, paarden en runderen. Deze dieren die hier van nature niet voorkwamen (alle drie de soorten zijn uitgezet) zijn hier binnen opgesloten.

In het grazige gedeelte leefden volgens de telling van Staatsbosbeheer in november 2018 2320 edelherten; 610 konikpaarden en 160 runderen. Vanaf 10 december 2018 tot 1 april 2019 zijn er in

totaal 1745 edelherten in dit grazige gebied doodgeschoten. In september wordt het afschot hervat totdat de doelstand van 490 edelherten is bereikt. Een aantal paarden wordt uitgeplaatst tot de doelstand van 450 is bereikt. Het is de bedoeling dat er over enkele maanden niet meer dan 1100 dieren lopen, met een maximaal toegestane uitbreiding tot 1500.

DE PAARDEN, RUNDEREN EN HERTEN IN HET KERNGEBIED VAN DE OOSTVAARDERSPLASSEN ZIJN GEHOUDEN DIEREN

In de Overeenkomst Dierenwelzijn (**bijlage 3**) staat dat de dieren in de Oostvaardersplassen niet-gehouden dieren zijn. De overeenkomst ontleent dat blijkens een noot op pagina 2 van die overeenkomst aan de Memorie van Toelichting op de Wet Natuurbescherming.

Deze Memorie van Toelichting ontleent het criterium voor het onderscheid gehouden/niet gehouden aan de Nota jacht en wildbeheer van 22 januari 1993 (**zie MvT: Kamerstukken II 2011-2012, 33 348, nr. 3 onder 7.4.4**).

Uit de Leidraad Grote grazers (**Kamerstukken II 1999-2000, 26 800 XIV, nr. 85**) blijkt dat voor de vraag of dieren als gehouden kunnen worden beschouwd, relevant is of er beschikkingsmacht is bij de beheerder. Ook in eerdere jurisprudentie is voor de vraag of sprake is van gehouden dieren geoordeeld dat de beschikkingsmacht van belang is. In de uitspraak van het Gerechtshof d.d. 11 april 2017 (**ECLI:NL:GHARL:2017:3122**) is onder andere gewezen op de parlementaire geschiedenis van de Wet Dieren, waarin staat:

> Het kenmerkende verschil tussen gehouden dieren en in het wild levende dieren is de beschikkingsmacht van de mens over het dier. Bij gehouden dieren is die macht volledig, terwijl deze bij in het wild levende dieren niet of slechts beperkt aanwezig is. Het is niet mogelijk en ook niet wenselijk om in de vrije natuur verantwoordelijkheid te nemen voor het welzijn van individuele dieren.

Vervolgens overweegt het Gerechtshof:

> Uit het bovenstaande blijkt dat de 'volledige beschikkingsmacht van de mens' over het dier het doorslaggevende criterium is of er sprake is van een gehouden dier. Daarvan is naar het oordeel van het hof bij de hier aan de orde zijnde grote grazers geen sprake. De door Stichting Welzijn Dieren Oostvaardersplassen in 5.5 genoemde omstandigheden maken dat de beschikkingsmacht van de mens (in dit geval: Staatsbosbeheer c.s.) (hooguit) in beperkte mate aanwezig is, maar niet dat hij die macht volledig heeft. Ook de wetgever lijkt daarvan uit te gaan, getuige de hierboven geciteerde zinsnede: 'Het wetsvoorstel is primair gericht op gehouden dieren. De regels die bij en krachtens dit voorstel worden gesteld, zijn dan ook alle terug te voeren op de volledige beschikkingsmacht van de mens, en de verantwoordelijkheid van de mens die dat met zich brengt. Desalniettemin bevat het wetsvoorstel bepalingen ter bescherming van het dier die los staan van het houderschap.

Ook de Leidraad wijst uitdrukkelijk in deze richting. Volgens de Leidraad behoren de Oostvaardersplassen tot een type natuurgebied (de 'grote eenheden natuurgebied') waarin het handelen van de mens een ondergeschikte rol speelt, waar natuurlijke processen een belangrijke rol spelen en waarin de populatieontwikkeling van de grote grazers een onlosmakelijk onderdeel van het ecosysteem vormt.

De conclusie van het Gerechtshof dat in het onderhavige geval geen sprake is van beschikkingsmacht van Staatsbosbeheer, acht Stamina onjuist, gegeven de relevante feiten en omstandigheden. In de betreffende uitspraak komt het Gerechtshof ten onrechte tot het oordeel dat er in het geval van de grote grazers geen sprake is van volledige beschikkingsmacht, omdat de mens beperkte invloed uitoefent op de grazers in het gebied. Stamina brengt in dat verband het navolgende naar voren.

Om de vraag te kunnen beantwoorden of er sprake is van beschikkingsmacht, en het onderscheid tussen gehouden en niet-gehouden dieren te kunnen bepalen, verwijst Stamina naar de Nota Jacht en Wildbeheer (**bijlage 4**).

In deze Nota wordt, om vast te stellen wanneer er sprake is van een niet-gehouden dier verwezen naar een uitspraak van de HR (23 juni 1941 N.J. 1941, nr. 724) waarin, kort samengevat, de Hoge Raad heeft bepaald dat wilde dieren de dieren zijn die aan niemand toebehoren en die leven in de voor hun aard natuurlijke vrijheid.

Vervolgens definieert de Nota jacht en wildbeheer de term gehouden dieren door te stellen (in paragraaf 7.2.3.) dat een beheerder van een omrasterd terrein het hierin aanwezige grofwild belemmert in die vrijheid en met uitsluiting van anderen over die opgesloten dieren beschikt (beschikkingsmacht). Daarom kwalificeert deze Nota de grote grazers in een dergelijk gebied als gehouden dieren (hekken dicht betekent: zorgplicht conform de Wet Dieren).

In deze Nota staat in paragraaf 7.2.3:

> Met betrekking tot het beheer van grofwild dat leeft in omrasterde terreinen doet zich de vraag voor in hoeverre de betreffende dieren kunnen worden beschouwd als wild in de zin van de Jachtwet, dan wel als gehouden dienen te worden aangemerkt.
> BESCHIKKINGSMACHT:
> De beheerder van een omrasterd terrein belemmert het hierin aanwezige grofwild in de voor zijn aard natuurlijke vrijheid en beschikt met uitsluiting van anderen over de opgesloten dieren. Edelherten, damherten, reeën en wilde zwijnen die leven in een omrasterd terrein waarbij geen permanente uitwisseling van grofwild met de vrije wildbaan mogelijk is, kunnen daarom in beginsel als gehouden worden aangemerkt.

Aan de vereisten in de Nota is bij de Oostvaardersplassen voldaan. Dat betekent dat, nu er sprake is van een volledig omrasterd terrein, zoals dat het geval is bij de Oostvaardersplassen, de grote grazers gehouden dieren zijn en dat er tevens sprake is van beschikkingsmacht.

In paragraaf 7.2.3. van de Nota Jacht en wildbeheer staat een uitzondering genoemd:

> Waar zich in een omrasterd terrein een volwaardige grofwildpopulatie duurzaam kan handhaven zie ik evenwel minder aanleiding de betreffende dieren als gehouden aan te merken. Ervan uitgaande dat in dergelijke terreinen een gunstige voedselsituatie bestaat, ben ik daarom voornemens grofwild dat leeft in omrasterde terreinen die tenminste 5000 ha groot zijn, in het kader van de vergunningverlening aan te merken als wild in de zin van de Jachtwet.

De Nota zondert dieren die leven in een omrasterd gebied waarbinnen zich een volwaardige grofwildpopulatie kan ontwikkelen uit. Een dergelijk gebied met een omvang van ten minste 5000 ha voldoet aan de uitzondering en de dieren in zo'n gebied kunnen worden gekwalificeerd als niet-gehouden. De Nota spreekt daarbij expliciet over het *leefgebied* van onder meer edelherten en andere dieren die als wild (is niet-gehouden) moeten worden beschouwd en de voorwaarde van een zeer goede voedselsituatie (onder 7.2.2. blz. 38).

Kortom: het gaat om dieren in een omrasterd terrein van minimaal 5000 ha en binnen dat omrasterde terrein moeten zij ook daadwerkelijk *over een leefgebied van minimaal 5000 ha* kunnen beschikken. Cruciaal daarbij is dat het moet gaan om het *leefgebied*. Dat is aldus niet het gehele terrein en/of de gehele oppervlakte van de Oostvaardersplassen. Onder habitat (is leefgebied) van een diersoort wordt volgens de Wet Natuurbescherming (artikel 1.1. lid 1 onder c) verstaan:

> Door specifieke abiotische en biotische factoren bepaald milieu waarin de soort tijdens 1 van de fasen van zijn biologische cyclus leeft.

Herten, runderen en paarden leven op geen enkel moment van hun biologische cyclus in het water (of in een moeras). Om de oppervlakte van een leefgebied voor een diersoort te bepalen geldt het criterium dat die oppervlakte toegankelijk moet zijn voor dat dier en of dat dier er tijdens 1 van de fasen van zijn biologische cyclus, leeft. Het leefgebied van de uitgezette grote grazers in de Oostvaardersplassen is beduidend minder groot dan 5000 ha. Er is slechts een gebied van ongeveer 1880 ha geschikt voor grote grazers. Aldus wordt niet aan de uitzondering van paragraaf 7.2.3. van de Nota voldaan.

Het advies van Van Geel tot verkleining van het grazig gebied is inmiddels uitgevoerd- althans voor een aanzienlijk deel. Dit houdt in dat de grazers inmiddels staan of zeer binnenkort zullen staan op een grazig gebied van slechts 1080 ha. Indien het afschot per 1 september 2019 wordt voortgezet, zullen er over enige tijd nog maar 490 herten over zijn, 450 paarden (na uitzetting) waarschijnlijk niet meer dan 200 runderen.

Aanvullend voert Stamina het navolgende aan. Staatsbosbeheer beschikt als eigenaar van het omrasterde terrein Oostvaardersplassen met uitsluiting van anderen -n.b. het Natura 2000 gebied is op de zgn. "Driehoek" na, verboden toegang- bij uitstek over de op dat terrein levende grazers.

De uitvoering door Staatsbosbeheer van de opdracht van de provincie tot het verminderen van het aantal dieren tot 1100 (conform het rapport van Van Geel) toont aan hoe groot de beschikkingsmacht van Staatsbosbeheer feitelijk al over de dieren is. Ter illustratie wijst Stamina op de uitplaatsing van de 160 Konikpaarden (**bijlage 5**). Staatsbosbeheer plaatst eenvoudig een vangweide met daarin een vangkraal en sluit daarin probleemloos 200 paarden op, om ze vervolgens te chippen, te registreren en veterinair te kunnen keuren, om ze vervolgens te transporteren. Stamina meent dat, gezien deze demonstratie van beschikkingsmacht, gelet op het kennelijk probleemloos kunnen vangen van zogenaamd 'wilde' dieren op een uitgestrekt natuurgebied en het vervolgens plaatsen van een bepaald gewenst aantal 'wilde' dieren in een vangweide, en daarna in een vangkraal, er sprake is van gehouden dieren op het gehele Natura 2000 gebied.

Gezien al deze feiten en omstandigheden kunnen de grote grazers in het gebied niet anders dan als gehouden dieren worden beschouwd.

Derhalve verzoekt Stamina de NVWA per direct handhavend op te treden en toe te zien op de naleving van alle wetten en regelgeving die gelden voor gehouden dieren, ten aanzien van de herten, runderen en paarden op het Oostvaardersplassengebied.

OVERTREDINGEN

Meer specifiek wordt handhaving verzocht op grond van de volgende overtredingen uit de Wet Dieren en Besluit houders van dieren.
Hulpbehoevende dieren eindigen in de kadaverbak ipv ze de nodige zorg te verlenen; dieren die lopen met ernstige verwondingen worden niet behandeld. Als ze niet vanzelf beter worden, worden ze afgeschoten in het kader van het z.g. vroeg-reactief beheer (WD art. 2.2. lid 8, lid 10; Besluit 1.7 onder c).
(WD art 2.1. en 2.2 lid 10 Besluit 1.7 onder e en f) Niet voorzien van voldoende voedsel en water van passende kwaliteit voor elk individueel dier. Met betrekking tot de nieuwe Beleidslijn Bijvoeren d.d. 11 december 2018 van de provincie Flevoland geldt dat pas tot bijvoeren wordt overgegaan indien de gemiddelde conditiescore van de gehele groep/kudde paarden of runderen (voor de herten geldt een ander afwegingskader) onder de 2 komt (zie ook: **ECLI:NL:CBB:2019:85 uitspraak d.d. 11 maart 2019)**. Wat ten eerste betekent dat een individueel dier kan verhongeren en dat is volgens Wet Dieren niet toegestaan. Ten tweede zou het als uiterste consequentie kunnen hebben dat indien de dieren na elkaar (om beurten) score -2 en lager bereiken, de gehele kudde zou kunnen sterven van de honger.

(WD 2.2. lid 10 jo. 1.6 lid 3 Besluit) Onvoldoende beschutting tegen extreme weersomstandigheden.
(WD art. 2 lid 3 Besluit art. 1.3 onder e) Het weiden op niet of slecht beweidbaar land anders dan voor korte duur : paarden op de kraal midden tussen het Jacobskruiskruid, platgetrapt en kaal; mest wordt niet opgeruimd, kans op ziekten daarom erg groot (besmetting) : er zijn onlangs 11 paarden in zeer korte tijd in de vangkraal overleden, wij zijn benieuwd waaraan en hebben zowel bij u als bij SBB een verzoek gedaan om ons dat te laten weten.

De Wet gaat uit van de intrinsieke waarde van het dier. Het betekent dat het dier onafhankelijk van de mens een eigen waarde wordt toegekend en dat de belangen van het dier niet zonder meer ondergeschikt zijn aan de belangen van de mens. Gelet daarop dienen dieren, voor zover dat redelijkerwijs kan worden verlangd, gevrijwaard te zijn van dorst, honger, onjuiste voeding, fysiek en fysiologisch ongerief, pijn, verwonding, ziektes, angst en chronische stress en beperking van hun natuurlijk gedrag. Dit betekent dat het verboden is om zonder redelijk doel bij een dier pijn of letsel te veroorzaken of het welzijn van een dier te benadelen. Een ieder dient voldoende zorg in acht te nemen voor dieren.
Deze regels worden overtreden op de Oostvaardersplassen.

Afschot edelherten.
Het afschot van de edelherten op de Oostvaardersplassen wordt per 1 september 2018 hervat.
Dit afschot van edelherten is onrechtmatig omdat: deze edelherten de facto de status van gehouden dieren hebben zonder gekweekt grofwild te zijn.

Gehouden dieren zijnde geen gekweekt grofwild, mogen niet op deze wijze worden afgeschoten.
Beheer met het geweer in een hertenkamp is verboden (de uitzondering: produktiedieren gekweekt grofwild, is hier niet van toepassing).

Wij verzoeken u direct per 1 september 2019 tevens ten aanzien van dit afschot handhavend op te treden.

<u>Tenslotte</u>
Wij starten deze procedure omdat de rechtbank Midden-Nederland ons dit aanraadt (bijlage onder 4.2) en het voor ons een noodzakelijke stap is om uiteindelijk bij de bestuursrechter terecht te kunnen komen.
Wij kunnen de uitkomst van uw beslissing op dit handhavingsverzoek wel raden.
Daarom ons vriendelijke verzoek om, indien mogelijk enige spoed te betrachten met uw beslissing op ons verzoek, zodat er geen onnodige vertraging op treedt in deze voor ons zo belangrijke zaak.

Hoogachtend,
Stichting Stamina

10.2.e

10.2.e

BIJLAGEN:

1. uittreksel KvK STAMINA

2. 2 kaartjes Oostvaardersplassen met afmetingen

3. overeenkomst dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen

4. relevante parafen uit Nota Jacht en Wildbeheer d.d. 22 januari 1983

5. uitspraak rechtbank Midden-Nederland d.d. 5 maart 2019 Stamina-Staatsbosbeheer

Handhavingsverzoek dd 2018/19 Stamina

(1)

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel

KvK-nummer 71780505

De onderneming / organisatie wil niet dat haar adresgegevens worden gebruikt voor ongevraagde postreclame en verkoop aan de deur.

Rechtspersoon

RSIN	858846639
Rechtsvorm	Stichting
Statutaire naam	Stichting Aanpak Misstanden Natuurbeheer
Statutaire zetel	Doorn (gemeente Utrechtse Heuvelrug)
Bezoekadres	Prins Bernhardlaan 28, 3941EB Doorn
Telefoonnummer	0235322023
Eerste inschrijving handelsregister	01-06-2018
Datum akte van oprichting	31-05-2018
Activiteiten	SBI-code: 91042 - Natuurbehoud Het beschermen van dieren en natuur in de ruimste zin van het woord.

Bestuurders

Naam	10.2.e
Geboortedatum en -plaats	
Datum in functie	)
Titel	Secretaris penningmeester
Bevoegdheid	Gezamenlijk bevoegd (met andere bestuurder(s), zie statuten)
Naam	10.2.e
Geboortedatum en -plaats	
Datum in functie	
Titel	Algemeen bestuurslid
Bevoegdheid	Gezamenlijk bevoegd (met andere bestuurder(s), zie statuten)
Naam	10.2.e
Geboortedatum en -plaats	
Datum in functie	
Bevoegdheid	Gezamenlijk bevoegd (met andere bestuurder(s), zie statuten)

Waarmerk KvK

Een gewaarmerkt uittreksel is een officieel bewijs van inschrijving in het Handelsregister. Een papieren gewaarmerkt uittreksel is ondertekend, voorzien van een microtekst en uv-logo gedrukt op 'optisch dood' papier.

2019-03-11 11:36:36

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel

KvK-nummer 71780505

Uittreksel is vervaardigd op 11-03-2019 om 11.36 uur.
Voor uittreksel

10.2.e

Waarmerk KvK

Een gewaarmerkt uittreksel is een officieel bewijs van inschrijving in het Handelsregister. Een papieren gewaarmerkt uittreksel is ondertekend, voorzien van een microtekst en uv-logo gedrukt op 'optisch dood' papier.

2019-03-11 11:36:36

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 43006 3540 AA Utrecht

Stichting stamina
tav bestuur
[redacted]

directie Handhaven
divisie Regie &
expertise/afdeling Expertise

Catharijnesingel 59
3511 GG Utrecht
Postbus 43006
3540 AA Utrecht
www.nvwa.nl

Contactpersoon
10.2.e

T 088 10.2.e
F 088 10.2.e
info@nvwa.nl

Onze referentie
NVWA/[redacted]

Datum vaststelling
30 oktober 2019

Datum 30 oktober 2019
Betreft Besluit handhavingsverzoek Oostvaardersplassen

Geachte bestuursleden,

Op 22 augustus 2019 heeft u per brief, persoonlijk afgegeven, namens de Stichting Stamina een handhavingsverzoek ingediend bij de Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit (verder NVWA).

Uw verzoek
Uw verzoek ziet kortgezegd toe op het handhavend optreden tegen Staatsbosbeheer ten aanzien van de dieren in de Oostvaardersplassen. U verzoekt de NVWA op te treden tegen overtredingen van artikel 2.2. lid 8 en lid 10 wet dieren gelet op artikel 1.7 onder c besluit houders van dieren. Tevens verzoekt u de NVWA handhavend op te treden tegen overtredingen van artikel 2.1 en artikel 2.2 wet dieren gelet op artikel 1.7 onder e en f besluit houders van dieren. Tevens verzoekt u de NVWA handhavend op te treden tegen het afschot met het geweer van edelherten omdat u stelt dat het gehouden dieren zijn.

Besluit
Ik wijs uw verzoek om handhavend op te treden tegen de door u genoemde punten uit de wet Dieren af. Ik zal hieronder motiveren waarom ik uw verzoek afwijs. Ten aanzien van de door u aangehaalde punten welke betrekking hebben op de Wet Natuurbescherming, namelijk de afschot met het geweer van de edelherten, heb ik uw verzoek doorgezonden aan het bevoegd gezag voor de wet natuurbescherming in de Oostvaardersplassen, de provincie Flevoland.

Bij brief van 21 oktober 2019, ontvangen op 22 oktober 2019, heeft u mij in gebreke gesteld in de zin van artikel 4:17 van de Algemene wet bestuursrecht. Aangezien ik alsnog binnen twee weken na ontvangst van uw ingebrekestelling het besluit op uw verzoek neem, ben ik u geen dwangsom wegens niet tijdig beslissen verschuldigd.

directie Handhaven
divisie Regie &
expertise/afdeling Expertise

Datum
30 oktober 2019

Onze referentie
NVWA[redacted]

Wet dieren

De Wet dieren (hierna: de Wet) gaat uit van de intrinsieke waarde van het dier. Het betekent dat het dier onafhankelijk van de mens een eigen waarde wordt toegekend en dat de belangen van het dier niet meer automatisch ondergeschikt zijn aan de belangen van de mens. Gelet daarop dienen dieren, voor zover dat redelijkerwijs kan worden verlangd, gevrijwaard te zijn van dorst, honger, onjuiste voeding, fysiek en fysiologisch ongerief, pijn, verwonding, ziektes, angst en chronische stress en beperking van hun natuurlijk gedrag. Dit betekent dat het verboden is om zonder redelijk doel bij een dier pijn of letsel te veroorzaken of het welzijn van een dier te benadelen. Een ieder dient voldoende zorg in acht te nemen voor dieren, en in het bijzonder is het houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige zorg te onthouden.

In artikel 2.1, eerste lid, van de Wet is bepaald dat het verboden is om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen. In het zesde lid van artikel 2.1 van de Wet wordt hieraan toegevoegd dat een ieder een hulpbehoevend dier de nodige zorg verleent.

De Wet dieren is in beginsel enkel van toepassing van toepassing op gehouden dieren (artikel 1.2). De dieren in de Oostvaardersplassen worden volgens vaste jurisprudentie gezien als andere dan gehouden dieren *(zie onder meer het arrest van het Gerechtshof 's-Gravenhage van 15 februari 2007, ECLI:NL:GHSGR:2007:AZ9246 en het arrest van het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van 11 april 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:3122).*

De gebieden waarop de Wet dieren van toepassing is op andere dan gehouden dieren, te weten ten aanzien van dierlijke producten, diervoeder en diergeneesmiddelen, zijn in het geval van uw handhavingsverzoek niet aan de orde.

500 hectare

U geeft aan dat de stichting Stamina de conclusie van diverse Rechtbanken onjuist acht gebaseerd op hetgeen opgenomen is in de nota jacht en wildbeheer ten aanzien van afschot van wild (edelherten) in gebieden kleiner dan 5000 hectare.

Deze nota uit 1993 ziet toe op de Jachtwet welke in 2002 is opgegaan in de Flora- en faunawet. De Flora- en faunawet is in 2017 opgegaan in de Wet Natuurbescherming. In de Wet Natuurbescherming is de 5000 hectare eis voor de afschot van wild niet meer opgenomen. Wel zijn de faunabeheerplannen gebaseerd op gebieden van minimaal 5000 hectare. De Faunabeheerplannen worden goedgekeurd door de Provincies. De NVWA heeft geen taak in het beoordelen van de grootte en geschiktheid van het gebied in relatie tot faunabeheer.

directie Handhaven
divisie Regie &
expertise/afdeling Expertise

Datum
30 oktober 2019

Onze referentie
NVWA/[redacted]

U voert tevens aan dat de beschikkingsmacht van Staatsbosbeheer groot is daar een deel van de Konikpaarden is gevangen en uitgeplaatst. De NVWA deelt uw standpunt niet. In het beheer van wilde dieren is het vangen met een vangkraal en vervoer van dieren naar andere gebieden een veel toegepaste methode[1] Bothma en Du Toit, 2017). Dit betekent niet dat Staatsbosbeheer een grote beschikkingsmacht over de dieren heeft. Het vangen en vervoer vind juist plaats via een 'handen af' methode. De dieren worden door middel van natuurlijke kuddegedrag en het volgen van de leider cq het ontwijken van externe druk in het gebied en vervolgens in de vangkraal gedreven. Ook het laden in de vrachtwagen gebeurt niet door het leiden van individuele dieren zoals bij gehouden paarden, maar externe druk en kuddegedrag.

Onbeweidbaar land

U geeft tevens aan dat artikel 2.1, lid 3 gelet op artikel 1.3 onder e wet dieren wordt overtreden. Te weten het beweiden van dieren op onbeweidbaar land, met name in het quarantainegebied, door u aangeduid als vangkraal. Hiervoor verwijs ik ik u naar de uitspraak van de college van beroep voor het bedrijfsleven (ECLI:NL:CBB:2019:85) waarin de rechter aangeeft te twijfelen of dit artikel wel van toepassing kan zijn op andere dan gehouden dieren: *Voor zover het al mogelijk zou zijn dat ook andere dan gehouden dieren worden geweid, acht de voorzieningenrechter het minst genomen twijfelachtig dat de hier bedoelde grote grazers door Staatsbosbeheer worden geweid in het natuurgebied Oostvaardersplassen.*

Inhoudelijk merk ik op dat de dieren welke in het quarantainegebied staan cq stonden onbeperkt beschikking hebben over voer, te weten hooi, en water en dat daarmee geen sprake is van een onbeweidbaar gebied. Uit de literatuur[2] is bekend dat paarden nauwelijks levende Jacobskruiskruid planten eten vanwege de bittere smaak. Als het kruid wordt gemaaid en gedroogd in hooi zit, verliest het deze smaak en wordt het door paarden gegeten wat kan leiden tot vergiftigingsverschijnselen. Het aan de paarden gevoerde hooi is van elders afkomstig en niet gewonnen in de Oostvaardersplassen.

[1] Game Ranch Management - 6th Edition by J. du P. Bothma & J.G. du Toit (Eds), Van Schaik Publishers, Pretoria. 2016. Price ZAR899 (hardcover), 1012 pp. ISBN 978-0-627-03346-9.

[2] http://www.louisbolk.org/downloads/2809.pdf

directie Handhaven
divisie Regie &
expertise/afdeling Expertise

Datum
30 oktober 2019

Onze referentie
NVWA[redacted]

Oordeel NVWA
De NVWA heeft geen overtreding kunnen vaststellen op basis van uw handhavingsverzoek. U geeft aan dat artikel 2.2 lid 8 en 10 wet dieren juncto artikel 1.7 onder c, e en f besluit houders van dieren worden overtreden. Deze artikelen zijn echter enkel van toepassing op gehouden dieren. In bestendigde jurisprudentie is vastgesteld dat de dieren in de Oostvaardersplassen geen gehouden dieren zijn. Het door u aangehaalde artikel is derhalve niet van toepassing op deze dieren. De door u aangehaalde redenen om de dieren in de Oostvaardersplassen als gehouden te beschouwen, volgt de NVWA niet.
U geeft tevens aan dat artikel 2.1, lid 3 gelet op artikel 1.3 onder e wet dieren wordt overtreden. Te weten het beweiden van dieren op onbeweidbaar land. De dieren in het quarantainegebied hebben onbeperkt toegang tot voer en water hierdoor geen sprake is van weiden op een onbeweidbaar gebied.

Hoogachtend,
De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
namens deze:

10.2.e

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit

directie Handhaven
divisie Regie &
expertise/afdeling Expertise

Datum
30 oktober 2019

Onze referentie
NVWA/2019/6459

Bezwaarmogelijkheid
Als u het niet eens bent met dit besluit, kunt u binnen zes weken - na verzending van dit besluit -een bezwaarschrift indienen. Doe dit op tijd, anders kan uw bezwaarschrift niet worden behandeld. Let wel: het indienen van een bezwaarschrift schort de werking van het besluit niet op.

Bij voorkeur kunt u uw bezwaarschrift via de e-mail verzenden naar nvwabezwaarenberoep@nvwa.nl. Uw bezwaarschrift kunt u eventueel ook per post verzenden naar: **Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, divisie Juridische Zaken, team Bezwaar en Beroep,** Postbus 43006, 3540 AA Utrecht.

U dient uw bezwaarschrift **ten minste** te voorzien van:
- uw naam en adres;
- de datum;
- het kenmerk, zaaknummer van deze brief (deze gegevens vindt u in de rechterkantlijn);
- de gronden van bezwaar;
- uw handtekening.

Zou u zo vriendelijk willen zijn om een kopie van dit besluit mee te sturen?

NB. ook indien u uw bezwaarschrift per e-mail verstuurt, dient dit te voldoen aan bovenstaande eisen. Voldoet uw bezwaarschrift niet aan deze eisen, dan wordt uw bezwaarschrift niet in behandeling genomen. Het verdient de voorkeur om uw bezwaarschrift in Pdf-formaat als bijlage toe te voegen in het e-mailbericht.

Heeft u vragen, kijk dan op www.nvwa.nl\bezwaarenberoep.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. "dioxine bij grazers uiterwaarden?"
Datum: donderdag 24 september 2020 16:25:58

Ha 10.2.e,
Ik heb eerlijk gezegd geen idee. Mijn net werk is ook nog beperkt.
Ik neem aan dat er bij jullie collega's zijn die vaker kamervragen met VWS afstemmen?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 24 september 2020 16:01
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. 'dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Beste 10.2.e, heb je enig idee bij wie van VWS dit kan liggen? Dank voor je bericht. Groeten, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 24 september 2020 15:59
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. 'dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Ha 10.2.e,
Het voortouw hiervoor ligt bij VWS. De uitstelbrief komt van VWS en VWS gaat over contaminanten. Dus niet bij PAV zoals hieronder wordt aangegeven.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 24 september 2020 12:41
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: Kamervragen n.a.v. 'dioxine bij grazers uiterwaarden?'
Urgentie: Hoog

Hoi, willen jullie naar onderstaande mail kijken en een reactie geven?
Dank
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 24 september 2020 12:22
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: FW: Kamervragen n.a.v. 'dioxine bij grazers uiterwaarden?'
Urgentie: Hoog

Beste 10.2.e, ik begrijp dat er Kamervragen liggen over bovengenoemd onderwerp. Weet jij bij wie deze vragen belegd zijn binnen PAV? Ik zie / hoor wel. Groeten, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 24 september 2020 12:10
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: FW: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'
Urgentie: Hoog

Beste 10.2.e,
Dank voor je bericht. Ja, ik heb de vragen inderdaad gezien.

Directie PAV heeft het voortouw gekregen. Een naam heb ik nog niet. Dit betekent dat PAV de NVWA waarschijnlijk zal benaderen voor input. Meestal loopt dat niet via mij, en dat is prima. Mocht jij benaderd worden, dan kan je rechtstreeks input aan PAV leveren. PAV zorgt vervolgens voor de contacten met I&W. Wel is het belangrijk dat de directeur 10.2.e (of 10.2.e) akkoord geeft op de antwoorden voordat ze naar de Tweede Kamer gaan. Wil je dat ik achterhaal wie bij PAV voortouw heeft? Mocht jij contacten leggen met PAV, dan vind ik het wel fijn om af en toe een cc te ontvangen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>

Verzonden: donderdag 24 september 2020 11:33

Aan: 10.2.e @nvwa.nl>

CC: 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: FW: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Urgentie: Hoog

Beste 10.2.e, zijn deze Kamervragen bekend bij je? Graag afstemming over hoe de afhandeling van deze vragen gaat verlopen. Rol LNV, I&W en NVWA.
Ik zie / hoor wel.
Groeten, 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: '10.2.e - DGWB
Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. "NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?"
Datum: donderdag 1 oktober 2020 12:00:23
Bijlagen: uitstel-beantwoording-kamervragen-leden-kroger-gl-en-dik-faber-cu-over-bericht-runderen-langs-waal-zitten-vol-gif-verkoop-van-oervlees-stilgelegd.pdf
Vragen van de leden KrÃ¶ger (GroenLinks) en Dik-Faber (ChristenUnie) SIenW over het bericht Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van oervlees stilgelegd.docx
Vragen over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.docx

---

Ha 10.2.e,
Er zijn wat Kamervragen waar we (I&M, VWS, LNV) de hulp van de NVWA bij nodig hebben. Er zijn verschillende contacten tussen departementen en NVWA maar ik zie jou er niet tussen terwijl Kamervragen toch bij uitstek jou werkterrein is.
Kan je iets voor met name 10.2.e betekenen? Het is complexe materie en veel kennis zit bij jullie, denk ik.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: donderdag 1 oktober 2020 11:44
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Hi 10.2.e en 10.2.e,
Toevallig heb ik 10.2.e (NVWA) gister gesproken (over een ander onderwerp). Ook kort dit onderwerp aangestipt en hij liet weten dat we hem kunnen benaderen voor de beantwoording van deze vragen en dit onderwerp. Misschien met ons 4en een overlegje plannen begin volgende week?
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 1 oktober 2020 11:42
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: FW: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'
Urgentie: Hoog

Dag 10.2.e,
En deze zond ik aan de NVWA. Ben wel gebeld door een medewerker, 10.2.e, een veearts die keuringen doet, maar heb nog steeds geen bericht wie coördinerend is. Ik werk 'maar' voor IenW en dus niet voor de direct verantwoordelijke departementen LNV en VWS, dus…!
Voor het beantwoorden van de vragen hebben wij informatie nodig over de soort TCB's en dioxinen die zijn aangetroffen is het vlees van de oerrunderen. Dan kunnen wij een vergelijking maken met de monitoringsgegevens van de waterbodem. Zou dus heel fijn als die informatie beschikbaar komt!
Mijn voorstel was eerder al om een overleg in te plannen met alle betrokkenen om beschikbare informatie te delen. Dan moeten we dus wel een coördinerende NVWA-er hebben. Wellicht dat jij als 'LNV-er' meer gewicht in de schaal legt dan ik als 'IenW-er'?
Verder vroeg ik me af of jullie DG Natuur niet moet worden betrokken? De dieren, of het nu oerrunderen, herten of gewone 'gangbare' pinken, droge koeien of schapen (al dan niet gescheperd) zijn, worden ingezet voor natuurbeheer door begrazing. Een groot deel daarvan zal vroeg of laat naar de slacht gaan. Als daar een zweem of erger aankomt, ontstaat er ook een probleem met het beheer door SBB bijvoorbeeld. Mijn collega van RWS heeft ook contact met SBB gehad vanwege het feit dat er net weer nieuwe contracten over dan begrazingsbeheer van uiterwaarden gemaakt moeten worden.
Dieren hebben mogelijk ook gelopen op plekken waar in het kader van Ruimte voor de rivier grondverzet heeft plaatsgevonden. In het kader van Ruimte voor de Rivier zijn ook gronden overgedragen aan SBB. Dit kan ook nog een route zijn.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 24 september 2020 09:21

Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @nvwa.nl' <10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'
Urgentie: Hoog

Dag 10.2.e en 10.2.e,
Wij hebben een Tweede set Kamervragen over deze set Kamervragen ontvangen. Deze zijn niet alleen aan de onze staatssecretaris, maar ook aan de minister van LNV gesteld. Zie bijgaand.
Heb helaas van jullie geen antwoord mogen ontvangen op mijn vraag in mijn mail hieronder van woensdag 16 september j.l.. Kan een van jullie me alsjeblieft **per omgaande** laten weten welke NVWA hier coördinerend voor is? Mocht spoedig beantwoording uitblijven, dan heb ik geen keuze en ga ik 'escaleren naar boven'!
In dringende afwachting van jullie reactie met groet,
10.2.e

Van: 10.2.e - DGRW
Verzonden: woensdag 16 september 2020 15:59
Aan: '10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @nvwa.nl' <10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @rws.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Dag 10.2.e en 10.2.e,
Vanwege de benodigde tijd voor afstemming stuurt onze staatsecretaris de Kamer een uitstelbrief.
Begreep van 10.2.e vorige week dat een NVWA-er dit gaat coördineren, is er al naam met wie ik contact kan opnemen?
Collega 10.2.e van Rijkswaterstaat (cc) heeft informatie ingewonnen en het is denk ik van belang om die op enig moment onderling te delen. Mede daarom belangrijk om te weten wie bij jullie coördineert?
Bij voorbaat dank voor jullie reactie en groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: maandag 7 september 2020 17:01
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Hallo 10.2.e,
Het is nu even extreem druk, waardoor ik niet aan het uitvoerig beantwoorden van mails toekom. Op jouw eerste vraag zou ik het antwoord moeten weten, maar ik moet het even nazoeken in mijn archief. Ik kom daar in de loop van deze week op terug.
Het antwoord op jouw tweede vraag weet ik niet, misschien weet 10.2.e dat, maar die is deze week niet beschikbaar. @10.2.e: Kun jij hier volgende week iets over zeggen?
Groet 10.2.e,

10.2.e

.....
Directie Keuren, Afdeling O&O
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht
.....
Tel 088 10.2.e
10.2.e @nvwa.nl
http://www.nvwa.nl
Woensdag is mijn vrije dag.

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 3 september 2020 19:41
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e

<10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Dag 10.2.e , 10.2.e ,
Met betrekking tot het beeld brengen van de achtergronden van het voorval leg ik 2 vragen aan jullie voor:

- Weten jullie ook waar de runderen/paarden precies gelopen hebben? Betreft grond van SBB begrepen wij, maar informatie uit pers is weer anders.
- Is er ook bekend welke dioxinen, PCB's in het vlees zijn aangetroffen?

Bij voorbaat dank voor jullie reactie en met vriendelijke groet,
10.2.e ,
IenW, DG Water en Bodem
06 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>

Verzonden: woensdag 26 augustus 2020 13:25

Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

CC: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Beste 10.2.e ,
Binnen Keuren is CSI 10.2.e het eerste aanspreekpunt, maar wel het verzoek om 10.2.e 10.2.e mee te nemen. Ik heb ze beide in cc meegenomen. Zoals je hieronder zag in 1 van de onderstaande mails, is er ook bemoeienis van BuRO.
Gr
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>

Verzonden: woensdag 26 augustus 2020 11:49

Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

CC: 10.2.e @minienw.nl>

Onderwerp: Kamervragen n.a.v. 'NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?'

Dag (rijks)collega's van de NVWA,
Van belang dat jullie weten dat de dames 10.2.e en 10.2.e inmiddels bijgevoegde Kamervragen over dit voorval hebben gesteld.
Wie is de bij de NVWA aan te spreken persoon als wij eventueel antwoorden willen afstemmen?
Bij voorbaat dank voor jullie reactie en groet,
10.2.e

Van: 10.2.e - DGRW

Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 20:19

Aan: '10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

CC: 10.2.e @minienw.nl>

Onderwerp: RE: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Dag 10.2.e en collega's,
Dank 10.2.e voor het leggen van de contacten!
CC aan mijn collega 10.2.e van de afdeling die over bodem gaat.
Mochten wij medewerking kunnen verlenen aan het onderzoek, dan horen we dat graag?
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>

Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 20:11

Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e - DGRW <10.2.e @minienw.nl>

Onderwerp: FW: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Van: "10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden op: dinsdag 25 augustus 2020 19:51
Aan: "10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Hi 10.2.e ,
Zie informatie uit overzicht van BuRO:

SIGNAAL Keuren NVWA 20-K1 Risicobeoordeling van met dioxines gecontamineerd vlees afkomstig van dieren gehouden in uiterwaarden	10.2.e	10.2.e	18-6-2020	Uitgebracht: 8-6-2020	Risico's van verhoogde concentraties dioxines in organen en vlees van runderen en paarden van de stichting Free Nature. Dit werd aangekaart door een derde. Vraag is opgesplitst in twee delen, een over gehalte in paardenvlees, de andere over andere vergelijkbare situaties in andere uiterwaarden Het signaal zal verder uitgewerkt worden als advies.

Hartelijke groet,
10.2.e

.....
Afdeling Beleid, planvorming en instrumentontwikkeling
Directie Strategie
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Catharijnesingel 59 | 3511 GG | Utrecht
Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht
.....
10.2.e
@nvwa.nl
http://www.nvwa.nl

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 19:12
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: FW: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

10.2.e weet jij wie dit onderzoek doet?

Van: "10.2.e @minienw.nl>
Verzonden op: dinsdag 25 augustus 2020 16:01
Aan: "10.2.e @nvwa.nl>,"10.2.e @nvwa.nl>,"10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Dag 10.2.e ,

Kunnen jullie me vertellen welke NVWA-collega het onderzoek doet waar onderstaand bericht over inde Boerderij is verschenen?
Wij zijn namelijk benaderd door de betrokken gemeente die kennelijk de gronden in de uiterwaarden in eigendom heeft. Bovendien wordt een samenhang met het storten van granuliet vermeend en vallen uiterwaarden onder RWS als beheerder van rijkswateren. Van belang dus om informatie onderling te delen.
Ik heb zo niet op het oog onder welke LNV-collega dit mogelijk valt, maar dat vraag bilateraal bij LNV na.
Bij voorbaat dank voor jullie reactie en groet,
10.2.e

Rundveehouderij
Nieuws 18 aug 2020 4 reacties

NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden

Onderzoek na vondst van een te hoog dioxinegehalte in vlees van runderen die graasden in uiterwaarden.

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) start een landelijk onderzoek naar de gevaren van het laten begrazen van graslanden in de uiterwaarden. De reden is de vondst van een te hoog dioxinegehalte in het vlees van runderen die graasden bij Slot Loevestein aan de Waal in het Gelderse Poederoijen. Ook in Boven-Leeuwen is een te hoog dioxinegehalte aangetroffen in vlees van grazers in de uiterwaarden. Er zijn aanwijzingen dat de oorzaak ligt in vervuild bodemslib dat na een periode van hoogwater achterblijft in de uiterwaarden.

Nadat er een te hoog dioxinegehalte werd geconstateerd in het vlees van runderen heeft natuurorganisatie Free Nature besloten om voorlopig geen vlees meer te verkopen van de grote grazers die rond Slot Loevestein liepen.

Advies veiligheid vleesconsumptie

De NVWA gaat nu onderzoek doen naar de risico's van een teveel aan dioxines in het vlees van grazers die elders in de uiterwaarden in Nederland worden geweid. Aan de hand van de uitkomsten van dat onderzoek stelt de NVWA een advies op voor de veiligheid van de vleesconsumptie van grazers in uiterwaarden. Daarnaast wordt ook gekeken of dioxines voorkomen in het verontreinigde slib dat in voormalige zandafgravingen langs de rivieren is gestort. Tot de NVWA met resultaten naar buiten komt gelden geen extra regels voor de vleessector.

Slagerij wacht niet tot advies NVWA

De ontdekking van het te hoge dioxinegehalte in het vlees van de grazers in de uiterwaarden is ingeslagen als in bom in Gelderland. Dat blijkt uit berichtgeving in de Gelderlander. Slagerij Kaldenberg in Vuren, die 'natuurvlees' levert voor zo'n 35 winkels van horecagroothandel Sligro, wil de resultaten van het onderzoek niet afwachten en gaat nu zelf partijen natuurvlees met spoed testen op dioxine. Het vlees van Kaldenberg is afkomstig van runderen die ook zijn ingezet voor het beheer van natuurgebieden, onder andere ook in uiterwaarden.

In een reactie laat wethouder Ans Mol van de gemeente West Maas en Waal, een gemeente met de nodige uiterwaarden, weten dat nu gebeurt waar ze altijd al bang voor was. In het verleden voerde Mol al rechtszaken tegen het rijk om de stort van granuliet te voorkomen in zandputten in de uiterwaarden van de Maas. Dergelijke zandputten waar slib gestort is zijn nu ook onderdeel van het onderzoek door de NVWA naar dioxine, als mogelijke bron van vervuiling.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind

resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

> Retouradres Postbus 20901 2500 EX Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

T 070-456 0000
F 070-456 1111

Ons kenmerk
IENW/BSK-2020/177396

Uw kenmerk
2020Z15001

Datum	14 september 2020
Betreft	Uitstel beantwoording Kamervragen van de leden Kröger (GL) en Dik-Faber (CU) over bericht 'Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van 'oervlees' stilgelegd'

Geachte voorzitter,

Hierbij laat ik u weten dat de vragen van de leden Kröger (GL) en Dik-Faber (CU) over het bericht 'Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van 'oervlees' stilgelegd' (ingezonden op 25 augustus 2020) helaas niet binnen de gebruikelijke termijn beantwoord kunnen worden.

Afstemming van antwoorden met betrokken rijksdiensten en departementen vergt meer tijd.

Ik zal u zo spoedig mogelijk de antwoorden op de Kamervragen doen toekomen.

Hoogachtend,

DE STAATSSECRETARIS VAN INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT,

S. van Veldhoven - Van der Meer

2020Z15001 DGWB termijn bij DBO 8 september 2020

(ingezonden 25 augustus 2020)

Vragen van de leden Kröger (GroenLinks) en Dik-Faber (ChristenUnie) aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over het bericht 'Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van 'oervlees' stilgelegd'

1
Bent u bekend met het bericht 'Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van 'oervlees' stilgelegd'? [1]

2
Waarom wordt het nu pas bekend dat er naar alle waarschijnlijkheid hoge doses van de giftige stof dioxine in het bodemslib van de Waal zitten, die bij hoog water in de uiterwaarden terechtkomen?

3
Deelt u de mening dat het zeer zorgelijk is dat hierdoor niet alleen de uiterwaarden van de rivier vervuild zijn geraakt, maar dat ook de dieren die er grazen zijn besmet met opvallend hoge doses van de stof dioxine? Zo nee, waarom niet?

4
Welke mogelijke gezondheidsgevolgen heeft dat voor de grazers? En welke mogelijke gezondheidsgevolgen heeft het consumeren van het vlees van deze dieren voor mensen? Zijn de risico's van dioxines met betrekking tot de vruchtbaarheid en kanker reëel bij de consumptie van dit vlees?

5
Waarom wordt de verkoop van het vlees van alle dieren, waaronder die van reguliere boeren, die grazen in de uiterwaarden van de Waal, Maas, Rijn en IJssel nog niet stilgelegd zolang er nog een onderzoek loopt of het vlees veilig gegeten kan worden?

6
Kan er met zekerheid worden gesteld dat zwemmen in de met dioxine vervuilde rivieren en de uiterwaarden geen extra gezondheidsrisico's met zich brengt voor mensen? Zo ja, kunt u dit onderbouwen?

7
Hoe kan het dat de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) momenteel onderzoek moet doen naar de aanwezigheid van deze stoffen in het verontreinigde slib dat gestort is en wordt in de voormalige zandafgravingen langs de rivieren? Waarom was dit nog niet bekend? En op welke termijn wordt het onderzoek naar verwachting afgerond?

8
Wat zijn de vervolgstappen die u zult nemen als het bodemslib zwaar vervuild blijkt te zijn? Welke mogelijkheden zijn er bijvoorbeeld om de kwaliteit van het bodemslib te verbeteren?

9
Wordt er onderzocht of er nog steeds met dioxine vervuild bodemslib gestort wordt in de voormalige zandafgravingen? En wanneer worden de resultaten daarvan verwacht? Indien uit het onderzoek blijkt dat er nog steeds met dioxine vervuild bodemslib gestort wordt, kunt u hierbij toezeggen dat deze activiteiten met onmiddellijke ingang worden beëindigd?

10
Gezien de grote hoeveelheid aan incidenten met betrekking tot vervuilde bodemstort, welke concrete maatregelen neemt u om dit type milieuvervuiling tegen te gaan?

[1] Website De Gelderlander, 17 augustus 2020 (https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/runderen-langs-waal-zitten-vol-gif-verkoop-van-oervlees-stilgelegd~a9769147/)

Termijn DBO: 7 oktober 2020

2020Z16985
(ingezonden 23 september 2020)
Vragen van het lid Baudet (FvD) aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.

1. Bent u bekend met het artikel "Ons 'vlees' graast op giftige grond: 'Je neemt daarmee wel bewust een risico'' ? 1)

2. Bestaat er een nationaal overzicht van alle grassige gebieden waarbij het gevaarlijk zou zijn om dieren hierop te laten grazen, met name als het vlees bedoeld is voor menselijke consumptie? Zo ja, waar is dit overzicht te vinden? Zo nee, wordt dit overzicht opgenomen in het lopende onderzoek van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) naar de herkomst van o.a. dioxines en bent u bereid dit overzicht daarin op te nemen?

3. Kunt u aangeven of het natuurvlees ook in de reguliere handel terecht is gekomen en zo ja: hoe en waar?

4. Kunt u aangeven of er ook natuurvlees aan het buitenland is verkocht?

5. Kunt u uitsluiten dat er vlees voor menselijke consumptie is of wordt aangeboden met te veel dioxine? Zo nee, waarom niet?

6. Vallen de grazers in de uiterwaarden onder een hoger risicoprofiel en onder de risicogebaseerde monitoring op overschrijding van de dioxinenorm door de NVWA? Zo nee, waarom niet? 2)

7. Bent u bereid de NVWA natuurvlees niet alleen te laten testen op dioxine en PCB's maar ook op andere toxische stoffen, zoals cadmium, lood, kwik, chroom, PAK, arseen, nikkel en waterstoffluoride? Zo nee, waarom niet?

8. Kunt u aangeven waarom er al jarenlang niet of sporadisch wordt gecontroleerd op de veiligheid van natuurvlees?

9. Ziet u een eventueel verbod op het begrazen van de uiterwaarden als een tijdelijke maatregel?

10. Bent u bereid om werk te maken van het reinigen van de rivierbodems en de uiterwaarden?

11. In hoeverre draagt de granulietstort, onder andere in natuurplassen, bij aan de verontreiniging van plassen, rivierbodems en uiterwaarden met de stof acrylamide, een Zeer Zorgwekkende Stof (ZZS)?

12. Bent u bereid om het adviesrapport dat vorig jaar is opgesteld over het actualiseren van de lozingsvergunningen voor bedrijven te delen met de Kamer? Zo nee, waarom niet? 3)

13. Hoe verhoudt uw voornemen om voor ZZS'en zoveel mogelijk de kraan dicht te draaien met de voornemens van Rijkswaterstaat om door te gaan met de granulietstort?

14. Erkent u dat decentrale overheden waken over de kwaliteit van het grond-, oppervlakte- en drinkwater? Zo ja, acht u de decentrale overheden bevoegd om bij de Raad van State in beroep te gaan als zij van mening zijn dat een gebiedsbeheerder beleid voert dat leidt tot een onaanvaardbaar negatief effect op de waterkwaliteit? Zo nee, waarom niet?

15. Bent u bereid om Rijkswaterstaat en andere gebiedsbeheerders te sommeren onmiddellijk te stoppen met de granulietstort? Zo nee, waarom niet?

16. Bent u bereid om de stortplaatsen voor granuliet en andere verontreinig(en)de stoffen te saneren? Zo ja, binnen welke termijn? Zo nee, waarom niet?

Termijn DBO: 7 oktober 2020

17. Staat u het toe dat een decentrale overheid, in goed overleg met de gebiedsbeheerder, overgaat tot het saneren van een stortplaats voor granuliet en/of andere verontreinig(en)de stoffen? Zo ja, bent u bereid om deze partijen desgevraagd te ondersteunen? Zo nee, waarom niet?

1) De Gelderlander, 19 september 2020, "Ons 'vlees' graast op giftige grond: 'Je neemt daarmee wel een bewust risico.'", https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/ons-vlees-graast-op-giftige-grond-je-neemt-daarmee-wel-bewusteen-risico~a93d3a72/

2) Website NVWA, https://www.nvwa.nl/onderwerpen/dioxine/wat-doet-de-nvwa

3) De Gelderlander, 21 september 2020, "Onnodig veel gevaarlijke stoffen in rivieren: Lozingsvergunningen flink verouderd.", https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/onnodig-veel-gevaarlijke-stoffen-in-rivierenlozingsvergunningen-flink-verouderd~a1230d3a/

Van: 10.2.e - DGWB
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Kamervragen over dioxinen in vlees van oerrunderen
Datum: donderdag 15 oktober 2020 12:51:33

Dag 10.2.e ,
Ik heb hier onderling contact over gehad met je collega 10.2.e . 10.2.e heeft contact gelegd met 10.2.e en door tussenkomst van 10.2.e heb ik nu contact met 10.2.e die binnen de NVWA de coördinatie doet. 10.2.e heeft ons informatie toegestuurd over de dioxinen die in het (nier)vet van de oerrunderen is aangetroffen.
Collega's van Rijkswaterstaat leggen dat naast monitoringsgegevens van de waterbodems om te bezien of de route waterbodem → zwevend stof → neerslag zwevend stof op gras bij overstroming van uiterwaarden → opname door (oer)vee een route is.
Er zijn 2 sets Kamervragen:

1. De eerste set, vragen van GL CU, is alleen voorgelegd aan onzer staatssecretaris. Daarvoor is een uitstelbrief van onze staatssecretaris uitgegaan.
2. De tweede set van FvD is aan de minister van LNV en de staatssecretaris IenW voorgelegd. Daar is LNV dus als eerste verantwoordelijk voor.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 15 oktober 2020 10:53
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen over dioxinen in vlees van oerrunderen

Beste 10.2.e,
Het is nog niet makkelijk om hiervoor de juiste mensen te vinden.
Heb jij voor mij de namen van de NVWAers? Dan kunnen wij hier kijken wie van beleid hier contact mee heeft.
Zijn deze set vragen aan LNV of aan I&W toegewezen?
10.2.e

Van: 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: vrijdag 9 oktober 2020 14:22
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen over dioxinen in vlees van oerrunderen

Dag 10.2.e,
Heb gisteren 2 namen van contactpersonen bij de NVWA van 10.2.e doorgekregen. Ik ga ze zo mailen in de hoop dat ik dan snel de benodigde informatie over de in het vlees van de oerrunderen aangetroffen dioxinen en PCB's ontvang.
Ben jij nu nog de LNV-er van dienst voor het afstemmen van de antwoorden en kan je me vertellen welke MT-lid van PAV hier verantwoordelijk voor is.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: maandag 5 oktober 2020 14:46
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen over dioxinen in vlees van oerrunderen

Ha 10.2.e,
Er wordt op MT niveau gewerkt om de juist plek binnen LNV te vinden om op te pakken. Het ligt echt niet op mijn pad maar ik snap je punt. Weet dat het niet vergeten is.
Het is een onderwerp met verschillende gezichtspunten.

Ik stel voor dat je de voortgang op de inbreng van de nVWA met 10.2.e opneemt. Meer doen dan het juiste contact leggen kan ik niet. (zou best weleens handig zijn overigens)
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: maandag 5 oktober 2020 10:26
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @rws.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen over dioxinen in vlees van oerrunderen

Dag 10.2.e,
Ik vrees dat we er ook met het oog op het herfstreces niet in slagen de vragen van FvD niet binnen 3 weken kunnen beantwoorden. Of zie jij dit anders?
Zou het daarom niet verstandig zijn om een uitstelbriefje te versturen.
10.2.e belde mij afgelopen donderdag en ik heb hem uitgelegd welke informatie wij nodig hebben, namelijk welke dioxinen en PCB's in het oervlees zijn aangetroffen, om de vragen te kunnen beantwoorden? Daar heb ik nog geen reactie op ontvangen. Als we woensdag nog geen informatie hebben, is nadere actie nodig.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 1 oktober 2020 10:42
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minvws.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: Kamervragen over dioxinen in vlees van oerrunderen

Ha beiden,
We zijn blijkbaar wat zoekende wie betrokken zouden moeten zijn bij de beantwoording van bijgaande vragen. In de bijlagen heb ik per vraag aangegeven wie naar mijn inzichten (ik doe dit nog niet zolang) de vraag zou kunnen beantwoorden. Ik denk dat de vragen vooral betrekking hebben op contaminanten en milieuvervuiling.
Ik hoor denk graag mee maar zie niet direct dat het voortouw bij LNV zou moeten liggen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 24 september 2020 14:15
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: Kamervragen over dioxinen in vlees van oerrunderen
Urgentie: Hoog

Dag 10.2.e
Er zijn inmiddels twee keer Kamervragen over dit onderwerp gesteld:
- Door de leden Kröger en Dik- Faber aan de staatsecretaris van IenW (bijgevoegd, evenals de uitstelbrief);
- Door het lid Baudet aan de minister LNV en de staatssecretaris IenW (bijgevoegd).

Van de NVWA begreep ik dat de beantwoording van de tweede set Kamervragen, die natuurlijk in samenhang met de eerste set Kamervragen beantwoord moeten worden) bij de directie PAV ligt. NVWA kon mij niet vertellen wie vanuit PAV betrokken is, weten jullie wie dat is?
Gaat hier om dieren die voor natuurbeheer worden ingezet. Kan dus ook nog nodig zijn om collega's van Natuur te betrekken.
In afwachting van jullie reactie met groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 26 augustus 2020 12:28
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e

10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Beste 10.2.e
Ik denk dat dit bij VWS hoort, zij gaan over contaminanten in voedsel en dioxine is een contaminant…
Ik zet de collega's van VWS in de cc…
Wij gaan weer wel over diervoeder bij LNV, dus ik zet de collega die over diervoeder gaat ook in de cc.
Groeten
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 17:50
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: RE: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Dag 10.2.e
Volgens bericht uit de Boerderij bevat het vlees van runderen die in de uiterwaarden hebben gegraasd te veel dioxine en doet de NVWA daar onderzoek naar. Betreft dus voedselkwaliteit en ik veronderstel dat de NVWA daarover contact met LNV en VWS heeft? Daarom mijn vraag aan LNV.
Vanwege mijn betrokkenheid bij het mestbeleid, heb de NVWA-collega's die ik vanuit die achtergrond ken, gevraagd of ze me kunnen laten weten welke NVWA-collega het onderzoek uitvoert.
Uiterwaarden vallen onder oppervlaktewater waarvoor Rijkswaterstaat de (rijkswater)beheerder (onder verantwoordelijkheid van de minister IenW) is. Bovendien is er sprake van een vermeende relatie met het storten van granuliet, waar IenW ook verantwoordelijkheid voor draagt.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 16:40
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Hallo 10.2.e,
Inderdaad, ik ben achtervang van 10.2.e. Ik neem 10.2.e even mee in de cc omdat zij teamcoördinator Voedselveiligheid is en ik morgen vrij ben en niet bereikbaar ben. Ik twijfel ook of dit onder dierlijke bijproducten valt. Uit onderstaande mailwisseling wordt mij niet duidelijk wat de vraag aan LNV is hierover. Kan je het toelichten?
Hartelijke groet,

10.2.e

.....
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
.....
M 06 10.2.e
10.2.e @minlnv.nl
www.rijksoverheid.nl/lnv

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 16:29

Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Dag 10.2.e ,
Ik begrijp uit de afwezigheidsmelding van 10.2.e dat ik contact met jou kan opnemen. Vraag daarom graag je aandacht voor onderstaand bericht?
Bij voorbaat dank en groet,

10.2.e
Ministerie IenW, DG Water en Bodem
06-10.2.e

Van: 10.2.e - DGRW
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 16:26
Aan: '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Hartelijk dank voor de snelle reactie Sandra!
Dag 10.2.e bij jij inderdaad de 'LNV-er van dienst' voor deze (ongemakkelijke) zaak?
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 16:15
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Ik denk dat dit bij de collega's dierlijke bijproducten ligt: 10.2.e is daarvoor een goede ingang.
Grt 10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 16:07
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Dag 10.2.e ,
Zie hieronder mijn mail aan de NVWA.
Voedselkwaliteit valt onder jullie directie PAV. Weten jullie misschien welke collega over dit onderwerp gaat?
Bij voorbaat dank voor jullie reactie en groet,
10.2.e t

Van: 10.2.e - DGRW
Verzonden: dinsdag 25 augustus 2020 16:01
Aan: '10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden?

Dag 10.2.e
Kunnen jullie me vertellen welke NVWA-collega het onderzoek doet waar onderstaand bericht over inde Boerderij is verschenen?
Wij zijn namelijk benaderd door de betrokken gemeente die kennelijk de gronden in de uiterwaarden in eigendom heeft. Bovendien wordt een samenhang met het storten van granuliet vermeend en vallen uiterwaarden onder RWS als beheerder van rijkswateren. Van belang dus om informatie onderling te delen.
Ik heb zo niet op het oog onder welke LNV-collega dit mogelijk valt, maar dat vraag bilateraal bij LNV na.
Bij voorbaat dank voor jullie reactie en groet,
10.2.e
Rundveehouderij

Nieuws 18 aug 2020 4 reacties

NVWA onderzoekt dioxine bij grazers uiterwaarden

Onderzoek na vondst van een te hoog dioxinegehalte in vlees van runderen die graasden in uiterwaarden.

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) start een landelijk onderzoek naar de gevaren van het laten begrazen van graslanden in de uiterwaarden. De reden is de vondst van een te hoog dioxinegehalte in het vlees van runderen die graasden bij Slot Loevestein aan de Waal in het Gelderse Poederoijen. Ook in Boven-Leeuwen is een te hoog dioxinegehalte aangetroffen in vlees van grazers in de uiterwaarden. Er zijn aanwijzingen dat de oorzaak ligt in vervuild bodemslib dat na een periode van hoogwater achterblijft in de uiterwaarden.

Nadat er een te hoog dioxinegehalte werd geconstateerd in het vlees van runderen heeft natuurorganisatie Free Nature besloten om voorlopig geen vlees meer te verkopen van de grote grazers die rond Slot Loevestein liepen.

Advies veiligheid vleesconsumptie

De NVWA gaat nu onderzoek doen naar de risico's van een teveel aan dioxines in het vlees van grazers die elders in de uiterwaarden in Nederland worden geweid. Aan de hand van de uitkomsten van dat onderzoek stelt de NVWA een advies op voor de veiligheid van de vleesconsumptie van grazers in uiterwaarden. Daarnaast wordt ook gekeken of dioxines voorkomen in het verontreinigde slib dat in voormalige zandafgravingen langs de rivieren is gestort. Tot de NVWA met resultaten naar buiten komt gelden geen extra regels voor de vleessector.

Slagerij wacht niet tot advies NVWA

De ontdekking van het te hoge dioxinegehalte in het vlees van de grazers in de uiterwaarden is ingeslagen als in bom in Gelderland. Dat blijkt uit berichtgeving in de Gelderlander. Slagerij Kaldenberg in Vuren, die 'natuurvlees' levert voor zo'n 35 winkels van horecagroothandel Sligro, wil de resultaten van het onderzoek niet afwachten en gaat nu zelf partijen natuurvlees met spoed testen op dioxine. Het vlees van Kaldenberg is afkomstig van runderen die ook zijn ingezet voor het beheer van natuurgebieden, onder andere ook in uiterwaarden.

In een reactie laat wethouder Ans Mol van de gemeente West Maas en Waal, een gemeente met de nodige uiterwaarden, weten dat nu gebeurt waar ze altijd al bang voor was. In het verleden voerde Mol al rechtszaken tegen het rijk om de stort van granuliet te voorkomen in zandputten in de uiterwaarden van de Maas. Dergelijke zandputten waar slib gestort is zijn nu ook onderdeel van het onderzoek door de NVWA naar dioxine, als mogelijke bron van vervuiling.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks

inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e)
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: kamervragen runderen grazen op vergiftigde grond
Datum: donderdag 15 oktober 2020 15:00:29
Bijlagen: Vragen over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd (002) met mogelijke toewijzing.docx

---

Beste allen,
Het was langere tijd onduidelijk wie de beantwoording van bijgaande Kamervragen van FvD zou coördineren. Om uit de ongemakkelijke impasse te komen pak ik de coördinatie nu op. Graag jullie hulp omdat ik inhoudelijk weinig kan toevoegen.

- Hieronder een overzichtje van vraagnummers met een naam met het vriendelijke verzoek een antwoord te formuleren en naar mij te mailen.
- Graag het antwoord eerst met andere betrokkenen (DAD/VWS/NVWA/I&M/etc) afstemmen voordat je het naar mij stuurt. Ik zal het antwoord niet inhoudelijk (kunnen) beoordelen.
- Ook graag ook een tekstblok aanleveren dat ik kan gebruiken voor de begeleidende nota aan de minister

10.2.e doet een uitstelbriefje uit. Aangezien er ook nog wat verlofdagen aankomen graag alle mails ook in cc aan 10.2.e . Dan houden we samen de voortgang erin. Dinsdag 27 oktober heb ik tijd ingepland om hier aan te werken. Als het je niet lukt om voor die tijd een antwoord en tekstblok naar mij te mailen dan hoor ik dat graag z.s.m.
Vraag 2 en 9 NVLG 10.2.e met DAD (10.2.e) /NVWA (10.2.e met 10.2.e)
Vraag 3 en 4 NVWA 10.2.e samen met PAV 10.2.e en VWS 10.2.e
Vraag 5, 7 en 8 VWS 10.2.e samen met NVWA 10.2.e met 10.2.e
Vraag 6 NVWA 10.2.e met 10.2.e
Vraag 10 t/m 16 I&M 10.2.e
Alvast dank
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 15 oktober 2020 13:34
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: kamervragen runderen grazen op vergiftigde grond

Hoi 10.2.e ,
Ik ben al een stukje verder….
10.2.e en 10.2.e van NVLG zijn met twee vragen bezig en ik heb van 10.2.e de naam van 10.2.e van DAD doorgekregen.

Ik heb nu een toewijzing gemaakt die rond gestuurd kan worden om te polsen.
Ik zal een uitstelbrief maken en vanmiddag de lijn in doen.
Samen met 10.2.e pakken we de coördinatie op over de antwoorden en de afstemming (volgende week is herfstvakantie)….
Wat betreft de vragen van Groen links: daar zie ik geen vragen voor PAV tussen, wel voor DAD (vraag 4)
I&W trekt deze en heeft een uitstelbrief geschreven.
Wat betreft de vragen van FvD:
Handel in vlees: ik denk dat deze de twee vragen zijn waar we als PAV 10.2.e bij moeten meelezen met de NVWA 10.2.e (vraag 3 en 4).
Het gaat over houden van dieren, houden in de uiterwaarden: DAD en NVLG vraag 2 en 9 10.2.e is hiermee bezig en waarschijnlijk moet DAD 10.2.e betrokken worden)
En of vlees in de handel is gekomen, of er wordt gecontroleerd op vlees, op welke stoffen: NVWA en VWS (5, 7 en 8)(10.2.e en 10.2.e)
Vraag 6 is NVWA (10.2.e en 10.2.e) denk ik
Rest is I&W
10.2.e

10.2.e

.....
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit
Team Voedselveiligheid

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag.
.....
T 070 10.2.e
M 06 10.2.e

2020Z16985
(ingezonden 23 september 2020)
Vragen van het lid Baudet (FvD) aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.

1. Bent u bekend met het artikel "Ons 'vlees' graast op giftige grond: 'Je neemt daarmee wel bewust een risico'' ? 1)

2. Bestaat er een nationaal overzicht van alle grassige gebieden waarbij het gevaarlijk zou zijn om dieren hierop te laten grazen, met name als het vlees bedoeld is voor menselijke consumptie? Zo ja, waar is dit overzicht te vinden? Zo nee, wordt dit overzicht opgenomen in het lopende onderzoek van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) naar de herkomst van o.a. dioxines en bent u bereid dit overzicht daarin op te nemen? NVLG/DAD/NVWA

3. Kunt u aangeven of het natuurvlees ook in de reguliere handel terecht is gekomen en zo ja: hoe en waar? NVWA/PAV en VWS?

4. Kunt u aangeven of er ook natuurvlees aan het buitenland is verkocht? NVWA/PAV

5. Kunt u uitsluiten dat er vlees voor menselijke consumptie is of wordt aangeboden met te veel dioxine? Zo nee, waarom niet? VWS/NVWA

6. Vallen de grazers in de uiterwaarden onder een hoger risicoprofiel en onder de risicogebaseerde monitoring op overschrijding van de dioxinenorm door de NVWA? Zo nee, waarom niet? 2) NVWA

7. Bent u bereid de NVWA natuurvlees niet alleen te laten testen op dioxine en PCB's maar ook op andere toxische stoffen, zoals cadmium, lood, kwik, chroom, PAK, arseen, nikkel en waterstoffluoride? Zo nee, waarom niet? NVWA/VWS

8. Kunt u aangeven waarom er al jarenlang niet of sporadisch wordt gecontroleerd op de veiligheid van natuurvlees? NVWA/VWS

9. Ziet u een eventueel verbod op het begrazen van de uiterwaarden als een tijdelijke maatregel? NVLG/DAD

10. Bent u bereid om werk te maken van het reinigen van de rivierbodems en de uiterwaarden? I&W

11. In hoeverre draagt de granulietstort, onder andere in natuurplassen, bij aan de verontreiniging van plassen, rivierbodems en uiterwaarden met de stof acrylamide, een Zeer Zorgwekkende Stof (ZZS)? I&W

12. Bent u bereid om het adviesrapport dat vorig jaar is opgesteld over het actualiseren van de lozingsvergunningen voor bedrijven te delen met de Kamer? Zo nee, waarom niet? 3) I&W

13. Hoe verhoudt uw voornemen om voor ZZS'en zoveel mogelijk de kraan dicht te draaien met de voornemens van Rijkswaterstaat om door te gaan met de granulietstort? I&W

14. Erkent u dat decentrale overheden waken over de kwaliteit van het grond-, oppervlakte- en drinkwater? Zo ja, acht u de decentrale overheden bevoegd om bij de Raad van State in beroep te gaan als zij van mening zijn dat een gebiedsbeheerder beleid voert dat leidt tot een onaanvaardbaar negatief effect op de waterkwaliteit? Zo nee, waarom niet? I&W

15. Bent u bereid om Rijkswaterstaat en andere gebiedsbeheerders te sommeren onmiddellijk te stoppen met de granulietstort? Zo nee, waarom niet? I&W

16. Bent u bereid om de stortplaatsen voor granuliet en andere verontreinig(en)de stoffen te saneren? Zo ja, binnen welke termijn? Zo nee, waarom niet? I&W

Termijn DBO: 7 oktober 2020

17. Staat u het toe dat een decentrale overheid, in goed overleg met de gebiedsbeheerder, overgaat tot het saneren van een stortplaats voor granuliet en/of andere verontreinig(en)de stoffen? Zo ja, bent u bereid om deze partijen desgevraagd te ondersteunen? Zo nee, waarom niet?
I&W

1) De Gelderlander, 19 september 2020, "Ons 'vlees' graast op giftige grond: 'Je neemt daarmee wel een bewust risico.'", https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/ons-vlees-graast-op-giftige-grond-je-neemt-daarmee-wel-bewusteen-risico~a93d3a72/

2) Website NVWA, https://www.nvwa.nl/onderwerpen/dioxine/wat-doet-de-nvwa

3) De Gelderlander, 21 september 2020, "Onnodig veel gevaarlijke stoffen in rivieren: Lozingsvergunningen flink verouderd.", https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/onnodig-veel-gevaarlijke-stoffen-in-rivierenlozingsvergunningen-flink-verouderd~a1230d3a/

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: kamervragen runderen grazen op vergiftigde grond
Datum: vrijdag 16 oktober 2020 12:33:57

Goedemiddag,
Ik ga met vraag 5, 7 en 8 aan de slag.
De vragen 3 en 4 zijn niet voor VWS, dit gaat namelijk over export/handel en hoort dus bij LNV.
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 15 oktober 2020 15:00
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minvws.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: kamervragen runderen grazen op vergiftigde grond

Beste allen,
Het was langere tijd onduidelijk wie de beantwoording van bijgaande Kamervragen van FvD zou coördineren. Om uit de ongemakkelijke impasse te komen pak ik de coördinatie nu op. Graag jullie hulp omdat ik inhoudelijk weinig kan toevoegen.

- Hieronder een overzichtje van vraagnummers met een naam met het vriendelijke verzoek een antwoord te formuleren en naar mij te mailen.
- Graag het antwoord eerst met andere betrokkenen (DAD/VWS/NVWA/I&M/etc) afstemmen voordat je het naar mij stuurt. Ik zal het antwoord niet inhoudelijk (kunnen) beoordelen.
- Ook graag ook een tekstblok aanleveren dat ik kan gebruiken voor de begeleidende nota aan de minister

10.2.e doet een uitstelbriefje uit. Aangezien er ook nog wat verlofdagen aankomen graag alle mails ook in cc aan 10.2.e . Dan houden we samen de voortgang erin. Dinsdag 27 oktober heb ik tijd ingepland om hier aan te werken. Als het je niet lukt om voor die tijd een antwoord en tekstblok naar mij te mailen dan hoor ik dat graag z.s.m.
Vraag 2 en 9 NVLG 10.2.e met DAD 10.2.e /NVWA 10.2.e
Vraag 3 en 4 NVWA 10.2.e samen met PAV 10.2.e en VWS (10.2.e)
Vraag 5, 7 en 8 VWS 10.2.e samen met NVWA 10.2.e met 10.2.e
Vraag 6 NVWA 10.2.e met 10.2.e
Vraag 10 t/m 16 I&M 10.2.e
Alvast dank
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 15 oktober 2020 13:34
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: kamervragen runderen grazen op vergiftigde grond

Hoi 10.2.e
Ik ben al een stukje verder….
10.2.e en 10.2.e van NVLG zijn met twee vragen bezig en ik heb van 10.2.e de naam van 10.2.e van DAD doorgekregen.

Ik heb nu een toewijzing gemaakt die rond gestuurd kan worden om te polsen.
Ik zal een uitstelbrief maken en vanmiddag de lijn in doen.

Samen met 10.2.e pakken we de coördinatie op over de antwoorden en de afstemming (volgende week is herfstvakantie) ….
Wat betreft de vragen van Groen links: daar zie ik geen vragen voor PAV tussen, wel voor DAD (vraag 4)
I&W trekt deze en heeft een uitstelbrief geschreven.
Wat betreft de vragen van FvD:
Handel in vlees: ik denk dat deze de twee vragen zijn waar we als PAV 10.2.e bij moeten meelezen met de NVWA (10.2.e (vraag 3 en 4).
Het gaat over houden van dieren, houden in de uiterwaarden: DAD en NVLG vraag 2 en 9 10.2.e is hiermee bezig en waarschijnlijk moet DAD Andre van Straaten betrokken worden)
En of vlees in de handel is gekomen, of er wordt gecontroleerd op vlees, op welke stoffen: NVWA en VWS (5, 7 en 8) (10.2.e en 10.2.e)
Vraag 6 is NVWA (10.2.e en 10.2.e denk ik
Rest is I&W
10.2.e

Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit
Team Voedselveiligheid

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag.

T 070 10.2.e
M 06 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e - DGWB
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: dioxinen die zijn aangetroffen in het vlees en vet van oerrunderen die in de uiterwaarden grazen
Datum: maandag 2 november 2020 20:03:45

Dag allen,
Er resteert eigen maar een mogelijkheid om dit te bespreken en dat is **a.s. woensdag 10:30 – 12:00 uur**. Dan kunnen in elk geval de inhoudelijk deskundigen 10.2.e en 10.2.e, maar zijn 10.2.e en 10.2.e helaas verhinderd.
Ik stuur morgen een Webex-uitnodiging.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e - DGWB
Verzonden: vrijdag 30 oktober 2020 16:44
Aan: '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @nvwa.nl' <10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @wur.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @rws.nl>
Onderwerp: dioxinen die zijn aangetroffen in het vlees en vet van oerrunderen die in de uiterwaarden grazen

Dag allen,
We zijn al een tijdje bezig met de beantwoording van 2 sets Kamervragen over de dioxinen die zijn aangetroffen in het vlees en vet van oerrunderen die in de uiterwaarden hebben gegraasd. Vraag is o.a. of deze oerrunderen de dioxinen hebben opgenomen doordat bij overstroming uiterwaarden zwevend uit het rivierwater op de gras in de uiterwaarden is achtergebleven. Door tussenkomst van 10.2.e en 10.2.e zijn er gegevens uitgewisseld tussen de WUR, 10.2.e, (dioxinen aangetroffen in vlees en vet) en Rijkswaterstaat, 10.2.e, (dioxinen in zwevend stof in rivierwater). 10.2.e heeft een vergelijking gemaakt en kan de uitkomsten van zijn analyse volgende week presenteren. Lijkt mij voor een adequate beantwoording van de vragen, en de afstemming daarvan tussen LNV – VWS – IenW, van belang dat wij volgende week een overleg (door middel van Webex) inplannen zodat 10.2.e zijn analyse kan toelichten om tot gelijke beelden te komen.
Graag hoor ik of jullie hier voor in zijn, waarbij ik gelijk een aantal mogelijkheden voorleg:

- Dinsdag 3 november: 9:00 - 10:30 uur;
- Dinsdag 3 november: 10:30 – 12:00 uur;
- Woensdag 4 november: 10:30 – 12:00 uur;
- Donderdag 5 november: 9:30 – 11:00 uur;
- Donderdag 5 november: 11:00 – 12:30 uur.

Mochten het wenselijk zijn dat er nog andere collega's aansluiten, dan hoor ik dat graag!
Bij voorbaat dank voor jullie reactie en groet,
10.2.e
IenW, DGWB, 06 – 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

Evaluatie dioxine-analyses

Metingen dioxines/dibenzofuranen zwevend stof Rijn Lobith

Metingen in vlees van dieren

10.2.e

Tel. 0610.2.e email: 10.2.e@rws.nl

Dioxine en dioxineachtige PCB analyse dieren

In opdracht van NVWA

- Uiterwaarden Kaliwaal, Loevestein, Grensmaas, Millingen

Mogelijke oorzaken dioxines/pcb’s in dieren

- Storting van baggerspecie in diepe plassen
- Via zwevend stof uit de rivier dat na hoogwater achterblijft in uiterwaarden
- Via depositie

Storten baggerspecie- Kaliwaal

Geen analyses van dioxines !

7-PCB’s

PCB101	2,2',4,5,5'-pentachloorbifenyl
PCB118	2,3',4,4',5-pentachloorbifenyl
PCB138	2,2',3,4,4',5'-hexachloorbifenyl
PCB153	2,2',4,4',5,5'-hexachloorbifenyl
PCB180	2,2',3,4,4',5,5'-heptachloorbifenyl
PCB28	2,4,4'-trichloorbifenyl
PCB52	2,2',5,5'-tetrachloorbifenyl

Dekker vandeKamp Milieu

Algemene voorwaarden Kaliwaal
blad 3 van 6

Artikel 6: Hoedanigheid baggerspecie

1. Kaliwaal accepteert alleen baggerspecie die zij volgens de aan haar verleende vergunningen mag storten. De aangeboden baggerspecie mag niet meer dan 60% zand bevatten en mag de acceptatiecriteria als genoemd in onderstaande tabel 1 (getalswaarden gelden voor een standaardbodem met 10% organische stof en 25% lutum) niet overschrijden.

Tabel 1 Acceptatiecriteria te storten baggerspecie

Microverontreinigingen	Acceptatiecriteria (mg/kg ds)
Cadmium	35
Kwik	20
Koper	500
Nikkel	250
Lood	1.250
Zink	3.500
Chroom	1.250
Arseen	200
PAK (10)	50
Minerale olie*	5.000
PCB (7)	2
Som pesticiden	3
Cyanide complexen	30

* gehalte vluchtige aromaten<50 mg/kg ds

2. In afwijking van het bepaalde in lid 1, gelden ten aanzien van baggerspecie ten behoeve van het aanbrengen van een onder- en bovenlaag in baggerspecieberging Kaliwaal een organische stofgehalte van meer dan 5% en de acceptatiecriteria genoemd in onderstaande tabel 2 (getalswaarden gelden voor een standaardbodem met 10% organische stof en

Tabel 2 Acceptatiecriteria onder- en bovenlaag

Microverontreinigingen	Acceptatiecriteria diffuus verontreinigde baggerspecie (mg/kg ds)
Cadmium	24
Kwik	20
Koper	380
Nikkel	420
Lood	1.060
Zink	1.440
Chroom	760
Arseen	110
PAK (10)	40
Minerale olie	5.000
PCB (7)	1
Chloorbenzeen	30
Som DDT/DDD/DDE	4
α-endosulfan	4
som HCH's (α,β,γ,δ)	2
heptachloor	4
heptachloorepoxide	4
chloordaan	4

3. Bij het voorkomen van andere parameters dan in lid 1 c.q. lid 2 genoemd, geldt voor stoffen die genormeerd staan in de Evaluatie Nota Water (dan wel in de Circulaire VROM interventiewaarden 1994), als acceptatiecriterium de interventiewaarde. Voor parameters waarvoor geen interventiewaarde is gedefinieerd, beoordeelt Kaliwaal of de betreffende baggerspecie wordt geaccepteerd.
4. De baggerspecie dient dusdanig verwerkbaar te zijn, dat de specie soepel en zonder hinder kan worden getransporteerd en gestort.

Aanpak evaluatie Rijn versus analyses in dieren

- Excel data metingen in dieren (WFSR dd 23 oktober) omgezet naar database format
- Download dioxinedata in zwevend stof Rijnstroomgebied NL van website RWS.nl
- Alle data ingelezen in accesdatabase
- Op basis daarvan vergelijkingen gemaakt:
  - Welke dioxines zowel in zwevend stof als in vlees?

Dioxine/dibenzofuraan analyse in zwevend stof Lobith

In opdracht van RWS
- Met centrifuge periodiek bemonstering zwevend stof
- Analyse 15 dioxines/dibenzofuranen
- Frequentie 2*/jr
- Analyse eenheid ng/kg droge stof
- Analyse bij Eurofins in Amsterdam

* PCB-7 analyse in zwevend stof

Voorbeeld aanhangwagen met centrifuge en uitzetten aanvoer water in rivier

Dioxine en dioxineachtige PCB analyse dieren

In opdracht van NVWA

- Analyse 17 totaal dioxines/dibenzofuranen; daarnaast dioxineachtige PCB’s
- Vleesproduct en in vet van rund/paard
- Uiterwaarden Kaliwaal, Loevestein, Grensmaas, Millingen
- Analyseniveau PPT = ng/kg
- Analyse bij WFSR Wageningen

Uitgangspunten

- Analyseresultaten < rapportage grens zijn gesteld op de rapportagegrens zelf (worst case aanname; gedaan voor zowel RWS- als WFSR data)
- Leeftijd rund is ca. 8 jaar.
- Daarom voornamelijk RWS dioxinedata van 2010 -2018 gebruikt

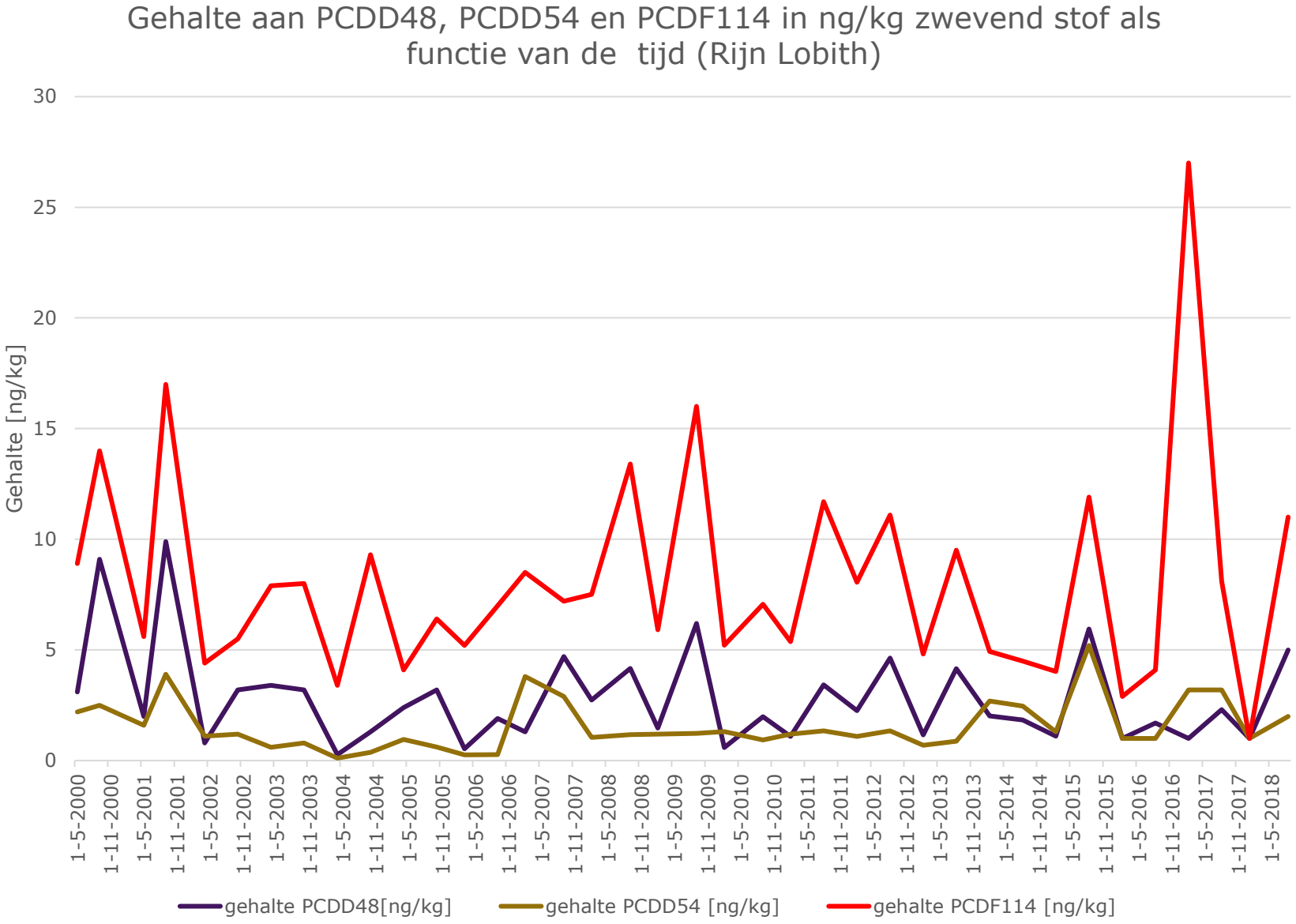

Conclusies

- Dioxines komen inderdaad voor in Rijnwater
- Ubiquitaire stof
- Dioxines voldoen meestal aan KRW biota normen

Drie meest bezwaarlijke dioxines zijn afgebeeld; PCDD 48 is Seveso-dioxine

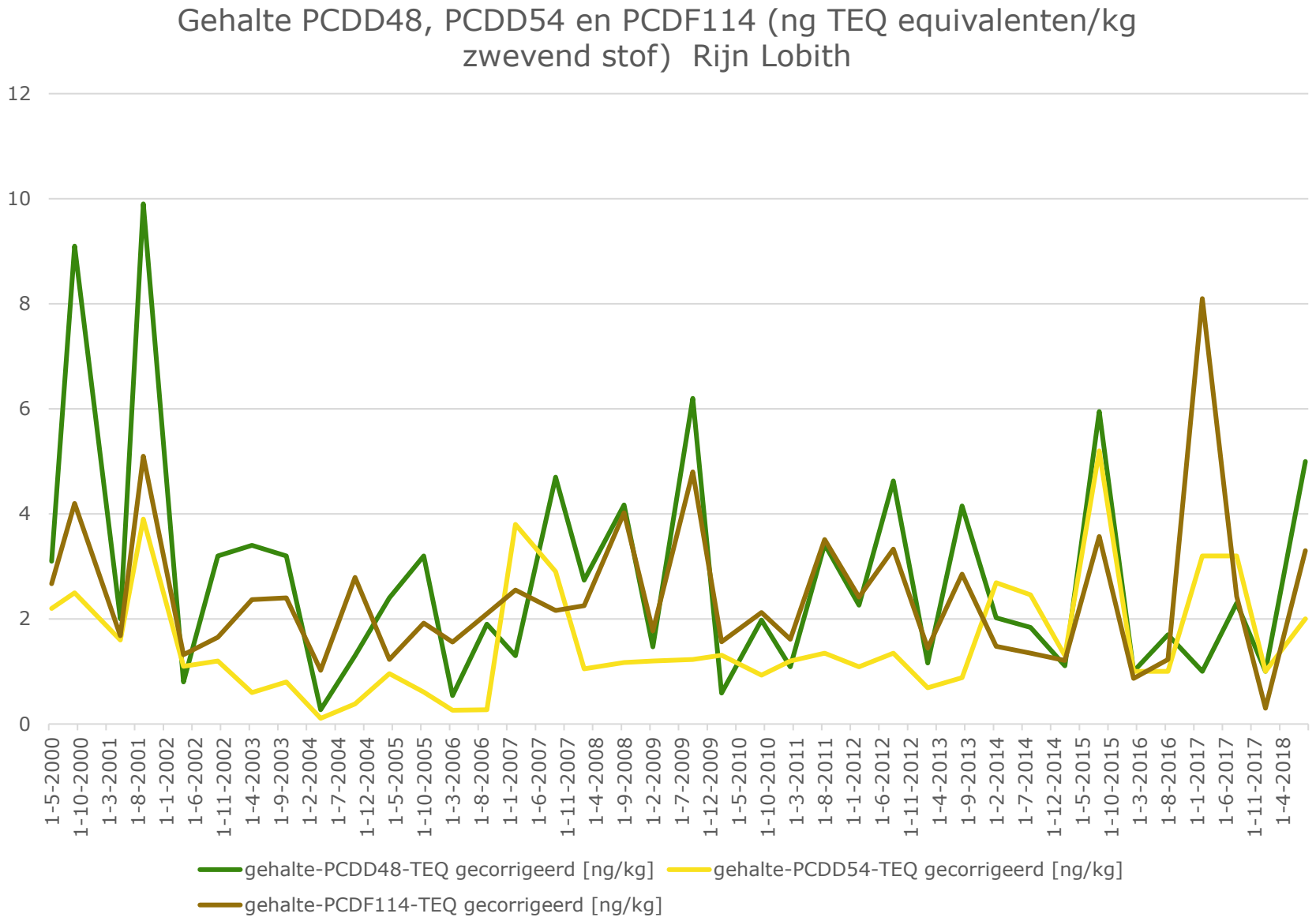

Constateringen

- Hogere afvoer heeft effect op de zs hoeveelheid
- PCDD 48 = 20% totaal TEQ
- Ubiquitaire stof

Drie meest bezwaarlijke dioxines Afgebeeld; PCDD 48 is Seveso-dioxine

Dioxines/dibenzofuranen in zwevend stof Rijn Lobith (2010-2018) en product dieren

Hoe gedaan?

Uitzoeken van de parametercodes en analyses
die zowel in het water als in vlees zijn gemeten.

Dioxines/benzofuranen in zwevend stof Rijn Lobith (2010-2018) en in vleesproduct naar rato van giftigheid (TEQ)

PARAMETE	dioxinen	PARAMETER_OMSCHRIJVING	EENHEID_CODE	conc z.s. Rijn max	conc z.s. Rijn gem.	conc vleesproduct max	conc vleesproduct gem.
PCDF114	2,3,4,7,8-PeCDF	2,3,4,7,8-pentachloordibenzofuraan	ng TEQ/kg	8,1	2,4	0,4	0,1
PCDD54	1,2,3,7,8-PeCDD	1,2,3,7,8-pentachloordibenzo-p-dioxine	ng TEQ/kg	5,2	1,8	0,2	0,1
PCDD48	2,3,7,8-TCDD	2,3,7,8-tetrachloordibenzo-p-dioxine	ng TEQ/kg	6,0	2,3	0,2	0,1
PCDF121	1,2,3,6,7,8-HxCDF	1,2,3,6,7,8-hexachloordibenzofuraan	ng TEQ/kg	6,4	1,2	0,1	0,0
PCDF130	2,3,4,6,7,8-HxCDF	2,3,4,6,7,8-hexachloordibenzofuraan	ng TEQ/kg	2,5	0,7	0,1	0,0
PCDD67	1,2,3,6,7,8-HxCDD	1,2,3,6,7,8-hexachloordibenzo-p-dioxine	ng TEQ/kg	1,0	0,4	0,1	0,0
PCDD66	1,2,3,4,7,8-HxCDD	1,2,3,4,7,8-hexachloordibenzo-p-dioxine	ng TEQ/kg	1,0	0,3	0,0	0,0
PCDD73	1,2,3,4,6,7,8-HpCDD	1,2,3,4,6,7,8-heptachloordibenzo-p-dioxine	ng TEQ/kg	1,2	0,5	0,0	0,0
PCDD70	1,2,3,7,8,9-HxCDD	1,2,3,7,8,9-hexachloordibenzo-p-dioxine	ng TEQ/kg	1,0	0,3	0,0	0,0
PCDF131	1,2,3,4,6,7,8-HpCDF	1,2,3,4,6,7,8-heptachloordibenzofuraan	ng TEQ/kg	4,4	1,0	0,0	0,0
PCDF134	1,2,3,4,7,8,9-HpCDF	1,2,3,4,7,8,9-heptachloordibenzofuraan	ng TEQ/kg	0,7	0,1	0,0	0,0
PCDD75	OCDD	1,2,3,4,6,7,8,9-octachloordibenzo-p-dioxine	ng TEQ/kg	0,4	0,2	0,0	0,0
PCDF124	1,2,3,7,8,9-HxCDF	1,2,3,7,8,9-hexachloordibenzofuraan	ng TEQ/kg	2,2	0,5	0,0	0,0
PCDF83	2,3,7,8-TCDF	2,3,7,8-tetrachloordibenzofuraan	ng TEQ/kg	5,0	1,2	0,0	0,0
PCDF135	OCDF	1,2,3,4,6,7,8,9-octachloordibenzofuraan	ng TEQ/kg	0,6	0,2	0,0	0,0
						aflopend	

Dioxines/dibenzofuranen in zwevend stof Rijn Lobith (2010-2018) en in blankvoorn naar rato van giftigheid (TEQ)

Parameter	Dioxine	PARAMETER_OMSCHRIJVING	EENHEID	Gem conc Lobith	Gemid blankvoorn hoog teq	Gemid blankvoorn laag teq
PCDD48	2,3,7,8-TCDD	2,3,7,8-tetrachloordibenzo-p-dioxine	ng/kg	2,3	1,6	0,1
PCDF83	2,3,7,8-TCDF	2,3,7,8-tetrachloordibenzofuraan	ng/kg	1,2	0,7	0,1
PCDF114	2,3,4,7,8-PeCDF	2,3,4,7,8-pentachloordibenzofuraan	ng/kg	2,4	0,4	0,0
PCDD54	1,2,3,7,8-PeCDD	1,2,3,7,8-pentachloordibenzo-p-dioxine	ng/kg	1,8	0,1	0,0
PCDF121	1,2,3,6,7,8-HxCDF	1,2,3,6,7,8-hexachloordibenzofuraan	ng/kg	1,2	0,0	0,0
PCDF130	2,3,4,6,7,8-HxCDF	2,3,4,6,7,8-hexachloordibenzofuraan	ng/kg	0,7	0,0	0,0
PCDD67	1,2,3,6,7,8-HxCDD	1,2,3,6,7,8-hexachloordibenzo-p-dioxine	ng/kg	0,4	0,0	0,0
PCDD66	1,2,3,4,7,8-HxCDD	1,2,3,4,7,8-hexachloordibenzo-p-dioxine	ng/kg	0,3	0,0	0,0
PCDF131	1,2,3,4,6,7,8-HpCDF	1,2,3,4,6,7,8-heptachloordibenzofuraan	ng/kg	1,0	0,0	0,0
PCDF124	1,2,3,7,8,9-HxCDF	1,2,3,7,8,9-hexachloordibenzofuraan	ng/kg	0,5	0,0	0,0
PCDD70	1,2,3,7,8,9-HxCDD	1,2,3,7,8,9-hexachloordibenzo-p-dioxine	ng/kg	0,3	0,0	0,0
PCDD73	1,2,3,4,6,7,8-HpCDD	1,2,3,4,6,7,8-heptachloordibenzo-p-dioxine	ng/kg	0,5	0,0	0,0
PCDF134	1,2,3,4,7,8,9-HpCDF	1,2,3,4,7,8,9-heptachloordibenzofuraan	ng/kg	0,1	0,0	0,0
PCDD75	OCDD	1,2,3,4,6,7,8,9-octachloordibenzo-p-dioxine	ng/kg	0,2	0,0	0,0
PCDF135	OCDF	1,2,3,4,6,7,8,9-octachloordibenzofuraan	ng/kg	0,2	0,0	0,0
blankvoorn laag: meer verontreinigde locaties					aflopend!	
blankvoorn laag: minder verontreinigde locaties						

Conclusie
Concentratie toxische dioxines verhoogd in de Rijn dan ook in blankvoorn
Gehalten dioxines in blankvoorn vaak hoger dan in vlees (logisch ivm intensiever watercontact; zie sheet 14)

In schone gebieden geen dioxine in het vlees?

Voor koeien hebben we wel het een en ander (vet, melk) maar kost wat tijd om die op een rij te zetten. Daar vinden we zelden of nooit overschrijdingen van de max limieten. Bij lage gehaltes kan het lastig zijn om patronen te maken omdat veel congeneren onder de LOQ zitten. Ik vermoed dat de overheersende congeneren (qua TEQ-bijdrage) PeCDD, 2,3,7,8,9-PeCDF en in mindere mate TCDD zijn, naast PCB-126. Wanneer zou je die data willen hebben? We zetten die resultaten trouwens ook op een website waarnaar je eventueel kunt verwijzen.

Citaat uit email van 10.2.e (WFRS) aan 10.2.e (RWS) 29 oktober 2020

Overige punten

Depositie van dioxines: ?
Emissies van dioxines naar de lucht en water in NL is nihil (bron Emissieregistratie)

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e

Onderwerp: Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: vrijdag 6 november 2020 10:40:23
Bijlagen: DOMUS-20278733-v1-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W.docx

Beste allen,
Bijgaand een opzet voor de beantwoording van de Kamervragen van Baudet over dioxine in runderen.
In afwachting van de bijdrage van I&W graag alvast jullie reactie. Ik heb een enkele vraag toegevoegd.
Groet,10.2.e

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lnv

Behandeld door
10.2.e

T 070 10.2.e
10.2.e @minlnv.nl

Ons kenmerk
DGA-PAV / 20278626

Uw kenmerk
2020Z16985 dd 23 september 2020

Bijlage(n)

Datum
Betreft Beantwoording van de vragen van het lid Baudet (FvD) aan de minister van LNV en de staatssecretaris van I&W over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.

Geachte voorzitter,

Hierbij ontvangt u mede namens de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat de beantwoording van de Kamervragen die het lid Baudet (FvD) aan mij en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft gesteld over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Ons kenmerk
DGA-PAV / 20278626

2020Z16985

1. Bent u bekend met het artikel "Ons 'vlees' graast op giftige grond: 'Je neemt daarmee wel bewust een risico'' ?
Ja.

2. Bestaat er een nationaal overzicht van alle grassige gebieden waarbij het gevaarlijk zou zijn om dieren hierop te laten grazen, met name als het vlees bedoeld is voor menselijke consumptie? Zo ja, waar is dit overzicht te vinden? Zo nee, wordt dit overzicht opgenomen in het lopende onderzoek van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) naar de herkomst van o.a. dioxines en bent u bereid dit overzicht daarin op te nemen?

De NVWA heeft geen overzicht van dergelijke gebieden. Gelet op de resultaten van de reguliere monitoring van dioxines in vlees is er op dit moment geen aanleiding om te veronderstellen dat alle 'grassige' gebieden eenzelfde risico op verhoogde dioxine gehaltes hebben. In het onderzoek van de NVWA naar de risico's van vlees van runderen die hebben gegraasd in de uiterwaarden, is om die reden niet voorzien in het opstellen van een dergelijk overzicht.

3. Kunt u aangeven of het natuurvlees ook in de reguliere handel terecht is gekomen en zo ja: hoe en waar?

4. Kunt u aangeven of er ook natuurvlees aan het buitenland is verkocht?

Antwoord vraag 3 en 4. Er is bij de NVWA geen overzicht van de handelsstromen van alle partijen (natuur)vlees in Nederland. Wanneer een partij van een levensmiddel als schadelijk wordt bestempeld, dan ziet de NVWA erop toe dat de betrokken ondernemers hun verantwoordelijkheid nemen, zij moeten de betrokken partij traceren en uit de handel laten halen. Het vlees dat vanuit deze casus aantoonbaar boven de wettelijke maximum limiet bleek was enkel verkocht aan consumenten via een website, welke individueel geïnformeerd zijn over de afwijking. Er is met deze partij vlees geen handel geweest naar het buitenland.

5. Kunt u uitsluiten dat er vlees voor menselijke consumptie is of wordt aangeboden met te veel dioxine? Zo nee, waarom niet?

Jaarlijks voert de NVWA een monitoringsprogramma waarin ook monsters op dioxinen worden onderzocht. Het is echter onmogelijk om elk karkas en/of stukje vlees te controleren op dioxinen. Wanneer een hoog gehalte aan dioxinen gevonden wordt in het monitoringsprogramma, wordt contact opgenomen met de houder om dit gevaar weg te nemen. Het is de verantwoordelijkheid van ondernemers en bedrijven om veilige levensmiddelen in de handel te brengen. Ook vanuit diervoeder wordt er in het kader van het Nationaal Plan Diervoeders onderzocht op de aanwezigheid van dioxinen in diervoeders. Hierin is inbegrepen voeders bij de boer (b.v. monsters van kuilgras).

6. Vallen de grazers in de uiterwaarden onder een hoger risicoprofiel en onder de risicogebaseerde monitoring op overschrijding van de dioxinenorm door de NVWA? Zo nee, waarom niet?

De grazers in de uiterwaarden in het kader van natuurbeheer zijn geen andere dieren dan een rund/paard uit de reguliere houderij. Nu wordt er een onderzoek

uitgevoerd. Afhankelijk van de uitkomsten van dit onderzoek, volgt een plan van aanpak."

7. Bent u bereid de NVWA natuurvlees niet alleen te laten testen op dioxine en PCB's maar ook op andere toxische stoffen, zoals cadmium, lood, kwik, chroom, PAK, arseen, nikkel en waterstoffluoride? Zo nee, waarom niet?

In het onderzoeksplan waar NVWA BuRO op dit moment aan werkt, wordt naast dioxinen ook beoordeeld welke andere stoffen relevant zijn om meegenomen te moeten worden in de controles van de voedselveiligheid van natuurvlees. De uitkomsten van de risicobeoordeling van NVWA BuRO worden medio 2021 verwacht. Op basis hiervan zal worden besloten op welke extra stoffen natuurvlees zal worden gecontroleerd door de NVWA

8. Kunt u aangeven waarom er al jarenlang niet of sporadisch wordt gecontroleerd op de veiligheid van natuurvlees?

"Natuurvlees" is een handelsnaam. Binnen de vleeskeuring en het toezicht van de NVWA vallen de dieren waarvan natuurvlees afkomstig is, onder dezelfde groep als landbouwhuisdieren. Op deze reden ook dieren die grazen in uiterwaarden kunnen dus in de steekproefsgewijze NVWA monitoring op contaminanten, waaronder dioxinen, terecht komen. Omdat het monitoringsprogramma een random selectie maakt is de kans dat dieren die grazen in uiterwaarden worden uitgekozen niet groot. De nieuwe Europese controleverordening geeft de ruimte om dit programma meer risicogericht in te richten, waarmee dieren uit risicogebieden een grotere kans maken om geselecteerd te worden voor controle. De NVWA gaat de mogelijkheden met betrekking natuurvlees hiertoe onderzoeken.

9. Ziet u een eventueel verbod op het begrazen van de uiterwaarden als een tijdelijke maatregel?

Gelet op het ingeschatte risico en de resultaten van het jaarlijkse monitoringsprogramma voor dioxines in vlees is het op dit moment niet proportioneel om een tijdelijk verbod op begrazing in de uiterwaarden op te leggen. Het lopende onderzoek van de NVWA moet meer informatie geven over de omvang van de problematiek. Dit onderzoek zal naar verwachting medio 2021 zijn afgerond.

10. Bent u bereid om werk te maken van het reinigen van de rivierbodems en de uiterwaarden?
I&W
11. In hoeverre draagt de granulietstort, onder andere in natuurplassen, bij aan de verontreiniging van plassen, rivierbodems en uiterwaarden met de stof acrylamide, een Zeer Zorgwekkende Stof (ZZS)?
I&W
12. Bent u bereid om het adviesrapport dat vorig jaar is opgesteld over het actualiseren van de
lozingsvergunningen voor bedrijven te delen met de Kamer? Zo nee, waarom niet? 3)
I&W

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Ons kenmerk
DGA-PAV / 20278626

13. Hoe verhoudt uw voornemen om voor ZZS'en zoveel mogelijk de kraan dicht te draaien met de voornemens van Rijkswaterstaat om door te gaan met de granulietstort?
I&W

14. Erkent u dat decentrale overheden waken over de kwaliteit van het grond-, oppervlakte- en drinkwater? Zo ja, acht u de decentrale overheden bevoegd om bij de Raad van State in beroep te gaan als zij van mening zijn dat een gebiedsbeheerder beleid voert dat leidt tot een onaanvaardbaar negatief effect op de waterkwaliteit? Zo nee, waarom niet?
I&W

15. Bent u bereid om Rijkswaterstaat en andere gebiedsbeheerders te sommeren onmiddellijk te stoppen met de granulietstort? Zo nee, waarom niet?
I&W

16. Bent u bereid om de stortplaatsen voor granuliet en andere verontreinig(en)de stoffen te saneren? Zo ja, binnen welke termijn? Zo nee, waarom niet?
I&W

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Ons kenmerk
DGA-PAV / 20278626

17. Staat u het toe dat een decentrale overheid, in goed overleg met de gebiedsbeheerder, overgaat tot het saneren van een stortplaats voor granuliet en/of andere verontreinig(en)de stoffen? Zo ja, bent u bereid om deze partijen desgevraagd te ondersteunen? Zo nee, waarom niet?

1) De Gelderlander, 19 september 2020, "Ons 'vlees' graast op giftige grond: 'Je neemt daarmee wel een bewust risico.'", https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/ons-vlees-graast-op-giftige-grond-je-neemt-daarmee-wel-bewusteen-risico~a93d3a72/

2) Website NVWA, https://www.nvwa.nl/onderwerpen/dioxine/wat-doet-de-nvwa

3) De Gelderlander, 21 september 2020, "Onnodig veel gevaarlijke stoffen in rivieren: Lozingsvergunningen flink verouderd.", https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/onnodig-veel-gevaarlijke-stoffen-in-rivierenlozingsvergunningen-flink-verouderd~a1230d3a/

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Analyse in vlees/vet aangetroffen dioxinen bij oerrunderen die in de uiterwaarden hebben gegraasd
Datum: woensdag 11 november 2020 11:38:06

Beste collega's,
Tijdens het overleg werd gemeld dat

- er meer data zijn van runderen van Free Nature m.b.t. dieren die niet langs rivieren staan.
- er uitslagen zijn van dioxines en dl-PCB's in grond rond Loevestein (opdracht van de gemeente?)

Tijdens een bezoek aan Free Nature enkele maanden terug hebben we een aantal uitslagen gehad van dieren uit andere gebieden maar mogelijk is er inmiddels meer. NVWA zal dat navragen. Het zou mooi zijn om ook de uitslagen te zien van de bodemmonsters. Is dat mogelijk. Ik vraag dat ook omdat we zeer binnenkort gaan starten met het onderzoek voor NVWA-BuRO.

10.2.e
10.2.e
Wageningen Food Safety Research, Wageningen UR
Akkermaalsbos 2
Wageningen
+31 (0)10.2.e
Vanaf 1 juni 2019 vormen RIKILT en het Laboratorium voor Voeder- en Voedselveiligheid van de NVWA een nieuw instituut: Wageningen Food Safety Research (part of Wageningen University & Research)

From: 10.2.e @minienw.nl>
Sent: woensdag 4 november 2020 12:53
To: '10.2.e @minlnv.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @nvwa.nl' <10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @wur.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @rws.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>
Subject: RE: Analyse in vlees/vet aangetroffen dioxinen bij oerrunderen die in de uiterwaarden hebben gegraasd

Dag allen,
Bij deze de presentatie van 10.2.e
Groet,
10.2.e

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: 10.2.e - DGWB
Verzonden: dinsdag 3 november 2020 09:48
Aan: 10.2.e @nvwa.nl'; '10.2.e
Onderwerp: Analyse in vlees/vet aangetroffen dioxinen bij oerrunderen die in de uiterwaarden hebben gegraasd

Tijd: woensdag 4 november 2020 10:30-12:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.

Locatie: Webex

Dag allen,

Bij deze de uitnodiging voor de bijeenkomst morgen.

Agenda:

1. Opening door 10.2.e en vaststellen agenda
2. Kennismaking
3. Toelichting analyse met presentatie door 10.2.e aangevuld met inbreng van 10.2.e
4. Vervolgafspraken

Groet,

10.2.e

-- De volgende tekst niet verwijderen of wijzigen. --

Wanneer het tijd is, kunt u hier deelnemen aan uw Rijksvideo Vergadering.

Vergaderingsnummer (toegangscode): Buiten reikwijdte

Wachtwoord voor vergadering: Buiten reikwijdte

Deelnemen aan vergadering

Tik om deel te nemen vanaf een mobiel apparaat (alleen deelnemers)

+31-10.2.e Netherlands Toll

+1-10.2.e United States Toll

Deelnemen via telefoon

+31-10.2.e Netherlands Toll

+1-10.2.e United States Toll

Algemene inbelnummers

Deelnemen via een videosysteem of -toepassing

Kies 10.2.e @rijksvideo.webex.com

U kunt ook 6 10.2.e kiezen en uw vergaderingnummer invoeren.

Deelnemen met Microsoft Lync of Microsoft Skype voor Bedrijven

Kies 10.2.e @lync.webex.com

Als u een host bent, klik dan hier om hostgegevens weer te geven.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e DGWB
Onderwerp: RE: Aandacht in de pers
Datum: woensdag 18 november 2020 14:19:59

Ik heb al even contact gehad met 10.2.e van RWS en BuRO. We zeggen nog niets over het project dat net is opgestart maar waarvoor nog geen metingen zijn gedaan. Dat is in opdracht van NVWA-BuRO en het is aan hun om erover te communiceren. Ik zou wel willen ingaan op eventuele algemene vragen over dioxines en of het de verwachting is dat er effecten bij dieren optreden bij deze gehaltes. Ook SBB stuurt eventuele persvragen hierover door naar mij. Mag uiteraard ook iemand anders zijn. Ik heb daar eerder wel iets over gezegd tegen de Gelderlander, nl dat ik bij deze gehaltes geen effecten verwacht. En ook dat de aangetroffen gehaltes niet wijzen op een zware besmetting van de grond maar dat er niet veel nodig is voor verhoogde gehaltes in dieren die daar het hele jaar grazen.

From: 10.2.e @rws.nl>
Sent: woensdag 18 november 2020 12:49
To: 10.2.e @wur.nl>; 10.2.e @minienw.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @rws.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @minienw.nl>
Subject: RE: Aandacht in de pers

10.2.e,
Onderstaande lijkt me niet in lijn met de conclusies uit het overleg, nl. er zijn nog helemaal geen conclusies te trekken. Lijkt me dat we wel een gemeenschappelijke woordvoeringslijn moeten voeren, ook irt de beantwoording van de kamervragen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: woensdag 18 november 2020 12:10
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 'S10.2.e @minlnv.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @nvwa.nl' <10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @rws.nl>; '10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: Aandacht in de pers

Beste collega's,
Ben gisteren gebeld door Nieuwsuur die overwegen om hieraan een uitzending te gaan wijden. Ik hoor nog of ze dat gaan doen. Ik begreep dat ook SBB al benaderd is. Die zouden voor een aantal zaken willen terugvallen op mij. Ze vroegen ook hoe het zit met andere dieren van boeren; heb gezegd dat er tot dusver vanuit de reguliere monitoring geen aanwijzingen zijn dat dit een meer generiek probleem is. En dat die dieren mogelijk niet het hele jaar in de uiterwaarden staan.
Vanochtend gebeld door een krant uit Gouda die een artikel gaat publiceren hierover.

10.2.e

From: 10.2.e @minienw.nl>
Sent: woensdag 4 november 2020 12:53
To: '10.2.e @minlnv.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @nvwa.nl' <10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @wur.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @rws.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @rws.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>
Subject: RE: Analyse in vlees/vet aangetroffen dioxinen bij oerrunderen die in de uiterwaarden hebben gegraasd

Dag allen,
Bij deze de presentatie van 10.2.e
Groet,
10.2.et

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: 10.2.e - DGWB
Verzonden: dinsdag 3 november 2020 09:48
Aan: 10.2.e @nvwa.nl'; '10.2.e
Onderwerp: Analyse in vlees/vet aangetroffen dioxinen bij oerrunderen die in de uiterwaarden hebben gegraasd
Tijd: woensdag 4 november 2020 10:30-12:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Webex

Dag allen,
Bij deze de uitnodiging voor de bijeenkomst morgen.
Agenda:

1. Opening door 10.2.e en vaststellen agenda
2. Kennismaking
3. Toelichting analyse met presentatie door 10.2.e aangevuld met inbreng van 10.2.e
4. Vervolgafspraken

Groet,
10.2.e

-- De volgende tekst niet verwijderen of wijzigen. --

Wanneer het tijd is, kunt u hier deelnemen aan uw Rijksvideo Vergadering.

Vergaderingsnummer (toegangscode): Buiten reikwijdte
Wachtwoord voor vergadering: Buiten reikwijdte

Van: 10.2.e - DGWB
Aan: '10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden
Datum: dinsdag 24 november 2020 18:19:05

Dag 10.2.e ,10.2.e ,
Dank voor de antwoorden. Lijkt mij dan toch wenselijk om in een overleg met RWS de locaties te doorlopen op overstromingsfrequentie, zodat jullie kunnen monsteren op de plekken waar daadwerkelijk ook met enige regelmaat sprake is van overstroming en dus kan op neerslag van zwevend stof. Zou jammer zijn om achteraf vast te stellen dat niet de meest interessante locaties zijn gekozen. Ik kan RWS ook vragen of zij kunnen aangegeven waar op basis van de overstromingsfrequentie het beste bemonsterd kan worden.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 11:41
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; '10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e ,
Het is vrij eenvoudig om op de locaties te zien waar de dieren meestal grazen, ofwel omdat ze er staan, door de mest en door de lengte gewas. Mijn voorkeur zou zijn om de locaties te bezoeken, daar monsters te nemen en de GPS coördinaten te noteren. Daarna toestemming vragen voordat we ze analyseren. Indien niet akkoord worden de monsters niet ingeschreven en vernietigd.
De bedoeling is om per locatie op 2 of 3 afstanden t.o.v. de rivier monsters te nemen, dus dichtbij de rivier, langs de dijk en ergens ertussen. We nemen grondmonsters van de bovenste 2 tot 3 cm en gras op diezelfde locaties. Ik twijfel om andere gewassen te verzamelen want de meeste zullen ze waarschijnlijk niet eten.
Als voorbeeld Beuningen, coördinaten langs rivier bv 51°52’38” N 5°48’11” O ; langs de dijk 51°52’20” N 5°47’44” O
Loevestein: 51°48’58” N 5°1’39” O zuidkant parkeerplaats, 51°48’58” N 5°1’40” O langs rivier
Zie onder voor andere vragen.
10.2.e

From: 10.2.e @minienw.nl>
Sent: maandag 23 november 2020 16:41
To: 10.2.e @wur.nl>; '10.2.e @nvwa.nl>
Cc: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Subject: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e
Op basis van het overleg met Rijkswaterstaat koppel ik het volgende terug:

- Grond binnen de aangegeven gebieden is bij verschillende instanties in eigendom. Coördinaten zijn nodig om vast te stellen van welke organisatie toestemming nodig is.

Zie boven twee voorbeelden

- Grensmaas is bijvoorbeeld in afronding waar de grond over 3 instanties verdeeld wordt, namelijk SBB, NM en RWS.

OK

- Bij RWS is wel de nodige informatie aanwezig over het grondeigendom. Kadaster kan eventueel definitief uitsluitsel geven.

OK

- Vraag kwam ook op of jullie bij de selectie van de locaties ook de overstromingsfrequentie hebben meegenomen. Het is namelijk bekend dat delen van de genoemde gebieden wel geregeld overstromen en welke niet. Dus mede daarom

is het van belang dat RWS kennis kan nemen van de coördinaten om deze relatie te leggen. Kunnen de coördinaten met RWS gedeeld worden?

Nog niet maar we proberen wel op meerdere afstanden van de rivier monsters te nemen. Zie boven.

- Daarop aansluitend is de vraag hoe de monsters van de bodem en het gewas worden genomen. Nemen jullie op één plek een monster of wordt er een verzamelmonsters genomen van het gebied waar de grazers lopen?

Op 5 tot 6 plekken voor één verzamelmonster. Toplaag bodem en gras op 2 tot 3 cm boven de grond afgeknipt.

- Begreep ook dat het ene gebied langer begraasd wordt dan het andere. Ook nog aspect dat relevant voor de selectie van locaties.

Klopt. Die info zouden we moeten krijgen van FN

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e - DGWB
Verzonden: vrijdag 20 november 2020 17:48
Aan: 10.2.e @wur.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e,

Ik heb maandagochtend een overleg met Rijkswaterstaat en leg het daar voor. Ik kom er na maandag op terug.

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: vrijdag 20 november 2020 12:13
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e,

Weet jij al hoe we toestemming kunnen krijgen om gras- en grondmonsters te nemen op locaties en die te analyseren. We zijn bezig met monsters van dieren van de locaties:

- Loevestein,
- Millingen,
- Beuningen,
- Meinerswijk bij Arnhem,
- Koornwaard,
- Noordwaard en
- Maasvallei bij de Grensmaas.

10.2.e

From: 10.2.e @minienw.nl>
Sent: vrijdag 13 november 2020 16:49
To: 10.2.e @wur.nl>
Cc: 10.2.e @nvwa.nl>
Subject: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e,

Als jullie duidelijk hebben waar jullie exact de bodem willen bemonsteren, laat dat dan even weten alsjeblieft?

Er is vóór Ruimte voor de Rivier een zoneringskaart gemaakt die informatie geeft over de frequentie van overstroming. We moeten ons realiseren dat de natuurgrazers in dat deel van de uiterwaarden met de meeste dynamiek vanuit de rivier lopen. Daardoor is het risico op blootstelling met dioxinen aldaar ook het grootst.

Begreep verder dat er mogelijk een correlatie is tussen PCB153 en dioxinen. Nemen jullie deze PCB toevallig mee in jullie bodemonderzoek?

10.2.e stuurde me het rapport waar jij aan hebt bijgedragen met de titel 'Grond gerelateerde voedselincidenten met dioxines en PCB's. Ik kon dit rapport niet vinden op de site van de WUR. Is het wel openbaar gemaakt of is het alleen toegestuurd aan vertegenwoordigers van EZ, nu LNV, NVWA en RIVM? Vraag me namelijk af of het rapport, en de aanbeveling over de uiterwaarden, ooit gedeeld is met Rijkswaterstaat en IenW.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: donderdag 12 november 2020 21:25
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e,
De exacte locaties zijn we nog aan het uitzoeken en hangen ook af van monsters van de koeien die daar lopen. Daar is NVWA mee bezig. Om aan de slag te kunnen zou ik alvast willen kijken naar Millingen, Beuningen, Loevestein en Meinerswijk bij Arnhem. Daarna kan ik dan gaan kijken naar die andere locaties, twee langs de Maas en nog 1 of 2 langs de Rijn/Lek. Van Loevestein en Millingen hebben we ook al wat gegevens over gehaltes in dieren.
Het gebied in Beuningen ken ik vrij goed en dat stond dit voorjaar onder water. Ik dacht dat dat bij Millingen ook zo was, maar weet niet hoe het met de andere gebieden zit.
Graag jullie hulp om op korte termijn die monsters te kunnen nemen.
10.2.e

From: 10.2.e @minienw.nl>
Sent: donderdag 12 november 2020 18:43
To: 10.2.e @wur.nl>
Subject: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e,
Ik begreep dat het om 9 locaties gaat langs de rivieren met 3 à 5 bemonsteringen per locaties. Uiterwaarden zijn oppervlaktewater en vallen onder het waterbeheer van Rijkswaterstaat. Betekent niet dat Rijkswaterstaat alles in eigendom en gebruik heeft. Dat varieert. Kan ook zijn dat de grond in eigendom van het RVB/Rijkswaterstaat is, maar dat het beheer wordt uitgevoerd door Staatbosbeheer of een andere natuurbeherende organisaties is. Ik veronderstel dat de grondeigenaar/gebruiker moet instemmen met de bemonstering van de grond. Kan dus zijn dat Rijkswaterstaat toestemming moet verlenen.
Aangezien niet het gehele areaal uiterwaarden een zelfde frequentie van overstroming heeft, is het sowieso gewenst als wij weten waar jullie willen gaan bemonsteren. Is die informatie beschikbaar?
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: donderdag 12 november 2020 14:09
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e,
Ik begreep van 10.2.e dat we voor het nemen van grondmonsters en grasmonsters in de uiterwaarden mogelijk toestemming moeten hebben. Ik weet niet of dat bij één instantie is of dat er verschillende beheerders zijn. Ik hoop dat we dit snel kunnen regelen zodat we binnenkort wat eerste uitslagen hebben. Dit is ook van belang i.v.m. de benodigde capaciteit op het lab. Ik neem aan dat Michiel een aantal locaties heeft genoemd.

10.2.e
10.2.e
Wageningen Food Safety Research, Wageningen UR
Akkermaalsbos 2
Wageningen
+31 (0)10.2.e
Vanaf 1 juni 2019 vormen RIKILT en het Laboratorium voor Voeder- en Voedselveiligheid van de NVWA een nieuw instituut: Wageningen Food Safety Research (part of Wageningen University & Research)

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e

Onderwerp: FW: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.
Datum: woensdag 25 november 2020 12:21:38
Bijlagen: image002.png
image003.jpg
Vragen van de leden KrÃger (GroenLinks) en Dik-Faber (ChristenUnie) ih rb 201025 HS.docx

---

Ha 10.2.e ,
Nog een paar vragen/opmerkingen bij de beantwoording van de Kamervragen dioxine ChristenUnie en Groen links
Ik zie graag je reactie.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 09:42
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

En deze

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 12:00
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

Dag allen,
Bij deze conceptantwoorden op beide sets Kamervragen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 10:55
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

Hi allen,
Ik heb zojuist 10.2.e en 10.2.e (beide NVWA) aan de telefoon gehad met de vraag of (en zo ja, wat) de NVWA heeft gedaan met de aanbevelingen uit het RIKILT rapport. Zoals hieronder ook stond; er is niks met de aanbevelingen gedaan destijds omdat LNV de stekker uit het project, en dus ook de aanbevelingen, heeft getrokken. Het meten van dioxinen in runderen is inderdaad opgenomen in het NP, maar niet sinds/door het RIKILT rapport.
M.i. moeten we dit dus opnemen in de beantwoording, maar even goed bedenken hoe we dit formuleren. Misschien iets van dat we deze aanbevelingen + resultaten onder BuRO zullen opnemen en eventuele acties ondernemen?
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: maandag 16 november 2020 13:50
Aan: 10.2.e @minvws.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

Beste 10.2.e ,

Met deze vraag moet je bij LNV zijn, want zij hebben indertijd het project stopgezet. (Waarom precies weet ik niet, want dat was vóór mijn tijd).
Wat ik over de casus uit 2013 weet is hetgeen mijn collega 10.2.e nog weet:
In 2012 – 2013 zijn er vanuit het domein diervoeder overzichten van melkveehouderijen in de uiterwaarden gemaakt n.a.v. een casus dioxine in grasbrok. Deze overzichten zijn in samenwerking met toen DLG (nu RVO) gemaakt. Zie onderstaande doc. Hieruit zijn indertijd een 20-tal risico bedrijven geselecteerd en was een bemonsteringsprogramma opgesteld. Toen puntje bij paaltje kwam heeft LNV het project stilgelegd en is dat bemonsteringsprogramma niet uitgevoerd.

Groetjes, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: maandag 16 november 2020 11:37
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.
Goedemorgen 10.2.e,

Kun jij de vraag van 10.2.e t.a.v. het rapport uit 2013 beantwoorden?
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: maandag 16 november 2020 11:30
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje
Hoi 10.2.e,
N.a.v. een overleg vorige week is een rapport uit 2013 ter sprake gekomen waarin de aanbeveling stond: 'er moet meer onderzoek komen naar de consequenties van het houden van dieren in vervuilde uiterwaarden. Dat geldt ook voor voedermiddelen die verbouwd worden in de uiterwaarden, inclusief gras'.
Het rapport hebben we nog niet kunnen traceren, maar vraag is nu of de NVWA van de hoogte is/was van dit rapport en of er vanaf toen onderzoek heeft plaatsgevonden naar vee in de uiterwaarden.
Weet jij hier meer van?
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: vrijdag 13 november 2020 17:23
Aan: '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: uitstelbriefje
Dag 10.2.e,
Hebben jullie het rapport dat gisteren ter sprake kwam al gevonden?
Ik kon het niet vinden op de site van de WUR en ontvang het van Michiel. Is mogelijk alleen aangeboden aan vertegenwoordigers van EZ, nu LNV, NVWA en RIVM. Zou dus kunnen betekenen dat de beheerders van de uiterwaarden Rijkswaterstaat het nooit gezien heeft, terwijl het rapport de volgende aanbeveling bevat: 'Er moet meer onderzoek komen naar de consequenties van het houden van dieren in vervuilde uiterwaarden. Dat geldt ook voor voerdermiddelen die verbouwd worden in de uiterwaarden, inclusief gras.' Ik heb een van de onderzoeker, 10.2.e, gevraagd of het wel openbaar is gemaakt.
Betekent dat we als rijksoverheid al in 2013 konden weten dat er iets aan de hand is. Vraag aan de NVWA is dan of er vanaf dat moment al specifiek onderzoek heeft plaatsgevonden van vee

dat in de uiterwaarden heeft gelopen? Is denk ik aan één van jullie om de NVWA die vraag te stellen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 12 november 2020 15:46
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: uitstelbriefje

Ha Beiden,
Ik heb even gekeken naar het uitstelbriefje voor de Kamervragen over dioxine van FvD. Het briefje is gedateerd op 16 oktober. Er is geen concrete nieuwe datum toegezegd maar : zsm. Neemt niet weg dat we dus inderdaad bijna vier weken verder zijn.
Groet, 10.2.e

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit (PAV)
Bezuidenhoutseweg 73 |2594 AC | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
Mobiel :+31 (06)10.2.e
Mail: 10.2.e @minlnv.nl

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

2020Z15001 DGWB termijn bij DBO 8 september 2020

(ingezonden 25 augustus 2020)

Vragen van de leden Kröger (GroenLinks) en Dik-Faber (ChristenUnie) aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over het bericht 'Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van 'oervlees' stilgelegd'

1
Bent u bekend met het bericht 'Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van 'oervlees' stilgelegd'? [1]

Ja.

2
Waarom wordt het nu pas bekend dat er naar alle waarschijnlijkheid hoge doses van de giftige stof dioxine in het bodemslib van de Waal zitten, die bij hoog water in de uiterwaarden terechtkomen?

Antwoord
Door sanering in het verleden is de emissie van dioxinen in Nederland naar de lucht en water nihil (www.emissieregistratie.nl). Deze stoffen hebben echter de eigenschap dat ze nog lang in bodem en water terug te vinden zijn. In een rivier kunnen de stoffen zich via het zwevend stof over grote afstanden verspreiden en uitzakken in bodemslib. Door de NVWA in het vlees van oerrunderen vastgestelde overschrijdingen van dioxinen riepen logischerwijs de vraag op of hier een relatie is met de neerslag van zwevend stof uit de rivier op uiterwaarden bij overstroming

Sinds de jaren '80 zijn de gehalten in Nederlandse wateren aanzienlijk gedaald. Na de jaren negentig is de daling beperkt. Tot en met 2010 werden vervuilde waterbodems op basis van het Saneringsprogramma Waterbodem Rijkswateren aangepakt. Dit saneringsprogramma is los gelaten met de komst van de Waterwet. Sanering is zinvol indien de waterbodem een bedreiging is voor het behalen van de KRW-doelen.

3
Deelt u de mening dat het zeer zorgelijk is dat hierdoor niet alleen de uiterwaarden van de rivier vervuild zijn geraakt, maar dat ook de dieren die er grazen zijn besmet met opvallend hoge doses van de stof dioxine? Zo nee, waarom niet?

Antwoord
Ja, ik deel de mening dat het zorgelijk is en dat terdege naar de blootstellingsroutes moet worden gekeken. Op basis van de huidige inzichten is het nog niet mogelijk om hier een uitspraak over te doen. Betrokken departementen, Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit, Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Infrastructuur en Waterstaat bespreken momenteel met de uitvoerende diensten NVWA en Rijkswaterstaat hoe verder onderzoek invulling kan krijgen. Naar verwachting kan dit onderzoek volgende jaar zomer worden afgerond.

4
Welke mogelijke gezondheidsgevolgen heeft dat voor de grazers? En welke mogelijke gezondheidsgevolgen heeft het consumeren van het vlees van deze dieren voor mensen? Zijn de risico's van dioxines met betrekking tot de vruchtbaarheid en kanker reëel bij de consumptie van dit vlees?

Antwoord
Bij langdurige te hoge blootstelling aan dioxinen, kunnen nadelige gezondheidseffecten optreden. Risico's voor de vruchtbaarheid zijn bij te hoge langdurige blootstelling inderdaad reëel, voor kanker is minder duidelijk wanneer een risico optreedt. Of deze effecten ook kunnen optreden na consumptie van het rundvlees met dioxinegehaltes boven de norm is nog onbekend. Momenteel wordt gewerkt aan een onderzoeksplan om meer inzicht te krijgen in de aanwezigheid van dioxinen (en een aantal andere relevante stoffen) in vlees afkomstig van dieren die in de uiterwaarden langs de grote rivieren hebben gegraasd.

5
Waarom wordt de verkoop van het vlees van alle dieren, waaronder die van reguliere boeren, die grazen in de uiterwaarden van de Waal, Maas, Rijn en IJssel nog niet stilgelegd zolang er nog een onderzoek loopt of het vlees veilig gegeten kan worden?

Antwoord
Het op te starten onderzoek richt zich tot grazers die in het kader van terreinbeheer hun hele leven in die gebieden doorbrengen waar de invloed van de rivier het grootst is. Vegetatiebeheer door begrazing is daar het primaire doel, vleesproductie is secundair. Het houderijsysteem (waaronder de voeding) van dieren van reguliere veehouders is niet met het systeem van natuurbegrazing vergelijkbaar en wordt daarom niet in dit onderzoek opgenomen. Een stop op de verkoop van het vlees van dieren van reguliere veehouders, die ook een weidegebied in een uiterwaarde hebben, is daarom nu niet aan de orde.

6
Kan er met zekerheid worden gesteld dat zwemmen in de met dioxine vervuilde rivieren en de uiterwaarden geen extra gezondheidsrisico's met zich brengt voor mensen? Zo ja, kunt u dit onderbouwen?

Antwoord:
Het ministerie Infrastructuur en Waterstaat heeft het RIVM verzocht te berekenen in hoeverre dioxinen in rivierwater gezondheidsrisico's kunnen veroorzaken voor zwemmers. Het RIVM heeft hiervoor gebruik gemaakt van de meetgegevens in de rivier de Rijn (meetpunt Lobith) van Rijkswaterstaat uit 2018. Het RIVM heeft met die gegevens de blootstelling voor zwemmende volwassenen en kinderen berekend. De berekeningen laten zien dat de blootstelling aan dioxinen als gevolg van zwemmen ruim lager is dan de gezondheidskundige grenswaarde, zelfs als men levenslang iedere dag in dit water zwemt.

7
Hoe kan het dat de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) momenteel onderzoek moet doen naar de aanwezigheid van deze stoffen in het verontreinigde slib dat gestort is en wordt in de voormalige zandafgravingen langs de rivieren? Waarom was dit nog niet bekend? En op welke termijn wordt het onderzoek naar verwachting afgerond?

Antwoord
De NVWA onderzoekt regulier met steekproeven of normen voor dioxinen in vlees worden overschreden. Op basis de in het vlees van de runderen aangetroffen dioxinen wordt nu nader onderzoek opgezet. Zie verder de antwoorden op vraag 2 en vraag 3.

8
Wat zijn de vervolgstappen die u zult nemen als het bodemslib zwaar vervuild blijkt te zijn? Welke mogelijkheden zijn er bijvoorbeeld om de kwaliteit van het bodemslib te verbeteren?

Antwoord
Mogelijkheden om bodemslib en zwevend stof in het water te verbeteren zijn er niet meer. Voor dioxinen is er alles aan gedaan om de emissies naar lucht en water terug te brengen. Het zijn stoffen die nog lang in de rivieren aanwezig zullen zijn

9
Wordt er onderzocht of er nog steeds met dioxine vervuild bodemslib gestort wordt in de voormalige zandafgravingen? En wanneer worden de resultaten daarvan verwacht? Indien uit het onderzoek blijkt dat er nog steeds met dioxine vervuild bodemslib gestort wordt, kunt u hierbij toezeggen dat deze activiteiten met onmiddellijke ingang worden beëindigd?

Antwoord
Binnen het riviersysteem vindt verplaatsing en reallocatie van bodemslib plaats met inachtneming van het Besluit bodemkwaliteit. Eventueel wordt bodemslib gestort in de rijksbaggerdepots. Rijkswaterstaat stort geen bodemslib in voormalige zandafgravingen. [PM check RWS]

10
Gezien de grote hoeveelheid aan incidenten met betrekking tot vervuilde bodemstort, welke concrete maatregelen neemt u om dit type milieuvervuiling tegen te gaan?

Antwoord
Er is thans geen aanwijzing voor een incident met vervuilde bodemstort die heeft geleid tot verhoogde dioxine in de rivier de Waal. In de eerste plaats wordt onderzocht of de aanwezigheid van dioxine in het zwevend stof van de Waal de reden is voor het aantreffen van dioxinen in runderen.

[1] Website De Gelderlander, 17 augustus 2020 (https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/runderen-langs-waal-zitten-vol-gif-verkoop-van-oervlees-stilgelegd~a9769147/)

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 25 november 2020 12:28:37
Bijlagen: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W.DOCX
DOMUS-20294108-v2-Kamervragen_over_dioxine_in_vlees_on_der_het_label_Natuurvlees.DOCX
Prioriteit: Hoog

Beste allen,
Bijgaand (voor sommige nogmaals) de concept beantwoording van de vragen van FvD over dioxine in runderen.
Verder ook een concept nota aan de minister van LNV. Ik stel het erg op prijs als jullie willen helpen door die nota aan te vullen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 25 november 2020 10:56
Aan: 'Emmerik,10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand de beantwoording van de Kamervragen van Baudet.
10.2.e vooral nog wat vragen aan jou.
Anderen graag een kritische blik voordat we (in de loop van de middag) bij LNV met deze antwoorden een eerste stap dit de lijn in gaan doen.
Ik stuur jullie zsm een begeleidende nota ook met verzoek om er kritisch naar te kijken.
Groet, 10.2.e

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lnv

Behandeld door
10.2.e

T 070 10.2.e
10.2.e @minlnv.nl

Ons kenmerk
DGA-PAV / 20278626

Uw kenmerk
2020Z16985 dd 23 september 2020

Bijlage(n)

Datum
Betreft Beantwoording van de vragen van het lid Baudet (FvD) aan de minister van LNV en de staatssecretaris van I&W over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.

Geachte voorzitter,

Hierbij ontvangt u mede namens de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat de beantwoording van de Kamervragen die het lid Baudet (FvD) aan mij en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft gesteld over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Ons kenmerk
DGA-PAV / 20278626

2020Z16985

1. Bent u bekend met het artikel "Ons 'vlees' graast op giftige grond: 'Je neemt daarmee wel bewust een risico'' ?
Ja.

2. Bestaat er een nationaal overzicht van alle grassige gebieden waarbij het gevaarlijk zou zijn om dieren hierop te laten grazen, met name als het vlees bedoeld is voor menselijke consumptie? Zo ja, waar is dit overzicht te vinden? Zo nee, wordt dit overzicht opgenomen in het lopende onderzoek van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) naar de herkomst van o.a. dioxines en bent u bereid dit overzicht daarin op te nemen?

De NVWA heeft geen overzicht van dergelijke gebieden. Gelet op de resultaten van de reguliere monitoring van dioxines in vlees is er op dit moment geen aanleiding om te veronderstellen dat alle 'grassige' gebieden eenzelfde risico op verhoogde dioxine gehaltes hebben. In het onderzoek van de NVWA naar de risico's van vlees van runderen die hebben gegraasd in de uiterwaarden, is om die reden niet voorzien in het opstellen van een dergelijk overzicht.

3. Kunt u aangeven of het natuurvlees ook in de reguliere handel terecht is gekomen en zo ja: hoe en waar?

Er is bij de NVWA geen overzicht van de handelsstromen van alle partijen (natuur)vlees in Nederland. Wanneer een partij van een levensmiddel als schadelijk wordt bestempeld, dan ziet de NVWA erop toe dat de betrokken ondernemers hun verantwoordelijkheid nemen, zij moeten de betrokken partij traceren en uit de handel laten halen. Het vlees dat vanuit deze casus aantoonbaar boven de wettelijke maximum limiet bleek was enkel verkocht aan consumenten via een website, welke individueel geïnformeerd zijn over de afwijking.

4. Kunt u aangeven of er ook natuurvlees aan het buitenland is verkocht?

Er is met deze partij vlees geen handel geweest naar het buitenland

5. Kunt u uitsluiten dat er vlees voor menselijke consumptie is of wordt aangeboden met te veel dioxine? Zo nee, waarom niet?

Jaarlijks voert de NVWA een monitoringsprogramma uit waarin ook monsters op dioxinen worden onderzocht. Hierbij toetst het monitoringsprogramma hoe de monsters zich verhouden tot de internationaal vastgestelde limieten. Het is echter onmogelijk om elk karkas en/of stukje vlees te controleren op dioxinen. Wanneer een hoog gehalte aan dioxinen gevonden wordt in het monitoringsprogramma, wordt contact opgenomen met de houder om dit gevaar weg te nemen. Het is de verantwoordelijkheid van ondernemers en bedrijven om veilige levensmiddelen in de handel te brengen.
Ook diervoeder wordt in het kader van het Nationaal Plan Diervoeders onderzocht op de aanwezigheid van dioxinen. Hierin is inbegrepen voeders bij de boer (b.v. monsters van kuilgras).

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Ons kenmerk
DGA-PAV / 20278626

6. Vallen de grazers in de uiterwaarden onder een hoger risicoprofiel en onder de risicogebaseerde monitoring op overschrijding van de dioxinenorm door de NVWA? Zo nee, waarom niet?

De grazers in de uiterwaarden in het kader van natuurbeheer zijn geen andere dieren dan een rund/paard uit de reguliere houderij. Nu wordt er een onderzoek uitgevoerd. Afhankelijk van de uitkomsten van dit onderzoek, volgt een plan van aanpak."

7. Bent u bereid de NVWA natuurvlees niet alleen te laten testen op dioxine en PCB's maar ook op andere toxische stoffen, zoals cadmium, lood, kwik, chroom, PAK, arseen, nikkel en waterstoffluoride? Zo nee, waarom niet?

In het onderzoeksplan waar NVWA BuRO op dit moment aan werkt, wordt naast dioxinen ook beoordeeld welke andere stoffen relevant zijn om meegenomen te moeten worden in de controles van de voedselveiligheid van natuurvlees. De uitkomsten van de risicobeoordeling van NVWA BuRO worden medio 2021 verwacht. Op basis hiervan zal worden besloten op welke extra stoffen natuurvlees zal worden gecontroleerd door de NVWA

8. Kunt u aangeven waarom er al jarenlang niet of sporadisch wordt gecontroleerd op de veiligheid van natuurvlees?

"Natuurvlees" is een handelsnaam. Binnen de vleeskeuring en het toezicht van de NVWA vallen de dieren waarvan natuurvlees afkomstig is, onder dezelfde groep als landbouwhuisdieren. Ook dieren die grazen in uiterwaarden kunnen dus in de steekproefsgewijze NVWA monitoring op contaminanten, waaronder dioxines, terecht komen. Omdat het monitoringprogramma een random selectie maakt is de kans dat dieren die grazen in uiterwaarden worden uitgekozen niet groot. De nieuwe Europese controleverordening geeft de ruimte om dit programma meer risicogericht in te richten, waarmee dieren uit risicogebieden een grotere kans maken om geselecteerd te worden voor controle. De NVWA gaat de mogelijkheden met betrekking natuurvlees hiertoe onderzoeken.

9. Ziet u een eventueel verbod op het begrazen van de uiterwaarden als een tijdelijke maatregel?

Gelet op het ingeschatte risico en de resultaten van het jaarlijkse monitoringsprogramma voor dioxines in vlees is het op dit moment niet proportioneel om een tijdelijk verbod op begrazing in de uiterwaarden op te leggen. Het lopende onderzoek van de NVWA moet meer informatie geven over de omvang van de problematiek. Dit onderzoek zal naar verwachting medio 2021 zijn afgerond.

10. Bent u bereid om werk te maken van het reinigen van de rivierbodems en de uiterwaarden?

Dioxinen zijn stoffen waarvoor in het verleden al veel maatregelen zijn genomen om emissies naar het milieu te voorkomen. Door sanering in het verleden is de emissie naar de lucht en water nihil (www.emissieregistratie.nl). Deze stoffen hebben echter de eigenschap dat ze nog lang in bodem en water terug te vinden zijn. In een rivier kunnen de stoffen zich via het zwevend stof over grote afstanden verspreiden en uitzakken in bodemslib.

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Sinds de jaren `80 zijn de gehalten in Nederlandse wateren aanzienlijk gedaald. Na de jaren negentig is de daling beperkt. Tot en met 2010 werden vervuilde waterbodems op basis van het Saneringsprogramma Waterbodem Rijkswateren aangepakt. Dit saneringsprogramma is los gelaten met de komst van de Waterwet. Sanering is zinvol indien de waterbodem een bedreiging is voor het behalen van de KRW-doelen.

11. In hoeverre draagt de granulietstort, onder andere in natuurplassen, bij aan de verontreiniging van plassen, rivierbodems en uiterwaarden met de stof acrylamide, een Zeer Zorgwekkende Stof (ZZS)?

Het toegepaste granuliet is niet schadelijk voor mens of milieu. Onderzoeken waaruit dit blijkt, zijn als bijlage meegestuurd met de brieven aan uw Kamer op 5 maart, 31 maart en 19 april (Kamerstuk ?????) . Rijkswaterstaat heeft vanuit haar verantwoordelijkheid voor de waterkwaliteit van rijkswateren recent onderzoek gedaan naar de kwaliteit van het oppervlaktewater in de plas Over de Maas. Deze onderzoeken wijzen uit dat er geen acrylamide is aangetroffen. En ook bij metingen benedenstroom van de plas door de drinkwaterbedrijven zijn geen bijzonderheden aangetroffen. Recent heb ik uw Kamer geïnformeerd over soortgelijke resultaten voor de Kraaijenbergse plas (Tweede Kamer, 30 oktober jl., 30 015, nr. 83).

12. Bent u bereid om het adviesrapport dat vorig jaar is opgesteld over het actualiseren van de lozingsvergunningen voor bedrijven te delen met de Kamer? Zo nee, waarom niet? 3)

Ja, ik heb het adviesrapport 'Pilot bezien watervergunningen' reeds aan uw Kamer gestuurd als bijlage bij de beantwoording van Kamervragen (Kamerstuk ????) van de leden Kröger (GL), Laçin (SP), Van Brenk (50PLUS) en Van Esch (PvdD) over het bericht 'Onnodig veel gevaarlijke stoffen in rivieren: lozingsvergunningen flink verouderd' (Aanhangsel van de handelingen 423).

13. Hoe verhoudt uw voornemen om voor ZZS'en zoveel mogelijk de kraan dicht te draaien met de voornemens van Rijkswaterstaat om door te gaan met de granulietstort?

Het toepassen van granuliet in de Over de Maas gebeurt door een private initiatiefnemer. Rijkswaterstaat is bevoegd gezag en beoordeelt of de toepassing voldoet aan de regels van het Besluit bodemkwaliteit.
Eerder heb ik al aan de Kamer gemeld dat de toepassing van granuliet in Over de Maas voldoet aan de eisen van het Besluit bodemkwaliteit. Een privaat project dat voldoet aan alle geldende wet- en regelgeving kan door het bevoegd gezag niet stilleggen. Zie ook het antwoord op vraag 11.

14. Erkent u dat decentrale overheden waken over de kwaliteit van het grond-, oppervlakte- en drinkwater? Zo ja, acht u de decentrale overheden bevoegd om bij de Raad van State in beroep te gaan als zij van mening zijn dat een gebiedsbeheerder beleid voert dat leidt tot een onaanvaardbaar negatief effect op de waterkwaliteit? Zo nee, waarom niet?

Het bevoegd gezag waakt over de kwaliteit van grond-, oppervlakte- en drinkwater in relatie tot handelingen die die kwaliteit zouden kunnen bedreigen. Bevoegd gezag voor toepassingen in oppervlaktewater is het waterschap of de minister van IenW. De mogelijkheid om bezwaar of beroep in te stellen is een

recht dat elke belanghebbende toekomt, ook als dat bijvoorbeeld een gemeente is.

15. Bent u bereid om Rijkswaterstaat en andere gebiedsbeheerders te sommeren onmiddellijk te stoppen met de granulietstort? Zo nee, waarom niet?

Zie antwoord op de vragen 11 en 13.

16. Bent u bereid om de stortplaatsen voor granuliet en andere verontreinig(en)de stoffen te saneren? Zo ja, binnen welke termijn? Zo nee, waarom niet?

Het toegepaste granuliet voldoet aan de eisen van het Besluit bodemkwaliteit en uit de beschikbare onderzoeken blijkt dat het niet schadelijk voor mens of milieu. Er is geen aanleiding om over te gaan tot sanering.

17. Staat u het toe dat een decentrale overheid, in goed overleg met de gebiedsbeheerder, overgaat tot het saneren van een stortplaats voor granuliet en/of andere verontreinig(en)de stoffen? Zo ja, bent u bereid om deze partijen desgevraagd te ondersteunen? Zo nee, waarom niet?

Zie het antwoord op vraag 16.

1) De Gelderlander, 19 september 2020, "Ons 'vlees' graast op giftige grond: 'Je neemt daarmee wel een bewust risico.'", https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/ons-vlees-graast-op-giftige-grond-je-neemt-daarmee-wel-bewusteen-risico~a93d3a72/

2) Website NVWA, https://www.nvwa.nl/onderwerpen/dioxine/wat-doet-de-nvwa

3) De Gelderlander, 21 september 2020, "Onnodig veel gevaarlijke stoffen in rivieren: Lozingsvergunningen flink verouderd.", https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/onnodig-veel-gevaarlijke-stoffen-in-rivierenlozingsvergunningen-flink-verouderd~a1230d3a/

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit

Auteur
10.2.e

T 070 10.2.e
10.2.e @minlnv.nl

Datum
25 november 2020

Kenmerk
DGA-PAV / 20294108

Kopie aan

Bijlage(n)
2

nota

Kamervragen over dioxine in vlees on der het label Natuurvlees

Parafenroute

wnd directeur PAV	**NVWA**
10.2.e	??

MT PAV
10.2.e

BPZ

Mede namens / met akkoord van De staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat

Aanleiding
Kamervragen die het lid Baudet (FvD) aan u en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft gesteld over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.

Advies
U kunt de brief voor de beantwoording van de vragen ondertekenen.

Kernpunten
- De vragen van Forum voor Democratie zijn naar aanleiding van artikelen over dioxine in runderen in De Gelderlander[1].
- Dat dioxine in uiterwaarden voorkomt is al langer bekend. RIKILT meldt al in 2013 dat dioxine met aan gras aanhangende grond in dieren kan komen en dat dioxine is aangetoond in melk van runderen. Anders dan er in het rapport van 2013 wordt aanbevolen is er geen verder onderzoek gedaan naar de besmettingsroute van Dioxine.
- Stoffen zoals Dioxine hebben de eigenschap dat ze nog lang in bodem en water terug te vinden zijn. In een rivier kunnen de stoffen zich via het zwevend stof over grote afstanden verspreiden en uitzakken in bodemslib. Dioxine komt in de rivierwater voor als een verontreiniging die we moeten accepteren omdat er geen handelingsoptie beschikbaar zijn om dit bij de bron aan te pakken.
- Uit monitoring van de NVWA blijkt niet dat in het algemeen, de gemeten gehalten van dioxines in vlees boven de Europese norm van 2,5 pg/g vet

Ontvangen BPZ

[1] Op 19 september 2020 onder de kop, “Ons ‘vlees’ graast op giftige grond: ‘Je neemt daarmee wel een bewust risico.’” En op 21 september 2020 onder de kop “Onnodig veel gevaarlijke stoffen in rivieren: Lozingsvergunningen flink verouderd.

uit komen. Van een direct risico voor de volksgezondheid is daarom geen sprake.
- De grootste particuliere natuurbegrazer van Nederland FREE Nature geeft aan ook dioxines aan te treffen in dieren die niet in de uiterwaarden hebben geweid.
- Er is echter ook nog erg weinig bekend over hoe dioxine in de voedselketen komt en is het een aanname dat dioxine afkomstig van aan gras aanhangende grond. BURO is daarom begonnen met een onderzoek naar de wijze waarop contaminatie van dioxine en runderen verloopt en welke risico dat met zich meebrengt voor de volksgezondheid.

Toelichting

De aanleiding voor de artikelen
In juni bleek dat grote grazers van stichting Free Nature afkomstig uit Munnikenland, een natuurgebied in de uiterwaarden bij slot Loevestein, tot twee maal te veel dioxines en pcb's in hun vlees hadden. Te hoge waardes, tot vijf maal de norm, werden ook gevonden in levers van runderen van stichting Taurus die grazen rond de Kaliwaal langs de Waal bij Beneden-Leeuwen. Het vlees dat afkomstig van deze dieren is via één leverancier lokaal verhandeld. De consumenten zijn via dit kanaal geïnformeerd.

De norm en de gemonitorde situatie
De maximumgehalten aan bepaalde verontreinigingen in levensmiddelen staan in Verordening 1881/2006. De leverancier is verantwoordelijk voor de veiligheid van het vlees. De NVWA controleert of de EU-dioxinenorm in Nederland niet wordt overschreden. Gecontroleerd wordt of producenten op de juiste wijze risicoanalyses uitvoeren en daarbij de juiste beheersmaatregelen toepassen. Daarnaast analyseert de NVWA zelf zo'n 550 diervoedermonsters en 300 monsters van producten van dierlijke oorsprong. De monstername gebeurt risico gebaseerd. De nadruk op diervoeders (het begin van de keten) en op producten van dierlijke oorsprong. De resultaten van deze monitoring geven geen aanleiding tot extra maatregelen.

Onderzoek BURO
BURO onderzoekt de mogelijke besmettingsroute van dioxine en andere contaminanten. Dit onderzoek moet meer duidelijkheid geven over de omvang van het probleem en de relatie tussen begrazingslocaties en contaminanten in vlees. Het onderzoek wordt in de loop van 2021 afgerond.

Gerelateerde Kamervragen
De Kamerleden Kröger (GroenLinks) en Dik-Faber (ChristenUnie) hebben ook vragen aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat gesteld over 'Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van 'oervlees' stilgelegd' in De Gelderlander van 17 augustus 2020. De beantwoording is ter kennisname bijgevoegd.

Rapport RIKILT 2013
Het rapport 'Grondgerelateerde voedselincidenten met dioxines en PCB's' van het RIKILT beschrijft de problematiek rond incidenten met dioxines. Het rapport

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Kenmerk
DGA-PAV / 20294108

concludeert dat dioxines niet alleen via het voerspoor in het vlees terecht kan komen maar ook door begrazing van besmette agrarische bodem. Het rapport doet een aantal aanbevelingen voor verder onderzoek. Het is niet meer te traceren waarom er indertijd geen gevolg is gegeven aan verder onderzoek. Het rapport is openbaar gemaakt.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e

Onderwerp: RE: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.
Datum: woensdag 25 november 2020 12:39:59
Bijlagen: image001.png
image002.jpg
Vragen van de leden KrÃger (GroenLinks) en Dik-Faber (ChristenUnie) ih rb 201025 HSNE.docx

---

Hi 10.2.e,
Zie bijgaand mijn comentaar.
Grt.10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:22
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minvws.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

Ha 10.2.e
Nog een paar vragen/opmerkingen bij de beantwoording van de Kamervragen dioxine ChristenUnie en Groen links
Ik zie graag je reactie.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 09:42
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

En deze

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 12:00
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

Dag allen,
Bij deze conceptantwoorden op beide sets Kamervragen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 10:55
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e - DGWB 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

Hi allen,
Ik heb zojuist 10.2.e en 10.2.e (beide NVWA) aan de telefoon gehad met de vraag of (en zo ja, wat) de

NVWA heeft gedaan met de aanbevelingen uit het RIKILT rapport.
Zoals hieronder ook stond; er is niks met de aanbevelingen gedaan destijds omdat LNV de stekker uit het project, en dus ook de aanbevelingen, heeft getrokken. Het meten van dioxinen in runderen is inderdaad opgenomen in het NP, maar niet sinds/door het RIKILT rapport.
M.i. moeten we dit dus opnemen in de beantwoording, maar even goed bedenken hoe we dit formuleren. Misschien iets van dat we deze aanbevelingen + resultaten onder BuRO zullen opnemen en eventuele acties ondernemen?
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: maandag 16 november 2020 13:50
Aan: 10.2.e @minvws.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

Beste 10.2.e
Met deze vraag moet je bij LNV zijn, want zij hebben indertijd het project stopgezet. (Waarom precies weet ik niet, want dat was vóór mijn tijd).
Wat ik over de casus uit 2013 weet is hetgeen mijn collega 10.2.e nog weet:
In 2012 – 2013 zijn er vanuit het domein diervoeder overzichten van melkveehouderijen in de uiterwaarden gemaakt n.a.v. een casus dioxine in grasbrok. Deze overzichten zijn in samenwerking met toen DLG (nu RVO) gemaakt. Zie onderstaande doc. Hieruit zijn indertijd een 20-tal risico bedrijven geselecteerd en was een bemonsteringsprogramma opgesteld. Toen puntje bij paaltje kwam heeft LNV het project stilgelegd en is dat bemonsteringsprogramma niet uitgevoerd.

Groetjes, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: maandag 16 november 2020 11:37
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje --> Vraag over rapport m.b.t. onderzoek "dieren en gewassen in uiterwaarden" uit 2013.

Goedemorgen 10.2.e,

Kun jij de vraag van 10.2.e t.a.v. het rapport uit 2013 beantwoorden?
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: maandag 16 november 2020 11:30
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: uitstelbriefje

Hoi 10.2.e,
N.a.v. een overleg vorige week is een rapport uit 2013 ter sprake gekomen waarin de aanbeveling stond: ‘er moet meer onderzoek komen naar de consequenties van het houden van dieren in vervuilde uiterwaarden. Dat geldt ook voor voedermiddelen die verbouwd worden in de uiterwaarden, inclusief gras’.
Het rapport hebben we nog niet kunnen traceren, maar vraag is nu of de NVWA van de hoogte is/was van dit rapport en

of er vanaf toen onderzoek heeft plaatsgevonden naar vee in de uiterwaarden.
Weet jij hier meer van?
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: vrijdag 13 november 2020 17:23
Aan: '10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: uitstelbriefje

Dag 10.2.e ,
Hebben jullie het rapport dat gisteren ter sprake kwam al gevonden?
Ik kon het niet vinden op de site van de WUR en ontvang het van 10.2.e l. Is mogelijk alleen aangeboden aan vertegenwoordigers van EZ, nu LNV, NVWA en RIVM. Zou dus kunnen betekenen dat de beheerders van de uiterwaarden Rijkswaterstaat het nooit gezien heeft, terwijl het rapport de volgende aanbeveling bevat: 'Er moet meer onderzoek komen naar de consequenties van het houden van dieren in vervuilde uiterwaarden. Dat geldt ook voor voerdermiddelen die verbouwd worden in de uiterwaarden, inclusief gras.' Ik heb een van de onderzoeker, 10.2.e , gevraagd of het wel openbaar is gemaakt.
Betekent dat we als rijksoverheid al in 2013 konden weten dat er iets aan de hand is. Vraag aan de NVWA is dan of er vanaf dat moment al specifiek onderzoek heeft plaatsgevonden van vee dat in de uiterwaarden heeft gelopen? Is denk ik aan één van jullie om de NVWA die vraag te stellen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 12 november 2020 15:46
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: uitstelbriefje

Ha Beiden,
Ik heb even gekeken naar het uitstelbriefje voor de Kamervragen over dioxine van FvD. Het briefje is gedateerd op 16 oktober. Er is geen concrete nieuwe datum toegezegd maar : zsm.
Neemt niet weg dat we dus inderdaad bijna vier weken verder zijn.
Groet, 10.2.e

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit (PAV)
Bezuidenhoutseweg 73 |2594 AC | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
Mobiel :+31 (06) 10.2.e
Mail: 10.2.e @minlnv.nl

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 25 november 2020 12:46:31
Bijlagen: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IWNE.DOCX

Hi allen,
Er staan nog aardig wat opmerkingen in de zijlijn. Ik stel voor om dat eerst onder ons af te handelen, alvorens het intern rond te sturen ter.
Zie bijgaand met opmerkingen van/voor VWS eruit gehaald indien verwerkt.
Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:29
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog
Beste allen,
Bijgaand (voor sommige nogmaals) de concept beantwoording van de vragen van FvD over dioxine in runderen.
Verder ook een concept nota aan de minister van LNV. Ik stel het erg op prijs als jullie willen helpen door die nota aan te vullen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 25 november 2020 10:56
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e - DGWB' <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog
Beste allen,
Bijgaand de beantwoording van de Kamervragen van Baudet.
10.2.e, vooral nog wat vragen aan jou.
Anderen graag een kritische blik voordat we (in de loop van de middag) bij LNV met deze antwoorden een eerste stap dit de lijn in gaan doen.
Ik stuur jullie zsm een begeleidende nota ook met verzoek om er kritisch naar te kijken.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

Van: 10.2.e - DGWB
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 25 november 2020 13:11:09

Dag 10.2.e en anderen,
Als achtergrond:

- Onderscheid tussen 'natuurgrazers' en 'gangbare' grazers is relevant omdat de eersten primair worden ingezet om de uiterwaarden kaal te maken zodat het rivierwater bij een hoge afvoer goed kan doorstromen. Is een eis vanuit 'veiligheid' (voorkomen overstroming). Dat die grazers ook vlees produceren dat verkocht kan worden is secundair, maar daarmee wel mede bepalend voor de kosten van het beheer de uiterwaarden. Dat voor dit oervlees de zelfde normen gelden als voor vlees van dieren uit de gangbare veehouderij is volstrekt logisch.
- Die oerbeesten lopen in die delen van de uiterwaarden waar de dynamiek van rivier het grootst is Dat is uit het voorkomen van overstroming rijksbeleid dat uitvoering heeft gekregen via 'Ruimte voor de rivier'. Dieren lopen het hele jaar buiten en kunnen vluchten naar hoger gelegen delen bij overstroming waar ze door o.a. Free Nature worden bijgevoerd.
- We hebben dus te maken met een categorie dieren die onder bijzondere omstandigheden gehouden worden. We weten dat dioxinen persistent zijn en daardoor nog in bodemslib en in zwevend stof in rivieren aanwezig zijn Dit ondanks het feit dat emissies van dioxinen gesaneerd zijn. De bijzondere omstandigheden waaronder de natuurgrazers gehouden verhoogt naar het zich laat aanzien het risico om inname van dioxinen. Het lijkt mij duidelijk dat hier dus sprake is van een verhoogd risico zoals ook in de aanbeveling van het Rikilt tot uitdrukking kwam. Ik veronderstel dat dit reden zou zijn voor extra toezicht van de NVWA, maar stel vast dat dit niet het geval is geweest. Het ook niet iets waar wij als IenW overgaan, maar waar ik intern wel vragen over krijg.
- Hoe dan ook essentieel dat BuRO nu nader onderzoek gaat doen. Belangrijk dat wordt vastgesteld of er een causaal verband is tussen overstroming en dioxinen in vlees en vet. Als dat duidelijk is, kan er mogelijk rekening mee worden gehouden in het beheer van de uiterwaarden. Beheerders hebben dan en handelingsperspectief. Heb echter nog wel zorg of nu het onderzoek wordt uitgevoerd dat nodig is om een causaal verband te leggen. Dat heeft te maken met de keuze van de locaties waarop de WUR verzamelmonsters van bodem en gewas gaat nemen en waar Free Nature oergrazers heeft lopen. Bij de keuze van die locaties moet de overstromingsfrequentie worden. Dat is nu nog niet het geval. Ik ben daarom in de antwoorden op de vragen van CU/GL terughoudend geweest over de invulling van het onderzoek.

Om je vraag te beantwoorden 10.2.e. Er wordt gebaggerd omdat rivieren bevaren worden, dus ten behoeve van de scheepvaart. Daarnaast wordt er gebaggerd als dit nodig is voor het behalen van doelen van de KRW. Dit betekent dus niet dat rivierbodems integraal en overal worden gesaneerd. Niet meer niet minder.
Kom straks op de andere vragen terug, moet nu in overleg.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 10:56
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand de beantwoording van de Kamervragen van Baudet.
10.2.e, vooral nog wat vragen aan jou.
Anderen graag een kritische blik voordat we (in de loop van de middag) bij LNV met deze antwoorden een eerste stap dit de lijn in gaan doen.
Ik stuur jullie zsm een begeleidende nota ook met verzoek om er kritisch naar te kijken.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 25 november 2020 16:40:09
Bijlagen: DOMUS-20294108-v2-Kamervragen_over_dioxine_in_vlees_on_der_het_label_Natuurvlees opm SW opm MV.docx
DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW opm SW opm MV.docx

---

Hallo allen,
N.a.v. de opmerkingen van 10.2.e heb ik in de nota en in de antwoorden nog iets toegevoegd over de diervoedernormen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 16:09
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; '10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB' <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; W10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; G10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Beste allen,
Ik heb hier en daar een opmerking in de antwoorden geplaatst, meer gericht op verduidelijking. Vraag 2 welk onderzoek wordt bedoeld. Vraag 5 wat gebeurd er met het vlees als er een dioxineoverschrijding is, dat wordt een beetje open gelaten. 10.2.e kan jij nog even kijken wat er gebeurd met diervoeder waarin een te hoog gehalte dioxine gevonden wordt (zie vraag 5)
Vraag 6 hier wordt ook aan een onderzoek gerefereerd, niet duidelijk is wel onderzoek.
In de nota heb ik ook nog enkele opmerkingen gemaakt; 10.2.e kan jij de EU regelgeving noemen waarin de normen voor diervoeder staan?
Groet
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:29
Aan: '10.2.e @minvws.nl>; 'Z10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand (voor sommige nogmaals) de concept beantwoording van de vragen van FvD over dioxine in runderen.
Verder ook een concept nota aan de minister van LNV. Ik stel het erg op prijs als jullie willen helpen door die nota aan te vullen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 25 november 2020 10:56
Aan: '10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e - DGWB' <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e

<C10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand de beantwoording van de Kamervragen van Baudet.
10.2.e , vooral nog wat vragen aan jou.
Anderen graag een kritische blik voordat we (in de loop van de middag) bij LNV met deze antwoorden een eerste stap dit de lijn in gaan doen.
Ik stuur jullie zsm een begeleidende nota ook met verzoek om er kritisch naar te kijken.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 25 november 2020 17:33:32

Hi 10.2.e,
Ik begreep van 10.2.e dat de sets Kamervragen (GL & CU en FvD) bij jullie ook nog langs PBZ moeten.
Zal ik ze apart nog naar 10.2.e sturen hiervoor, of heb jij deze al doorgezet bij jullie intern?
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 16:35
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Beste 10.2.e,
Op verzoek bij deze mijn inhoudelijke controle op de nota.
Ik heb een paar zinnen geschrapt die niet klopten.
Met vriendelijke groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:29
Aan: '10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e - DGWB' <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand (voor sommige nogmaals) de concept beantwoording van de vragen van FvD over dioxine in runderen.
Verder ook een concept nota aan de minister van LNV. Ik stel het erg op prijs als jullie willen helpen door die nota aan te vullen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 25 november 2020 10:56
Aan: '10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e - DGWB' <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,

Bijgaand de beantwoording van de Kamervragen van Baudet.
10.2.e, vooral nog wat vragen aan jou.
Anderen graag een kritische blik voordat we (in de loop van de middag) bij LNV met deze antwoorden een eerste stap dit de lijn in gaan doen.
Ik stuur jullie zsm een begeleidende nota ook met verzoek om er kritisch naar te kijken.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: donderdag 26 november 2020 10:14:56
Bijlagen: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W.DOCX
DOMUS-20294108-v3-Kamervragen_over_dioxine_in_vlees_on_der_het_label_Natuurvlees.DOCX
Prioriteit: Hoog

Beste allen,
Ik heb de commentaren nog een keer verwerkt. Graag een check of je kan instemmen met het commentaar/ aanvulling van anderen op jouw teksten.
Graag ook even kritisch naar de nota kijken of er nu de juiste dingen staan.
10.2.e wie neem ik mee voor de paraaf van de NVWA.
Wilbert: ik twijfel aan de datum die aangeeft van één van de Kamerbrieven 19e of 17e ?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:46
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Hi allen,
Er staan nog aardig wat opmerkingen in de zijlijn. Ik stel voor om dat eerst onder ons af te handelen, alvorens het intern rond te sturen ter.
Zie bijgaand met opmerkingen van/voor VWS eruit gehaald indien verwerkt.
Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:29
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand (voor sommige nogmaals) de concept beantwoording van de vragen van FvD over dioxine in runderen.
Verder ook een concept nota aan de minister van LNV. Ik stel het erg op prijs als jullie willen helpen door die nota aan te vullen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 25 november 2020 10:56
Aan: '10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e - DGWB' <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Urgentie: Hoog
Beste allen,
Bijgaand de beantwoording van de Kamervragen van Baudet.
10.2.e , vooral nog wat vragen aan jou.
Anderen graag een kritische blik voordat we (in de loop van de middag) bij LNV met deze antwoorden een eerste stap dit de lijn in gaan doen.
Ik stuur jullie zsm een begeleidende nota ook met verzoek om er kritisch naar te kijken.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e DGWB
Aan: '10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden
Datum: donderdag 26 november 2020 11:01:08

Dag 10.2.e
Vanuit IenW achten wij het van groot belang dat in de keuze van de locaties de overstromingsfrequentie wordt meegenomen. De WUR, voorheen Alterra, heeft hier ook informatie over begreep ik van RWS. Ik krijg nog een naam van betrokken onderzoeker door. Dit hangt ook samen met het feit dat bepaalde uiterwaarden ook een status als N2000-gebied hebben en dat er naast beheer om goede doorstroming bij een hoge rivierafvoer veilig te stellen beheer ook wordt afgewogen vanuit het behalen van N2000-doelen. Voor die N2000-doelen kan het begreep ik juiste nodig zijn om grazers in te zetten.
Verder begreep ik dat SBB veel informatie heeft over het beheer, overstroming en begrazing met dieren. Hebben jullie contact met SBB?
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 21:36
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; '10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e,
Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om alleen de hotspots op te zoeken maar ook te denken in mogelijke oplossingen. Als er in die gebieden ook delen zijn met lage gehaltes dan kan het een optie zijn om de dieren die ze willen slachten eerst enige tijd in zo'n schoner gebied te plaatsen. Ik begrijp dat FN dat inmiddels ook interessant vindt en mogelijk dieren wil verplaatsen naar geheel andere gebieden die niet in de uiterwaarden liggen. Maar uiteraard wel goed om van elke monsterlocatie te weten of dat regelmatig overstroomt of niet.
10.2.e

From: 10.2.e @minienw.nl>
Sent: dinsdag 24 november 2020 18:19
To: 10.2.e @wur.nl>; '10.2.e @nvwa.nl>
Cc: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Subject: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e
Dank voor de antwoorden. Lijkt mij dan toch wenselijk om in een overleg met RWS de locaties te doorlopen op overstromingsfrequentie, zodat jullie kunnen monsteren op de plekken waar daadwerkelijk ook met enige regelmaat sprake is van overstroming en dus kan op neerslag van zwevend stof. Zou jammer zijn om achteraf vast te stellen dat niet de meest interessante locaties zijn gekozen. Ik kan RWS ook vragen of zij kunnen aangegeven waar op basis van de overstromingsfrequentie het beste bemonsterd kan worden.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 11:41
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; '10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>

Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e,

Het is vrij eenvoudig om op de locaties te zien waar de dieren meestal grazen, ofwel omdat ze er staan, door de mest en door de lengte gewas. Mijn voorkeur zou zijn om de locaties te bezoeken, daar monsters te nemen en de GPS coördinaten te noteren. Daarna toestemming vragen voordat we ze analyseren. Indien niet akkoord worden de monsters niet ingeschreven en vernietigd.

De bedoeling is om per locatie op 2 of 3 afstanden t.o.v. de rivier monsters te nemen, dus dichtbij de rivier, langs de dijk en ergens ertussen. We nemen grondmonsters van de bovenste 2 tot 3 cm en gras op diezelfde locaties. Ik twijfel om andere gewassen te verzamelen want de meeste zullen ze waarschijnlijk niet eten.

Als voorbeeld Beuningen, coördinaten langs rivier bv 51°52'38" N 5°48'11" O ; langs de dijk 51°52'20" N 5°47'44" O

Loevestein: 51°48'58" N 5°1'39" O zuidkant parkeerplaats, 51°48'58" N 5°1'40" O langs rivier

Zie onder voor andere vragen.

10.2.e

From: 10.2.e @minienw.nl>

Sent: maandag 23 november 2020 16:41

To: 10.2.e @wur.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

Cc: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>

Subject: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e ,

Op basis van het overleg met Rijkswaterstaat koppel ik het volgende terug:

- Grond binnen de aangegeven gebieden is bij verschillende instanties in eigendom. Coördinaten zijn nodig om vast te stellen van welke organisatie toestemming nodig is.

Zie boven twee voorbeelden

- Grensmaas is bijvoorbeeld in afronding waar de grond over 3 instanties verdeeld wordt, namelijk SBB, NM en RWS.

OK

- Bij RWS is wel de nodige informatie aanwezig over het grondeigendom. Kadaster kan eventueel definitief uitsluitsel geven.

OK

- Vraag kwam ook op of jullie bij de selectie van de locaties ook de overstromingsfrequentie hebben meegenomen. Het is namelijk bekend dat delen van de genoemde gebieden wel geregeld overstromen en welke niet. Dus mede daarom is het van belang dat RWS kennis kan nemen van de coördinaten om deze relatie te leggen. Kunnen de coördinaten met RWS gedeeld worden?

Nog niet maar we proberen wel op meerdere afstanden van de rivier monsters te nemen. Zie boven.

- Daarop aansluitend is de vraag hoe de monsters van de bodem en het gewas worden genomen. Nemen jullie op één plek een monster of wordt er een verzamelmonsters genomen van het gebied waar de grazers lopen?

Op 5 tot 6 plekken voor één verzamelmonster. Toplaag bodem en gras op 2 tot 3 cm boven de grond afgeknipt.

- Begreep ook dat het ene gebied langer begraasd wordt dan het andere. Ook nog aspect dat relevant voor de selectie van locaties.

Klopt. Die info zouden we moeten krijgen van FN

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e - DGWB

Verzonden: vrijdag 20 november 2020 17:48

Aan: 10.2.e @wur.nl>

CC: 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e ,

Ik heb maandagochtend een overleg met Rijkswaterstaat en leg het daar voor. Ik kom er na maandag op terug.

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: vrijdag 20 november 2020 12:13
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e,
Weet jij al hoe we toestemming kunnen krijgen om gras- en grondmonsters te nemen op locaties en die te analyseren. We zijn bezig met monsters van dieren van de locaties:

- Loevestein,
- Millingen,
- Beuningen,
- Meinerswijk bij Arnhem,
- Koornwaard,
- Noordwaard en
- Maasvallei bij de Grensmaas.

10.2.e

From: 10.2.e @minienw.nl>
Sent: vrijdag 13 november 2020 16:49
To: 10.2.e @wur.nl>
Cc: 10.2.e @nvwa.nl>
Subject: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e,
Als jullie duidelijk hebben waar jullie exact de bodem willen bemonsteren, laat dat dan even weten alsjeblieft?
Er is vóór Ruimte voor de Rivier een zoneringskaart gemaakt die informatie geeft over de frequentie van overstroming. We moeten ons realiseren dat de natuurgrazers in dat deel van de uiterwaarden met de meeste dynamiek vanuit de rivier lopen. Daardoor is het risico op blootstelling met dioxinen aldaar ook het grootst.
Begreep verder dat er mogelijk een correlatie is tussen PCB153 en dioxinen. Nemen jullie deze PCB toevallig mee in jullie bodemonderzoek?
10.2.e stuurde me het rapport waar jij aan hebt bijgedragen met de titel 'Grond gerelateerde voedselincidenten met dioxines en PCB's. Ik kon dit rapport niet vinden op de site van de WUR. Is het wel openbaar gemaakt of is het alleen toegestuurd aan vertegenwoordigers van EZ, nu LNV, NVWA en RIVM? Vraag me namelijk af of het rapport, en de aanbeveling over de uiterwaarden, ooit gedeeld is met Rijkswaterstaat en IenW.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: donderdag 12 november 2020 21:25
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e,
De exacte locaties zijn we nog aan het uitzoeken en hangen ook af van monsters van de koeien die daar lopen. Daar is NVWA mee bezig. Om aan de slag te kunnen zou ik alvast willen kijken naar Millingen, Beuningen, Loevestein en Meinerswijk bij Arnhem. Daarna kan ik dan gaan kijken naar die andere locaties, twee langs de Maas en nog 1 of 2 langs de Rijn/Lek. Van Loevestein en Millingen hebben we ook al wat gegevens over gehaltes in dieren.
Het gebied in Beuningen ken ik vrij goed en dat stond dit voorjaar onder water. Ik dacht dat dat bij Millingen ook zo was, maar weet niet hoe het met de andere gebieden zit.
Graag jullie hulp om op korte termijn die monsters te kunnen nemen.
10.2.e

From: 10.2.e @minienw.nl>

Sent: donderdag 12 november 2020 18:43
To: 10.2.e @wur.nl>
Subject: RE: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Dag 10.2.e,

Ik begreep dat het om 9 locaties gaat langs de rivieren met 3 à 5 bemonsteringen per locaties. Uiterwaarden zijn oppervlaktewater en vallen onder het waterbeheer van Rijkswaterstaat. Betekent niet dat Rijkswaterstaat alles in eigendom en gebruik heeft. Dat varieert. Kan ook zijn dat de grond in eigendom van het RVB/Rijkswaterstaat is, maar dat het beheer wordt uitgevoerd door Staatbosbeheer of een andere natuurbeherende organisaties is. Ik veronderstel dat de grondeigenaar/gebruiker moet instemmen met de bemonstering van de grond. Kan dus zijn dat Rijkswaterstaat toestemming moet verlenen.

Aangezien niet het gehele areaal uiterwaarden een zelfde frequentie van overstroming heeft, is het sowieso gewenst als wij weten waar jullie willen gaan bemonsteren. Is die informatie beschikbaar?

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e @wur.nl>
Verzonden: donderdag 12 november 2020 14:09
Aan: 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: nemen van grond- en grasmonsters in uiterwaarden

Beste 10.2.e,

Ik begreep van 10.2.e dat we voor het nemen van grondmonsters en grasmonsters in de uiterwaarden mogelijk toestemming moeten hebben. Ik weet niet of dat bij één instantie is of dat er verschillende beheerders zijn. Ik hoop dat we dit snel kunnen regelen zodat we binnenkort wat eerste uitslagen hebben. Dit is ook van belang i.v.m. de benodigde capaciteit op het lab. Ik neem aan dat 10.2.e een aantal locaties heeft genoemd.

10.2.e
10.2.e
Wageningen Food Safety Research, Wageningen UR
Akkermaalsbos 2
Wageningen
+31 (0)10.2.e

Vanaf 1 juni 2019 vormen RIKILT en het Laboratorium voor Voeder- en Voedselveiligheid van de NVWA een nieuw instituut: Wageningen Food Safety Research (part of Wageningen University & Research)

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: vrijdag 27 november 2020 13:05:13
Bijlagen: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IWNEOPMAV.DOCX

Hoi 10.2.e,
Zie bijgaand de opmerkingen vanuit VWS.
Groeten, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 26 november 2020 10:15
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Ik heb de commentaren nog een keer verwerkt. Graag een check of je kan instemmen met het commentaar/ aanvulling van anderen op jouw teksten.
Graag ook even kritisch naar de nota kijken of er nu de juiste dingen staan.
10.2.e wie neem ik mee voor de paraaf van de NVWA.

Wilbert: ik twijfel aan de datum die aangeeft van één van de Kamerbrieven 19e of 17e ?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:46
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Hi allen,
Er staan nog aardig wat opmerkingen in de zijlijn. Ik stel voor om dat eerst onder ons af te handelen, alvorens het intern rond te sturen ter.
Zie bijgaand met opmerkingen van/voor VWS eruit gehaald indien verwerkt.
Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:29
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-

Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand (voor sommige nogmaals) de concept beantwoording van de vragen van FvD over dioxine in runderen.
Verder ook een concept nota aan de minister van LNV. Ik stel het erg op prijs als jullie willen helpen door die nota aan te vullen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 25 november 2020 10:56
Aan: '10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e - DGWB' <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand de beantwoording van de Kamervragen van Baudet.
10.2.e, vooral nog wat vragen aan jou.
Anderen graag een kritische blik voordat we (in de loop van de middag) bij LNV met deze antwoorden een eerste stap dit de lijn in gaan doen.
Ik stuur jullie zsm een begeleidende nota ook met verzoek om er kritisch naar te kijken.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: dinsdag 1 december 2020 07:25:29

Ha allen,
Wie kan voor 10.2.e nagaan/ weet wat het effect van dioxine inname op de gezondheid van runderen is?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: vrijdag 27 november 2020 12:38
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Dag 10.2.e en anderen,
Collega wees me er nog op dat een deel van vraag vier van GL/CU nog niet beantwoord is, namelijk 'Welke mogelijke gezondheidsgevolgen heeft dat voor de grazers?'
Wie kan daar een antwoord op geven?
In de antwoorden van de vragen van FvD wordt een stop op verkoop of handel van vlees 'niet proportioneel' en in de antwoorden van de vragen CU/GL 'niet aan de orde'. Zou dat niet een gelijke formulering moeten zijn.
Ik heb in de antwoorden op vragen van GL/CU nu de zelfde tekst gehanteerd als in de antwoorden op de vragen van FvD 'door de NVWA geïnitieerd onderzoek'. Vind dit een passende beschrijving omdat we nog in gesprek zijn over de invulling van het onderzoek. Wordt overigens in de antwoorden op vragen van FvD niet over al consequent gebruikt.
Kreeg intern, met verwijzing naar https://www.evmi.nl/nieuws/efsa-norm-dioxine-voeding-moet-7-keer-lager, nogmaals de vraag hoe het nu zit met de aanscherping van de normen, die 7 keer scherper zouden zijn. Heb uitgelegd dat die aanscherping nog in NL-se wetgeving moet worden verwerkt. Kunnen we daar in de beantwoording volledig aan voorbij gaan? Veronderstel dat aanscherping van de normen wel wordt meegenomen in het 'door de NVWS-geïnitieerde onderzoek'? De aanscherping kan namelijk denk ik consequenties hebben voor landbouwkundig gebruik van en vegetatiebeheer in de uiterwaarden.
Ik krijg net de reactie van RWS op de teksten binnen. Daar kom ik later deze middag op terug.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: vrijdag 27 november 2020 11:40
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Goedemorgen allen,

10.2.e (van PBZ NVWA) is voor de paraaf aangehaakt bij dit dossier.
De nieuwe versie (van Wilbert) graag ook aan 10.2.e verzenden. Zie cc.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 26 november 2020 17:09
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e

<10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e
@minlnv.nl>; 10.2.e
<10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-
Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Dag allen,
Heb vanochtend overleg gehad met collega's van RWS. Dit heeft nog nadere informatie opgeleverd over de wijze waarop met bodemslib en dioxinen wordt omgegaan. Op basis daarvan zijn tekstvoorstellen gedaan voor aanpassing van antwoorden van GL/CU. Die heb ik verwerkt en net voor reactie aan een naaste collega voorgelegd en vervolgens moet dit door RWS ook nog intern gecheckt worden.
Heb tegen die achtergrond nog een keer goed naar de antwoorden in beide sets gekeken en vastgesteld dat er nog een verbetering nodig is in het eenduidig gebruik van termen. Daar doe ik een tekstvoorstel voor.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 26 november 2020 10:15
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB
<10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>;
10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e
<10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-
Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Urgentie: Hoog

Beste allen,
Ik heb de commentaren nog een keer verwerkt. Graag een check of je kan instemmen met het commentaar/ aanvulling van anderen op jouw teksten.
Graag ook even kritisch naar de nota kijken of er nu de juiste dingen staan.
10.2.e wie neem ik mee voor de paraaf van de NVWA.
Wilbert: ik twijfel aan de datum die aangeeft van één van de Kamerbrieven 19e of 17e ?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:46
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e - DGWB
<10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>;
10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e
<10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e
@minlnv.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-
Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Hi allen,
Er staan nog aardig wat opmerkingen in de zijlijn. Ik stel voor om dat eerst onder ons af te handelen, alvorens het intern rond te sturen ter.
Zie bijgaand met opmerkingen van/voor VWS eruit gehaald indien verwerkt.
Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 12:29
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB
<10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>;
10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e
<10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e
@minlnv.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-

Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand (voor sommige nogmaals) de concept beantwoording van de vragen van FvD over dioxine in runderen.
Verder ook een concept nota aan de minister van LNV. Ik stel het erg op prijs als jullie willen helpen door die nota aan te vullen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: woensdag 25 november 2020 10:56

Aan: '10.2.e @minvws.nl>; '10.2.e - DGWB' <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: DOMUS-20278733-v2-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Urgentie: Hoog

Beste allen,
Bijgaand de beantwoording van de Kamervragen van Baudet.
10.2.e , vooral nog wat vragen aan jou.
Anderen graag een kritische blik voordat we (in de loop van de middag) bij LNV met deze antwoorden een eerste stap dit de lijn in gaan doen.
Ik stuur jullie zsm een begeleidende nota ook met verzoek om er kritisch naar te kijken.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te

verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: '10.2.e - DGWB"
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: Kamervragen 3 en 4 dioxine uiterwaarden
Datum: dinsdag 1 december 2020 08:13:54

Ha 10.2.e ,
Ik wordt er terecht op gewezen dat er al een reactie is gegeven door 10.2.e . Dit was bij mij even uit het zicht geraakt. Kan je hier mee uit de voeten? Volgens mij komt het op het volgende neer:
Over de gezondheidsrisico's voor runderen die door inname met gras besmet zijn geraakt met dioxine is weinig bekend en er zijn ook geen normen beschikbaar om te beoordelen of er sprake is van een gezondheidsrisico voor dieren.

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 21 oktober 2020 09:28
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: Kamervragen 3 en 4 dioxine uiterwaarden
Best 10.2.e ,
Via een 10.2.e werd ik benaderd voor input op vragen 3 en 4.

> Deelt u de mening dat het zeer zorgelijk is dat hierdoor niet alleen de uiterwaarden van de rivier vervuild zijn geraakt, maar dat ook de dieren die er grazen zijn besmet met opvallend hoge doses van de stof dioxine? Zo nee, waarom niet?
> 4
> Welke mogelijke gezondheidsgevolgen heeft dat voor de grazers?

Als we vanuit het oogpunt van zorgelijkheid iets willen/moeten, zal eerst vastgesteld moeten worden dat er sprake is van een gevaar voor diergezondheid/volksgezondheid/voedselveiligheid. Dat zullen deskundigen moeten vaststellen inclusief een normstelling.
Vanuit handhavingsoogpunt /voor de vaststelling van een overtreding is nodig dat er sprake is van een norm en dat er sprake is van overschrijding.

10.2.e
.....
Werkdagen van maandag t/m donderdag tot 16.30
Vrijdag vaste vrije dag.
.....
Directie Handhaven
Divisie Regie & expertise
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Catharijnesingel 59 | 3511 GG | Utrecht
Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht
.....
T 0610.2.e
10.2.e @nvwa.nl
http://www.nvwa.nl

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 2 december 2020 08:42:42

Prima zo voor VWS!

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 08:01
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ha 10.2.e ,
Graag akkoord om bijgaande versie van de beantwoording van de vragen van Baudet, waar ook de opmerkingen van VWS zijn verwerkt, de lijn in te doen.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 2 december 2020 10:25:47
Bijlagen: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W.docx

---

Beste 10.2.e,
Ik kan inderdaad helpen met medeparaaf NVWA. Klopt het dat er nog een aanpassing komt n.a.v. de mail van 10.2.e , of is dit de definitieve versie?
Ik hoor het graag.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 08:01
Aan: '10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ha 10.2.e ,
Graag akkoord om bijgaande versie van de beantwoording van de vragen van Baudet, waar ook de opmerkingen van VWS zijn verwerkt, de lijn in te doen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 2 december 2020 13:23:07
Bijlagen: DOMUS-20294108-v3-Kamervragen_over_dioxine_in_vlees_onder_het_label_Natuurvlees.DOCX
DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W.DOCX

Ha 10.2.e,
Excuus er ontstaat toch nog wat verwarring tussen I&W en VWS over vraag 10. Hierbij een aangepaste versie (echte de laatste wat mij betreft). Tenzij de parafenroute nog wat oplevert.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 12:04
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Dank. Ik zal medeparaaf vragen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 11:49
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Ha 10.2.e,
Wat mij betreft is dit de definitieve versie van de vragen van Baudet. I&W zorgt voor de vragen van GL en CU.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 10:26
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Beste 10.2.e,
Ik kan inderdaad helpen met medeparaaf NVWA. Klopt het dat er nog een aanpassing komt n.a.v. de mail van 10.2.e , of is dit de definitieve versie?
Ik hoor het graag.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 08:01
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Ha 10.2.e ,
Graag akkoord om bijgaande versie van de beantwoording van de vragen van Baudet, waar ook de opmerkingen van VWS zijn verwerkt, de lijn in te doen.
Groet, 10.2.e

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit

Auteur
10.2.e

T 070 10.2.e
10.2.e @minlnv.nl

Datum
2 december 2020

Kenmerk
DGA-PAV / 20294108

Kopie aan

Bijlage(n)
2

nota

Kamervragen over dioxine in vlees onder het label Natuurvlees

Parafenroute

DGA	**wnd directeur PAV**	**NVWA**
	10.2.e	10.2.e

MT PAV
10.2.e

BPZ

Mede namens / met akkoord van De staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat

Aanleiding
Kamervragen die het lid Baudet (FvD) aan u en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft gesteld over het bericht dat vleesrunderen op vergiftigde grond hebben gegraasd.

Advies
U kunt de brief mede namens de staatssecretaris van I&W voor de beantwoording van de vragen ondertekenen.

Vragen van Groenlinks en Christen Unie over hetzelfde onderwerp zijn gesteld aan de staatssecretaris van I&W en deze zal de beantwoording ook namens u ondertekenen.

Kernpunten
- De vragen van Forum voor Democratie zijn naar aanleiding van artikelen over dioxine in runderen in De Gelderlander[1].
- Dat dioxine in uiterwaarden voorkomt is al langer bekend. RIKILT meldt al in 2013 dat dioxine met aan gras aanhangende grond in dieren kan komen en dat dioxine is aangetoond in melk van runderen. Anders dan er in het rapport van 2013 wordt aanbevolen is er geen verder onderzoek gedaan naar de besmettingsroute van Dioxine in dieren.
- Stoffen zoals dioxine hebben de eigenschap dat ze nog lang in bodem en water terug te vinden zijn. In een rivier kunnen de stoffen zich via het zwevend stof over grote afstanden verspreiden en uitzakken in bodemslib

Ontvangen BPZ

[1] Op 19 september 2020 onder de kop, “Ons ‘vlees’ graast op giftige grond: ‘Je neemt daarmee wel een bewust risico.’” En op 21 september 2020 onder de kop “Onnodig veel gevaarlijke stoffen in rivieren: Lozingsvergunningen flink verouderd.

en zo ook in uiterwaarden achterblijven. Dioxine komt in de rivierwater voor als een verontreiniging die we moeten accepteren omdat er geen handelingsoptie beschikbaar zijn om dit bij de bron aan te pakken.
- Uit monitoring van de NVWA blijkt niet dat in het algemeen, de gemeten gehalten van dioxines in vlees boven de Europese norm uit komen. Van een direct risico voor de volksgezondheid in het algemeen is daarom geen sprake maar als een consument vaak vlees van dieren met gehalten boven de limiet consumeert, dan is het risico niet uit te sluiten.
- De grootste particuliere natuurbegrazer van Nederland FREE Nature geeft aan ook dioxines aan te treffen in dieren die niet in de uiterwaarden hebben geweid.
- Er is nog weinig bekend over hoe dioxine in de voedselketen komt en het is een aanname dat de in runderen aangetroffen dioxine, afkomstig is van aan gras aanhangende grond. BURO is daarom begonnen met een onderzoek naar de wijze waarop contaminatie van dioxine en runderen verloopt en welke risico dat met zich meebrengt voor de volksgezondheid.

Toelichting

<u>De aanleiding voor de artikelen</u>
In juni bleek dat grote grazers van stichting Free Nature afkomstig uit Munnikenland, een natuurgebied in de uiterwaarden bij slot Loevestein, tot twee maal te veel dioxines en pcb's in hun vlees hadden. De monstername is gedaan nadat de NVWA melding van een burger kreeg die zich zorgen maakte over begrazing op vervuilde grond. Te hoge waardes, tot vijf maal de norm, werden ook gevonden in levers van runderen van stichting Taurus die grazen rond de Kaliwaal langs de Waal bij Beneden-Leeuwen. Het vlees dat afkomstig van deze dieren is via één leverancier lokaal verhandeld. De consumenten zijn via dit kanaal geïnformeerd.

<u>De norm en de gemonitorde situatie</u>
De maximumgehalten aan bepaalde verontreinigingen in levensmiddelen staan in EU Verordening 1881/2006. De maximumgehalten voor ongewenste stoffen in diervoeding staan in EU Richtlijn 2002/32. LNV is verantwoordelijk voor diervoeder en de slachtfase en VWS voor levensmiddelen en contaminanten zoals Dioxine. De leverancier is verantwoordelijk voor de veiligheid van het vlees. De NVWA controleert in een monitoringsprogramma op grond van Europese regelgeving steekproefsgewijs of de EU-dioxinenorm in Nederland niet wordt overschreden. Op basis van de mogelijkheden in de nieuwe controle verordening bereid de NVWA een meer risicogerichte monitoring voor. Het door BURO geïnitieerde onderzoek zal daarvoor input zijn. De NVWA analyseert zo'n 550 diervoedermonsters en 300 monsters van producten van dierlijke oorsprong per jaar. De nadruk ligt op diervoeders (het begin van de keten) en op producten van dierlijke oorsprong. De resultaten van deze monitoring geven geen aanleiding tot extra maatregelen.

<u>Onderzoek BuRO-NVWA</u>
BuRO-NVWA onderzoekt op eigen initiatief naar aanleiding van de vondsten van verhoogde gehalten, de mogelijke besmettingsroute van dioxine en andere contaminanten bij langdurige begrazing van locaties met een mogelijk verhoogd

risico; zoals uiterwaarden. Dit onderzoek moet meer duidelijkheid geven over de omvang van het probleem en de relatie tussen begrazingslocaties met mogelijk een verhoogd risico en contaminanten in vlees. Het onderzoek wordt in de loop van 2021 afgerond.

Gerelateerde Kamervragen
De Kamerleden Kröger (GroenLinks) en Dik-Faber (ChristenUnie) hebben ook vragen aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat gesteld over 'Runderen langs Waal zitten vol gif, verkoop van 'oervlees' stilgelegd' in De Gelderlander van 17 augustus 2020. De beantwoording is bijgevoegd.

Rapport RIKILT 2013
Het rapport 'Grondgerelateerde voedselincidenten met dioxines en PCB's' van het RIKILT uit 2013 beschrijft de problematiek rond incidenten met dioxines. Het rapport concludeert dat dioxines niet alleen via het voerspoor in het vlees terecht kan komen maar ook door begrazing van besmette agrarische bodem. Het rapport doet een aantal aanbevelingen voor verder onderzoek. Het is niet meer te traceren waarom er indertijd geen gevolg is gegeven aan verder onderzoek. Het rapport is destijds wel openbaar gemaakt.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 2 december 2020 13:38:10

10.2.e ,
Ik ben coördinator parlementaire zaken, dus mijn naam kan je niet op de nota zetten. Dat zullen waarschijnlijk divisiehoofden Keuren, Handhaven en BuRO worden. Ik informeer je hierover.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 13:29
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ok! de door 10.2.e voorgestelde aanpassing heb ik doorgevoerd. De bijgaande kamerbrief met antwoorden op vragen Baudet gaat nu de lijn in.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 11:58
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ha allen,
Klopt dat wij daar suggesties hebben geplaatst om de eerste alinea eruit te halen.
Geeft geen antwoord op de vraag en daarom dus ook niet noodzakelijk om toe te voegen aan het antwoord. Als jullie het er toch graag in hebben, prima.
Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 11:50
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Dat deel is op verzoek van VWS aangepast. Willen jullie dat onderling even afstemmen?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 10:04
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Dag 10.2.e ,
Eerste deel van het antwoord op vraag 10 komt niet overeen met het tekstvoorstel dat wij hebben aangeleverd. Voor de goede orde hieronder nogmaals de volledige tekst van het antwoord op vraag

10:

Dioxinen zijn stoffen waarvoor in het verleden al veel maatregelen zijn genomen om emissies naar het milieu te voorkomen. Door sanering in het verleden is de emissie naar de lucht en water tot nul gedaald (www.emissieregistratie.nl). Voor dioxines is een doelmatige sanering van bodem en water niet meer mogelijk. Deze stoffen hebben echter de eigenschap dat ze nog lang in bodem en water terug te vinden zijn. In een rivier kunnen de stoffen zich via het zwevend stof over grote afstanden verspreiden en uitzakken naar de waterbodem.
Sinds de jaren '80 zijn de gehalten in Nederlandse wateren aanzienlijk gedaald. Na de jaren negentig is de daling beperkt. Bij het toepassen van baggerspecie in oppervlaktewater is een milieuverklaring bodemkwaliteit vereist. Hiervoor wordt in de praktijk gebruik gemaakt van een standaardpakket van vaak in het milieu aangetroffen stoffen. Deze stoffen moeten altijd worden onderzocht ook al is er geen specifieke reden om die stoffen gezien de geschiedenis van de herkomstlocatie te onderzoeken. Aanvullend moeten stoffen worden onderzocht die gegeven activiteiten in het verleden mogelijk aanwezig kunnen zijn op de plaats waar de baggerspecie is ontgraven. In 2012 is op basis van onderzoek van Deltares het standaardpakket van stoffen bepaald dat regulier wordt gemeten in de waterbodem. Destijds was er geen aanleiding om dioxinen op te nemen in dit standaard stoffenpakket aangezien uit het onderzoek bleek dat dioxinen in minder dan 5% van de gevallen leidde tot een overschrijding van de klassegrens A voor bagger. Deze klassegrens is gebaseerd op de kwaliteit van het zwevend stof dat via de grote rivieren ons land binnenkomt.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 08:01
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ha 10.2.e ,
Graag akkoord om bijgaande versie van de beantwoording van de vragen van Baudet, waar ook de opmerkingen van VWS zijn verwerkt, de lijn in te doen.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te

verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e - DGWB
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 2 december 2020 14:36:06

Dag allen,

De tekst van vraag 10 is als volgt: Bent u bereid om werk te maken van het reinigen van de rivierbodems en de uiterwaarden?

De vraag gaat dus over het reinigen van waterbodems. Eerste alinea is nodig om de achtergrond van het beleid van IenW over de omgang met bagger te duiden dat in de tweede alinea wordt uitgelegd. Sowieso belangrijk om te vermelden dat in NL alle emissies van dioxinen tot nul zijn gedaald en dat een doelmatige sanering van waterbodems niet meer mogelijk is. Daarom hechten wij aan opname van de alinea zoals hieronder is weergegeven.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 11:58
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ha allen,

Klopt dat wij daar suggesties hebben geplaatst om de eerste alinea eruit te halen.

Geeft geen antwoord op de vraag en daarom dus ook niet noodzakelijk om toe te voegen aan het antwoord. Als jullie het er toch graag in hebben, prima.

Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 11:50
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Dat deel is op verzoek van VWS aangepast. Willen jullie dat onderling even afstemmen?

Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 10:04
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; V10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Dag 10.2.e,

Eerste deel van het antwoord op vraag 10 komt niet overeen met het tekstvoorstel dat wij hebben aangeleverd. Voor de goede orde hieronder nogmaals de volledige tekst van het antwoord op vraag 10:

> Dioxinen zijn stoffen waarvoor in het verleden al veel maatregelen zijn genomen om emissies naar het milieu te voorkomen. Door sanering in het verleden is de emissie naar de lucht en water tot nul gedaald (www.emissieregistratie.nl). Voor dioxines is een doelmatige sanering van bodem en water niet meer mogelijk. Deze stoffen hebben echter de eigenschap dat ze

nog lang in bodem en water terug te vinden zijn. In een rivier kunnen de stoffen zich via het zwevend stof over grote afstanden verspreiden en uitzakken naar de waterbodem.
Sinds de jaren ‘80 zijn de gehalten in Nederlandse wateren aanzienlijk gedaald. Na de jaren negentig is de daling beperkt. Bij het toepassen van baggerspecie in oppervlaktewater is een milieuverklaring bodemkwaliteit vereist. Hiervoor wordt in de praktijk gebruik gemaakt van een standaardpakket van vaak in het milieu aangetroffen stoffen. Deze stoffen moeten altijd worden onderzocht ook al is er geen specifieke reden om die stoffen gezien de geschiedenis van de herkomstlocatie te onderzoeken. Aanvullend moeten stoffen worden onderzocht die gegeven activiteiten in het verleden mogelijk aanwezig kunnen zijn op de plaats waar de baggerspecie is ontgraven. In 2012 is op basis van onderzoek van Deltares het standaardpakket van stoffen bepaald dat regulier wordt gemeten in de waterbodem. Destijds was er geen aanleiding om dioxinen op te nemen in dit standaard stoffenpakket aangezien uit het onderzoek bleek dat dioxinen in minder dan 5% van de gevallen leidde tot een overschrijding van de klassegrens A voor bagger. Deze klassegrens is gebaseerd op de kwaliteit van het zwevend stof dat via de grote rivieren ons land binnenkomt.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 08:01
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ha 10.2.e

Graag akkoord om bijgaande versie van de beantwoording van de vragen van Baudet, waar ook de opmerkingen van VWS zijn verwerkt, de lijn in te doen.

Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,

wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: Wildernisvlees Oostvaardersplassen besmet met dioxine
Datum: woensdag 2 december 2020 15:18:06

Ha 10.2.e,

Ik lees bijgaand bericht over de Oostvaardersplassen. Zijn we in Den Haag voldoende aangesloten bij wat speelt er? Moeten we dingen weten die te maken kunnen hebben met de Nieuwsuur uitzending vanavond of met de Kamervragen.

Is er iets wat de minister moet weten?

Groet, 10.2.e

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 15:06
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minienw>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: Wildernisvlees Oostvaardersplassen besmet met dioxine

Ha,

Ik las dit ook net op de website. Ik was ook verbaasd dat er stond dat er een stop is op het vlees, volgens mij was dit namelijk nog niet zo..
Link met borstvoeding heb ik nog nooit van gehoord. Er is een link met PFAS en borstvoeding, maar dat is iets anders. Ik zal het eens nagaan.
Of oostvaardersplassen uiterwaarden zijn; geen idee..

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 14:43
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minienw>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: Wildernisvlees Oostvaardersplassen besmet met dioxine

Wildernisvlees Oostvaardersplassen besmet met dioxine
https://nos.nl/l/2358991
Zie bijgaande bericht. Wat betekent dit voor de antwoorden? Oostvaardersplassen zijn toch geen uiterwaarden? En hoe zit het met borstvoeding? Wij hebben nergens iets staan over het niet meer consumeren van vlees uit dit gebied.

Groet 10.2.e

Verstuurd vanaf mijn iPhone
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W
Datum: woensdag 2 december 2020 13:35:03

Prima, ik leg dan deze versie voor bij de NVWA voor medeparaaf.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 13:29
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ok! de door 10.2.e voorgestelde aanpassing heb ik doorgevoerd. De bijgaande kamerbrief met antwoorden op vragen Baudet gaat nu de lijn in.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 11:58
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ha allen,
Klopt dat wij daar suggesties hebben geplaatst om de eerste alinea eruit te halen.
Geeft geen antwoord op de vraag en daarom dus ook niet noodzakelijk om toe te voegen aan het antwoord. Als jullie het er toch graag in hebben, prima.
Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 11:50
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; V10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Dat deel is op verzoek van VWS aangepast. Willen jullie dat onderling even afstemmen?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 10:04
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Dag 10.2.e,
Eerste deel van het antwoord op vraag 10 komt niet overeen met het tekstvoorstel dat wij hebben aangeleverd. Voor de goede orde hieronder nogmaals de volledige tekst van het antwoord op vraag 10:

Dioxinen zijn stoffen waarvoor in het verleden al veel maatregelen zijn genomen om emissies naar het milieu te voorkomen. Door sanering in het verleden is de emissie naar de lucht en water tot nul gedaald (www.emissieregistratie.nl). Voor dioxines is een doelmatige sanering van bodem en water niet meer mogelijk. Deze stoffen hebben echter de eigenschap dat ze nog lang in bodem en water terug te vinden zijn. In een rivier kunnen de stoffen zich via het zwevend stof over grote afstanden verspreiden en uitzakken naar de waterbodem.
Sinds de jaren '80 zijn de gehalten in Nederlandse wateren aanzienlijk gedaald. Na de jaren negentig is de daling beperkt. Bij het toepassen van baggerspecie in oppervlaktewater is een milieuverklaring bodemkwaliteit vereist. Hiervoor wordt in de praktijk gebruik gemaakt van een standaardpakket van vaak in het milieu aangetroffen stoffen. Deze stoffen moeten altijd worden onderzocht ook al is er geen specifieke reden om die stoffen gezien de geschiedenis van de herkomstlocatie te onderzoeken. Aanvullend moeten stoffen worden onderzocht die gegeven activiteiten in het verleden mogelijk aanwezig kunnen zijn op de plaats waar de baggerspecie is ontgraven. In 2012 is op basis van onderzoek van Deltares het standaardpakket van stoffen bepaald dat regulier wordt gemeten in de waterbodem. Destijds was er geen aanleiding om dioxinen op te nemen in dit standaard stoffenpakket aangezien uit het onderzoek bleek dat dioxinen in minder dan 5% van de gevallen leidde tot een overschrijding van de klassegrens A voor bagger. Deze klassegrens is gebaseerd op de kwaliteit van het zwevend stof dat via de grote rivieren ons land binnenkomt.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: woensdag 2 december 2020 08:01
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: DOMUS-20278733-v3-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W

Ha 10.2.e
Graag akkoord om bijgaande versie van de beantwoording van de vragen van Baudet, waar ook de opmerkingen van VWS zijn verwerkt, de lijn in te doen.
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e - DGWB
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH
Datum: donderdag 3 december 2020 14:35:10

Ha 10.2.e,
De eerste zin stond lager in de tekst en de twee worden zijn toegevoegd/ gewijzigd.
groet,10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: donderdag 3 december 2020 14:23
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>;10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH

Hi 10.2.e,
Prima voor mij. Eén vraag: wat betekenen de geel gemarkeerde delen (bij antwoord 5)?
Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 3 december 2020 14:20
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; E10.2.e @minvws.nl>;10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH

Beste mensen,
Mijn MT heft nog een aantal suggesties in de vragen van Baudet gedaan. Kunnen jullie checken of dit wat jullie betreft gewenst en juist is?
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH
Datum: vrijdag 4 december 2020 07:31:22

Ok

Verzonden met BlackBerry Work
(www.blackberry.com)

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Datum: donderdag 03 dec. 2020 10:21 PM
Aan: 10.2.e @minienw.nl>, 10.2.e @minienw.nl>, 10.2.e @minlnv.nl>
Kopie: 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH

'In uiterwaarden waar verhoogde gehaltes dioxinen bij dieren gevonden zijn wordt vlees van dieren bij slacht getoetst op de limiet voor dioxinen/PCBs.'

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH
Datum: vrijdag 4 december 2020 07:39:54
Bijlagen: DOMUS-20278733-v6-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W.DOCX

Collega's Hartelijk voor de reacties op de late avond. Ik heb de suggesties overgenomen. Het zit opnieuw in de lijn. Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 3 december 2020 22:22
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH

'In uiterwaarden waar verhoogde gehaltes dioxinen bij dieren gevonden zijn wordt vlees van dieren bij slacht getoetst op de limiet voor dioxinen/PCBs.'

Met vriendelijke groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 3 december 2020 22:07
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e <10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH

Hoi 10.2.e,

Kunnen we de zin gebruiken die jij zojuist in je mail schreef?

" In uiterwaarden waar gebleken is dat vlees van dieren boven de limiet voor dioxine zijn uitgekomen, worden alleen dieren ..."

Bart

Verzonden met BlackBerry Work
(www.blackberry.com)

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Datum: donderdag 03 dec. 2020 9:36 PM
Aan: 10.2.e @minienw.nl>, 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>, 10.2.e @minlnv.nl>
Kopie: 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH

Beste 10.2.e,
We doen geen (extra) controle bij alle uiterwaarden, alleen bij uiterwaarden waar gebleken is dat vlees van dieren boven de limiet zijn uitgekomen.

Met vriendelijke groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 3 december 2020 21:14
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e

<10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e
@minvws.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH

Ha 10.2.e en 10.2.e,

Naar de antwoorden van een oud collega kijk ik natuurlijk met veel vertrouwen! :-)

Toch een kleine opmerking over deze zin in antwoord 6:

" Grazers uit de uiterwaarden vallen op dit moment niet onder een ander risicoprofiel dan dieren die ergens anders worden geweid. In uiterwaarden waar de dioxine problematiek speelt worden alleen dieren voor de slacht aangeboden na afstemming met de NVWA. "

Omdat nog uit onderzoek van NVWA en RWS moet blijken of de dioxine specifiek speelt in uiterwaarden zou ik liever schrijven: "In uiterwaarden worden alleen dieren voor de slacht aangeboden na afstemming van de NVWA."

Overigens lijkt me dat je de facto een ander (hoger) risicoprofiel hanteert als je dieren uit uiterwaarden enkel na afstemming met NVWA aanbiedt voor slacht. Maar dit is niet mijn competentie en kennis.

Klopt het dat ik geen aanpassingen/revisies zie in de set van GL en CU?

Groet
10.2.e

Verzonden met BlackBerry Work
(www.blackberry.com)

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Datum: donderdag 03 dec. 2020 8:27 PM
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Kopie: 10.2.e @nvwa.nl>, 10.2.e
@minvws.nl>, 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IW SH

Dag 10.2.e,
Wat mij betreft wel akkoord. Voor de goede orde heb ik de antwoorden ook nog aan 'bodem-collega' 10.2.e (cc) voorgelegd.
Bijgaand ook de laatste versie van de antwoorden op de vragen van CU en GL.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 3 december 2020 20:20

Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: RE: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IWSH

Hallo 10.2.e,
Wat mij betreft de volgende punten/opmerkingen:

- Vraag 6, toegevoegde zin: 'In uiterwaarden waar de dioxine problematiek speelt worden alleen dieren voor de slacht aangeboden na afstemming met de NVWA.'
  De volgorde is niet geheel juist. Dieren kunnen altijd voor slacht worden aangeboden, daar is 'in principe' geen afstemming voor nodig. Wel is afgesproken dat we daarover geïnformeerd worden en zal de NVWA een ambtelijk monster nemen ter controle op dioxinen/PCBs welke dan onderdeel wordt van de keuringsbeslissing. Suggestie: 'In uiterwaarden waar de dioxine problematiek speelt wordt vlees van dieren bij slacht getoetst op de limiet voor dioxinen/PCBs.'
- Vraag 8: 'De NVWA gaat de mogelijkheid om de risico's van natuurvlees in de risicogerichte aanpak op te nemen onderzoeken. Om dit goed in te regelen zijn de uitkomsten van het onderzoek van BuRO noodzakelijk.'
  Deze vraag (en het antwoord) gaan niet over de 'risico's van natuurvlees'. Daarmee wordt (impliciet) het effect op diergezondheid en humane gezondheid bedoeld. Suggestie: 'De NVWA gaat na hoe ze het monitoringprogramma meer risicogericht kan inrichten, waarbij de uitkomsten van het onderzoek van BuRO gebruikt zullen worden.'

Met vriendelijke groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 3 december 2020 14:20
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e ' <10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: FW: DOMUS-20278733-v3-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_IWSH

Beste mensen,
Mijn MT heft nog een aantal suggesties in de vragen van Baudet gedaan. Kunnen jullie checken of dit wat jullie betreft gewenst en juist is?
Groet, 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te

verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: paraaf Kamervragen dioxine
Datum: vrijdag 4 december 2020 08:47:32
Bijlagen: image002.jpg

Beste 10.2.e,
Ik heb inmiddels het commentaar van de NVWA binnen. Ik heb zo een kort overleg maar stuur het je zo op, incl. vervolg op het proces.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: vrijdag 4 december 2020 08:10
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e
<10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: paraaf Kamervragen dioxine

Ha 10.2.e,
Ik kreeg nog wat vragen van de PAV MT leden die om hun paraaf is gevraagd. Ik moet je dus nog een keer een gewijzigde versie voorleggen. De wijzigingen in de beantwoording van de vragen van Baudet zijn in nauw overleg met 10.2.e aangepast.
Bijgaand alvast de nieuwe set die nu voorligt aan mijn MT leden. Ik geef je een seintje als ze akkoord zijn met deze nieuwe set.
Wie er een NVWA paraaf gaat zetten staat in de nota nog open. Ik hoor het graag.
Groet, 10.2.e

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit (PAV)
Bezuidenhoutseweg 73 |2594 AC | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
Mobiel :+31 (06) 10.2.e
Mail: 10.2.e @minlnv.nl

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
10.2.e
Onderwerp: RE: Beantwoording vragen Baudet_(FvD) --> integrale reactie NVWA
Datum: vrijdag 4 december 2020 11:04:58
Bijlagen: DOMUS-20278733-v8-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de_staatssecretaris_van_I&W.DOCX

Ha 10.2.e,
Ik heb naar eer en geweten de suggesties verwerkt. De antwoorden op de vragen zal je echter binnen de nVWA moeten vinden. Het voelt al niet makkelijk als ik de vanuit de NVW verkregen antwoorden aan het corrigeren ben.
Wil je me per SMS op de hoogte houden van de voortgang?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: vrijdag 4 december 2020 10:29
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: Beantwoording vragen Baudet_(FvD) --> integrale reactie NVWA
Urgentie: Hoog

Beste 10.2.e,
Hierbij ontvang je het commentaar van de NVWA.

Reacties MT NVWA

- De directie Handhaven is akkoord (akkoord 10.2.e)
- De directie Keuren heeft nog niet gereageerd (zie hieronder)
- BuRO heeft inhoudelijk gereageerd in het document (bijgevoegd)
- Hieronder vind je het commentaar van 10.2.e (directeur Strategie). Zij heeft ook commentaar gegeven in bijgaand document.

Commentaar 10.2.e
Graag nog wat aandacht voor de precisie in de concept beantwoording, dit onderwerp is ook vandaag weer in politiek en media actueel .

- De beantwoording lijkt zichzelf tegen te spreken over de aanwezige kennis vooraf over de risico-inschatting, zie mijn opm in concept. 10.2.e heeft wel al geaccordeerd.
- Als het zo is dat de melding (10.2.e ?) op zichzelf voor ons de aanleiding was voor de gerichte meting, en nu ook extra onderzoek door WFSR, naast de al ingeregelde algemene monitoring, dan lijkt mij proactief die credits transparant in woordvoering een plek te geven. Of kwam dit bij meting door aanbieder zelf naar boven? Natuurlijk mag daar ook bij dat we vervolgens zelf een extra zet aan geven met het nadere onderzoek.
- Bij de oplegnota die ik ook ontving; blijkbaar zijn aanbevelingen uit een RIVM advies in 2013 niet opgepakt. Aan wie waren die aanbevelingen gericht destijds? In die nota staat nog ergens dioxine in ev waar het mv moet zijn.
- Ik vind dat IG deze beantwoording vooraf moet zien

Hoe nu verder

- Ik heb gezien dat jij gisteren een nieuwe versie hebt gestuurd waarin aanvullende opmerkingen zijn verwerkt. Het lijkt mij handig als je het bijgevoegde commentaar verwerkt en dan een nieuwe versie stuurt.
- Die zal ik dan voorleggen aan de directeur Keuren en aan de IG NVWA (parallel).
- Inhoudelijk kan ik je in mijn rol als coördinator parlementaire zaken niet helpen; ik kan je wel helpen met de logistiek.

Groet,
10.2.e

10.2.e
.....
Afdeling Politiek-bestuurlijke zaken
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Catharijnesingel 59 | 3511 GG | Utrecht
Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht
.....
T 06-10.2.e
10.2.e @nvwa.nl
http://www.nvwa.nl

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Beantwoording Kamervragen grazen op vergiftigde grond
Datum: vrijdag 4 december 2020 14:21:37
Bijlagen: DOMUS-20278733-v10-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W.DOCX

Beste allen,
Ik heb de suggesties overgenomen. Weliswaar uit een eerdere versie waardoor andere suggesties van hedenochtend weer zijn overschreven.
De voorgaande versies waren zorgvuldig met I&W en VWS afgestemd. Ik begrijp dat daar nu geen gelegenheid meer voor is.
Bij deze de nieuwe in DOMUS opgeslagen versie als bijlage.
In de nota is 10.2.e op genomen met paraaf voor akkoord.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: vrijdag 4 december 2020 13:51
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e , 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: Beantwoording Kamervragen grazen op vergiftigde grond

10.2.e ,
Op basis van input van BuRO zijn de antwoorden 2, 6 en 7 aangepast.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Beantwoording Kamervragen grazen op vergiftigde grond
Datum: maandag 7 december 2020 09:26:00

10.2.e,
Er was intern afgestemd tot het niveau van directeur. Dat hadden we in dit geval beter wel kunnen doen.
Een les voor de volgende set.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: maandag 7 december 2020 07:31
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: Beantwoording Kamervragen grazen op vergiftigde grond

HA 10.2.e,
Tja, Zo gaat het bij dit soort afstemming.
Een suggestie zou kunnen zijn om te overwegen hoe de bijdrage bij beantwoording van kamervragen eerst intern is afgestemd tot een VWA inbreng?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: vrijdag 4 december 2020 14:46
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: Beantwoording Kamervragen grazen op vergiftigde grond

10.2.e,
In de versie die ik ontving heb ik verder gewerkt. Jammer dat ik je afstemming in de war heb gegooid.
Groet en een goed weekend,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: vrijdag 4 december 2020 14:22
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: Beantwoording Kamervragen grazen op vergiftigde grond

Beste allen,
Ik heb de suggesties overgenomen. Weliswaar uit een eerdere versie waardoor andere suggesties van hedenochtend weer zijn overschreven.
De voorgaande versies waren zorgvuldig met I&W en VWS afgestemd. Ik begrijp dat daar nu geen gelegenheid meer voor is.
Bij deze de nieuwe in DOMUS opgeslagen versie als bijlage.
In de nota is 10.2.e op genomen met paraaf voor akkoord.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: vrijdag 4 december 2020 13:51
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; Becker, M.J.P. (Michiel) <10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: Beantwoording Kamervragen grazen op vergiftigde grond

10.2.e,
Op basis van input van BuRO zijn de antwoorden 2, 6 en 7 aangepast.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: Runderen in uiterwaarden
Datum: maandag 14 december 2020 18:53:54

Hi 10.2.e,
De beantwoording van beide sets Kamervragen zijn teruggekomen met veel opmerkingen van de ministers.
Een deel daarvan heeft te maken met een missende urgentie v.w.b. de risico's voor de dieren en uiteindelijk volksgezondheid. Naar aanleiding hiervan vroeg ik mij af of we eens kunnen kijken naar hoe we het antwoord formuleren over de keuring van de runderen. Op dit moment staat beschreven dat de keuring willekeurig plaatsvindt. Ik denk dat het goed is om hier nog eens naar te kijken en dit wellicht aan te passen. Dit zou kunnen vanuit het nationaal plan contaminanten. Heb jij deze week tijd om hier eens over te discussiëren?
Donderdag en/of vrijdag ben ik nog vrij flexibel.
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Runderen in uiterwaarden
Datum: dinsdag 15 december 2020 17:09:46

Goedemiddag 10.2.e,
Ik kan op donderdag tussen 9.00 en 15.30 of vrijdag tussen 10.00 en 12.00 hier wel tijd voor vrijmaken.
Het lijkt me wel goed om ook de collega's van HH van dit dossier erbij te betrekken.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: maandag 14 december 2020 18:54
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: Runderen in uiterwaarden

Hi 10.2.e,
De beantwoording van beide sets Kamervragen zijn teruggekomen met veel opmerkingen van de ministers.
Een deel daarvan heeft te maken met een missende urgentie v.w.b. de risico's voor de dieren en uiteindelijk volksgezondheid. Naar aanleiding hiervan vroeg ik mij af of we eens kunnen kijken naar hoe we het antwoord formuleren over de keuring van de runderen. Op dit moment staat beschreven dat de keuring willekeurig plaatsvindt. Ik denk dat het goed is om hier nog eens naar te kijken en dit wellicht aan te passen. Dit zou kunnen vanuit het nationaal plan contaminanten. Heb jij deze week tijd om hier eens over te discussiëren?
Donderdag en/of vrijdag ben ik nog vrij flexibel.
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: SP vragen dioxine
Datum: donderdag 17 december 2020 15:45:55
Bijlagen: De+berichten+over+hoge+waardes+aan+dioxines+die+zijn+aangetroffen+bij+dieren+in+natuurgebieden met toebedeling.docx

---

Beste mensen,
Bij deze nogmaals de SP kamervragen over dioxine.
Het is nog niet duidelijk wie de trekker van deze vragen wordt, maar we moeten ze wel beantwoorden. Het lijkt logisch om deze samen met de andere twee sets naar de TK te sturen.
Ik heb een toedeling gemaakt, ik weet niet of die klopt.
Kan ieder van jullie voor zover dat nog niet gedaan is, de vragen beantwoorden die op jullie domein betrekking hebben?
Er staan geen vragen voor PAV tussen, maar ik wil wel meelezen.
Wie bij LNV neemt de coördinatie van mij over?

10.2.e
10.2.e

.....
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit
Team Voedselveiligheid

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag.
.....
T 070 10.2.e
M 06 10.2.e

2020Z23669

(ingezonden 3 december 2020)

Vragen van het lid Futselaar (SP) aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de berichten over hoge waardes aan dioxines die zijn aangetroffen bij dieren in natuurgebieden

Vraag 1
Bent u bekend met de berichtgeving over met dioxine besmette dieren in diverse uiterwaardengebieden in Gelderland en in de Oostvaardersplassen? 1) 2)

Vraag 2
Bent u bereid om nader onderzoek te laten verrichten onder de dierenpopulaties in de betreffende gebieden, waar bij de steekproef sprake bleek te zijn van hoge waarden aan dioxines in vlees van dieren?

I&W/VWS/NVWA en LNV: Check het huidige onderzoek van NVWA en betrek het oude rapport

Vraag 3
Kunt u aangeven hoe de dioxines in het milieu terecht zijn gekomen of bent u bereid om nader onderzoek te verrichten naar de herkomst hiervan? I&W

Vraag 4
Deelt u de mening dat het voor de gezondheid van uitgezette grazers onverantwoord is om ze te vestigen op locaties waarvan bekend is dat de bodem is verontreinigd? DAD/Natuur? Gezondheid van grazers

Vraag 5
Zo ja, bent u bereid om met de terreinbeheerders afspraken te maken over alternatieve vestiging op een veilige locatie? Natuur

Vraag 6
Deelt u de vrees dat de uiterwaarden van alle grote rivieren en binnenwateren lijden onder te hoge dioxineconcentraties vanwege hun voormalige functie als afvoerput voor industrieel afval? I&W

Vraag 7
Welke gezondheidsrisico's kunnen te hoge blootstellingen aan dioxines hebben voor mensen en dieren? VWS/DAD/I&W?

Vraag 8
Bent u bereid om de resultaten van het door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) gestarte onderzoek zo spoedig mogelijk met de Kamer, de verantwoordelijke terreinbeheerders en de provincies te delen? LNV/I&W/VWS/BuRo/NVWA

Vraag 9
Deelt u de hypothese van emeritus hoogleraar toxicologie 10.2.e die verwacht dat de dioxine in de Oostvaardersplassen via de lucht is neergeslagen? Zo nee, wat is uw verklaring voor de aangetroffen concentraties? I&W

1) Website NOS-Nieuwsuur, 2 december 2020, "Vlees van paarden Oostvaardersplassen besmet met dioxine", https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2358991-vlees-van-paarden-oostvaardersplassen-besmet-

met-dioxine.html
2) Uitzending Nieuwsuur, 2 december 2020

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: SP vragen dioxine
Datum: vrijdag 18 december 2020 14:57:02
Bijlagen: De+berichten+over+hoge+waardes+aan+dioxines+die+zijn+aangetroffen+bij+dieren+in+natuurgebieden met toebedelingNE.docx

Goedemiddag allemaal,
@10.2.e, bedankt voor de toedeling.
Ik heb vraag 7 beantwoord vanuit perspectief van de volksgezondheid. De rest van de vragen zijn niet aan ons om te beantwoorden, maar ik kijk graag mee met de beantwoording voor eventuele aanvullingen.
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 17 december 2020 15:46
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e <10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e <10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: SP vragen dioxine

Beste mensen,
Bij deze nogmaals de SP kamervragen over dioxine.
Het is nog niet duidelijk wie de trekker van deze vragen wordt, maar we moeten ze wel beantwoorden. Het lijkt logisch om deze samen met de andere twee sets naar de TK te sturen.
Ik heb een toedeling gemaakt, ik weet niet of die klopt.
Kan ieder van jullie voor zover dat nog niet gedaan is, de vragen beantwoorden die op jullie domein betrekking hebben?
Er staan geen vragen voor PAV tussen, maar ik wil wel meelezen.
Wie bij LNV neemt de coördinatie van mij over?

10.2.e

Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit
Team Voedselveiligheid

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag.

T 070 10.2.e
M 06 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you

are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e - DGWB
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e - DGWB
Onderwerp: RE: dioxinevragen baudet
Datum: dinsdag 22 december 2020 18:20:33
Bijlagen: DOMUS-20278733-v1-DOMUS-20278626-v1-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de_staatssecretaris_van_IW_IenW_221220.docx
Beantwoording Kamervragen van de leden K~bericht Runderen langs Waal zitten vol gif verkoop van oervlees stilgelegd_versie_221220.docx
De+berichten+over+hoge+waardes+aan+dioxines+die+zijn+aangetroffen+bij+dieren+in+natuurgebieden_IenW_221220.docx

---

Dag 10.2.e ,
Ik begrijp waarom jullie minister de vragen uit de set van FvD procedureel wil afdoen. Collega 10.2.e en ik hebben getracht dat op te lossen. Zie daarvoor onze tekstvoorstellen in bijgaand document. Op basis van overleg 'in de lijn' zijn ook nog antwoorden die de eerste verantwoordelijkheid van IenW betreffen in de sets van GL/CU en FvD aangepast. Tenslotte hebben we een voorstel gedaan voor beantwoording van de vragen van de SP die de eerste verantwoordelijkheid van IenW betreffen. Op de andere vragen van de SP heb ik meen ik nog geen antwoorden gezien?
We hebben al revisies genoeg gezien, dus ik heb geaccentueerd of tekstkleur aangegeven waar de aanpassingen tekstvoorstellen zitten. Kan zijn dat ik deze niet in de laatste versie van de vragen van FvD gedaan heb. Het is meen ik wel de laatste versie die ik ontvangen heb.
Als er nog aanpassingen van de antwoorden in de set GL/CU nodig zijn, dan ontvang ik die graag.
In deze periode van reces en verlof is niet altijd duidelijk op welke niveaus al uitwisseling heeft plaatsgevonden. Bij ons in de lijn is bevestigd dat IenW de beantwoording van de vragen van de SP niet wil overnemen.
In de set van FvD vragen over antwoorden waar IenW niet direct over gaat. Wellicht dat dat jullie daar nog iets mee kunnen.
Zou om verlof op te maken dat per 1 januari vervalt eigenlijk al met verlof moeten zijn, maar gezien een aantal ontwikkelingen ben ik tot en met a.s. donderdag nog wel bereikbaar.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: vrijdag 18 december 2020 10:50
Aan: 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: RE: dioxinevragen baudet

Hoi 10.2.e ,
Zie hierbeneden. Mijn directeur heeft contact met jouw directeur over wie de sets naar de kamer stuurt.
Ik heb daar nog geen besluit over gehoord.
10.2.e

Van: 10.2.e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 17 december 2020 18:34
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>; 10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @minienw.nl>
Onderwerp: RE: dioxinevragen baudet

Dag 10.2.e ,
Het is denk ik ons gezamenlijk belang dat de drie sets Kamervragen, a) GL/CU, b) FvD en c) SP in één keer aan de bewindslieden worden voorgelegd?
Voor alle duidelijkheid:

- Antwoorden op vragen FvD door minister LNV mede namens staatssecretaris IenW? Hier is nog discussie over gezien de vragen over granuliet die de Min LNV alleen procedureel wil beantwoorden, en eigenlijk niet uit haar naam wil sturen.
- Antwoorden op vragen GL/CU door staatsecretaris IenW mede namens de minister LNV zoals eerder was afgesproken? Ja
- Antwoorden op vragen SP, gesteld aan de minister LNV, alleen namens minister LNV? Is ook nog discussie over tussen LNV en

I&W

- De set van GL/CU bevat vragen voedselkwaliteit/veiligheid betreffen. Moeten we die dan procedureel beantwoorden met verwijzing naar de antwoorden op de vragen van FvD? Als dat dezelfde vragen zijn en er kan verwezen worden, is dat handig denk ik.

Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 17 december 2020 14:44
Aan: 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: dioxinevragen baudet

Beste mensen,
Ik ben in de vragen die naar de min LNV zijn geweest en weer zijn teruggekomen verder gegaan. Ik heb de opmerkingen van de minister erbij gezet.
Ik heb al enigszins geprobeerd om er meer urgentie in aan te brengen en hier en daar de zinnen actiever te maken.
10.2.e kan ik ze nu aan jou overdragen voor het verdere finetunen?
10.2.e: de Minister LNV wil, als deze vragen vanuit haar naam uitgaan, vanaf vraag 10 alleen procedureel beantwoorden met verwijzingen naar andere kamerbrieven….
Groet
10.2.e

Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit
Team Voedselveiligheid

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag.

T 070 10.2.e
M 06 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: SP vragen dioxine
Datum: dinsdag 2 februari 2021 13:00:27
Bijlagen: DOMUS-21019247-v1-Beantwoording_TK_vragen_SP_over_de_berichten_over_hoge_waardes_aan_dioxines_die_zijn_aangetroffen_bij_dieren_in_natuurgebieden.DOCX

Hoi 10.2.e ,
Dat is geen probleem, zie bijlage.
Ik heb mijn collega's van LNV en IenW in de cc gezet, ter info voor hen.
Succes met het OA vanmiddag.
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 12:51
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: SP vragen dioxine
Urgentie: Hoog

Hoi 10.2.e ,
Ik ben collega van 10.2.e .
10.2.e is nu onderweg naar Den Haag ivm AO NVWA vanmiddag om 16 uur.
Zou je ons ivm dat AO zsm alvast de concept antwoorden kunnen sturen?
Mochten er vragen over komen vanmiddag, dan kunnen we antwoorden, met alle nodige voorbehouden en slagen om de arm natuurlijk, in lijn met de concept-antwoorden zoals ze er nu liggen.
Dank alvast, groeten,

10.2.e

.....
Directie Strategie
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
.....
T 06 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 11:03
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: FW: SP vragen dioxine

Ter informatie.

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 10:57
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: SP vragen dioxine

Hoi 10.2.e ,
De beantwoording is inmiddels zo goed als af en staat nu klaar voor delen met jullie en de rest.
Jullie naam is doorgegeven en waarschijnlijk ontvang je hem ergens vandaag.
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 10:54
Aan: 10.2.e @minvws.nl>
Onderwerp: RE: SP vragen dioxine

Goedemorgen 10.2.e ,
Hoe staat het met de beantwoording?
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minvws.nl>
Verzonden: woensdag 13 januari 2021 22:25
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: SP vragen dioxine

Goedenavond 10.2.e ,

Bedankt voor de beantwoording.
We zullen jullie in de loop houden voor de definitieve beantwoording.
Grt. 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 13 januari 2021 16:25
Aan: 10.2.e @minvws.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: SP vragen dioxine

10.2.e,
Van mijn collega 10.2.e ontving ik de bijgevoegde input voor het beantwoorden van de Kamervragen over dioxine. Bij vraag 9 wordt gevraagd om de resultaten van het onderzoek zo spoedig mogelijk met de Kamer te delen. Van 10.2.e vernam ik dat er nog niet precies kan worden ingeschat wanneer het BuRO advies gereed zal zijn. De eerste fase (het onderzoek van WFSR) loopt naar verwachting tot medio 2021, dan zal worden gekeken of deze informatie een advies voldoende kan onderbouwen.
Verder vernam ik dat er nog andere NVWA-collega's zijn/worden gevraagd om input te leveren. Dat is prima. De definitieve conceptantwoorden graag aan mij toesturen dan leg ik ze voor aan de directeur Strategie.
Groet,
10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you

are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: antwoorden op kamervragen over dioxine in de uiterwaarden/oostvaarders plassen
Datum: woensdag 17 februari 2021 11:10:05

Hoi 10.2.e ,
Yes, mijn eerdere mail is het akkoord van de NVWA.
Kan je mij ajb nog even de versies sturen zoals ze nu in de lijn zitten?
Bij wie liggen de brieven nu? Wanneer verwacht je dat ze uitgaan?
Hoor graag, dank alvast, groeten,

10.2.e
10.2.e

.....
Directie Strategie
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
.....
T 06 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: vrijdag 12 februari 2021 09:23
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; '10.2.e <10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e - DGWB <10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: antwoorden op kamervragen over dioxine in de uiterwaarden/oostvaarders plassen
Urgentie: Hoog

Beste 10.2.e en 10.2.e,
Bedankt voor de opmerkingen,
Ik heb de brieven aangepast nav jullie opmerkingen, dus de drie vragen in alle drie de brieven en het woordje uitgevoerd in uitvoert aangepast in de Baudetset.
Wat betreft de laatste opmerking (3) nav mijn vraag. Ik denk dat we die zin wel kunnen wegstrepen, want wat we in de tussentijd doen tot de resultaten bekend zijn, komt ook terug in de andere brieven.
Wat mij betreft is het goed zo, de brieven zijn bij mij nu voorbij de directeur PAV.
@ 10.2.e : kan ik de eerste mail van jou gebruiken als akkoord NVWA? Dan voeg ik die in mijn map erbij.
@10.2.e en 10.2.e : voeren jullie dezelfde wijzigingen door in jullie versies? En dan kunnen jullie ook (als nodig) de eerste mail van 10.2.e gebruiken als akkoord NVWA. Ik voeg deze nog een keer bij deze mail.
Groet
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 11 februari 2021 14:23
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: antwoorden op kamervragen over dioxine in de uiterwaarden/oostvaarders plassen

Hoi 10.2.e ,
Hier nog even een reactie.
Ten eerste:
Set Baudet
6
Vallen de grazers in de uiterwaarden onder een hoger risicoprofiel en onder de risicogebaseerde monitoring op overschrijding van de dioxinenorm door de NVWA? Zo nee, waarom niet?

Antwoord

Dat moet blijken uit het onderzoek dat NVWA-BuRO op dit moment ~~uitgevoerd.~~ uitvoert.

Ten tweede:

Laat de opm over Set 1 (GL/CU) (*BuRo doet onderzoek naar de veiligheid van het vlees. Dit klinkt alsof BuRO handhaaft, ze doen vermoedelijk nader onderzoek om duidelijkheid te krijgen naar het effect / aanwezigheid in vlees, en zo nodig zal de NVWA handhaven.)* maar zitten; volgens mij staat eea er in het geheel wel goed uitgelegd. Het punt gaat over rollen; idee is dat BuRO onderzoek doet, maar niet ook al handhaaft. Die suggestie moeten we dan ook niet wekken in de brief. Handhaven, dat doet de NVWA zo nodig.

Ten derde:

Voor jouw opm over het wegstrepen van de laatste zin uit antwoord 5 van de SP ('Totdat de resultaten van dit onderzoek er zijn, worden de gebieden met dieren welke na bemonstering blijkt te hoge dioxine gehaltes te bevatten, gesloten voor de slacht.') wil ik je vragen of je contact op wil nemen met 10.2.e , in cc.

De opm van 10.2.e was: *ik zag dat in de set van Futselaar (SP) de laatste zin uit antwoord op vraag 5 is weggestreept. Zo ontbreekt de urgentie die de minister erin wilde: wat doen we in de tussentijd tot we de resultaten van het onderzoek van BuRo hebben… daarom staat die zin erin…dan graag een andere formulering.*

Ik ken dit dossier inhoudelijk niet goed genoeg. 10.2.e, kan jij meedenken over wat minister kan zeggen over wat NVWA doet tot de resultaten van onderzoek van BuRO er zijn?

Ik lees graag even mee in cc.

Groeten,

10.2.e

.....

Directie Strategie

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit

.....

T 06 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: antwoorden op kamervragen over dioxine in de uiterwaarden/oostvaarders plassen
Datum: woensdag 17 februari 2021 11:25:14
Bijlagen: DOMUS-20278733-v16-Beantwoording_vragen_Baudet_(FvD)_aan_de_minister_van_LNV_en_de__staatssecretaris_van_I&W.DOCX
DOMUS-21033481-v2-Beantwoording_I&W_Kamervragen_van_de_leden_K~bericht_Runderen_langs_Waal_zitten_vol_gif_verkoop_van_oervlees_stilgelegd_040221__def.DOCX
DOMUS-21019247-v3-Beantwoording_TK_vragen_SP_over_de_berichten_over_hoge_waardes_aan_dioxines_die_zijn_aangetroffen_bij_dieren_in_natuurgebieden.DOCX

Hoi 10.2.e ,
Bij deze de brieven zoals ze in de tas van de minister zitten.
Ze zijn nu bij de minister LNV, ik weet niet wanneer ze ze heeft gelezen.
De Min VWS is akkoord.
Bij I&W zitten ze nog in de lijn.
Wanneer iedereen akkoord is, kunnen ze uit, dat laat ik je dan weten.
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 17 februari 2021 11:10
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: antwoorden op kamervragen over dioxine in de uiterwaarden/oostvaarders plassen

Hoi 10.2.e ,
Yes, mijn eerdere mail is het akkoord van de NVWA.
Kan je mij ajb nog even de versies sturen zoals ze nu in de lijn zitten?
Bij wie liggen de brieven nu? Wanneer verwacht je dat ze uitgaan?
Hoor graag, dank alvast, groeten,

10.2.e
10.2.e

.....
Directie Strategie
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
.....
T 06 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: vrijdag 12 februari 2021 09:23
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minvws.nl>; 10.2.e @minienw.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: antwoorden op kamervragen over dioxine in de uiterwaarden/oostvaarders plassen
Urgentie: Hoog

Beste 10.2.e en 10.2.e ,
Bedankt voor de opmerkingen,
Ik heb de brieven aangepast nav jullie opmerkingen, dus de drie vragen in alle drie de brieven en het woordje uitgevoerd in uitvoert aangepast in de Baudetset.
Wat betreft de laatste opmerking (3) nav mijn vraag. Ik denk dat we die zin wel kunnen wegstrepen, want wat we in de tussentijd doen tot de resultaten bekend zijn, komt ook terug in de andere brieven.
Wat mij betreft is het goed zo, de brieven zijn bij mij nu voorbij de directeur PAV.
@10.2.e : kan ik de eerste mail van jou gebruiken als akkoord NVWA? Dan voeg ik die in mijn map erbij.
@10.2.e en 10.2.e : voeren jullie dezelfde wijzigingen door in jullie versies? En dan kunnen jullie ook (als nodig) de eerste mail van Magritte gebruiken als akkoord NVWA. Ik voeg deze nog een keer bij deze mail.
Groet
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 11 februari 2021 14:23
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: antwoorden op kamervragen over dioxine in de uiterwaarden/oostvaarders plassen

Hoi 10.2.e ,
Hier nog even een reactie.
Ten eerste:
Set Baudet
6
Vallen de grazers in de uiterwaarden onder een hoger risicoprofiel en onder de risicogebaseerde monitoring op overschrijding van de dioxinenorm door de NVWA? Zo nee, waarom niet?
Antwoord
Dat moet blijken uit het onderzoek dat NVWA-BuRO op dit moment ~~uitgevoerd.~~ uitvoert.
Ten tweede:
Laat de opm over Set 1 (GL/CU) (*BuRo doet onderzoek naar de veiligheid van het vlees. Dit klinkt alsof BuRO handhaaft, ze doen vermoedelijk nader onderzoek om duidelijkheid te krijgen naar het effect / aanwezigheid in vlees, en zo nodig zal de NVWA handhaven.)* maar zitten; volgens mij staat eea er in het geheel wel goed uitgelegd. Het punt gaat over rollen; idee is dat BuRO onderzoek doet, maar niet ook al handhaaft. Die suggestie moeten we dan ook niet wekken in de brief.

Handhaven, dat doet de NVWA zo nodig.
Ten derde:
Voor jouw opm over het wegstrepen van de laatste zin uit antwoord 5 van de SP ('Totdat de resultaten van dit onderzoek er zijn, worden de gebieden met dieren welke na bemonstering blijkt te hoge dioxine gehaltes te bevatten, gesloten voor de slacht.') wil ik je vragen of je contact op wil nemen met 10.2.e , in cc.
De opm van 10.2.e was: *ik zag dat in de set van Futselaar (SP) de laatste zin uit antwoord op vraag 5 is weggestreept. Zo ontbreekt de urgentie die de minister erin wilde: wat doen we in de tussentijd tot we de resultaten van het onderzoek van BuRo hebben… daarom staat die zin erin…dan graag een andere formulering.*
Ik ken dit dossier inhoudelijk niet goed genoeg. 10.2.e, kan jij meedenken over wat minister kan zeggen over wat NVWA doet tot de resultaten van onderzoek van BuRO er zijn?
Ik lees graag even mee in cc.
Groeten,
10.2.e

Directie Strategie
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit

T 06 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: SBB over doden grote grazers
Datum: donderdag 1 april 2021 14:54:53

Hallo 10.2.e,
Sorry dat ik je direct weer doorverwijs… Zou je hierover contact op willen nemen met 10.2.e ?
Met vriendelijke groet,
10.2.e

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
directie Keuren | *divisie* Ontwerp & dienstverlening
afdeling Ontwikkeling & ondersteuning | *team* Slachtplaatsen
---
Aanwezig maandag t/m donderdag
telefoon 06 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 1 april 2021 14:41
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: SBB over doden grote grazers
Hoi 10.2.e,

Ik weet dat 10.2.e enige tijd geleden met HH heeft gesproken over het (niet) doden van productiedieren op het slachthuis.
Voor zover bekend wordt er gewerkt aan een gezamenlijk standpunt/beleid wanneer wel/niet.

Wil je met haar contact opnemen t.a.v. de stand van zaken?
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: donderdag 1 april 2021 14:39
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: SBB over doden grote grazers
10.2.e

10.2.e

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Dierlijke Agroketens en Dierenwelzijn (DAD)
Team Dierenwelzijn

M: 06 10.2.e
10.2.e @minlnv.nl

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: Antwoorden vragen over Taurus en kort verslagje gesprek journalist.
Datum: woensdag 7 april 2021 17:12:04
Bijlagen: Antwoorden vragen over Taurus.docx

Beste 10.2.e ,
Zoals afgesproken info over de zaak 'Taurus'. Lees vooral ook onderstaande mail met daarin de laatste stand van zaken.
Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 7 april 2021 16:36
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: Antwoorden vragen over Taurus en kort verslagje gesprek journalist.

Dag 10.2.e en 10.2.e ,
Zie bijlage voor de definitieve versie, die ook is geaccordeerd door 10.2.e .
Ik werd net gebeld door 10.2.e die bij Taurus langs is geweest voor inspectie en ik heb net ruim een half uur met de journalist aan de telefoon gezeten.
Journalist was er niet blij mee dat wij al op inspectie waren geweest zonder hem antwoord te geven op zijn vragen want dat was volgens hem niet afgesproken. Ik heb uitgelegd dat wij dit zeer ernstige signalen vonden en daarom in elk geval zo snel mogelijk op diergeneesmiddelen en de stal een inspectie wilden doen. Ik had journalist ook gebeld toen 10.2.e in de auto zat maar dat telefoontje had hij gemist…
Zoals 10.2.e mij voorafgaand aan het gesprek al meldde was journalist gisteren ook al bij de stichting geweest en had hij ook al gezien dat het kastje leeg was. Ik heb dus ook gemeld dat wij met 3 inspecteurs – waaronder ook een specialist diergeneesmiddelen – op pad zijn geweest en gezien hadden dat het kastje leeg was. Ook uitgelegd dat er in de stal geen overtredingen te zien waren en dat optreden op basis van die beelden van de vieze stal ook erg lastig is (zeker als we nu hebben gezien dat alles in orde was). Wel uitgelegd dat we de beelden van het doden hoog opnemen en hier dus verder onderzoek naar doen. Ook heb ik uitgelegd dat we deze informatie graag eerder in de vorm van een melding hadden gehad, zodat we dan ook direct actie hadden kunnen ondernemen en bijvoorbeeld de inhoud van het kastje mogelijk wel hadden kunnen aantreffen.
Journalist gaat nog even nadenken over wat hij met de informatie gaat doen, mogelijk iets voor de krant van zaterdag. Het zou ook goed kunnen dat hij daarvoor nog bij ons terugkomt met een aantal vragen.
Ik heb eea mondeling toegelicht op basis van de opgestelde antwoorden, hopelijk wordt het daarmee wat minder een officiële schriftelijke reactie van de NVWA en wat meer een verhaal over wat deze 'klokkenluider' heeft aangetroffen.
Ik houd jullie op de hoogte als ik meer hoor van de journalist.
Groet,
10.2.e .

Algemene reactie

De stichting Taurus houdt runderen in verschillende natuurgebieden in Nederland en moet zich hierbij – net als alle andere rundveehouders – houden aan de regels voor dierenwelzijn en voedselveiligheid. De NVWA is toezichthouder en treedt op als zij bij inspecties of keuringen overtredingen constateert. Overtredingen en vermoedens van overtredingen kunnen altijd (ook anoniem) bij de NVWA worden gemeld zodat wij onderzoek kunnen doen en waar nodig kunnen optreden.

De beelden die u ons heeft toegestuurd zijn bijzonder naar om te zien. Als een dier wordt gedood moet het elke vermijdbare vorm van opwinding of pijn en elk vermijdbaar lijden worden bespaard. In de beelden waarop te zien is dat runderen worden geschoten is duidelijk sprake van ernstige aantasting van het dierenwelzijn. De NVWA gaat hier op basis van de toegestuurde beelden veder onderzoek naar doen en hier tegen optreden. Ook de beelden van de stal en de beelden van het dier dat ontsnapt uit een vangkraal geven in elk geval zeer ernstig te denken over de vakbekwaamheid van degenen die de dieren verzorgen en vangen. Dieren die in een stal gehouden worden moeten altijd beschikking hebben over voldoende voer en water en er moet een schone en droge ligplaats voor de dieren zijn. Bij het vangen van de dieren moet deugdelijk materiaal gebruikt worden wat stevig genoeg is om de dieren tegen te houden. De NVWA gaat op basis van deze beelden daarom verder onderzoek doen en zal op korte termijn inspecties uitvoeren bij de stal waar dieren van deze stichting worden gehouden. <evt. aanvullen als inspecties zijn gedaan>
Op de toegestuurde beelden is ook te zien dat er diergeneesmiddelen die uitsluitend door een dierenarts toegepast en op voorraad gehouden mogen worden in een kastje worden bewaard worden. Dit is niet toegestaan en dit zal dus door de NVWA ook verder worden onderzocht.

De vragen van de Gelderlander

1. Wat is de algemene reactie op deze filmpjes?

Zie boven.

2. Is er op de video's sprake van dierenmishandeling en/of dierenverwaarlozing en/of andere misstanden?
   Zie boven

3. Over de schietpartij op 23 juni 2020 in Keent: klopt het dat daarbij namens de NVWA een dierenarts aanwezig was? Is daar rapport/melding van gemaakt?

   Nee, er was geen dierenarts van de NVWA aanwezig toen deze dieren op 23 juni 2020 werden neergeschoten. Zoals eerder toegelicht is het onder voorwaarden toegestaan gezonde dieren in het veld te doden voor de slacht. De dieren moeten dan vooraf door een NVWA-toezichthoudende dierenarts levend ('arte mortem') worden gekeurd en de toezichthoudende dierenarts is dan bij het doden van de dieren aanwezig om er op toe te zien dat dit volgens de regels gebeurt. Daar was hier echter geen sprake van.

   De dieren die op 23 juni 2020 zijn gedood zijn niet onder toezicht van een NVWA-dierenarts gedood maar zijn vermoedelijk wel in aanwezigheid van een zogenoemde 'praktiserend dierenarts' gedood. De karkassen van de dieren zijn namelijk met een door een praktiserend dierenarts ingevulde 'verklaring noodslachting' bij een slachthuis aangeboden. De NVWA gaat verder onderzoek doen naar de gang van zaken op 23 juni 2020.

   Zie voor uitleg en de regels voor een noodslachting ook onze site:
   https://www.nvwa.nl/onderwerpen/keuring-aanvragen-veterinair/noodslachtingen

4. Wat kan de NVWA doen aan de getoonde misstanden? Gaat de NVWA dat doen?

   De NVWA gaat onderzoek doen naar het neerschieten van de runderen omdat op deze beelden duidelijk te zien is dat hier sprake was van ernstige aantasting van het dierenwelzijn. Ook gaat de NVWA op korte termijn inspecties uitvoeren bij de stallen die de stichting gebruikt om de dieren (tijdelijk) te huisvesten. Bij deze onderzoeken wordt ook gekeken naar de vakbekwaamheid van verzorgenden en naar het (bewaren van) diergeneesmiddelen.

5. Zijn er de afgelopen jaren meldingen binnengekomen bij de NVWA over Taurus? Zo ja, wat heeft de NVWA daarmee gedaan?
6. Hoe vaak is Taurus de afgelopen vijf jaar gecontroleerd door de NVWA op het gebied van dierenwelzijn en voedselveiligheid?

Ja, de NVWA heeft vooral vanaf februari 2021 verschillende meldingen over Identificatie en Registratie van de runderen en over het welzijn van de dieren van stichting Taurus ontvangen. Deze meldingen zijn door de NVWA beoordeeld en de NVWA heeft waar nodig inspecties uitgevoerd. De aard en ernst van deze meldingen was echter niet vergelijkbaar met wat er te zien is op de toegestuurde beelden. Ook zijn er bij inspecties tot nu toe nooit dergelijke ernstige zaken geconstateerd door onze inspecteurs.

7. Klopt het dat deze kwestie eerder aangekaart is in een informeel gesprek met de inspecteur-generaal van de NVWA, dhr. Maarten Ruys, en de klokkenluider? Was dat aanleiding voor de NVWA om actie te ondernemen?

De NVWA vindt het belangrijk dat personen die weet hebben van ernstige overtredingen op het gebied van dierenwelzijn of andere toezicht domeinen van de NVWA dit zo snel mogelijk melden zodat de NVWA onderzoek kan doen en waar nodig kan optreden. Daarom zijn er ook verschillende manieren om zaken (al dan niet anoniem) bij ons te melden. Deze zaak is voor zover wij nu hebben kunnen nagaan niet eerder bij ons gemeld.

Het klopt dat deze kwestie wel in een gesprek met de IG van de NVWA aan de orde is geweest. Omdat bij het gesprek bleek dat degene die deze zaak aan de orde stelde dit in vertrouwen en op basis van anonimiteit wilde doen, is toen uitgelegd dat misstanden op verschillende manieren (anoniem) gemeld kunnen worden bij de NVWA. Bijvoorbeeld door het doen van een (anonieme) melding via de website, door sturen van een brief met de benodigde informatie naar de NVWA (of naar het ministerie van LNV) of door een melding te doen bij het Huis voor de Klokkenluiders. Om de positie van degene die deze kwestie onder de aandacht bracht niet te schaden is in het gesprek afgesproken dat de NVWA pas actie zou ondernemen als de zaak was gemeld. Om er zeker van te zijn dat een en ander dan ook met de nodige prioriteit zou worden opgepakt is ook afgesproken dat diegene het ook zou laten weten als de melding was gedaan. De IG van de NVWA heeft vervolgens niets meer van diegene gehoord.

8. Aan welke eisen moeten dit soort beheerders van 'wilde' grazers voldoen? Moeten zij daarvoor bepaalde papieren/vergunning hebben?

   De regels voor het in het veld doden voor de slacht zijn eerder per mail uitgebreid toegelicht. Het doden van de dieren op 23 juni wordt niet volgens deze regels uitgevoerd. De NVWA doet onderzoek naar het neerschieten van deze dieren. Uit opgevraagde documenten lijkt het te gaan om noodslachtingen. De NVWA doet hier verder onderzoek naar. De regels voor noodslachting staan op de website van de NVWA: https://www.nvwa.nl/onderwerpen/keuring-aanvragen-veterinair/noodslachtingen

Ook is op onze site een uitgebreide uitleg te vinden over de regels voor de dieren die in natuurgebieden worden gehouden. Bij de dieren van deze stichting gaat het om gehouden dieren. Zie voor meer informatie over het houden van dieren in natuurgebieden:
https://www.nvwa.nl/nieuws-en-media/actuele-onderwerpen/eerdere-actuele-onderwerpen/toezicht-in-de-oostvaardersplassen

9. Voldoet Taurus daaraan?

Dit is dus onderwerp van onderzoek door de NVWA.

Naast de getoonde beelden hebben we nog andere vragen over Taurus:

1. Veel dieren van Taurus staan in het I&R-systeem geregistreerd op UBN-nummers met heel andere adressen. De NVWA heeft hier na een melding van Annemieke van Straaten van stichting Annemieke naar gekeken en zegt dat de registratie in orde is. Hoe kan dat?
2. Er loopt een onderzoek van de NVWA naar dioxinevlees langs de grote rivieren. Dieren van Taurus grazen daar ook. Hoe zijn deze dieren nog te achterhalen als de registratie daarvan niet klopt? Is daarmee de voedselveiligheid in het geding?

Een houder van (in dit geval) runderen moet een UBN (Uniek Bedrijf Nummer) hebben. Het is voor houders toegestaan om op één bedrijf (dus ook op één UBN) verschillende percelen te hebben. Verplaatsingen tussen percelen binnen het UBN hoeven niet in het I&R-systeem gemeld te worden.

Een veehouder is ervoor verantwoordelijk dat hij/zij de registratie van de dieren in het I&R-systeem volledig en actueel houdt. Bij het aanbieden voor het slachten, dient de veehouder relevante informatie ten aanzien van de gezondheid van de dieren en ten aanzien van het bedrijf/gebied te melden aan de slachterij door middel van de voedselketeninformatie. Als een dier op een vervuild perceel heeft gegraasd maakt dit onderdeel uit van deze gevraagde relevante informatie. De NVWA (BuRO) doet overigens onderzoek naar het voorkomen van dioxinen in vlees en vet van grote grazers en dus niet naar ‘dioxinevlees’.

3. Ik zie nu dat ik gisteren nog een filmpje vergeten ben naar je te mailen. Het gaat om een lang bloedspoor bij de stal. Dat is aan het licht gekomen eind oktober op de dag nadat de runderen uit de filmpjes 'vieze stal' na zo'n zes weken zijn verhuisd naar het buitenland. Toen medewerkers de stal en het uitloopgebiedje buiten uitmestten, zagen ze dit bloedspoor op de ruwe stenen langs het hek. De klokkenluider heeft gezien dat hier regelmatig dieren langs dit hek steeds heen en weer liepen door de modder-mestlaag. Hij heeft het sterke vermoeden dat door die drab hun hoeven week zijn geworden en door de ruwe stenen eronder zijn open geschaafd, tot bloedens toe.

De NVWA kan op basis van deze beelden niet precies reconstrueren wat er hier is gebeurd. De NVWA neemt deze beelden daarom mee in het verdere onderzoek.

Eerdere beantwoording over neerschieten van dieren voor de slacht:

Ik heb een paar vragen over het doodschieten van landbouwhuisdieren, specifiek runderen. Beheerders van natuurlijke grazers schieten in sommige gevallen in het veld gezonde dieren dood voor de slacht. Bijvoorbeeld omdat het vangen van de dieren niet lukt in de soms uitgestrekte natuurgebieden.
1. Is dit toegestaan, dus ook als het dier gezond is, geen gevaarlijk gedrag vertoond en niet is uitgebroken?
Ja.

2. Zo ja, wat zijn dan precies de wettelijke regels waarbinnen dat mag gebeuren: welke omstandigheden, welke procedures, wie moeten daarbij aanwezig zijn, aan welke eisen moet de schutter voldoen, moet de beheerder hiervoor een bepaalde erkenning hebben, etc.

De wettelijke regels waaraan voldaan moet worden zijn vastgelegd in de Europese verordening 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden (https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ%3AL%3A2009%3A303%3A0001%3A0030%3ANL%3APDF);
En voor dit soort 'in het wild gehouden runderen' zijn nadere aanvullende specifieke voorschriften vastgelegd in het NVWA Voorschrift dierenwelzijn hoefdieren slachthuizen, in Bijlage 8 'Nota slachten geregistreerde runderen uit natuurgebieden'(Nota slachten geregistreerde dieren uit natuurgebieden, Bijlage 8 | Voorschrift | NVWA)
Kort geformuleerd zijn de antwoorden op de door u genoemde onderdelen: de omstandigheden moeten zó zijn dat het schieten van het betreffende dier (de betreffende dieren) veilig en verantwoord kan gebeuren zonder gevaar voor (andere) dieren en de mens; de dieren moeten vooraf door een NVWA- toezichthoudende dierenarts levend ('ante mortem') gekeurd zijn; de schutter moet beschikken over vergunningen voor het te gebruiken wapen, munitie en vaardigheden; de beheerder moet beschikken over de vereiste papieren en verklaringen van de dieren, en heeft (via het slachthuis) de NVWA keuring aangevraagd.

3. Zo ja, hoe en door wie moet zo'n dier worden afgevoerd richting slachterij?

Daaraan zijn geen specifieke eisen gesteld; gebruikelijk is dat het slachthuis zorgt voor afvoer naar het slachthuis in een daarvoor geschikt vervoermiddel of aanhanger.

4. Zo ja, maakt het nog uit of dit incidenteel gebeurt of regelmatig?
Nee.

5. In zijn algemeenheid: wat zijn precies de wettelijke regels om runderen te mogen doodschieten?
In zijn algemeenheid volgen de wettelijke regels om runderen (of andere dieren) te mogen doden uit de Wet dieren (wetten.nl - Informatie - Wet dieren - BWBR0030250 (overheid.nl)) ; met name het onder deze wet vallende no 13 'Besluit houders van dieren', en daarbinnen weer specifiek Hoofdstuk
5 'Doden van dieren voor de productie van dierlijke producten', alsmede hetgeen waar de Wet dieren ook naar verwijst onder 10 'Besluit houders van dieren', Hoofdstuk 1 paragraaf 3 'Doden van dieren'.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Kamervragen Taurus lid Eppink
Datum: donderdag 29 april 2021 15:56:57
Bijlagen: KV lid Eppink over Onkundig_doden_en_de_daardoor_veroorzaakte_lijdensweg_voor_de_grote_grazers_van_Stichting_Taurus_verdeling vragen.docx

---

Dag 10.2.e en/of 10.2.e
Willen jullie zorg (laten) dragen voor de beantwoording van de vragen die PAV betreffen, met afstemming tussen op dossierhouders van de directie Keuren?
Het zou heel prettig zijn als de afgestemde en geaccordeerde versie bij mij terug is op uiterlijk 11 mei. Eerder is natuurlijk nog fijner
Mochten er problemen zijn in de afstemming, dan hoor ik het graag. Zo niet, dan verdwijn ik graag naar de achtergrond..
Groet!

10.2.e

.....

Afdeling Politiek-bestuurlijke zaken

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit

Catharijnesingel 59 | 3511 GG | Utrecht

Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht

.....

T 06-10.2.e

10.2.e @nvwa.nl

http://www.nvwa.nl

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: KV lid Eppink over Onkundig_doden_en_de_daardoor_veroorzaakte_lijdensweg_voor_de_grote_grazers_van_Stichting_Taurus_verdeling vragen
Datum: maandag 3 mei 2021 11:12:29
Bijlagen: KV lid Eppink over Onkundig_doden_en_de_daardoor_veroorzaakte_lijdensweg_voor_de_grote_grazers_van_Stichting_Taurus_verdeling vragen.docx
image001.jpg

Ha 10.2.e,
Ik kreeg het verzoek via 10.2.e om een voorzet te doen voor de beantwoording van een aantal Kamervragen uit bijgaande set over Dioxine in Grote grazers. Hoewel ik niet de expert ben bijgaand een eerste poging. Ik zie jullie input graag tegemoet.
Groet, 10.2.e

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit (PAV)
Bezuidenhoutseweg 73 |2594 AC | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
Mobiel :+31 (06) 10.2.e
Mail:10.2.e @minlnv.nl

2021Z07016

(ingezonden 26 april 2021)

Vragen van het lid Eppink (JA21) aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het ondeskundig doden en de daardoor veroorzaakte lijdensweg voor de grote grazers van Stichting Taurus.

1. Bent u bekend met het artikel ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’? 1)
LNV

2. Bent u bekend met de videobeelden van het afschot van de twee runderen? Zo ja, hoe beoordeelt u deze vorm van afschot?
NVWA HH+K (evt. aangevuld met oordeel LNV?)

3. Onder welke voorwaarden mogen dergelijke gehouden runderen in het veld worden afgeschoten?
NVWA Keuren /Natuur

4. Welke controle oefent u uit op dergelijk afschot en was er bij dit beschreven afschot ook controle?
NVWA Keuren

5. Welke sancties staan er op het veroorzaken van langdurig lijden, wat duidelijk waarneembaar was bij beide dieren?
NVWA HH+K

6. Mag het vlees van deze dieren voor de reguliere vleesverkoop in aanmerking komen?
Bij de grote grazers wordt voorafgaand aan de slacht onderzocht of de te slachten dieren te hoge gehaltes dioxine bevatten. Als de resultaten boven de norm zijn, is het niet mogelijk het vlees van deze groep dieren ter consumptie aan te bieden.
Bij langdurige te hoge blootstelling aan dioxines kunnen nadelige gezondheidseffecten optreden. Of deze effecten ook kunnen optreden na consumptie van rundvlees met te hoge dioxinegehaltes is nog onbekend.
Het is de verantwoordelijkheid van ondernemers en bedrijven om veilige levensmiddelen in de handel te brengen. De NVWA houdt hier toezicht op. Jaarlijks voert de NVWA een monitoringsprogramma uit in diervoeder en in levensmiddelen zoals vlees waarbij o.a. onderzoek op dioxines plaatsvindt. Wanneer een overschrijding van de limiet aan dioxines gevonden wordt in het monitoringsprogramma, wordt de houder geïnformeerd en moet de houder de betrokken partij te traceren en uit de handel laten halen.

7. Welke controle en toezicht is er op de hygiëne van het transport van deze gedode dieren?
NVWA HH/PAV

8. Zijn er subsidierelaties met Stichting Taurus?
EIA (NVWA GLB en RVO?)

9. Zijn met het veroorzaken van dit dierenleed subsidievoorwaarden geschonden? Zo ja, met hoeveel gaat u deze subsidies korten?
EIA (Idem)

10. Kunt u een uitgebreide rapportage toezeggen over hoeveel grote grazers er in Nederland worden ingezet, in welke gebieden, hoeveel van deze dieren de gehouden en niet-gehouden status hebben, en hoeveel uur controle en toezicht er per gebied is door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit? (NVWA)

11. Kunt u een totaalbeeld geven vanuit welk programma en met hoeveel geld het beheer van grote grazers wordt gesubsidieerd, uitgesplitst naar betrokken ontvangende organisaties?
Natuur (RVO)

12. Bent u bekend met de videobeelden van de poging om een rund te vangen? Zo ja, wat is uw oordeel over de gehanteerde vangmethode en het toegepaste materiaal? 2)
NVWA HH (DAD heeft deze beelden niet gezien)

13. Is er toezicht op het vangen van grote grazers door de NVWA?
NVWA HH

14. Zijn er normen waaraan vangapparatuur en vanghekken moeten voldoen? Zo nee, gaat u deze normen invoeren?
NVWA HH/Natuur

15. Hebben de bij het vangen van de dieren betrokken mensen een opleiding genoten om deze werkzaamheden te verrichten?
NVWA HH

16. Deelt u de mening dat alleen ervaren, geschoolde en gecertificeerde mensen dergelijke werkzaamheden mogen verrichten?
Natuur

17. Welke maatregelen gaat u treffen om te komen tot structurele verbetering in het beheer en het voorkomen van lijden tijdens het vangen van de dieren en tijdens afschot van grote grazers, ook gelet op het feit dat de Oostvaardersplassen al eerder te zien gaven dat het beheer en afschot van grote grazers in Nederland een permanente lijdensweg is voor de betreffende grote grazers (met zowel gehouden als niet-gehouden status)?
DAD/Natuur

18. Hoe beoordeelt u het feit dat juist bij door natuurorganisaties gehouden grote grazers te hoge waarden van dioxines in vlees en organen worden aangetroffen, zoals vorige week het geval bleek te zijn in het Lauwersmeergebied, nadat al eerder bericht was dat er bij grote grazers in de

uiterwaarden en de Oostvaardersplassen hoge waarden van dioxines en andere giftige stoffen in het vlees en organen zijn aangetroffen? 3)
PAV (afgestemd met NVWA Keuren)
Grote grazers die door de genoemde natuurorganisaties gehouden worden, grazen vaak, anders dan de reguliere gehouden dieren, langdurig in natuurgebieden zoals uiterwaarden. Met het gras dat in de winter vaak kort is, krijgen de dieren grond binnen. Indien de grond in de uiterwaarden besmet is met dioxine krijgen ze op deze manier gedurende een lange tijd ook de dioxine binnen. Wanneer de dieren bovendien in de winter gewicht verliezen worden de gemeten dioxinewaarden hoger. Voor de slacht wordt onderzocht of de te slachten dieren te hoge gehaltes dioxine bevatten. Het frequent aantreffen van dioxines bij runderen van natuurorganisaties is mede een gevolg van het recent geïntensiveerde onderzoek naar de aanwezigheid van dioxines.

19. Is er structurele controle op het vlees en de organen van deze grote grazers voordat het vlees in consumptie komt?
NVWA Keuren

20. Hoe komen de grote grazers van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en andere natuurorganisaties aan deze hoge dioxinewaarden?
PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)
Ik verwijs u naar het antwoord bij vraag 18

21. Worden deze hoge dioxinewaarden ook aangetroffen bij runderen op de bij de natuurgebieden omliggende boerenbedrijven en is er een relatie met de deskundigheid van het beheer van deze grote grazers in natuurgebieden?

PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)
Dieren van reguliere boeren verblijven niet, zoals de natuurgrazers, hun hele leven in uiterwaarden waardoor het risico dat dioxine zich ophoopt in het dier verwaarloosbaar is. Er zijn geen gevallen bekend van met dioxine besmette runderen in de omgeving van deze natuurgebieden.

22. Kunt u uitsluiten dat er vlees van grote grazers met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen?
PAV/NVWA Keuren
Ik kan niet uitsluiten dat er vlees met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen. Met de bij de NVWA bekende organisaties die aan vegetatiebeheer doen in uiterwaarden is sinds september 202) klopt dat?? afgesproken dat eerst wordt onderzocht of de te slachten dieren te hoge gehaltes dioxine bevatten. Als de resultaten boven de norm zijn, is het niet mogelijk het vlees van deze groep dieren ter consumptie aan te bieden. Voor de afspraken in September 2020?? werden de grote grazers net als runderen van de boerderij steekproefsgewijs gecontroleerd.

23. Heeft u een terugroepactie ingezet op al het vlees van grote grazers? Zo nee, hoe gaat u de consument dan beschermen tegen het consumeren van vlees afkomstig van grote grazers met mogelijk te hoge dioxinewaarden?

NVWA Keuren

24. Is het verstandig om op de verpakking van vlees van grote grazers zichtbaar te maken voor de consument dat er bij het vlees van grote grazers afkomstig uit gebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een verhoogde kans op schadelijke dioxines is?
PAV
De NVWA heeft met de betreffende houders van deze runderen afgesproken dat eerst wordt onderzocht of de te slachten dieren te hoge gehaltes dioxine bevatten, zie ook vraag 22. Als de resultaten boven de norm zijn, is het niet mogelijk het vlees van deze groep dieren ter consumptie aan te bieden. Door deze maatregel heeft vlees dat in het schap ligt geen verhoogd risico meer op schadelijke dioxines en een verwijzing op de verpakking naar een vermeend risico is daarom niet nodig.

1) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

2) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

3) De Gelderlander, 18 april 2021, 'Ook te veel dioxine in ‘oervlees’ konikpaarden en Schotse hooglanders van Lauwersmeer' (https://www.gelderlander.nl/binnenland/ook-te-veel-dioxine-in-oervlees-konikpaarden-en-schotse-hooglanders-van-lauwersmeer~aab4c7c9/)

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: KV lid Eppink over Onkundig_doden_en_de_daardoor_veroorzaakte_lijdensweg_voor_de_grote_grazers_van_Stichting_Taurus_verdeling vragen
Datum: maandag 3 mei 2021 16:16:37
Bijlagen: KV lid Eppink over Onkundig_doden_en_de_daardoor_veroorzaakte_lijdensweg_voor_de_grote_grazers_van_Stichting_Taurus_verdeling vragen_PYD_2021-05-03.docx
image002.jpg

Goedemiddag 10.2.e,

Zoals telefonisch besproken mijn reactie – input op de Kamervragen van lid Eppink.
Ik heb er ook enige informatie aan toegevoegd bij vraag 3 en 4 omdat die informatie nodig is voor vraag 6.
Dit moet nog wel door de juiste 'afdeling' gecontroleerd worden. Ik heb hier informatie toegevoegd zoals ik die heb gekregen via het overleg t.a.v. de persvragen van de Gelderlander. 10.2.e was hierbij betrokken.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: maandag 3 mei 2021 11:12
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: KV lid Eppink over Onkundig_doden_en_de_daardoor_veroorzaakte_lijdensweg_voor_de_grote_grazers_van_Stichting_Taurus_verdeling vragen

Ha Beiden,
Ik kreeg het verzoek via 10.2.e om een voorzet te doen voor de beantwoording van een aantal Kamervragen uit bijgaande set over Dioxine in Grote grazers. Hoewel ik niet de expert ben bijgaand een eerste poging. Ik zie jullie input graag tegemoet.
Groet, 10.2.e

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit (PAV)
Bezuidenhoutseweg 73 |2594 AC | Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
Mobiel :+31 (06) 10.2.e
Mail: 10.2.e @minlnv.nl

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: KV lid Eppink over Onkundig_doden_en_de_daardoor_veroorzaakte_lijdensweg_voor_de_grote_grazers_van_Stichting_Taurus_verdeling vragen_PYD_2021-05-03
Datum: vrijdag 7 mei 2021 11:28:17
Bijlagen: KV lid Eppink over Onkundig_doden_en_de_daardoor_veroorzaakte_lijdensweg_voor_de_grote_grazers_van_Stichting_Taurus_verdeling vragen_PYD_2021-05-03.docx

---

Ha 10.2.e ,
Hierbij de eerste inzet om de PAV vragen te beantwoorden. Met dank aan 10.2.e .
Zoals telefonisch besproken zal ik een volgende versie van de complete set aan VWS voorleggen voor commentaar en indien we zover zijn aan mijn MT voorleggen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: KV Taurus feedback directies Keuren en Handhaven
Datum: woensdag 26 mei 2021 16:58:41
Bijlagen: KV lid Eppink over Onkundig doden grote grazers Stichting Taurus verdeling vragen PYD 2021-05-04-RD JW-RD2-PYD2-RD3.docx
KV lid Eppink over Onkundig doden en de daardoor veroorzaakte lijdensweg voor de grote grazers van Stichting Taurus verdeling vragen PYD 2021-05-03.docx

---

Dag 10.2.e,
Ik stuur je hierbij 2 documenten (KV over Taurus van lid Eppink) waarin is gereageerd op de beantwoording vragen waarbij PAV voortouw had/heeft:

- Van 10.2.e, (directie Keuren (bij vraag 18 en 24)
- Van 10.2.e (directie Handhaven en betrokken bij de beantwoording van eerdere vragen over dioxine) op vraag 18, 19 en 20.

Kun jij, waar nodig nog in nader onderling overleg, het commentaar (laten) verwerken?
Groet!
10.2.e

2021Z07016

(ingezonden 26 april 2021)

Vragen van het lid Eppink (JA21) aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het ondeskundig doden en de daardoor veroorzaakte lijdensweg voor de grote grazers van Stichting Taurus.

1. Bent u bekend met het artikel ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’? 1)
LNV

2. Bent u bekend met de videobeelden van het afschot van de twee runderen? Zo ja, hoe beoordeelt u deze vorm van afschot?
NVWA HH+K (evt. aangevuld met oordeel LNV?)
Ja.
In het wild gehouden runderen mogen ten behoeve van de slacht op locatie gedood worden middels het schieten met een vuurwapen met vrij projectiel, mits dit gebeurt volgens voorwaarden Vo 1099/2009: het schot moet leiden tot “zwaar en onomkeerbaar letsel aan de hersenen”. Na zo’n schot is een dier onmiddellijk dood. Uit de beelden blijkt dat niet gericht werd op de hersenen of in ieder geval dat de hersenen niet geraakt zijn.
3. Onder welke voorwaarden mogen dergelijke gehouden runderen in het veld worden afgeschoten?
NVWA Keuren /Natuur
De wettelijke regels waaraan voldaan moet worden zijn vastgelegd in de Europese verordening 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden.
En voor dit soort in het wild gehouden runderen zijn nadere aanvullende specifieke voorschriften vastgelegd in het NVWA Voorschrift dierenwelzijn hoefdieren slachthuizen (WLZVL-017), in Bijlage 8 ‘Nota slachten geregistreerde runderen uit natuurgebieden’
Kort geformuleerd betekent dit dat de omstandigheden zodanig moeten zijn dat het schieten van het betreffende dier (de betreffende dieren) veilig en verantwoord kan gebeuren zonder gevaar voor (andere) dieren en de mens; de dieren moeten vooraf door een NVWA- toezichthoudende dierenarts levend (‘ante mortem’) gekeurd zijn; de schutter moet beschikken over vergunningen voor het te gebruiken wapen, munitie en de benodigde vaardigheden; de beheerder moet beschikken over de vereiste papieren en verklaringen van de dieren, en heeft (via het slachthuis) de NVWA keuring aangevraagd.
Indien er sprake is van een ongeval, kan er onder voorwaarden een noodslachting worden uitgevoerd. Hiervoor moet een praktiserend dierenarts ingeschakeld worden. Deze is dan verantwoordelijk voor de ante mortem keuring en de uitvoering van, of het toezicht op, de doding.

4. Welke controle oefent u uit op dergelijk afschot en was er bij dit beschreven afschot ook controle?
NVWA Keuren Conform het onder vraag 3 genoemde werkvoorschrift, bijlage 8, dient de beheerder vooraf bij de NVWA een levende (AM) keuring van het betreffende dier aan te vragen; de NVWA keuringsdierenarts voert bij de keuring dan tevens de controle op de bekwaamheid van de schutter en het doden uit.
In dit geval heeft de beheerder van de kudde voor deze dieren echter een noodslachting aangevraagd, waarbij de keuring niet door de NVWA, maar door een praktiserend dierenarts is uitgevoerd.

5. Welke sancties staan er op het veroorzaken van langdurig lijden, wat duidelijk waarneembaar was bij beide dieren?
NVWA HH+K (Zie vraag 3)

6. Mag het vlees van deze dieren voor de reguliere vleesverkoop in aanmerking komen?

Ja, in algemene zin mag vlees van grote grazers uit natuurgebieden (indien aan de voorwaarden hiervoor is voldaan) gebruikt worden voor reguliere vleesverkoop. De veehouder dient alle relevante informatie t.a.v. de dieren / bedrijf aan te leveren bij het slachthuis bij het aanbieden voor de slacht.
Dieren die een ongeval hebben gehad, mogen in het veld gedood worden en aangeboden worden voor een noodslachting. (zie vraag 4)
Wanneer dieren te wild zijn om te vangen en daarna te vervoeren kan een AM in het veld uitgevoerd worden door een NVWA-dierenarts waarna deze dieren gedood kunnen worden in het veld. (zie vraag 3)
De geslachte keuring (PM) vindt in beide gevallen in het slachthuis plaats. De voorwaarden/eisen aan de keuring zijn in EU-wetgeving beschreven.

7. Welke controle en toezicht is er op de hygiëne van het transport van deze gedode dieren?
NVWA HH/PAV

8. Zijn er subsidierelaties met Stichting Taurus?
EIA (NVWA GLB en RVO?)

9. Zijn met het veroorzaken van dit dierenleed subsidievoorwaarden geschonden? Zo ja, met hoeveel gaat u deze subsidies korten?

EIA (Idem)

10. Kunt u een uitgebreide rapportage toezeggen over hoeveel grote grazers er in Nederland worden ingezet, in welke gebieden, hoeveel van deze dieren de gehouden en niet-gehouden status hebben, en hoeveel uur controle en toezicht er per gebied is door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit? (NVWA)

11. Kunt u een totaalbeeld geven vanuit welk programma en met hoeveel geld het beheer van grote grazers wordt gesubsidieerd, uitgesplitst naar betrokken ontvangende organisaties?
Natuur (RVO)

12. Bent u bekend met de videobeelden van de poging om een rund te vangen? Zo ja, wat is uw oordeel over de gehanteerde vangmethode en het toegepaste materiaal? 2)
NVWA HH (DAD heeft deze beelden niet gezien)

13. Is er toezicht op het vangen van grote grazers door de NVWA?
NVWA HH

14. Zijn er normen waaraan vangapparatuur en vanghekken moeten voldoen? Zo nee, gaat u deze normen invoeren?
NVWA HH/Natuur

15. Hebben de bij het vangen van de dieren betrokken mensen een opleiding genoten om deze werkzaamheden te verrichten?
NVWA HH

16. Deelt u de mening dat alleen ervaren, geschoolde en gecertificeerde mensen dergelijke werkzaamheden mogen verrichten?
Natuur

17. Welke maatregelen gaat u treffen om te komen tot structurele verbetering in het beheer en het voorkomen van lijden tijdens het vangen van de dieren en tijdens afschot van grote grazers, ook gelet op het feit dat de Oostvaardersplassen al eerder te zien gaven dat het beheer en afschot van grote grazers in Nederland een permanente lijdensweg is voor de betreffende grote grazers (met zowel gehouden als niet-gehouden status)?
DAD/Natuur

18. Hoe beoordeelt u het feit dat juist bij door natuurorganisaties gehouden grote grazers te hoge waarden van dioxines in vlees en organen worden aangetroffen, zoals vorige week het geval bleek te zijn in het Lauwersmeergebied, nadat al eerder bericht was dat er bij grote grazers in de uiterwaarden en de Oostvaardersplassen hoge waarden van dioxines en andere giftige stoffen in het vlees en organen zijn aangetroffen? 3)
PAV (afgestemd met NVWA Keuren)Het onderzoek door BuRO is op dit moment gaande, rapportage wordt later dit jaar verwacht.Het frequent aantreffen van dioxines bij runderen van natuurorganisaties is mede een gevolg van het recent geïntensiveerde onderzoek naar de

aanwezigheid van dioxines.

19. Is er structurele controle op het vlees en de organen van deze grote grazers voordat het vlees in consumptie komt?
NVWA Keuren
Ja. Ook bij deze dieren vindt structureel een levende en geslachte keuring plaats, waarbij besloten wordt of het vlees geschikt is voor humane consumptie.

20. Hoe komen de grote grazers van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en andere natuurorganisaties aan deze hoge dioxinewaarden?
PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)
Ik verwijs u naar het antwoord bij vraag 18

21. Worden deze hoge dioxinewaarden ook aangetroffen bij runderen op de bij de natuurgebieden omliggende boerenbedrijven en is er een relatie met de deskundigheid van het beheer van deze grote grazers in natuurgebieden?

PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)

22. Kunt u uitsluiten dat er vlees van grote grazers met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen?
PAV/NVWA Keuren
Ik kan niet uitsluiten dat er vlees met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen.
De verschillende organisaties die de NVWA heeft gesproken die grote grazers inzetten voor natuurbeheer zijn aangesproken op hun verantwoordelijkheid t.a.v. het voorkomen van het in de handel brengen van dieren/vlees dat niet aan de wettelijke eisen voldoet. Dit heeft ertoe geleid dat deze organisaties (naast het onderzoek door de NVWA) in eigen beheer onderzoek (laten) doen en dat bij afwijkingen deze dieren niet ter slachting worden aangeboden en/of op dit moment geen dieren ter slachting aanbieden.

23. Heeft u een terugroepactie ingezet op al het vlees van grote grazers? Zo nee, hoe gaat u de consument dan beschermen tegen het consumeren van vlees afkomstig van grote grazers met mogelijk te hoge dioxinewaarden?
NVWA wordt elders belegd

24. Is het verstandig om op de verpakking van vlees van grote grazers zichtbaar te maken voor de consument dat er bij het vlees van grote grazers afkomstig uit gebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een verhoogde kans op schadelijke dioxines is?
PAV afgestemd met keuren

Door deze maatregel heeft vlees dat in het schap ligt geen verhoogd risico meer op schadelijke dioxines en een verwijzing op de verpakking naar een vermeend risico is daarom niet nodig.
De verschillende organisaties die de NVWA heeft gesproken die grote grazers inzetten voor natuurbeheer zijn aangesproken op hun verantwoordelijkheid t.a.v. het voorkomen van het in de handel brengen van dieren/vlees dat niet aan de wettelijke eisen voldoet. Dit heeft ertoe geleid dat deze organisaties (naast het onderzoek door de NVWA) in eigen beheer onderzoek (laten) doen en dat

bij afwijkingen deze dieren niet ter slachting worden aangeboden en/of op dit moment geen dieren ter slachting aanbieden.

1) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

2) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

3) De Gelderlander, 18 april 2021, 'Ook te veel dioxine in ‘oervlees’ konikpaarden en Schotse hooglanders van Lauwersmeer' (https://www.gelderlander.nl/binnenland/ook-te-veel-dioxine-in-oervlees-konikpaarden-en-schotse-hooglanders-van-lauwersmeer~aab4c7c9/)

2021Z07016

(ingezonden 26 april 2021)

Vragen van het lid Eppink (JA21) aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het ondeskundig doden en de daardoor veroorzaakte lijdensweg voor de grote grazers van Stichting Taurus.

1. Bent u bekend met het artikel ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’? 1)
LNV

2. Bent u bekend met de videobeelden van het afschot van de twee runderen? Zo ja, hoe beoordeelt u deze vorm van afschot?
NVWA HH+K (evt. aangevuld met oordeel LNV?)
[Er loopt nu een onderzoek vanuit dierenwelzijn hierover (teamleider Cees de Dreu), met medeweten van Fred de Klerk. Beste is om daar het inhoudelijke deel van het antwoord op deze vraag te halen.]
3. Onder welke voorwaarden mogen dergelijke gehouden runderen in het veld worden afgeschoten?
NVWA Keuren /Natuur
[zie hierboven]

4. Welke controle oefent u uit op dergelijk afschot en was er bij dit beschreven afschot ook controle?
NVWA Keuren
5. Welke sancties staan er op het veroorzaken van langdurig lijden, wat duidelijk waarneembaar was bij beide dieren?
NVWA HH+K
[zie hierboven]

6. Mag het vlees van deze dieren voor de reguliere vleesverkoop in aanmerking komen?

Ja, in algemene zin mag vlees van grote grazers uit natuurgebieden (indien aan de voorwaarden t.a.v. I&R, etc is voldaan) gebruikt worden voor reguliere vleesverkoop. De veehouder dient alle relevante informatie t.a.v. de dieren / bedrijf aan te leveren bij het slachthuis bij het aanbieden voor de slacht.
Dieren die een ongeval hebben gehad, mogen in het veld gedood worden en aangeboden worden voor een noodslachting. (zie vraag 4)
Wanneer dieren te wild zijn om te vangen en daarna te vervoeren kan een AM in het veld uitgevoerd worden door een NVWA-dierenarts waarna deze dieren gedood kunnen worden in het veld. (zie vraag 3)
De geslachte keuring (PM) vindt in beide gevallen in het slachthuis plaats. De voorwaarden/eisen aan de keuring zijn in EU-wetgeving beschreven.

7. Welke controle en toezicht is er op de hygiëne van het transport van deze gedode dieren?
NVWA HH/PAV
[Ik weet niet wie hierop toezicht houdt.]

8. Zijn er subsidierelaties met Stichting Taurus?
EIA (NVWA GLB en RVO?)

9. Zijn met het veroorzaken van dit dierenleed subsidievoorwaarden geschonden? Zo ja, met hoeveel gaat u deze subsidies korten?
EIA (Idem)

10. Kunt u een uitgebreide rapportage toezeggen over hoeveel grote grazers er in Nederland worden ingezet, in welke gebieden, hoeveel van deze dieren de gehouden en niet-gehouden status hebben, en hoeveel uur controle en toezicht er per gebied is door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit? (NVWA)
[Iets voor domein Dier?]

11. Kunt u een totaalbeeld geven vanuit welk programma en met hoeveel geld het beheer van grote grazers wordt gesubsidieerd, uitgesplitst naar betrokken ontvangende organisaties?
Natuur (RVO)

12. Bent u bekend met de videobeelden van de poging om een rund te vangen? Zo ja, wat is uw oordeel over de gehanteerde vangmethode en het toegepaste materiaal? 2)
NVWA HH (DAD heeft deze beelden niet gezien)
[Ook deze beelden zijn gezien in het kader van het onderzoek waaraan ik refereer bij vraag 1.]

13. Is er toezicht op het vangen van grote grazers door de NVWA?
NVWA HH

14. Zijn er normen waaraan vangapparatuur en vanghekken moeten voldoen? Zo nee, gaat u deze normen invoeren?
NVWA HH/Natuur

15. Hebben de bij het vangen van de dieren betrokken mensen een opleiding genoten om deze werkzaamheden te verrichten?
NVWA HH

16. Deelt u de mening dat alleen ervaren, geschoolde en gecertificeerde mensen dergelijke werkzaamheden mogen verrichten?
Natuur

17. Welke maatregelen gaat u treffen om te komen tot structurele verbetering in het beheer en het voorkomen van lijden tijdens het vangen van de dieren en tijdens afschot van grote grazers, ook gelet op het feit dat de Oostvaardersplassen al eerder te zien gaven dat het beheer en afschot van grote grazers in Nederland een permanente lijdensweg is voor de betreffende grote grazers (met zowel gehouden als niet-gehouden status)?

DAD/Natuur

18. Hoe beoordeelt u het feit dat juist bij door natuurorganisaties gehouden grote grazers te hoge waarden van dioxines in vlees en organen worden aangetroffen, zoals vorige week het geval bleek te zijn in het Lauwersmeergebied, nadat al eerder bericht was dat er bij grote grazers in de uiterwaarden en de Oostvaardersplassen hoge waarden van dioxines en andere giftige stoffen in het vlees en organen zijn aangetroffen? 3)
PAV (afgestemd met NVWA Keuren)
Het onderzoek door BuRO is op dit moment gaande, rapportage wordt later dit jaar verwacht. Het frequent aantreffen van dioxines bij runderen van natuurorganisaties is mede een gevolg van het recent geïntensiveerde onderzoek naar de aanwezigheid van dioxines.

19. Is er structurele controle op het vlees en de organen van deze grote grazers voordat het vlees in consumptie komt?
NVWA Keuren
[Lijkt me goed te verwijzen naar al eerder beantwoorde vragen.]

20. Hoe komen de grote grazers van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en andere natuurorganisaties aan deze hoge dioxinewaarden?
PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)
Ik verwijs u naar het antwoord bij vraag 18
[Lijkt me goed te verwijzen naar al eerder beantwoorde vragen.]

21. Worden deze hoge dioxinewaarden ook aangetroffen bij runderen op de bij de natuurgebieden omliggende boerenbedrijven en is er een relatie met de deskundigheid van het beheer van deze grote grazers in natuurgebieden?

PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)
Dieren van reguliere veehouders verblijven niet, zoals de natuurgrazers, hun hele leven in uiterwaarden waardoor de blootstelling aan milieucontaminanten voor deze dieren anders is. Er zijn geen gevallen bekend van vlees van met te hoge gehaltes dioxine uit de reguliere runderhouderij in de omgeving van deze natuurgebieden.

22. Kunt u uitsluiten dat er vlees van grote grazers met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen?
PAV/NVWA Keuren
Ik kan niet uitsluiten dat er vlees met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen. De verschillende organisaties die de NVWA heeft gesproken die grote grazers inzetten voor natuurbeheer zijn inmiddels aangesproken op hun verantwoordelijkheid t.a.v. het voorkomen van het in de handel brengen van dieren/vlees dat niet aan de wettelijke eisen voldoet. Dit heeft ertoe geleid dat deze organisaties (naast het onderzoek door de NVWA) in eigen beheer onderzoek (laten) doen en dat bij afwijkingen deze dieren niet ter slachting worden aangeboden en/of op dit moment geen dieren ter slachting aanbieden.

23. Heeft u een terugroepactie ingezet op al het vlees van grote grazers? Zo nee, hoe gaat u de consument dan beschermen tegen het consumeren van vlees afkomstig van grote grazers met mogelijk te hoge dioxinewaarden?
NVWA Keuren
[Eerder voor handhaven dan voor Keuren overigens: Wanneer vlees boven de norm wordt aangetroffen, dan wordt de eigenaar aangesproken op het nemen van zijn verantwoordelijkheid, zoals het uit de handel halen van de betreffende partij. Zie ook het antwoord op vraag 9 van Baudet.]

24. Is het verstandig om op de verpakking van vlees van grote grazers zichtbaar te maken voor de consument dat er bij het vlees van grote grazers afkomstig uit gebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een verhoogde kans op schadelijke dioxines is?
PAV

De verschillende organisaties die de NVWA heeft gesproken die grote grazers inzetten voor natuurbeheer zijn aangesproken op hun verantwoordelijkheid t.a.v. het voorkomen van het in de handel brengen van dieren/vlees dat niet aan de wettelijke eisen voldoet. Dit heeft ertoe geleid dat deze organisaties (naast het onderzoek door de NVWA) in eigen beheer onderzoek (laten) doen en dat bij afwijkingen deze dieren niet ter slachting worden aangeboden en/of op dit moment geen dieren ter slachting aanbieden. Door deze maatregel heeft vlees dat in het schap ligt geen verhoogd risico meer op schadelijke dioxines en een verwijzing op de verpakking naar een vermeend risico is daarom niet nodig.

1) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

2) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

3) De Gelderlander, 18 april 2021, 'Ook te veel dioxine in ‘oervlees’ konikpaarden en Schotse hooglanders van Lauwersmeer' (https://www.gelderlander.nl/binnenland/ook-te-veel-dioxine-in-oervlees-konikpaarden-en-schotse-hooglanders-van-lauwersmeer~aab4c7c9/)

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour
Datum: vrijdag 28 mei 2021 08:28:12
Bijlagen: image001.png

Wat we verder nog hebben stuur ik straks 10.2.e. Ik ben gisteren nog bezig geweest met een aantal concept antwoorden uit jouw verzoek. Niet af gekregen.
Mvg 10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: vrijdag 28 mei 2021 07:26
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

HA 10.2.e,
Ik heb begrepen dat je al meer antwoorden hebt zoals de cijfers (zie bijgaande mail). Kan je die ook naar mij sturen?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 27 mei 2021 18:10
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

Hoi 10.2.e,
Hierbij het conceptantwoord op een van de vragen die jij direct bij mij hebt uitgezet. Dit is afgestemd met JZ.
Ik c.c. hierbij ook 10.2.e omdat dat een van de vragen is, waarvoor hij onze bijdrage heeft gevraagd.
Groet
10.2.e

Vraag

Klopt het dat de overheid een leververplichting heeft tegenover de vleessector, wat wil zeggen dat er medewerkers moeten worden geleverd voor toezicht en keuringswerkzaamheden?

Antwoord

Conform de Europese wetgeving (voetnoot) moet de competente autoriteit beschikken over, of hebben toegang tot, een voldoende aantal naar behoren gekwalificeerde en ervaren personeelsleden, zodat de officiële controles en andere officiële activiteiten doelmatig en doeltreffend kunnen worden verricht.
Dit betekent dat er voldoende personeel moet zijn om aan de toezichtsbehoefte te voldoen. Echter, dat betekent niet, dat de overheid elke aanvraag voor niet structurele uitbreiding of verlenging van keuringstijd moet en kan honoreren gelet op de eis dat adequaat opgeleid personeel de werkzaamheden dient uit te voeren om zo de gezondheid van mens, dier en milieu afdoende te beschermen. Zeker bij omvangrijke of talrijke aanvragen is dit vanuit organisatorisch en arbeidsrechtelijk oogpunt niet mogelijk.
Als de vraag vanuit de bedrijven substantieel toeneemt, betekent dit mogelijk een structurele toename van de behoefte. Dan beoordeelt de NVWA of er extra personeel moet worden opgeleid om in deze vraag te voorzien. Daarnaast heeft de NVWA een planningskader, waarin is beschreven hoe de NVWA de marktvraag faciliteert, om binnen de arbeidsrechtelijke kaders-goed opgeleid en ervaren personeel in te kunnen zetten.

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 27 mei 2021 10:36
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour
Datum: vrijdag 28 mei 2021 11:14:51
Bijlagen: image001.png

Hoi 10.2.e,
Mogelijk dat jij dit als ballast ziet, maar wij hebben hier te maken met 2 soorten (antwoorden op) kamervragen:
Er zijn 2 vragen uit het setje van jou direkt door 10.2.e uitgezet bij ons omdat dir. Keuren hier leading is. Dat betreft de vraag over de leverplicht en de vraag over de afkeuringen. Deze volgen dus een andere procedure dan de overige vragen uit jou setje: voor deze overige vragen geldt de afspraak van 10.2.e dat wij deze direkt naar jou sturen met c.c. 10.2.e. Het paraaf keuren wordt dan later in het proces gegeven.
Voor de vragen waarbij keuren leading is, geldt dat deze eerst worden afgestemd binnen keuren en dus terug naar 10.2.e moeten. Aangezien jij behoefte hebt aan info hierover heb ik je informeel in de cc gezet maar let wel, het antwoord kan dus nog veranderen...
Er is dus een subtiel verschil tussen deze categorien, maar er zijn nu eenmal procedureafspraken gemaakt binnen de Nvwa en met het beleid hierover en daar hebben wij ons aan te houden.
Ik dacht overigens dat 10.2.e dit jou gisteren had uitgelegd toen je hem gebeld hebt.
10.2.e, dit hele verhaal om jou te laten zien dat wij ons in een proceuureel zeer dichtgetimmerd kader bevinden, waar wij onze weg in moeten zien te vinden..

Concreet: 10.2.e zal jou onze input voor de overige vragen sturen en informeel ons concept voor de vraag over afkeuringen. Als je over de laatste vraag meer wilt weten(svz afstemming) dan moet je bij 10.2.e zijn...

Groeten
10.2.e

Van: "10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden op: vrijdag 28 mei 2021 10:34
Aan: "10.2.e @nvwa.nl>
CC: "10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

10.2.e zegt met jou te hebben afgesproken dat jullie rechtstreeks met mij afstemt en hij in cc. Zullen we het zo doen? Alles wat er tussenkomt is ballast. Ik heb voorgesteld dat jullie deze vraag trekken maar dat vond 10.2.e weer geen goed idee.
Kan jij mij sturen wat je hebt?
10.2.e gaf overigens aan ook nog e.e.a. aan het uitzoeken te zijn.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: vrijdag 28 mei 2021 10:31

Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour
Heb je die dan niet van 10.2.e gehad?
10.2.e heeft die al naar 10.2.e gestuurd...
Groet
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden op: vrijdag 28 mei 2021 07:25
Aan: "10.2.e @nvwa.nl>,"10.2.e @nvwa.nl>
CC: "10.2.e @nvwa.nl>,"10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

HA 10.2.e,
Ik heb begrepen dat je al meer antwoorden hebt zoals de cijfers (zie bijgaande mail). Kan je die ook naar mij sturen?
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 27 mei 2021 18:10
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour
Hoi 10.2.e,
Hierbij het conceptantwoord op een van de vragen die jij direct bij mij hebt uitgezet. Dit is afgestemd met JZ.
Ik c.c. hierbij ook 10.2.e omdat dat een van de vragen is, waarvoor hij onze bijdrage heeft gevraagd.
Groet
10.2.e

Vraag

Klopt het dat de overheid een leververplichting heeft tegenover de vleessector, wat wil zeggen dat er medewerkers moeten worden geleverd voor toezicht en keuringswerkzaamheden?

Antwoord

Conform de Europese wetgeving (voetnoot) moet de competente autoriteit beschikken over, of hebben toegang tot, een voldoende aantal naar behoren gekwalificeerde en ervaren personeelsleden, zodat de officiële controles en andere officiële activiteiten doelmatig en doeltreffend kunnen worden verricht.
Dit betekent dat er voldoende personeel moet zijn om aan de toezichtsbehoefte te voldoen. Echter, dat betekent niet, dat de overheid elke aanvraag voor niet structurele uitbreiding of verlenging van keuringstijd moet en kan honoreren gelet op de eis dat adequaat opgeleid personeel de werkzaamheden dient uit te voeren om zo de gezondheid van mens, dier en milieu afdoende te beschermen. Zeker bij omvangrijke of talrijke aanvragen is dit vanuit organisatorisch en arbeidsrechtelijk oogpunt niet mogelijk.
Als de vraag vanuit de bedrijven substantieel toeneemt, betekent dit mogelijk een structurele toename van de behoefte. Dan beoordeelt de NVWA of er extra personeel moet worden opgeleid om in deze vraag te voorzien. Daarnaast heeft de NVWA een planningskader, waarin is beschreven hoe de NVWA de marktvraag faciliteert, om binnen de arbeidsrechtelijke kaders- goed opgeleid en ervaren personeel in te kunnen zetten.

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 27 mei 2021 10:36
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

Beste collega's,

Vanuit Pav heeft 10.2.e aan een aantal van jullie gevraagd (zie de bijlage) een bijdrage te leveren aan de antwoorden waar PAV vernantwoordlijk voor is. Willen jullie de antwoorden aan Henk rechtstreeks geven met een CC aan mij? Hiermee kan ik het proces volgen. De hele set zal door directie keuren geparafeerd worden later in het proces en kunnen de gevoelige teksten nog worden aangepast.

De vragen die ik eerder heb gestuurd zijn de vragen waarvoor de directie Keuren voor aan de lat staat, deze antwoorden zullen wel worden gezien door 10.2.e voordat de set naar PBZ/IG/DAD gaat.

Mochten er nog vragen zijn over dit proces, bel mij dan even.

Gaat het lukken om morgen de concept antwoorden naar mij te sturen?

10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: woensdag 26 mei 2021 15:57

Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

CC: 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

Ik heb de vragen die door 10.2.e zijn gesteld niet uitgezet. Hij had gemeld dat deze al door hem zijn uitgezet.

a

Van: 10.2.e @nvwa.nl>

Verzonden: woensdag 26 mei 2021 14:23

Aan: 10.2.e @nvwa.nl>;10.2.e @nvwa.nl>

CC: 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

10.2.e,

1. Voor beantwoording van die andere vraag (leverplicht NVWA) wacht ik nog op een reactie van JZ. Hoop ik morgen te krijgen.

2. T.a.v. de email van 10.2.e van vanochtend neem ik aan dat jij dit verder uitzet / uitgezet hebt …

Groet

10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>

Verzonden: woensdag 26 mei 2021 14:14

Aan: 10.2.e @nvwa.nl>

CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

10.2.e,

Ik heb de vraag beantwoord die achter mijn/onze naam stond. Met dank aan 10.2.e en 10.2.e .

Mvg 10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: vrijdag 21 mei 2021 18:04

Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>

CC: 10.2.e @nvwa.nl>

Onderwerp: RE: kamervragen uiterlijk 28 mei retour

Urgentie: Hoog

Hoi 10.2.e

Er staan bij een aantal vragen mijn naam (nog meer dan jij er al uit had gevist), kijk je even mee?

Daarnaast nog een vraag over 2 solve, 10.2.e die is toch ook voor ons?

Mvg 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: donderdag 20 mei 2021 17:15
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>;

meegestuurd in zijn mail)
In sommige vragen wordt hiernaar verwezen, c.q. ingegaan.
In het document met de vragen heb ik aantal markeringen gezet die alleen voor onderstaande personen relevant zijn::
10.2.e ;
De twee vragen over bedwelming horen bij LV/Dierenwelzijn, die pak ik op met 10.2.e
wil jij voor de genoemde vragen in overleg met 10.2.e een voorzet maken voor de antwoorden van genoemde vragen?
10.2.e ;
Ik probeer begin volgende week even een agenda-afspraak te prikken met ons vieren over de MDU: aanpak, tijdpad, etc. vóór ik ga proberen daarop een antwoord te geven.
OK ?

met vriendelijke groet,

10.2.e

Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit, Directie Keuren, Team Levend Vee
E: 10.2.e @NVWA.NL T: 088 10.2.e M: 06 10.2.e
Mijn reguliere werkdagen zijn ma-di-wo-do

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 19 mei 2021 16:58
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>;10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>;

10.2.e

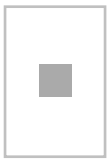

.....

Directie Keuren
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Catharijnesingel 59 | 3511 GG | Utrecht
Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht

.....

telefoon: 06 10.2.e

.....

2021Z07016

(ingezonden 26 april 2021)

Vragen van het lid Eppink (JA21) aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het ondeskundig doden en de daardoor veroorzaakte lijdensweg voor de grote grazers van Stichting Taurus.

1. Bent u bekend met het artikel ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’? 1)
LNV

2. Bent u bekend met de videobeelden van het afschot van de twee runderen? Zo ja, hoe beoordeelt u deze vorm van afschot?
NVWA HH+K (evt. aangevuld met oordeel LNV?)
3. Onder welke voorwaarden mogen dergelijke gehouden runderen in het veld worden afgeschoten?
NVWA Keuren /Natuur → 10.2.e (antwoord journalist hieronder weergegeven)
De wettelijke regels waaraan voldaan moet worden zijn vastgelegd in de Europese verordening 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden
Hyperlink: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ%3AL%3A2009%3A303%3A0001%3A0030%3ANL%3APDF;
En voor dit soort ‘in het wild gehouden runderen’ zijn nadere aanvullende specifieke voorschriften vastgelegd in het NVWA Voorschrift dierenwelzijn hoefdieren slachthuizen, in Bijlage 8 ‘Nota slachten geregistreerde runderen uit natuurgebieden’(Nota slachten geregistreerde dieren uit natuurgebieden, Bijlage 8 | Voorschrift | NVWA)
Kort geformuleerd zijn de antwoorden op de door u genoemde onderdelen: de omstandigheden moeten zó zijn dat het schieten van het betreffende dier (de betreffende dieren) veilig en verantwoord kan gebeuren zonder gevaar voor (andere) dieren en de mens; de dieren moeten vooraf door een NVWA- toezichthoudende dierenarts levend (‘ante mortem’) gekeurd zijn; de schutter moet beschikken over vergunningen voor het te gebruiken wapen, munitie en vaardigheden; de beheerder moet beschikken over de vereiste papieren en verklaringen van de dieren, en heeft (via het slachthuis) de NVWA keuring aangevraagd.

4. Welke controle oefent u uit op dergelijk afschot en was er bij dit beschreven afschot ook controle?
NVWA Keuren → 10.2.e (antwoord journalist hieronder deels weergegeven.)
Zie vraag 3; tenzij er sprake is van een dier dat een ongeval heeft gehad en niet meer om welzijnsredenen levend vervoerd kan worden.
In dat geval kan een noodslachting worden uitgevoerd.
Een reguliere practicus voert in dat geval de levende keuring (AM) uit en zorgt dat een noodslachtingsverklaring naar waarheid wordt ingevuld en deze verklaring vergezeld het gedode dier naar het slachthuis.

Betreffende dieren zijn met een noodslachtingsverklaring aangeboden op het slachthuis. Bij dit getoonde afschot was derhalve geen toezicht door de NVWA.

5. Welke sancties staan er op het veroorzaken van langdurig lijden, wat duidelijk waarneembaar was bij beide dieren?
NVWA HH+K

6. Mag het vlees van deze dieren voor de reguliere vleesverkoop in aanmerking komen?

Ja, in algemene zin mag vlees van grote grazers uit natuurgebieden (indien aan de voorwaarden t.a.v. I&R, etc is voldaan) gebruikt worden voor reguliere vleesverkoop. De veehouder dient alle relevante informatie t.a.v. de dieren / bedrijf aan te leveren bij het slachthuis bij het aanbieden voor de slacht.
Dieren die een ongeval hebben gehad, mogen in het veld gedood worden en aangeboden worden voor een noodslachting. (zie vraag 4)
Wanneer dieren te wild zijn om te vangen en daarna te vervoeren kan een AM in het veld uitgevoerd worden door een NVWA-dierenarts waarna deze dieren gedood kunnen worden in het veld. (zie vraag 3)
De geslachte keuring (PM) vindt in beide gevallen in het slachthuis plaats. De voorwaarden/eisen aan de keuring zijn in EU-wetgeving beschreven.

7. Welke controle en toezicht is er op de hygiëne van het transport van deze gedode dieren?
NVWA HH/PAV

8. Zijn er subsidierelaties met Stichting Taurus?
EIA (NVWA GLB en RVO?)

9. Zijn met het veroorzaken van dit dierenleed subsidievoorwaarden geschonden? Zo ja, met hoeveel gaat u deze subsidies korten?
EIA (Idem)

10. Kunt u een uitgebreide rapportage toezeggen over hoeveel grote grazers er in Nederland worden ingezet, in welke gebieden, hoeveel van deze dieren de gehouden en niet-gehouden status hebben, en hoeveel uur controle en toezicht er per gebied is door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit? (NVWA)

11. Kunt u een totaalbeeld geven vanuit welk programma en met hoeveel geld het beheer van grote grazers wordt gesubsidieerd, uitgesplitst naar betrokken ontvangende organisaties?
Natuur (RVO)

12. Bent u bekend met de videobeelden van de poging om een rund te vangen? Zo ja, wat is uw oordeel over de gehanteerde vangmethode en het toegepaste materiaal? 2)
NVWA HH (DAD heeft deze beelden niet gezien)

13. Is er toezicht op het vangen van grote grazers door de NVWA?

NVWA HH

14. Zijn er normen waaraan vangapparatuur en vanghekken moeten voldoen? Zo nee, gaat u deze normen invoeren?
NVWA HH/Natuur

15. Hebben de bij het vangen van de dieren betrokken mensen een opleiding genoten om deze werkzaamheden te verrichten?
NVWA HH

16. Deelt u de mening dat alleen ervaren, geschoolde en gecertificeerde mensen dergelijke werkzaamheden mogen verrichten?
Natuur

17. Welke maatregelen gaat u treffen om te komen tot structurele verbetering in het beheer en het voorkomen van lijden tijdens het vangen van de dieren en tijdens afschot van grote grazers, ook gelet op het feit dat de Oostvaardersplassen al eerder te zien gaven dat het beheer en afschot van grote grazers in Nederland een permanente lijdensweg is voor de betreffende grote grazers (met zowel gehouden als niet-gehouden status)?
DAD/Natuur

18. Hoe beoordeelt u het feit dat juist bij door natuurorganisaties gehouden grote grazers te hoge waarden van dioxines in vlees en organen worden aangetroffen, zoals vorige week het geval bleek te zijn in het Lauwersmeergebied, nadat al eerder bericht was dat er bij grote grazers in de uiterwaarden en de Oostvaardersplassen hoge waarden van dioxines en andere giftige stoffen in het vlees en organen zijn aangetroffen? 3)
PAV (afgestemd met NVWA Keuren)
~~Grote grazers die door de genoemde natuurorganisaties gehouden worden, grazen vaak, anders dan de reguliere gehouden dieren, langdurig in natuurgebieden zoals uiterwaarden. Met het gras dat in de winter vaak kort is, krijgen de dieren grond binnen. Indien de grond in de uiterwaarden besmet is met dioxine krijgen ze op deze manier gedurende een lange tijd ook de dioxine binnen. Wanneer de dieren bovendien in de winter gewicht verliezen worden de gemeten dioxinewaarden hoger.~~
Het onderzoek door BuRO is op dit moment gaande, rapportage wordt later dit jaar verwacht. Het frequent aantreffen van dioxines bij runderen van natuurorganisaties is mede een gevolg van het recent geïntensiveerde onderzoek naar de aanwezigheid van dioxines.

19. Is er structurele controle op het vlees en de organen van deze grote grazers voordat het vlees in consumptie komt?
NVWA Keuren
In afwachting van de resultaten van het onderzoek door BuRO verloopt de AM-/PM-keuring en het toezicht conform de regulier geldende voorschriften.
De verschillende organisaties die de NVWA heeft gesproken die grote grazers inzetten voor natuurbeheer zijn aangesproken op hun verantwoordelijkheid t.a.v. het voorkomen van het in de handel brengen van dieren/vlees dat niet aan de wettelijke eisen voldoet. Dit heeft ertoe geleid dat deze organisaties (naast het onderzoek door de NVWA) in eigen beheer onderzoek (laten) doen en dat bij afwijkingen deze dieren niet ter slachting worden aangeboden en/of op dit moment geen dieren ter slachting aanbieden.

20. Hoe komen de grote grazers van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en andere natuurorganisaties aan deze hoge dioxinewaarden?
PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)
Ik verwijs u naar het antwoord bij vraag 18

21. Worden deze hoge dioxinewaarden ook aangetroffen bij runderen op de bij de natuurgebieden omliggende boerenbedrijven en is er een relatie met de deskundigheid van het beheer van deze grote grazers in natuurgebieden?

PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)
Dieren van reguliere veehouders verblijven niet, zoals de natuurgrazers, hun hele leven in uiterwaarden waardoor de blootstelling aan milieucontaminanten voor deze dieren anders is. Er zijn geen gevallen bekend van vlees van met te hoge gehaltes dioxine uit de reguliere runderhouderij in de omgeving van deze natuurgebieden.

22. Kunt u uitsluiten dat er vlees van grote grazers met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen?
PAV/NVWA Keuren
Ik kan niet uitsluiten dat er vlees met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen.
De verschillende organisaties die de NVWA heeft gesproken die grote grazers inzetten voor natuurbeheer zijn aangesproken op hun verantwoordelijkheid t.a.v. het voorkomen van het in de handel brengen van dieren/vlees dat niet aan de wettelijke eisen voldoet. Dit heeft ertoe geleid dat deze organisaties (naast het onderzoek door de NVWA) in eigen beheer onderzoek (laten) doen en dat bij afwijkingen deze dieren niet ter slachting worden aangeboden en/of op dit moment geen dieren ter slachting aanbieden.

23. Heeft u een terugroepactie ingezet op al het vlees van grote grazers? Zo nee, hoe gaat u de consument dan beschermen tegen het consumeren van vlees afkomstig van grote grazers met mogelijk te hoge dioxinewaarden?
NVWA Keuren

24. Is het verstandig om op de verpakking van vlees van grote grazers zichtbaar te maken voor de consument dat er bij het vlees van grote grazers afkomstig uit gebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een verhoogde kans op schadelijke dioxines is?
PAV
Door deze maatregel heeft vlees dat in het schap ligt geen verhoogd risico meer op schadelijke dioxines en een verwijzing op de verpakking naar een vermeend risico is daarom niet nodig.
De verschillende organisaties die de NVWA heeft gesproken die grote grazers inzetten voor natuurbeheer zijn aangesproken op hun verantwoordelijkheid t.a.v. het voorkomen van het in de handel brengen van dieren/vlees dat niet aan de wettelijke eisen voldoet. Dit heeft ertoe geleid dat deze organisaties (naast het onderzoek door de NVWA) in eigen beheer onderzoek (laten) doen en dat bij afwijkingen deze dieren niet ter slachting worden aangeboden en/of op dit moment geen dieren ter slachting aanbieden.

1) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

2) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

3) De Gelderlander, 18 april 2021, 'Ook te veel dioxine in ‘oervlees’ konikpaarden en Schotse hooglanders van Lauwersmeer' (https://www.gelderlander.nl/binnenland/ook-te-veel-dioxine-in-oervlees-konikpaarden-en-schotse-hooglanders-van-lauwersmeer~aab4c7c9/)

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: KV Taurus feedback directies Keuren en Handhaven
Datum: dinsdag 6 juli 2021 18:04:32
Bijlagen: KV lid Eppink over Onkundig_doden_grote_grazers_Stichting_Taurus_verzameldocumentversie06072021.docx

---

10.2.e,
Nu pas bij je terug (helaas).
Kun jij nog even kijken naar mijn suggestie bij vraag 22?
Als de laatste losse eindjes verdwenen zijn krijg je hem langs voor VWS met oplegnota.
Met een beetje geluk morgen..
Groet!
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: vrijdag 28 mei 2021 08:12
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: KV Taurus feedback directies Keuren en Handhaven

Ha 10.2.e,
In de herkansing.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 26 mei 2021 16:59
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: KV Taurus feedback directies Keuren en Handhaven

Dag 10.2.e,
Ik stuur je hierbij 2 documenten (KV over Taurus van lid Eppink) waarin is gereageerd op de beantwoording vragen waarbij PAV voortouw had/heeft:

- Van 10.2.e, (directie Keuren (bij vraag 18 en 24)
- Van 10.2.e (directie Handhaven en betrokken bij de beantwoording van eerdere vragen over dioxine) op vraag 18, 19 en 20.

Kun jij, waar nodig nog in nader onderling overleg, het commentaar (laten) verwerken?
Groet!
10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: KV Taurus feedback directies Keuren en Handhaven
Datum: woensdag 7 juli 2021 07:32:23
Bijlagen: KV lid Eppink over Onkundig_doden_grote_grazers_Stichting_Taurus_verzameldocumentversie06072021_rehs.docx

---

Ha 10.2.e,
Dank. Goed dat je erop wijst. Ik vind de nieuwere tekst wel wat prettig beknopter maar heb wel een enkele zin uit het oude antwoord overgenomen.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: dinsdag 6 juli 2021 18:05
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
Onderwerp: RE: KV Taurus feedback directies Keuren en Handhaven

10.2.e,
Nu pas bij je terug (helaas).
Kun jij nog even kijken naar mijn suggestie bij vraag 22?
Als de laatste losse eindjes verdwenen zijn krijg je hem langs voor VWS met oplegnota.
Met een beetje geluk morgen..
Groet!
10.2.e

Van: 10.2.e @minlnv.nl>
Verzonden: vrijdag 28 mei 2021 08:12
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: RE: KV Taurus feedback directies Keuren en Handhaven

Ha 10.2.e,
In de herkansing.
Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e @nvwa.nl>
Verzonden: woensdag 26 mei 2021 16:59
Aan: 10.2.e @minlnv.nl>
CC: 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>; 10.2.e @nvwa.nl>
Onderwerp: KV Taurus feedback directies Keuren en Handhaven

Dag 10.2.e,
Ik stuur je hierbij 2 documenten (KV over Taurus van lid Eppink) waarin is gereageerd op de beantwoording vragen waarbij PAV voortouw had/heeft:

- Van 10.2.e, (directie Keuren (bij vraag 18 en 24)
- Van 10.2.e (directie Handhaven en betrokken bij de beantwoording van eerdere vragen over dioxine) op vraag 18, 19 en 20.

Kun jij, waar nodig nog in nader onderling overleg, het commentaar (laten) verwerken?
Groet!
10.2.e

2021Z07016

(ingezonden 26 april 2021)

Vragen van het lid Eppink (JA21) aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het ondeskundig doden en de daardoor veroorzaakte lijdensweg voor de grote grazers van Stichting Taurus.

1
Bent u bekend met het artikel ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’? 1)

Antwoord
Ja

2
Bent u bekend met de videobeelden van het afschot van de twee runderen? Zo ja, hoe beoordeelt u deze vorm van afschot?
NVWA HH+K

Antwoord
Ja, inspecteurs van de NVWA hebben de videobeelden digitaal aangeleverd gekregen en bekeken. De beelden maken deel uit van het dossier en zijn onderdeel van een lopend onderzoek naar de wijze van afschot. In het wild gehouden runderen mogen, onder specifieke voorwaarden, ten behoeve van de slacht op locatie gedood worden. Als een vuurwapen wordt gebruikt voor de bedwelming van een dier, dient het schot zwaar en onomkeerbaar letsel aan de hersenen te veroorzaken waardoor het dier onmiddellijk dood is. Op de video is te zien dat het rund, zelfs na meerdere schoten, niet adequaat is bedwelmd. Er ontstaat pijn en stress bij een dier dat wordt geschoten met een vuurwapen en het desbetreffende schot niet tot adequate bedwelming leidt. Ik keur de vorm van afschot, zoals te zien op de beelden, af.

3
Onder welke voorwaarden mogen dergelijke gehouden runderen in het veld worden afgeschoten?
NVWA Keuren /Natuur

Antwoord
De wettelijke regels waaraan voldaan moet worden zijn vastgelegd in de Europese verordening 1099/2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden.
Kort geformuleerd betekent dit dat de omstandigheden zodanig moeten zijn dat het schieten van het betreffende dier veilig en verantwoord kan gebeuren zonder gevaar voor (andere) dieren en de mens. Het schot moet zorgen voor adequate bedwelming. De schutter dient aantoonbaar de nodige kennis en vaardigheden bezitten om de taken humaan en doeltreffend uit te voeren. Verder dient in algemene zin de schutter te voldoen aan de regelgeving voor het bezit en gebruik van vuurwapens.

4
Welke controle oefent u uit op dergelijk afschot en was er bij dit beschreven afschot ook controle? NVWA Keuren

Antwoord
Houders van dieren in natuurgebieden kunnen een ante-mortem keuring door een aan de NVWA verbonden officiële dierenarts aanvragen, zodat moeilijk hanteerbare gehouden dieren - met zo min mogelijk stress - in het natuurgebied kunnen worden geslacht. NVWA Keuren
In een dergelijk geval houdt de NVWA-dierenarts toezicht op het afschot.

In het geval van de slacht waarop de videobeelden zien, is het geslachte dier op basis van noodslacht aangemeld bij de slachtinrichting en was geen NVWA-dierenarts aanwezig tijdens het afschot. Bij een noodslacht wordt de ante-mortem keuring uitgevoerd door praktiserende dierenartsen die niet aan de NVWA verbonden zijn. Noodslacht mag plaatsvinden als een overig gezond dier een ongeval heeft gehad, waardoor het om welzijnsredenen niet naar het slachthuis kan worden vervoerd. Als gehouden dieren anders dan voor consumptie worden gedood, is de aanwezigheid van een dierenarts niet verplicht. Naast de hiervoor genoemde vorm van toezicht, wordt toezicht uitgeoefend op basis van meldingen.

5
Welke sancties staan er op het veroorzaken van langdurig lijden, wat duidelijk waarneembaar was bij beide dieren? NVWA HH+K (Zie vraag 3)

Antwoord
Ik heb uw vraag zo opgevat dat u onder het veroorzaken van langdurig lijden bij dieren dierenmishandeling verstaat en dat u informeert naar de strafrechtelijke sanctioneringsmogelijkheden bij dierenmishandeling. Het verbod op dierenmishandeling is geregeld in artikel 2.1, eerste lid, van de Wet dieren. Op grond van artikelen 8.11 en 8.12 van de Wet dieren is dierenmishandeling een misdrijf, waarop een maximale gevangenisstraf van drie jaar staat. Onderzocht wordt of in het onderhavige geval sprake is van dierenmishandeling. Bij een eventueel strafrechtelijk traject is die beoordeling in eerste instantie aan de behandelend officier van justitie.

6
Mag het vlees van deze dieren voor de reguliere vleesverkoop in aanmerking komen?

Antwoord
Ja, in algemene zin mag vlees van grote grazers uit natuurgebieden (indien aan de voorwaarden t.a.v. I&R, etc. is voldaan) gebruikt worden voor reguliere vleesverkoop. De veehouder dient alle relevante informatie t.a.v. de dieren / bedrijf aan te leveren bij het slachthuis bij het aanbieden voor de slacht.
Dieren die een ongeval hebben gehad, mogen in het veld gedood worden en aangeboden worden voor een noodslachting.

Wanneer dieren te wild zijn om te vangen en daarna te vervoeren kan een ante-mortem keuring in het veld uitgevoerd worden door een NVWA-dierenarts, waarna deze dieren gedood kunnen worden in het veld. (zie vraag 4)
De geslachte keuring (PM) vindt in beide gevallen in het slachthuis plaats. De voorwaarden/eisen aan de keuring zijn in EU-wetgeving beschreven.

7
Welke controle en toezicht is er op de hygiëne van het transport van deze gedode dieren? NVWA HH/PAV

Antwoord
NVWA-toezichthouders voeren risico-gebaseerd toezicht uit op het transport van geslachte dieren.

8
Zijn er subsidierelaties met Stichting Taurus? (NVWA GLB en RVO)

Antwoord
Ja, Taurus ontvangt GLB steun. (PM tabel invoegen, bedragen noemen?)

Naam	Regeling	Bedrag
STICHTING TAURUS 6501BC NIJMEGEN	II.07.b Vrijwillige gekoppelde steun - graasdierenpremie vleeskoeien	€ 1.809,70
STICHTING TAURUS 6501BC NIJMEGEN	II.01. Basisbetalingsregeling	€ 257.514,24
STICHTING TAURUS 6501BC NIJMEGEN	II.10. Teruggave in verband met niet-benutting van de Europese crisisreserve	€ 5.513,62
STICHTING TAURUS 6501BC NIJMEGEN	II.04. Betaling voor klimaat- en milieuvriendelijke landbouwpraktijken	€ 123.610,79

9
Zijn met het veroorzaken van dit dierenleed subsidievoorwaarden geschonden? Zo ja, met hoeveel gaat u deze subsidies korten? RVO

Voor bovenstaande GLB subsidies geldt dat de randvoorwaarden (cross compliance) moeten worden nageleefd. Dit zijn wetten en regels op het gebied van milieu, gezondheid en dierenwelzijn. Bij het niet voldoen aan de randvoorwaarden wordt de steun gekort.

10
Kunt u een uitgebreide rapportage toezeggen over hoeveel grote grazers er in Nederland worden ingezet, in welke gebieden, hoeveel van deze dieren de gehouden en niet-gehouden status hebben, en hoeveel uur controle en toezicht er per gebied is door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit? (NVWA)
[Iets voor domein Dier?]

11
Kunt u een totaalbeeld geven vanuit welk programma en met hoeveel geld het beheer van grote grazers wordt gesubsidieerd, uitgesplitst naar betrokken ontvangende organisaties?
Natuur (RVO)

Antwoord
Het natuurbeleid is gedecentraliseerd van het Rijk naar provincies. De provincies zijn verantwoordelijk geworden voor het natuurbeleid~~.~~ Grote grazers worden vaak ingezet voor de begrazing van natuurterreinen om het open karakter van een landschap te behouden en de biodiversiteit te bevorderen. Het ministerie van LNV verstrekt zelf geen subsidies aan organisaties ten behoeve van het beheer van grote grazers. De~~ze~~ financiering voor het beheer van de grote grazers loopt via de provincies of de terreinbeheerders. Ik vertrouw erop dat de provincies en terreinbeheerders hierin zorgvuldig handelen. Het is niet mijn rol om bij te houden welke middelen provincies en terreinbeheerders inzetten voor het beheer van natuurgebieden.

12
Bent u bekend met de videobeelden van de poging om een rund te vangen? Zo ja, wat is uw oordeel over de gehanteerde vangmethode en het toegepaste materiaal? 2) HH

Ja, inspecteurs van de NVWA hebben de videobeelden digitaal aangeleverd gekregen en bekeken. Op de beelden is te zien dat een rund ontsnapt uit een vangkraal. De videobeelden bieden een zeer korte momentopname. Ik ben van oordeel dat de video een indicatie geeft dat het toepaste materiaal en de toegepaste vangmethode niet geschikt was voor het vangen van het desbetreffende rund.

13
Is er toezicht op het vangen van grote grazers door de NVWA?
NVWA HH

Antwoord
NVWA-toezichthouders voeren risico-gebaseerd toezicht uit op het vangen van grote grazers, veelal op basis van meldingen. NVWA-toezichthouders zijn in de regel niet fysiek aanwezig tijdens het vangen van grote grazers.

14
Zijn er normen waaraan vangapparatuur en vanghekken moeten voldoen? Zo nee, gaat u deze normen invoeren?
NVWA HH/Natuur

Het is primair de verantwoordelijkheid van houders om ervoor te zorgen dat zij geschikte vangapparatuur en vanghekken gebruiken. De houder dient er ook zorg voor te dragen de desbetreffende dieren worden verzorgd door personen die beschikken over de voor de verzorging nodige kennis en vaardigheden.

Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of

het welzijn van het dier te benadelen. Bij het vangen dienen verzorgers zich aan deze norm te houden.

Er zijn geen concrete wettelijke normen met betrekking tot vangapparatuur of vanghekken. Ik ben niet voornemens voor vangapparatuur of vanghekken specifieke wettelijke normen in te voeren.

15
Hebben de bij het vangen van de dieren betrokken mensen een opleiding genoten om deze werkzaamheden te verrichten?
NVWA HH

Het is mij niet bekend of – en zo ja welke – opleiding de bij het vangen betrokken personen hebben genoten.

16
Deelt u de mening dat alleen ervaren, geschoolde en gecertificeerde mensen dergelijke werkzaamheden mogen verrichten? Natuur

Antwoord
Ik vind het belangrijk dat in de omgang met dieren rekening wordt gehouden met alle aspecten die samenhangen met dierenwelzijn alsook een vanzelfsprekende respectvolle omgang met dieren. Een ieder die een dier vangt moet voorkomen dat het dier onnodig lijdt. Het is aan de houders van de dieren om te zorgen dat het vangen van dieren op een zorgvuldige wijze gebeurt.

17
Welke maatregelen gaat u treffen om te komen tot structurele verbetering in het beheer en het voorkomen van lijden tijdens het vangen van de dieren en tijdens afschot van grote grazers, ook gelet op het feit dat de Oostvaardersplassen al eerder te zien gaven dat het beheer en afschot van grote grazers in Nederland een permanente lijdensweg is voor de betreffende grote grazers (met zowel gehouden als niet-gehouden status)? DAD/Natuur

Antwoord
Ik realiseer mij dat het beheer van de grote grazers een gevoelig onderwerp is, waarbij men zorgvuldig te werk moet gaan om een toekomstbestendig beheer te realiseren. De daartoe aangewezen personen in dienst van de terreinbeheerder of handelend in opdracht van de terreinbeheerder voeren het afschot dan ook normaliter met de grootst mogelijke zorgvuldigheid uit. Incidentele misstanden kunnen gemeld worden bij de toezichthouder, dat is in het geval van Stichting Taurus ook gebeurd. Ik zie nu geen reden om aanvullende maatregelen te treffen.

18
Hoe beoordeelt u het feit dat juist bij door natuurorganisaties gehouden grote grazers te hoge waarden van dioxines in vlees en organen worden aangetroffen, zoals vorige week het geval bleek te zijn in het Lauwersmeergebied, nadat al eerder bericht was dat er bij grote grazers in de uiterwaarden en de Oostvaardersplassen hoge waarden van dioxines en andere giftige stoffen in het vlees en organen zijn aangetroffen? 3) PAV (+ NVWA Keuren)

Antwoord
Ik heb eerder signalen binnen gekregen dat er sprake kan zijn van dioxine bij grote grazers in uiterwaarden. Op basis van signalen die december 2019 bij de NVWA zijn binnengekomen is een vooronderzoek uitgevoerd in het voorjaar van 2020. De uitkomsten van dit vooronderzoek waren voor BuRO-NVWA aanleiding nader onderzoek starten. Het onderzoek door BuRO-NVWA is op dit moment gaande, rapportage wordt later dit jaar verwacht**. PM Checken!** De NVWA heeft stappen genomen om de problematiek verder in kaart te brengen en te voorkomen dat besmet vlees in de vleesketen komt. Het aantreffen van dioxines bij runderen van natuurorganisaties is mede een gevolg van het recent geïntensiveerde onderzoek naar de aanwezigheid van dioxines.

19
Is er structurele controle op het vlees en de organen van deze grote grazers voordat het vlees in consumptie komt? NVWA Keuren

Antwoord
Ja. Ook bij deze dieren vindt structureel een levende en geslachte keuring plaats, waarbij besloten wordt of het vlees geschikt is voor humane consumptie.
Het is de verantwoordelijkheid van ondernemers en bedrijven om veilige levensmiddelen in de handel te brengen. De NVWA houdt hier toezicht op. Jaarlijks voert de NVWA ook een monitoringsprogramma uit in diervoeder en in levensmiddelen zoals vlees waarin o.a. monsters op dioxines worden onderzocht. Hierbij toetst het monitoringsprogramma hoe de monsters zich verhouden tot de Europees vastgestelde limieten. Ook diervoeder wordt in het kader van het Nationaal Plan Diervoeders onderzocht op de aanwezigheid van dioxines. Hierin is inbegrepen voeders bij de boer (bijvoorbeeld monsters van kuilgras). Wanneer een overschrijding van de limiet aan dioxines gevonden wordt in het monitoringsprogramma, wordt de houder geïnformeerd en geacht de betrokken partij te traceren en uit de handel laten halen. Het is echter onmogelijk om elk karkas te controleren.

20
Hoe komen de grote grazers van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en andere natuurorganisaties aan deze hoge dioxinewaarden? PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)

Antwoord
In opdracht van BuRO-NVWA verricht Wageningen Food Safety Research (WFSR) momenteel onderzoek om meer inzicht te verkrijgen in de aanwezigheid van dioxines (en een aantal andere relevante stoffen) in vlees afkomstig van dieren in uiterwaarden langs de grote rivieren. Dit onderzoek richt zich specifiek op dieren die het hele jaar in de uiterwaarden grazen (‘wildernisvlees’), waar ook de gerefereerde dierenpopulaties onder vallen. Ik verwijs u hier ook naar het antwoord op vraag 18.

21
Worden deze hoge dioxinewaarden ook aangetroffen bij runderen op de bij de natuurgebieden omliggende boerenbedrijven en is er een relatie met de deskundigheid van het beheer van deze grote grazers in natuurgebieden? PAV (evt. afgestemd met NVWA Keuren)

Antwoord
Dieren van reguliere veehouders verblijven niet, zoals de natuurgrazers, hun hele leven in uiterwaarden waardoor de blootstelling aan milieucontaminanten voor deze dieren anders is. Er zijn geen gevallen bekend van vlees van met te hoge gehaltes dioxine uit de reguliere runderhouderij in de omgeving van deze natuurgebieden.

22
Kunt u uitsluiten dat er vlees van grote grazers met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen? PAV/NVWA Keuren

Antwoord
Ik kan niet uitsluiten dat er vlees met te hoge dioxinewaarden in de consumptieketen is gekomen. Het is immers onmogelijk om elk karkas te controleren.
Het is de verantwoordelijkheid van ondernemers en bedrijven om veilige levensmiddelen in de handel te brengen. De NVWA houdt hier toezicht op. Dit heeft ertoe geleid dat deze organisaties (naast het onderzoek door de NVWA) in eigen beheer onderzoek (laten) doen en dat bij afwijkingen deze dieren niet ter slachting worden aangeboden en/of op dit moment geen dieren ter slachting aanbieden.

Bij langdurige te hoge blootstelling aan dioxines kunnen nadelige gezondheidseffecten optreden. Of deze effecten ook kunnen optreden na consumptie
van het rundvlees met de te hoge dioxinegehaltes is nog onbekend.
Het is de verantwoordelijkheid van ondernemers en bedrijven om veilige levensmiddelen in de handel te brengen. De NVWA houdt hier toezicht op.
Jaarlijks voert de NVWA ook een monitoringsprogramma uit in diervoeder en in levensmiddelen zoals vlees waarin o.a. monsters op dioxines worden onderzocht. Hierbij toetst het monitoringsprogramma hoe de monsters zich verhouden tot de Europees vastgestelde limieten. Ook diervoeder wordt in het kader van het Nationaal Plan Diervoeders onderzocht op de aanwezigheid van dioxines. Hierin is inbegrepen voeders bij de boer (bijvoorbeeld monsters van kuilgras). Wanneer een overschrijding van de limiet aan dioxines gevonden wordt in het monitoringsprogramma, wordt de houder geïnformeerd en geacht de betrokken partij te traceren en uit de handel laten halen.
Het is echter onmogelijk om elk karkas te controleren

23
Heeft u een terugroepactie ingezet op al het vlees van grote grazers? Zo nee, hoe gaat u de consument dan beschermen tegen het consumeren van vlees afkomstig van grote grazers met mogelijk te hoge dioxinewaarden?
NVWA HH (Industrie)

Antwoord
Als blijkt dat er in het vlees van dieren te hoge dioxine gehaltes aanwezig zijn mag dit vlees niet worden verkocht voor humane consumptie. De eigenaar van het vlees wordt aangesproken zijn verantwoordelijkheid, zoals het uit de handel halen van de betreffende partij.

24
Is het verstandig om op de verpakking van vlees van grote grazers zichtbaar te maken voor de consument dat er bij het vlees van grote grazers afkomstig uit gebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een verhoogde kans op schadelijke dioxines is? PAV afgestemd met keuren

Antwoord
Ik verwijs u voor de wijze waarop gecontroleerd wordt naar het antwoord bij vraag 19. Door vigerende maatregelen heeft vlees dat in het schap ligt geen verhoogd risico op schadelijke dioxines en een verwijzing op de verpakking naar een vermeend risico is daarom niet nodig.

1) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

2) De Gelderlander, 13 april 2021, ‘Onderzoek naar ‘leed’ bij grazers’ (https://www.gelderlander.nl/grave/een-knal-nog-een-knal-en-nog-een-nvwa-onderzoekt-mogelijke-misstanden-grote-grazers-na-filmbeelden~a743424a/)

3) De Gelderlander, 18 april 2021, 'Ook te veel dioxine in ‘oervlees’ konikpaarden en Schotse hooglanders van Lauwersmeer' (https://www.gelderlander.nl/binnenland/ook-te-veel-dioxine-in-oervlees-konikpaarden-en-schotse-hooglanders-van-lauwersmeer~aab4c7c9/)

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

10.2.e

Directoraat-generaal Agro c
Natuur

Bezoekadres

Postadres

Overheidsidentificatienr
10.2.e

Datum 25 september 2018
Betreft Verzoek tot overleg en interventie in beheer Oostvaardersplassen

Ons kenmerk
DGAN-NB / 182470b7

Uw kenmerk
AVff3d5

Geachte heer 10.2.e,

Uw brief en relaas omtrent de inspanningen van uw stichting om de situatie van de grote grazers in de Oostvaardersplassen met diverse partijen te willen bespreken, heb ik met belangstelling gelezen.
U geeft aan dat u met mij wenst te overleggen teneinde het welzijn van de grote grazers op korte termijn te garanderen en te voorkomen dat er onnodig dieren worden afgeschoten. Ik realiseer mij dat u zich, evenals vele anderen, zorgen maakt over de toekomst van de grote grazers in de Oostvaardersplassen. Alhoewel het mij in persoon vanwege een volle agenda niet lukt om op uw verzoek ik in te gaan, stel ik voor dat u een gesprek hebt met onze medewerkers van de directie Natuur en Biodiversiteit van mijn ministerie. Ik heb hen inmiddels gevraagd een afspraak met u te maken.

Ik ben mij ervan bewust dat het beheer in de Oostvaardersplassen al jaren veel emoties en reacties oproept en dat deze de afgelopen winterperiode opnieuw tot een climax kwamen. Ik reken erop dat een gesprek met u bijdraagt aan wederzijds begrip over uitgangspunten en opvattingen over het tot nu toe gevoerde beleid.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

AANTEKENEN
De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Hare Excellentie, mevrouw drs. 10.2.e
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

Onderwerp: Verzoek tot overleg en interventie in beheer Oostvaardersplassen
Ons kenmerk: AVff3ds
Uw kenmerk:

Blaricum, 10 augustus 2018

Excellentie,

Op 30 april 2018 heeft de Stichting Cynthia en Annemieke (hierna: de "**Stichting**") het College van Gedeputeerde Staten Flevoland (hierna: het "**College"**) gevraagd om met haar in overleg te treden in verband met het welzijn van de dieren zoals omschreven in de brief van de Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij d.d. 26 januari 2000, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Vergaderjaar 1999-2000, Kamerstuk 26 800 XIV, nr. 85 (hierna: de "**Grote Grazers**") in de Oostvaardersplassen. Een kopie van die brief is bijgevoegd als Bijlage 1. De Stichting maakt zich, samen met veel burgers, waaronder bezoekers van het gebied en omwonenden, over de wijze waarop met het welzijn van de dieren wordt omgesprongen grote zorgen.

De Stichting heeft tot op heden nimmer inhoudelijk antwoord gekregen op haar verzoek, haar initiële hoop dat het welzijn van de Grote Grazers op korte termijn zou verbeteren is na diverse waarnemingen ter plaatse inmiddels vervlogen. Ook op vervolgbrieven van de Stichting is nimmer een inhoudelijk antwoord gekomen. Afschriften van die brieven zijn bijgevoegd als Bijlage 2.

Vertegenwoordigers van de Stichting hebben inmiddels herhaaldelijk uw Ministerie willen bezoeken en zijn daarvoor naar Den Haag afgereisd teneinde aandacht te vragen voor de grote problemen in de Oostvaardersplassen. Dit alles heeft geen resultaat gehad. Ook Staatsbosbeheer geeft, nadat vertegenwoordigers in persoon hebben gesproken met vertegenwoordigers van Staatsbosbeheer, geen gehoor aan oproepen van de Stichting.

Omdat de Stichting met zowel het College als Staatsbosbeheer niet verder komt, wil zij met deze brief een laatste oproep doen om te komen tot een overleg met uw over een interventie teneinde het welzijn van de Grote Grazers op korte termijn te garanderen en verzoekt zij u om er met gebruikmaking van de aan u verstrekte bevoegdheden op voet van de Wet Verzelfstandiging Staatsbosbeheer, zorg voor te dragen dat er geen dieren zullen worden afgeschoten zonder medische noodzaak en er bovendien zorg voor te dragen dat nog voor het eindigen van de zomer er protocollen in plaats zullen zijn die zien op actief en reactief beheer.

Graag verneemt de Stichting op korte termijn van u echter, uiterlijk een week na dagtekening van deze brief.

Onder verschuldigde hoogachting, verblijft,

Bestuurslid juridische zaken Stichting Cynthia en Annemieke,

Bijlagen

Bijlage 2

127a

MINISTERIE VAN LANDBOUW EN VISSERIJ

DIRECTORAAT-GENERAAL LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING

VETERINAIRE DIENST

BEZUIDENHOUTSEWEG 73
CORRESPONDENTIEADRES: POSTBUS 20401
2500 EK 'S-GRAVENHAGE
FACSIMILENUMMER 070-793600
TELEGRAMADRES: LANDVIS
TELEXNUMMER 32040 LAVINL
TELEFOONNUMMER 070-79 3491

(bereikbaar met tram- en buslijnen via station Den Haag Centraal)

AAN: 10.2.e

Alle correspondentie te richten aan de Directeur van de Veterinaire Dienst

C.C. 10.2.e

Uw kenmerk	Uw brief van	Ons Kenmerk	Datum
		10.2.g	14 januari 1986

Onderwerp heckrunderen

Bijlage(n)

In twee grote natuurgebieden t.w. de Oostvaardersplassén en de Grevelingen grazen groepen Heckrunderen onder toezicht van Staatsbosbeheer (SBB). Men wil hier natuurlijke processen en situaties zo dicht mogelijk benaderen om een zo hoog mogelijke mate van zelfregulatie d.w.z. zo min mogelijk menselijk ingrijpen, te bevorderen. Van ministeriële zijde werd in een gesprek op 22-08-1985, waaraan vertegenwoordigers van het Landbouwschap en de Stichting Gezondheidszorg voor dieren deelnamen, uiteengezet dat deze groepen Heckrunderen dienen te worden beschouwd als runderen waarop de Verordening bestrijding runderziekten niet van toepassing is.
In ditzelfde gesprek heeft het Ministerie de veterinaire zorg ten aanzien van de beide groepen Heckrunderen op zich genomen.

Op 26-09-1985 heeft een gesprek plaats gevonden tussen SBB, de VD en de Directie Natuur Milieu en Faunabeheer (NMF) dat heeft geleid tot de volgende constateringen en afspraken teneinde de ontwikkelingen rond de gezondheidstoestand van de Heckrunderen te kunnen volgen:

1. identificatie: de geïmporteerde Heckrunderen zijn d.m.v. een oormerk geïdentificeerd.

2. toezicht: a) Oostvaardersplassen; er wordt per week tweemaal een halve dag op zodanige wijze gepatrouilleerd dat elk dier in ieder geval één maal per maand wordt bekeken.
   b) Grevelingen; enkele malen per week worden de dieren geteld en bekeken.

Veterinair toezicht vindt in beide gebieden 3 x per jaar plaats door een veterinaire begeleidingscommissie. Bovendien brengen 10.2.e ± 1 maal per 2 mnd., of vaker indien door SBB noodzakelijk geacht, een bezoek aan de Heckrunderen.

-2-

SRo8/HR1

3. kadavers: a) Oostvaardersplassen; onderzoekmateriaal van dode dieren of indien mogelijk gehele kadavers zullen naar het CDI worden gebracht.
   Onderzoekuitslagen zullen aan SBB, GD Overijssel, de VD, NMF en de betreffende Kring van de Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees worden gezonden.
   b) Grevelingen; onderzoekmateriaal van dode dieren of indien mogelijk gehele kadavers zullen naar de GD West-Nederland worden gebracht. Onderzoekuitslagen zullen aan SBB, het CDI, de VD, NMF en de betreffende RVV-kring worden gezonden.

4. In het kader van ontwikkelingsbeheer kunnen van tijd tot tijd een aantal dieren in handen komen. Dan zal de gelegenheid bestaan voor het nemen van bloedmonsters. Deze bloedmonsters kunnen worden bestemd voor onderzoek op brucellose, leucose en de ziekte van Johne. In geval er zich positieve bevindingen voordoen vindt onmiddellijk overleg plaats tussen VD/SBB/NMF over de te nemen maatregelen.

5. faecesonderzoek. Eénmaal per jaar, of frequenter indien nodig, worden op de daarvoor meest geschikte momenten, faecesmonsters verzameld t.b.v. onderzoek op endoparasieten, ziekte van Johne, evt. Salmonella.

6. Het serologisch onderzoek en het faecesonderzoek geschiedt op de betreffende gezondheidsdiensten. Onderzoekuitslagen worden aan SBB, de VD, de betreffende RVV-kring en het CDI gezonden.

7. Het Centraal Diergeneeskundig Instituut zal als referentielaboratorium gelden.

De kosten die uit de onder de punten 2 t/m 7 opgevoerde werkzaamheden voortvloeien komen ten laste van SBB.

Indien zich in ons land een calamiteit voordoet m.b.t. dierziekten, zullen maatregelen worden getroffen in de Oostvaardersplassen en de Grevelingen zodra genoemde gebieden komen te liggen in een regio waarin bestrijdingsmaatregelen ingevolge de Veewet van kracht zijn. Hierdoor zullen genoemde maatregelen behalve op het vee, eveneens op heckrunderen van toepassing worden verklaard. Te denken valt aan vervoerverboden, noodentingen etc. De kosten verbonden aan deze maatregelen worden in het kader van de politionele dierziektenbestrijding meegenomen.

De Veterinaire Dienst (centraal) treedt als coördinator op m.b.t. het bovenstaande.

Eventuele op- of aanmerkingen Uwerzijds worden met belangstelling tegemoet gezien.

De Directeur van de Veterinaire Dienst,

10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: JKK in OVP
Datum: vrijdag 30 november 2018 10:02:19
Bijlagen: image001.png
L. Freitag_the ecology distribution and effects on ecosystem level of J.vulgaris in the OVP.pdf
Scriptie 10.2.e 3867080) definitieve versie.pdf
PhD Thesis 10.2.e Jakobskruiskruid 2011.pdf
jaarrapportage monitoring OVP 2017-2018 definitieve versie 20180630.pdf

---

Hallo 10.2.e ,
JKK is in de OVP niet aangeplant door Sbb. Het is, voor zover ik weet, uit zichzelf in de OVP gekomen iets meer dan 10 jaar geleden aan de oostkant van het grazige gebied.
Jakobskruiskruid behoort tot de inheemse flora van West-Europa en is de laatste jaren sterk aan het uitbreiden. In Nederland komt de plant overal voor (zie onderstaande kaartje van de verspreiding van jakobskruiskruid. Zie ook de website van Flora Nederland http://www.floravannederland.nl/planten/jakobskruiskruid . Het is dus ook helemaal niet verwonderlijk dat de soort uiteindelijk ook in de OVP terecht is gekomen via de natuurlijke verspreiding van de soort. Het is ook niet zo dat de plant uit Noord Holland via het water zou zijn gekomen. Het kan via verschillende wegen in de OVP terecht zijn gekomen. In de bijlagen twee Engelstalige wetenschappelijke rapporten over de ecologie van JKK. En een Nederlandstalig rapport van een stage in de OVP om iets meer te weten te komen over het voorkomen van JKK in de OVP.
Verder heb je de recente verspreiding in een kaartje zoals dat door 10.2.e is gemaakt en aan jou al eerder toegestuurd en in de jaarrapportage monitoring ovp (zie bijlage op blz 11 fig 5.1) heb je de meest recente gegevens van de monitoring van JKK op de graslanden in de OVP.
Groeten,
10.2.e

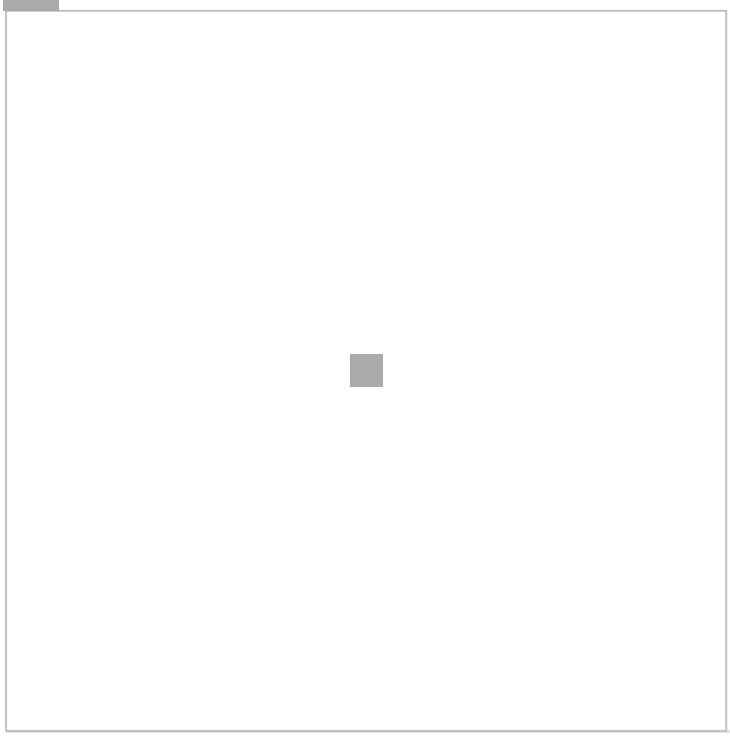

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 29 november 2018 16:02
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: JKK in OVP
Hoi 10.2.e ,
Kun jij naar aanleiding van 10.2.e vraag hieronder iets zeggen over de vestiging van Jakobskruiskruid in de OVP: hoe is dat daar gekomen, wanneer, enz?
Met vriendelijke groet,

10.2.e
10.2.e @staatsbosbeheer.nl | 06 10.2.e
Staatsbosbeheer Provincie Flevoland| Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 29 november 2018 15:42
Aan: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: JKK in OVP

Hi
In de rechtszaak van volgende week wordt Staatsbosbeheer beschuldigd dat zij JKK in de OVP geïntroduceerd heeft want er wilde niet meer groeien en het kan niet zijn komen aanwaaien want dan moet het over het Markermeer.
Weten we hoe JKK in de OVP terecht is gekomen, uiteraard liefst beschreven in een rapport of artikel.
Ik hoor graag van je
Hartelijke groet
10.2.e

The ecology, distribution and effects on ecosystem level of *Jacobaea vulgaris* in the Oostvaardersplassen

Utrecht University "Ecology and Biodiversity", 25-06-2015

10.2.e

Studentnumber: 10.2.e
E-mail: 10.2.e @students.uu.nl
Adress: 10.2.e
Tel: 06-10.2.e

Picture from www.oostvaardersplassen.wordpress.com

Supervised by:

10.2.e @uu.nl
10.2.e @staatsbosbeheer.nl

Utrecht University

staatsbosbeheer

Abstract

In the Dutch nature reserve Oostvaardersplassen (OVP), *J. vulgaris* (ragwort) established in the area somewhere around 2010. It produces pyrrolizidine alkaloids (PAs) which makes it unpalatable for most large vertebrate herbivores and generalist invertebrate herbivores. The OVP is subject to heavy grazing, which creates a short pasture vegetation. *J. vulgaris* could influence this vegetation in several ways. Autotoxic allelopathy of *J. vulgaris* causes a typical 8 to 10 year boom-burst type of dominance of *J. vulgaris*, with a rapid increase in abundance followed by a rapid decrease. This is probably due to changes in soil fungal communities which negatively affect *J. vulgaris* itself, but might favour growth of other plant species which are therefore expected to be stimulated or have a neutral effect. If seedlings of trees or shrubs are among these palatable and newly protected species, wood-pasture dynamics could occur resulting in a mosaic of grasslands and patches of shrubs and/or trees. Because of its toxicity for large herbivores, it is expected that grazers will avoid areas where *J. vulgaris* is growing. It might then act as a nurse plant, protecting other plant species which are usually grazed upon but can now safely establish. This effect is described by the theory of associational resistance. The local release of grazing pressure can result in a different vegetation composition and structure, which change in vegetation will induce a whole range of secondary effects on other organisms. Beside the effect of the local release of grazing pressure, is also expected to favour small mammal (such as voles) and invertebrate abundance and diversity which in turn will favour the abundance of their predators (such as raptors). Whether or not associational resistance occurs, depends on how exactly large herbivores will react to the presence of *J. vulgaris*. Cattle and horses are expected to avoid the area where it grows as they, because of their wide mouth, are less able to select grasses between the unpalatable *J. vulgaris.* Red deer and geese, with their smaller mouths and beaks, might still feed in between the plants which would reduce the nursing effects of *J. vulgaris* and thereby also all of the secondary effects via an altered vegetation structure. Future research should focus on determining to what extend *J. vulgaris* can stimulate tree seedling survival through the mechanism of associational resistance. In other words, how do large herbivores and geese in the OVP react to *J. vulgaris* and does this result in the expected changes in vegetation structure and composition. In addition, will these effects last (is the window of opportunity long enough) when *J. vulgaris* starts to decline again due to its autotoxicity. On a smaller scale, little is known about the exact interactions between the typical PAs of *J. vulgaris* and both above and belowground microorganisms. This would also be interesting to further investigate.

Content

Abstract 0
Introduction 3
Chapter 1: the ecology of *J. vulgaris* 5
1.1 Botanical description 5
1.2 Habitat characteristics 5
1.3 Life cycle 6
1.4 Secondary compounds (pyrrolizidine alkaloids) 10
Chapter 2: the effect of *J. vulgaris* on its surroundings 13
2.1 Effect on the vegetation 13
2.2 Effect of *J. vulgaris* on large herbivore population size and grazing behaviour 19
2.3 Effect of *J.vulgaris* on other fauna 20
Chapter 3: knowledge gaps and future research 23
3.1 Knowledge gaps 24
3.2 Research suggestions concerning *J. vulgaris* in the Oostvaardersplassen 27
References 31
Appendix 1: Measurements in the OVP 35

Introduction

The Oostvaardersplassen (OVP) is a man-made wetland in the Netherlands. It was established in 1969 in Zuidelijk Flevoland polder after the area was endiked one year before, originally for industrial purposes. However, the area was not used immediately and a reed vegetation and wetlands developed, which became important for a large number of plant and bird species. This led to the nomination of protected international wetland area. The total area of ca. 6000 ha consists of grasslands, reed vegetation and a mosaic of tall herbs and woody species vegetation. Graylag geese (*Anser anser*) occupied the area right after its establishment. To keep the area open with a short vegetation, which is attractive for geese and other (protected) wetland bird species, Heck cattle (*Bos taurus* L.) was introduced in 1983 into the area. Konik horses (*Equus caballus* L.) followed the next year and red deer (*Cervus elaphus* L.) in 1992 (Staatsbosbeheer, n.d.). Their densities have increased enormously over the years, which caused the transition of the reed vegetation and the mosaic of tall herbs, reed and woody vegetation (dominated by *Sambucus nigra* and *Salix* spp.) into an open grassland (a more detailed description in Cornelissen et al. (2014b)).

Staatsbosbeheer (SBB) manages and monitors the OVP. Natural processes are leading in shaping the area and to establish natural populations of birds, mammals and plants. Human intervention is kept to a minimum and active management is only carried out when the area gets less suited for the protected Natura 2000 bird species or to prevent unnecessary suffering of herbivores (Staatsbosbeheer, n.d.). The establishment or extinction of species and shifting vegetation dynamics are all seen as natural processes, and will therefore not be intervened. One such new species is the invasive *Jacobaea vulgaris* (ragwort), which was first seen in the OVP somewhere around 2010. *J. vulgaris* is known to be toxic to herbivores and most small invertebrates, due to the production of pyrrolizidine alkaloids (PAs). Because of this and its invasive nature, it is often seen as a pest in agriculture (Harper & Wood, 1957). *J. vulgaris* is not perceived this way by Staatsbosbeheer. Although the effects of this new species on the OVP-system are unknown, some expectations can be formulated based on existing literature.

Because of its toxicity, herbivores will avoid eating *J. vulgaris* (Harper & Wood, 1957) or even avoid the entire area where it grows (personal observation SBB). When the *J. vulgaris* population spreads to large areas (personal observation SBB), the overall foraging area of cattle, horses and deer will decline which could change the carrying capacity of the area for the large herbivores. Alternatively, the presence of *J. vulgaris* might favour the growth and establishment of other species, such as grasses or herbaceous plants. When large herbivores avoid areas with *J. vulgaris*, woody species may get the opportunity to germinate and establish, whereas they would otherwise be grazed. In the long run, this could induce a transition of grasslands into patches of woody vegetation as proposed by Olff et al. (1999). This protection by an unpalatable species, which facilitates and protects other species, is part of the theory of Associational resistance (see e.g. Barbosa et al., 2009).

For SBB, more insight in the ecology and effects of *J. vulgaris* on the OVP-system is important for the management of the nature reserve. Based on these insights a better understanding of the development of vegetation, population dynamics of the large herbivores or the bird populations is possible. The aim of this project is to give an overview of the ecology and possible effects of *J. vulgaris* on the OVP-system, and to isolate a few relevant research questions concerning this species to elaborate. Although no research is done so far at the effects of *J. vulgaris* in the OVP, some expectations will be described in the following chapters based on existing literature on *J. vulgaris*, or

species with comparable characteristics (unpalatability by thorns or alkaloids). First, an overview will be given of the ecology of *J. vulgaris*: its lifecycle, seed and pyrrolizidine alkaloid (PA) production, and factors influencing these processes. Next, known effects of *J. vulgaris* on its own reproduction and on surrounding vegetation will be discussed. Followed by the effects on large herbivores, and other smaller fauna which are expected to be relevant in the OVP. The final chapter describes some knowledge gaps encountered during this literature study, and isolates a few research questions relevant for management and science.

Box 1: distribution of *J. vulgaris* in the Netherlands

In the Netherlands, *J. vulgaris* numbers have increased over the years. Data from the Landelijk Meetnet Flora show that increase, from 2000 onwards, especially takes place along roadsides of municipality roads, whereas it diminishes in dry sand dunes. In heathland, forests and other nature areas numbers are still too low to show a clear trend (Duren, 2012). Reasons for the overall increase are probably due to nature development on former agricultural sites by attenuating management (Hegt & Odé, n.d.). In figure 1 the presence of ragwort in the Netherlands is shown. Although clearly increasing over the years, it can also be seen that *J. vulgaris* is present already for a long time in large parts of the Netherlands.

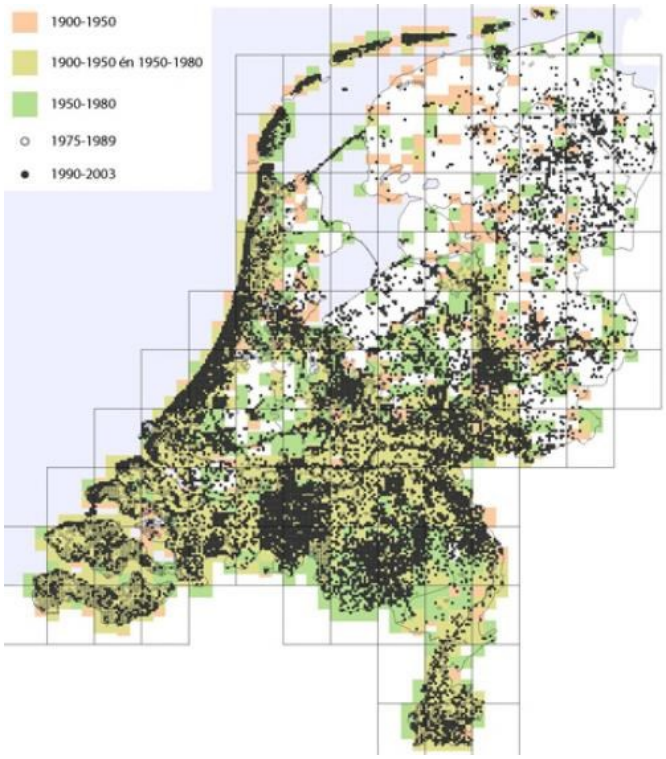

Figure 1: distribution of *J. vulgaris* in the Netherlands from 1900 – 2003 (from www.jakobskruiskruid.com)

Chapter 1: the ecology of *J. vulgaris*

In this first chapter, *J. vulgaris* will be introduced in detail. Its physical characteristics, life cycle and means of dispersal. But also how this species is influenced by environmental factors and pathogens. In the last paragraph, the ecology and mode of action of PAs will be discussed.

1.1 Botanical description

Figure 2: *J. vulgaris*, 1) upper part of the stem and flowers, 2) lower part of the stem and roots, 3) blown flower, 4) ray seed, 5) disc seed (from www.runeberg.org).

Jacobaea vulgaris (figure 2), formerly known as *Senecio jacobaea* (Pelser et al., 2004), is a member of the family of Asteraceae. The common English names include ragwort, common ragwort or tansy ragwort, the common Dutch name is Jakobskruiskruid. Flowers are visited by a large number of insects (over a 150 different species in the UK; Harper & Wood, 1957) and the species is insect pollinated (Cameron, 1935). Although *J. vulgaris* is usually a biannual, it can also behave as a monocarpic perrinial whenever it fails to flower due to heavy defoliation in the flowering season (van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979). Heights vary from 20 to 80 cm, but can under optimal conditions also reach 175 to 200 cm (Cameron, 1935). *J. vulgaris* grows as a rigid single stem or as multiple stems, with the upper half of the stems branching at the inflorescence. It can perennate via rootfragments that grow mostly horizontally, and penetrate the soil to a maximum depth of 30 cm (Jacobs, 2009). As a protection against herbivory *J. vulgaris* produces PAs, which deter generalist insect herbivores, but attrackt specialist insects, and can have detrimental effects on large mammals (Harper & Wood, 1957).

This common Eurasian plant species is native in the Netherlands and Europe, all the way to the Ural mountains. It invaded some parts of North and South America, Australia, New Zealand and Southern Africa (Harper & Wood, 1957).

1.2 Habitat characteristics

J. vulgaris naturally occurs in sand-dunes, but is also common in disturbed or dynamic areas such as neglected pasture, where it sometimes becomes a pest for agriculture (Bezemer et al. 2006a). It seems to have no specific soil requirements but does benefit from an overgrazed and disturbed vegetation (Harper & Wood, 1957; van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979). The soil pH can range between 3.95 and 8.2. *J. vulgaris* grows well in any area with rainfall more than 870 mm per annum, but does not survive flooding (Poole & Cairns, 1940).

1.3 Life cycle

J. vulgaris is a monocarpic plant, which has four distinct life history stages: seeds, seedlings, rosettes and flowering plants. After germination in autumn or spring, it forms a rosette in the first growing season. In spring or in early summer (May - June) the following year it forms a flowering stem and flowers from mid-June until November, being prolonged if plants have been damaged in the first flush of flowering. Rosettes must, however, reach a minimum size before they can vernalize (Wesselingh & Klinkhamer, 1996). Whenever the rosette is too small, due to disturbance or herbivory, this can result in a perennial life style and clonal growth (van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979). When flower heads are cut during flowering, *J. vulgaris* regenerates either from buds on the parts of the stem remaining above-ground, or from the crown. These regenerated shoots can still flower and produce seeds in the same season, albeit with a delay of about 10 weeks compared to primary shoots. Although the regenerated shoots can have twice as many stems, they only have half of the diameter and less seeds than the primary stems (Harper & Wood, 1957). If flowers are cut too late to allow a second rush of flowering in the same year they will reproduce via clonal growth of the root system (van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979). Flowering will be postponed to the next year, which often results in an increased seed yield (Harper & Wood, 1957). After successful flowering, relatively large amounts of seeds are produced (numbers vary considerably between 1,000 and 175,000 achenes per plant) and the plant dies (van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979). Growth and reproduction are stimulated by a higher availability of nutrients (Frantzen & Hatcher, 1997).

J. vulgaris produces two types of seeds (heteromorphic fruits): disk and ray achenes (figure 3), with different characteristics. Central (disk) florets yield lighter, more numerous achenes with a pappus that aid windtransport and rows of trichomes which can facilitate animal transport. Ray florets yield achenes which are havier, less numerous and lack obvious dispersal structures. After the disc achenes have dispersed, ray florets loosen and fall into the involucral cup where they stay until chaken out (McEvoy, 1984).

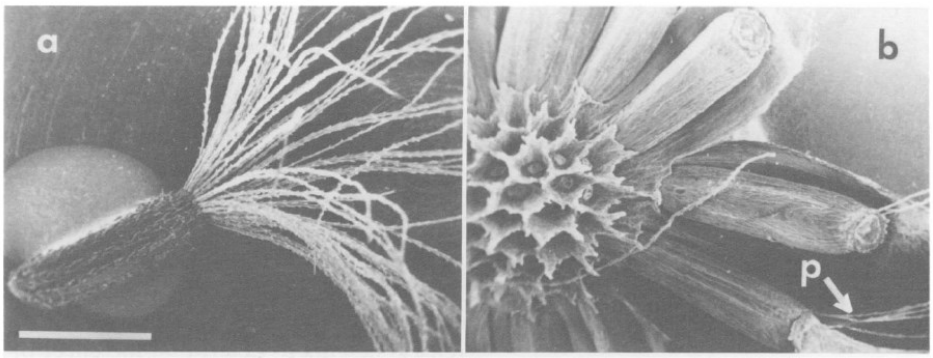

Figure 3: heteromorphic fruits of *J. vulgaris.* a) disk achene with pappus and trichomes on the achene surface, b) ray achene still in the bracts right after dispersal of the disk achenes. The arrow indicates a pappus (p), which is shed before release of the ray achenes (from Mc Evoy, 1987).

J. vulgaris seeds do not possess innate dormancy. Burial of seeds may induce dormancy, which can last for 5 years between 0-2 cm and up to 15 years beneath 4 cm (Thompson & Makepeace, 1983). But also drought and frost can induce dormancy (van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979). Because ray seeds have a thicker seed coat than disc seeds, they take longer to germinate. For both types, germination is greater at fluctuating temperatures, with highest rates between temperatures

of 10 to 15 °C. Below 5 °C or above 30 °C no germination occurs (Baker-Kratz & Maguire, 1984). Open sites are required for germination and growth, and often establish where parent rosettes have died and left a bare patch in the field (McEvoy, 1984). Although most of the seeds emerge already in the first year, seeds can retain in the soil for several years after which germination can be induced by soil disturbance (van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979; figure 4). Germination and emergence of seedlings is greatest in high humidity and if seeds are covered with 1 mm sandy soil, possibly due to an enhanced moisture retention (Cameron, 1935).

A *J. vulgaris* population size shows a hump-shaped pattern over time, with a rapid increase in abundance and biomass in the first 3 years after establishment, followed by a sharp decline in the next four years in abundance and biomass (Bezemer et al., 2006b; van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979; van de Voorde et al., 2011b); this will be explained in more detail in 2.1.1). Plants that still grow after the dominance-peak are much smaller than the ones of earlier establishment (Bezemer et al., 2006b).

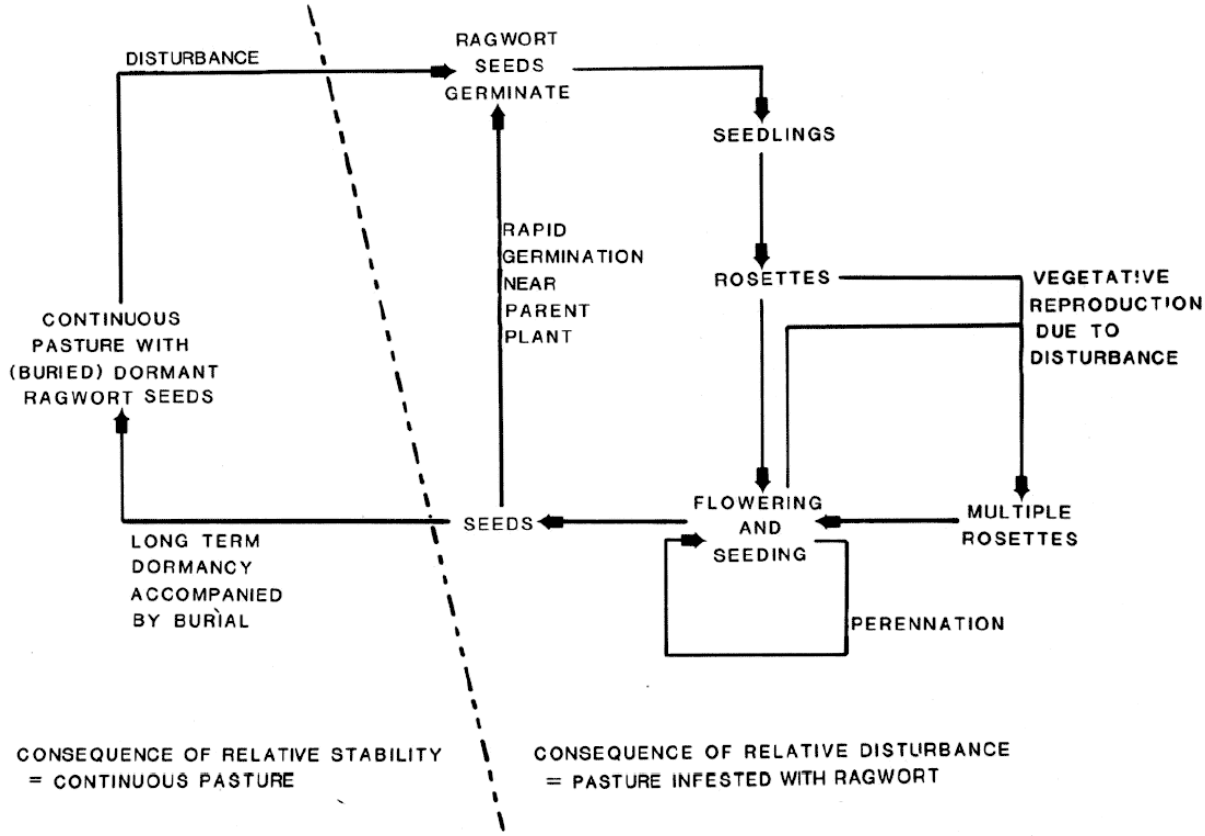

Figure 4: the life history of *J. vulgaris*, influenced by disturbance. The dotted line separates the life cycle in the long-term survival of dormant seeds (left), and the shorter life cycle of seeds that germinate immediately after dispersal (right) (from Wardle, 1987).

Dispersal

J. vulgaris seeds show relatively poor dispersal. The major dispersal mechanism is propably wind-aided, although the percentage of seeds that is actually windborne was estimated at only 0,5% (Poole & Cairns, 1940). The weight of the seeds determines to some extend the dispersal distance, with lighter (disk) seeds beeing carried further. Seeds are usually deposited within 36 m of the motherplant (Wardle 1987) with a peak of seed deposition between 0 and 3 m (Frantzen & Hatcher,

1997). McEvoy & Cox (1987) showed that factors such as height of the plant, wind direction, achene type and time of release all affect the dispersal distance and are influenced itself by the site and its characteristics. Humidity due to greater rainfall for example, overrules differences in wind speed, propably by causing the pappi to become matted and preventing optimal wind dispersal. Surrounding vegetation reduces dispersal distances by obstructing the path of the dispersing achene and by reducing wind speed (McEvoy & Cox, 1987). Besides wind dispersal, disc achenes can also adhere to animals due to their trichomes which would enable animal dispersal (McEvoy & Cox, 1987; Harper & Wood, 1957). Endozoochory is also proposed, as seeds are able to pass the digestive trackt of both birds and sheep (Harper & Wood, 1957). Finally, water dispersal is a likely mechanism (Poole & Cairns, 1940) as seeds were found in streams near standing *J. vulgaris* populations (Boedeltje et al., 2003). When seeds arrive at the water, they might be carried by the water current (Sarneel et al., 2014) or pushed foreward by the wind in their pappi.

Because of the limited dispersal distances and the effect of specific surrounding characteristics, population dynamics can vary considerably between different colonies in the same field. Disc achenes have the possibility to immediately retain the home site and colonize new sites, whereas ray achenes provide the chance to gain suitable local sites that can become available in the future. The dimorphism of *J. vulgaris* achenes hereby reduces the impact of unpredictable environmental variation, by spreading the distribution out in space and time and increasing the chance of landing on a safe and suitable site (McEvoy & Cox, 1987).

Effect of herbivory and trampling

Herbivory on *J. vulgaris* by large mammals is limited, since deer (Freeland & Janzen, 1974), cattle and horses will avoid eating *J. vulgaris* when enough food is available. When food is scarce however, they may eat the plant despite negative health effects (Box 2). The toxic alkaloids are still present in plant litter, which can cause death when livestock is fed with *J. vulgaris* containing hay (Harper & Wood, 1957). Trampling of *J. vulgaris* inhibits flowering but does not kill the plant or inhibits its establishment. Trampled plants will contain relatively low amounts of alkaloids, since the highest alkaloid concentration is found in the flowers (Harper & Wood, 1957). Soil disturbances, such as trampling by large herbivores, favours germination by bringing buried seeds to the surface and herbivory on surrounding pasture species increases the light availability (van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979). Sheep are known to be able to feed on *J. vulgaris* if necessary, with old ewes enduring the alkaloids best. They do, however, feed most on the young rosettes, which bear less alkaloids (Cameron, 1935). Prolonged grazing by sheep, from the early start of the growing season, can therefore possibly reduce the seedbank of *J. vulgaris* by inhibiting the plant from reaching the flowering phase (Sharrow & Mosher, 1982).

The effects of smaller herbivores such as rabbits and geese are less clear. Rabbits dot not eat *J. vulgaris*, but selectively grazing surrounding species might favour *J. vulgaris* by reducing competition for light and space (Harper & Wood, 1957). For geese, it is unknown whether or not they consume *J. vulgaris*. A study by Wink et al. (1993) showed that especially young geese are reasonably tolerant for alkaloids and can consume plants which are unpalatable to most other vertebrates (preferably the young shoots and rosettes). However, grazing by geese was shown to favour especially unpalatable species (Wurtz, 1995). This could either mean that geese will feed on young *J. vulgaris* rosettes, thereby slowing down *J. vulgaris*s further growth and establishment. Or it means that geese

favour *J. vulgaris* growth by selectively feeding on surrounding species and thus opening up the vegetation, enabling further *J. vulgaris* growth.

The effect of insect herbivory depends primarily on some specific insect species. Altough *J. vulgaris* is visited by over 150 insect species in the UK, of which over 70 species are herbivorous or parasitic (Harper & Wood, 1957), most severe insect damage on *J. vulgaris* is due to a few species. The specialistic species are catterpillars of the cinnabor moth (*Tyria jacobaeae* L.), the *J. vulgaris* seed fly meade (*Botanophila seneciella*) and the flee beetle (*Longitarsus jacobaeae*; McEvoy & Coombs, 1999). These three insect species (figure 5) can significantly reduce *J. vulgaris* densities and even prevent standing plants from flowering and reproducing, which makes them possible biological control agents (James et al., 1992; McEvoy, 1984; Windig, 1993)**.** The flee beetle seems to have a preference for larger, early established, plants and might therefore inhibit the rapid increase of *J. vulgaris*, but will not kill the population altogether (Windig, 1993). However, these insect herbivores do not follow the spread of *J. vulgaris* and are often absent on *J. vulgaris* populations in newly invaded areas (Bos, 2010). The presence of these insect herbivores in the OVP could influence the population dynamics of *J. vulgaris*.

Figure 5: the three specialist insect herbivores that are capable of the most severe damage and defoliation to *J. vulgaris*. a & b) *Tyria jocobaeae* cattarpillar and adult (www.aphotofauna.com), c) *Longitarsus jacobaeae* (www.ispotnature.org), d) *Botanophila senecionella* meade (www.bladmineerders.nl).

1.4 Secondary compounds (pyrrolizidine alkaloids)

J. vulgaris is well known for its production of pyrrolizidine alkaloids (PAs), which represent a class of typical secondary compounds. They are mainly found in Asteraceae, Boraginaceae, Fabaceae and Orchidaceae (Hartmann, 1999) and protect the plants against generalist vertebrates and invertebrates (Schaffner et al., 2003). On ingestion, PAs are liver-toxic for vertebrates and mutagenic for insects (Hartmann, 1999). Although various adapted and specialist insects accumulate PAs from their food-plants and utilize them for their own protection against predators and parasites (Ehmke et al., 1990; Eisner & Eisner, 1991).

For all PA-containing species, the exact concentrations and compositions of PAs can vary between species of the same family (Pelser et al., 2005) and individuals within the same species, in response to their environment and interactions with herbivores and pathogens (Joosten et al., 2009; Kirk et al., 2010). Nonetheless, PAs within the *Jacobaea* family can be divided into seven groups, with derivatives of retronecine, otonecine, senecionine, senkirkine, jacobine, erucifoline and otosenine (Nuringtyas et al., 2012). For *J. vulgaris,* 16 different PAs where found and two chemotypes can be distinguished: the 'jacabine chemotype' with jacobine and its derivatives as major PAs, and the 'erucifoline chemotype' with erucifoline and 0-acetylerucifoline as major PAs (specialist insect herbivores do not seem to distinguish between the two chemotypes; Witte et al., 1992).

Box 2: effects of PAs

PAs are known to be deterrent and toxic to most vertebrates and insects. Although PAs themselves have a low level of acute toxicity, *in vivo* they undergo a three-step metabolic toxification process in the liver, which is therefore the first organ to be targeted by its toxicity (Wiedenfeld, 2011). After ingestion, PA molecules are activated by cytochrome P450 enzymes, creating certain intermediates that are highly reactive with biological nucleophiles (Pelser et al., 2005). The *in vivo* produced metabolites react rapidly with proteins and the amino groups of purine and pyrimidine bases in nucleosides like DNA and RNA. This alters their function, and in the case of DNA it can cause mutations (Wiedenfeld, 2011). Overall, these reactions can be cytotoxic, mutagenic and genotoxic (Pelser et al., 2005). Veno-occlusive diseases can be the result (Wiedenfeld, 2011) and DNA mutations can prevent liver cells from reproducing, causing the cells to senesce and die. The cirrhosis-like conditions can lead to liver failure and death (Parton & Bruere, 2002).

Production, translocation and storage

Within the *Senecio* genus, Senecionine N-oxide was identified as the primary product of biosynthesis, and can be regarded as the backbone structure of most PAs. It is produced in the roots, translocated into the shoots via the phloem, were it is transformed into the species-specific PA profiles (Hartmann & Dierich, 1998; Kirk et al., 2010; Pelser et al., 2005). The total amount of synthesised senecionine N-oxide determines the final amount of PAs produced, which are allocated in inflorescences and peripheral tissues of leaves and stems. The PA content in *J. vulgaris* ranges from 1% to about 5% in above-ground parts and leaves, except for flowers which showed a higher amount up to 80% (Hartmann et al., 1989; figure 6). Although spatially mobile within the plant, PAs are stored in vacuoles (Pelser et al., 2005). In plant species closely related to *J. vulgaris*, PA biosyntheses was found to occur mainly in the root apex, the site of active root growth and protein synthesis, and side and tap roots have less biosynthetic capacities (Schaffner et al., 2003). PA concentrations in root tips

are on average lower than in other root parts, which is suprisingly given the important function of these parts for water and nutrient uptake and their vulnerability for herbivores and pathogens (Hol et al., 2003).

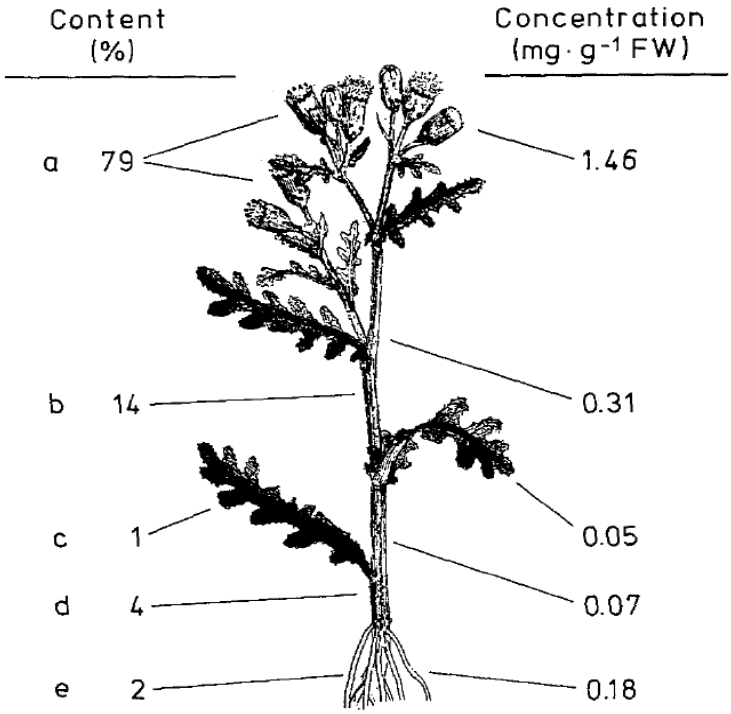

Figure 6: concentration and percentage of PAs in different plant tissues of *J. vulgaris* in full bloom, for a) flower heads, b) upper stems, c) leaves, d) lower stems, e) roots (from Hartmann et al., 1989).

1.4.1 Factors influencing the production and composition of PAs

As mentioned before, the exact PA content within plants is not only genetically determined, but also influenced by environmental factors. This relation will be discussed in more detail here and can be divided in two different reactions within the plant. One is a change in overall PA concentration and the second is the composition of individual PAs.

PA concentration

Total PA concentration in shoots and roots is influenced by both the soil moisture and nutrient availability. Kirk et al. (2010) found higher PA concentrations in sand with no nutrients compared to sand with nutrients. More nutrients did however also increase plant size, which indicates a diluting effect with increasing nutrient concentration: the same amount of PAs is divided over a larger biomass (Kirk et al., 2010; Hol et al., 2003; Schaffner et al., 2003). Root biomass seems to be less influenced by nutrient levels, although PA levels decrease, possibly due to a larger PA sink in the above-ground parts (Hol et al., 2003). The availability of more light positively influences the total PA production (Vrieling & Wijk, 1994).

After root damage, PA concentrations increase in the roots (maybe due to higher production rates per gram root, or due to new roots which have a higher production than the removed ones). Moderate root herbivory may thus increase PA production. After shoot herbivory, shoot PA concentration remains the same. PA concentrations do decrease however in the roots after shoot

herbivory, although no allocation of compounds occurs probably as the aboveground concentration did not alter (Hol et al., 2004).

PA composition

Soil moisture seems to be important for PA richness in the roots, with a higher richness for increasing moisture. This suggests that this richness is important in below-ground defense because pathogenic pressure will rise with increasing soil moisture (Kirk et al., 2010).

Soil-type and soil-borne microorganisms affect the composition of PAs both below and aboveground, but not the total PA concentration (Joosten et al., 2009). Kowalchuk et al. (2006), showed that plants with high levels of the PA jacobine had a lower fungal diversity in the rhizosphere. This might indicate that PA composition is influenced by microorganisms and vice versa (Joosten et al., 2009). However, there is little knowledge about the functions of each alkaloid, which makes it difficult to predict what exact relationships exists between PA composition and the rhizosphere. Changes in PA concentration of aboveground parts may attract specialist herbivores, while deterring generalists (Joosten et al., 2009), which could possibly lead to a change in herbivory and thereby again to a change in PA composition and concentrations.

Chapter 2: the effect of *J. vulgaris* on its surroundings

2.1 Effect on the vegetation

In the OVP, *J. vulgaris* is a relative new species and the effects it has on the surrounding vegetation are not known yet. By occupying large areas, influencing the grazing behaviour of large herbivores, competing for space and light and attracting or deterring animals and insects, it might prove to be an important factor in successional dynamics. In order to predict the overall effects of *J. vulgaris* on the area, it is necessary to initially predict the change in the vegetation which will then subsequently influence other species in the food chain (e.g. herbivores, voles, raptors). Because *J. vulgaris* itself is part of that vegetation, first the effects it has on its own growth performance will be discussed. The typical dominance pattern of *J. vulgaris* is caused by the plant itself and the mechanism causing this is important in predicting the effects on the landscape level, as effects can be transient. On the other hand, if the mechanism which inhibits the growth of *J. vulgaris* also induces an environmental change or system change, the effect might affect other organisms and might last even if *J. vulgaris* is no longer dominant.

2.1.1 Effect of *J. vulgaris* on itself

Several studies examined the development of *J. vulgaris* in natural areas and in experimental fields. The same pattern was found in all cases: in the first 3-4 years after its establishment, the abundance of *J. vulgaris* increased fast. After these few years of dominance, the abundance of *J. vulgaris* sharply declined again and individual plants became smaller (Bezemer et al., 2006 a & b; van de Voorde et al., 2011b). The reason for this hump-shaped abundance is, however, not exactly known and two non-mutually exclusive mechanisms are proposed in literature. The first is based on the observation that *J. vulgaris* grows poorly on soils where it was previously dominant (Bezemer et al., 2006a; van de Voorde et al., 2011b). This suggests that a negative feedback from the soil might be responsible for the temporal occurrence of *J. vulgaris* (van de Voorde et al., 2012). Molecular analysis of soil with a high dominance (and rapid decline after four years) and soils with less a dominant population of *J. vulgaris*, showed a significant difference in fungal communities between these populations. Fungal community composition was also related to aboveground biomass of *J. vulgaris* (Bezemer et al., 2006a). From this, Bezemer et al. (2006a) concluded that the decline in *J. vulgaris* dominance was due to soil fungal pathogens which would build up in the presence of *J. vulgaris*. If the presence of these pathogens is persistent in the soil, even in the absence of *J. vulgaris*, this could possibly explain the temporal pattern of plant abundance. Another study (Hol & Van Veen, 2002) suggest however, that it is not the build-up of pathogens, but rather adaptation of already present pathogens to the below-ground defense mechanisms of *J. vulgaris* (PAs). After a few years of successful suppression, pathogens would adapt and become harmful, which would also explain the decline in plant abundance.

The second proposed mechanism causing the negative effects on the growth of *J. vulgaris* is autotoxic allelopathy (van de Voorde et al., 2012). Van de Voorde et al. (2012) describe allelopathy as "the effect of one plant on another through the production of chemical compounds that are released into the environment". When released chemicals of a plant species inhibit growth of the same species, this is called autotoxic allelopathy. Extracts made from *J. vulgaris* tissue were shown to inhibit germination and root growth of other *J. vulgaris* plants (shoot extracts had a stronger effect than root extracts; Ahmed & Wardle, 1994). Van de Voorde et al. (2012) showed in an experimental setup, that the growth substrate, type of used plant extract and the extract concentration were

important for the strength of the effect. Extracts from *J. vulgaris* shoot tissue reduced germination and seedling growth. The autotoxic effects are dosage-dependent, with a stronger effect at higher concentrations. Addition of entire root pieces resulted in an altered root morphology of seedlings. Roots were shorter and thicker, which could alter nutrient uptake, seedling performance and fitness. The reduced germination and growth due to shoot extracts and root pieces could influence *J. vulgaris* establishment and population dynamics on a longer time-scale. Tissue extracts however are not likely to account for the allelopathic effects only, because the concentrations used in this experiment where much higher than under field conditions (van de Voorde et al., 2012). The morphological changes could also be caused by micro-organisms on or in the root fragments (van de Voorde et al., 2012).

Mazzoleni et al. (2015) propose conspecific DNA (self-DNA) to be the specific chemical compound responsible for the autotoxic allelopathy. These chemical fragments are released during breakdown of dead plant material and accumulate in the soil over time. Experiments where purified self-DNA or entire pieces of plant material were added, showed a concentration dependent and conspecific inhibition of root growth and seed germination (Mazzoleni et al., 2015). The long-lasting presence and accumulation of DNA in the soil could possibly explain the decrease of *J. vulgaris* density over time. More research is needed however to exclude other influential factors from this research.

Besides soil fungal characteristics and autotoxic effects, structure and openness of the surrounding vegetation are also important for the success of germination and seedling survival of *J. vulgaris.* After its establishment on bare patches, succession may reduce the availability of bare ground over time and decrease light availability. Both factors are needed for successful germination of *J. vulgaris* (van der Meijden & van der Waals-Kooi, 1979), which could also influence further establishment of *J. vulgaris* (van de Voorde et al., 2011b).

Box 3: the breakdown of PAs and the duration of their effect on soil microorganisms

PAs are known to influence microorganisms such as soil fungi or bacteria (Hol & van Veen, 2002), which on their turn are likely to influence the establishment and growth of *J. vulgaris* (Bezemer et al., 2006a). In the field, PAs can reach the soil microorganisms when they are excreted or leached into the soil during damage or death of *J. vulgaris.* The duration of the effect of PAs on the soil microorganism community could depend on the time PAs remain in the soil or in plant litter and whether these chemicals accumulate locally or will be flushed away. However, the breakdown of PAs under field circumstances has not been studied, although some studies exist on the decomposition of alkaloids in articifical circumstances (Candrien et al., 1984; Crews et al., 2009). For *Senecio alpinus* it was shown, under chemical fermentation and in closed bags, that the present alkaloids were not decomposed in dried hay. In wet silage alkaloids were lost to a great extend, although breakdown ceased at low concentrations (Candrien et al., 1984). Alkaloid decomposition of *J. vulgaris* in plastic bags kept in the sun, showed that the PA jacobine was almost completely disappeared after two weeks. All present alkaloids combined were decomposed in 10 weeks (Crews et al., 2009). These results indicate that PAs will be broken down under wet and warm field conditions, although the time needed for this is unknown. If PAs remain present in the soil for a long time, the effects of an altered soil microorganism community on the growth performance of *J. vulgaris* might remain in the soil as well (which would influence its possible future reestablishment in the same area).

2.1.2 Effect of *J. vulgaris* on the surrounding vegetation

Beside the effects *J. vulgaris* has on its own growth performance, it also influences the surrounding vegetation, although these effects seem to be species specific. On a larger scale, *J. vulgaris* could influence the vegetation composition by acting as a protection against large herbivores and thereby allowing otherwise vulnerable plant species to establish (described by the theory of associational resistance; Barbosa et al., 2009). If *J. vulgaris* really induces associational resistance, the vegetation reacts depending on the kind of species that are able to establish in its refuges. When woody species, and more specific thorny shrubs, are able to survive, than it is likely that wood-pasture dynamics will occur. If mostly grasses and forbs will establish, than the vegetation will change in a more general way, as is expected from a grazing-released vegetation (Putman et al., 1989).

Direct surroundings

The effect of *J. vulgaris* on surrounding pasture species is investigated in several studies (Ahmed & Wardle, 1994; Wardle et al., 1995; van de Voorde et al., 2011a). Van de Voorde et al. (2011a) looked at the effect of soil conditioned by *J. vulgaris* on 30 other pasture species, including legumes, grasses and other forbs. They found that soil conditioned by *J. vulgaris* had a neutral or positive effect on the growth of these species. In addition, they showed that with increasing years after first establishment of *J. vulgaris* (successional time), the effect via the soil on surrounding plant community shifted from no effect towards a positive effect. This means that species that are already present in the community and that grow well on soil conditioned by *J. vulgaris* become more abundant over time, or that species that cope well with this soil start to appear in the community. This was confirmed by a study done in New Zealand (Wardle et al., 1995), which showed that *J. vulgaris* had no overall inhibitory effects on the surrounding vegetation. Instead, growth stimulation was observed for some species in some plots (*L. perenne* was stimulated, while *T. repens* was inhibited).

Ahmed & Wardle (1994) looked at the effect of vegetative rosette root and leaf leachates of *J. vulgaris* on four co-occurring pasture legumes and *Lolium perenne*. Root leachates negatively affected germination, rate of germination and growth rate of pasture species. When leachates of different plant parts of flowering *J. vulgaris* were tested, germination rate and growth rate of pasture species were most strongly inhibited by the leaf leachates. All species responded similar, except *L. perenne* which was less sensitive. Testing the rate of germination and growth of the same pasture species using aqueous extracts or decomposing tissue of *J. vulgaris* at different life stages, showed that flowering *J. vulgaris* is more inhibitory than at the rosette stage (this difference in inhibitory effect between flowering plant parts and vegetative plant parts might be due to the difference in PA concentrations in leaves and flowers, which would be released in this experiment via leaching and accumulate in the soil). This flowering stage is when *J. vulgaris* is about to set seed, and when it is most important for *J. vulgaris* seeds to have a vegetation which is open and suitable for establishment. Decomposing tissue of above-ground material was the most inhibitory for the pasture legumes. This could explain how open sites are created where parent plants die, which favours *J. vulgaris* germination at these sites. Also, grasses (such as *L. perenne*) were less susceptible to allelopathic effects than legumes (such as clover; Ahmed & Wardle, 1994). The difference in PA content between different plant organs of *J. vulgaris* (Hol et al., 2003) could explain the differences in allelopathic effects between shoot and root extracts and between flowering and vegetative plants.

It appears that *J. vulgaris* has stimulating effects on pasture species when experiments are done with whole plants and communities in the absence of herbivores (Wardle et al., 1995; van de Voorde et al., 2011a). When only extracts of different tissues or decomposing materials are studied, inhibiting effects are observed (Wardle et al., 1994). This could mean that *J. vulgaris* stimulates co-occurring pasture species whenever they are outside of the rosette growth circle, while seeds underneath or right next to the rosette might be inhibited.

J. vulgaris could also affect plant growth indirectly by its effect on soil organisms such as fungi, bacteria and nematodes, which on their turn affect plant growth. By stimulating fungi specific to *J. vulgaris* roots and inhibiting generalist pathogenic soil fungi (Hol & Van Veen, 2002), other plant species may benefit from growing in soil surrounding *J. vulgaris* because their specific pathogens do not survive the high PA concentrations in the soil (van de Voorde et al., 2011a).

The theory of Associational resistance

In addition to a change in vegetation composition of its direct surroundings, it is possible that on a landscape level, *J. vulgaris* will lead to a shift in vegetation structure. Because *J.vulgaris* is unpalatable for large herbivores, it might act as an initiator of associational resistance. This is the phenomenon that individuals of one plant species may have a net positive effect on another species by reducing the extend of herbivory the other species experiences, instead of being a competitor against one another. The result is that palatable plants are much less grazed by large herbivores when unpalatable plants reach higher abundances. However, this mechanism is only active when large herbivores cannot discriminate between palatable and unpalatable species, or when they are physically hindered by the unpalatable species. Associational resistance is therefore more likely to occur among large bulk feeders, such as the true grazers cattle or horses, than with the more selective intermediate feeders such as red deer, the browsers such as roe deer, or small grazers such as geese (Olff et al., 1999).

The (temporary) local release of grazing pressure, could create sites of establishment for palatable species that otherwise would have been browsed by the large herbivores. Such vulnerable species can be saplings of trees or other woody species or tall herbs. These new possibilities for vulnerable species to establish could ultimately lead to a local shift in vegetation structure (vegetation mosaics); from a pasture to bushes, shrubs or woody species. Shifting mosaics in vegetation are driven by the alternation of facilitation (associational resistance) and competitive displacement between different successional plant species. Short unattractive species enable the establishment of taller unattractive species, which facilitate palatable trees. These trees will in time outshade or outcompete the species that facilitated their establishment, resulting in cyclic patch dynamics. In open grasslands with large herbivores, the recruitment of most trees is difficult since the seedlings are often eaten or damaged by browsing herbivores, or they suffer from competition for space and light by grasses. However, when the grassland is locally disturbed it becomes possible for herbivore-resistant herbaceous species (often unpalatable due to spines or toxic compounds) to locally invade the area. This in turn could provide an opportunity for other, less protected, woody species to invade and establish. Such “windows of opportunity” are necessary for further succession, and will occur mainly at lower herbivore densities, since they will otherwise remove the less attractive herbaceous plants before woody species can settle. Once present however, woody species may expand and invade also neighboring grassland patches. All the important indirect effects on vegetational succession operate

through the herbivore (figure 7). In grasslands with high grazing pressure, soil disturbance or dung deposition could enable the establishment or early successional and unpalatable species. These can act as seedling refuge against browsing and thereby enabling the establishment of a taller vegetation. The open grassland is maintained, windows of opportunity are created and the persistence of unpalatable species are all mediated by large herbivores. The ultimate shift in vegetation structure is mediated by the absence of herbivores. This makes their presence very important for the characteristic dynamics of such a system (Olff et al., 1999).

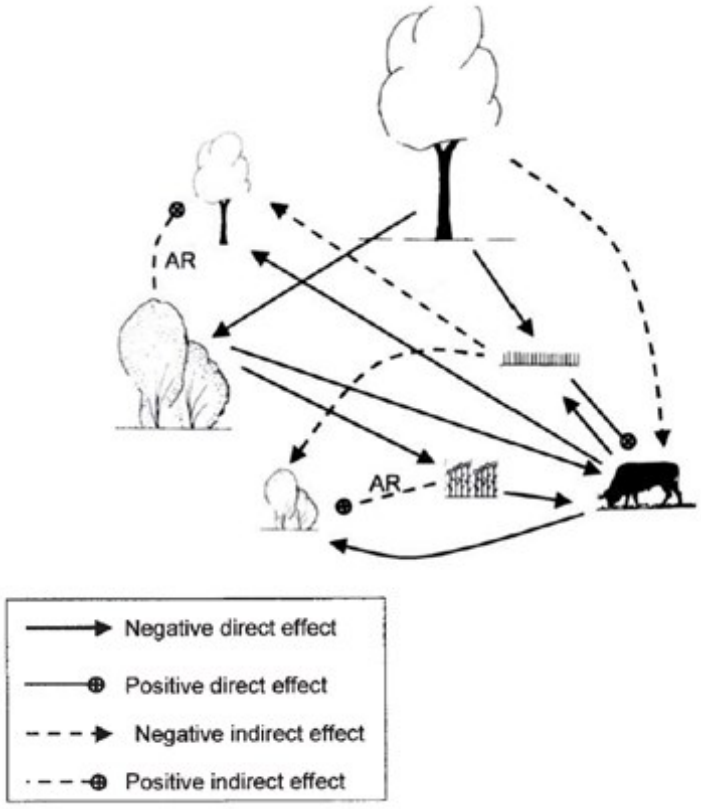

Figure 7: interaction web of functional plant types and large grazers in temperate hardwood floodplain woodlands, where large grazers mediate wood-pasture dynamics. Indirect interactions can operate through associational resistance (AR). Shown are trees, shrubs, forbs and grasses (adapted from Olff et al., 1999).

The theory of associational resistance is never tested to be true for *J. vulgaris*. Empirical evidence does exist however for *Gentiana lutea* and *Circium aucale* (resp. chemically and mechanically defended species), facilitating the survival of *Picea abies* saplings in grazed woody pastures in Switzerland (Smit et al., 2006). *G. lutea* provided better protection than *C. aucale,* and grazing pressure was significantly lower, but not absent, around these plants resulting in a higher tree-sapling survival. The survival of large saplings was higher than that of small saplings, hence small saplings were probably browsed by chance together with more tasty surrounding species (Smit et al., 2006). Also the toxic and thorny *Veratum lobelianum* and *Cirsium obvalatum* in Georgia protected other pasture species from grazing and facilitated a more diverse plant community (Callaway et al., 2000).

Some factors acting within associational resistance can influence the strength of the effect. The unpalatability or the nurse plant for example, affects the likelihood of associational resistance. A very toxic plant would give better protection to associated species because the repelling effect on

herbivores is stronger. Grazing pressure and selectivity of herbivores are also important. Smit et al. (2007) showed that the relationship between biotic stress and protection follows a hump-shaped curve: protection decreases with increasing biotic stress (such as grazing). This was shown for the effect of grazing intensity on the persistence of associational resistance for the thorny shrub *Rosa rubiginosa*. At low grazing pressure, this species is able to protect tree saplings and thereby increasing their survival and decreasing sapling browsing. At high grazing pressure, sapling survival was not increased, although they were less browsed. The nurse shrubs themselves however, were also more damaged at high pressure, indicating they partly have lost their protective role (Smit et al., 2007). Selectivity of cattle and horses decreases at higher grazing pressure. As herbivore numbers increase the availability of the preferred species per capita becomes less, which leads to the consumption of the less preferred species (Cornelissen & Vulink, 2015). Density of the nurse plant and feeding strategy of herbivores can also affect the strength of associational resistance. When nurse plant density is too low, large herbivores will not avoid the area but graze or browse in between the plants of *J. vulgaris*. In addition, large bulk feeding grazers might avoid the area with unpalatable plants, whereas small grazers, intermediate feeders and browsers with their smaller mouths, might forage in between unpalatable species. Bakker et al. (2004) showed that in grasslands with extensive grazing by livestock, grazing by rabbits could counteract the effect of associational resistance. Rabbits are small selective feeders, which can browse in between and underneath unpalatable plants and thereby reduce associated effects.

Development wood-pasture landscapes in the Oostvaardersplassen

When the theory of associational resistance applies to *J. vulgaris* in the OVP, this might in time alter the grasslands and create a wood-pasture landscape. A key-process for the development of a varied wood-pasture landscape is the establishment of woody species: successful arrival and germination of seeds, and sapling establishment. Factors known to affect sapling survival are browsing and trampling by large herbivores, light competition with herbaceous plants and soil properties such as nutrients, moisture and limited oxygenation (Smit et al., 2014). A few studies (Cornelissen et al., 2014 a & b; Smit et al., 2014) looked at the applicability of this hypothesis in the OVP.

Seedling and sapling survival in the OVP was found to be almost zero for all species where herbivores have full access. This is because there are no natural grazing refuges and a high herbivore density due to the productivity of the system. Although there are differences in roughs and lawns in summer, these disappear during the winter when lawns are depleted. The selectivity of herbivores for their preferred food decreased when food becomes limited, showing that at the current herbivore densities more robust protective structures are necessary for the successful establishment of woody species. Where herbivores have limited access the establishment is relatively successful and only within exclosures establishment was indeed successful (Smit et al., 2014). Smit et al. (2014) showed that sapling survival was higher in lawns than in roughs, in the absence of herbivores. This means that intense grazing could indirect have a positive influence on sapling survival, as this is what creates the lawns, but only when followed by a period of low herbivore densities during temporal absence (Cornelissen et al., 2014a).

Effect of grazing on vegetation structure

Grazing influences the physical structure of the vegetation, selecting for prostrate growth for ground flora and often removing or reducing the shrub layer up to 1.5 to 2 m. Small mammals and insects

depend on the specific structure of the vegetation for food, refuge and protection. Changes in vegetative species composition, productivity and physical structure are therefore likely to have 'knock-on' effects on other communities such as small mammals and ground invertebrates (Putman et al., 1989). Putman et al. (1989) looked at the relation between vegetation structure and presence and diversity of small mammals and ground invertebrates in grazed versus ungrazed forest plots. They showed that in the deer grazed areas the herb vegetation favored mostly unpalatable and a range of light-demanding species, maintaining open conditions. In the ungrazed areas saplings established and the vegetation transformed into a young forest. After 25 years, the species abundances differed clearly, although differences in species composition were limited.

Cornelissen et al. (2014b) showed that the herbivore assemblage of cattle, horses and red deer in the Oostvaardersplassen transformed a mosaic vegetation of tall herbs, reed, shrubs and trees into a grassland dominated vegetation as the population numbers of large herbivores increased over time.

2.2 Effect of *J. vulgaris* on large herbivore population size and grazing behaviour

Although the effects of *J. vulgaris* on the large herbivores in the OVP are not known, the behaviour of large herbivores in the presence of unpalatable plant species has been studied in other areas (Bee et al., 2009; Callaway et al., 2000; Graff et al., 2007; Smit et al., 2006). Cattle (Callaway et al., 2000; Smit et al., 2006), sheep (Graff et al., 2007) and red deer (Bee et al., 2009) all reacted according to the theory of associational resistance: palatable woody species were less browsed in the direct neighbourhood of unpalatable species. This effect was stronger when the relative density and amount of unpalatable plants where higher, and the effect was less with increasing herbivore density. The changes in herbivore preference was also shown by Owen-Smith (1994) for kudus in South-Africa. Unpalatable evergreen trees were only consumed during the dry summer months when food was scarce, but remained untouched during the rainy season when food was abundant.

When the effects of unpalatable plants and herbivore density also apply to the large herbivores in the OVP, it can be expected that under current circumstances there will be no obvious direct effects of *J. vulgaris* on the populations of red deer, Konik horses or cattle. The current *J. vulgaris* populations (pilot study by Ryane, 2014, unpublished data) are small and only cover small patches within the grasslands, and during the growing season the productivity of the area is very high with sufficient alternative food available. Only if *J. vulgaris* increases in density and abundance across the OVP, it might decrease the relative foraging area available to large herbivores.

A pilot study at the reaction of large herbivores at the presence of *J. vulgaris* in the OVP was performed by Ryane (2014, unpublished data). Significant differences were only found for red deer numbers between plots with higher and plots with lower *J. vulgaris* densities. Other large herbivores were absent (cattle) or almost absent (horses) in both grasslands. The growth phase of *J. vulgaris* (vegetative or early flowering) had no significant effect on the presence of the large herbivores. This would be in accordance with the observed effects of relative densities of both unpalatable plants and herbivores as described above, which makes it likely that these observations will change if *J. vulgaris* numbers and density increase.

When *J. vulgaris* would become more abundant and dense, this might lead to decreasing numbers of large herbivores by reduction of suitable forage area and related reduction of food availablity (reduced carrying capacity of the whole area). This might be especially true for cattle and horses, since these bulk feederes cannot discriminate between palatable and unpalatable species and therefore will avoid areas with high densities of *J. vulgaris*. Because deer can feed more selective, their forage area will only decrease at higher *J. vulgaris* densities. Geese are not considered as large herbivores, but as they are very abundant in the OVP their grazing can be substantial and influence the vegetation structure (6-9 geese equal the effect of grazing of one large herbivore). Their very selective feeding strategy will enable them to feed in between *J. vulgaris*, which could diminish the effect of associational resistance if they also feed on tree seedlings (geese feed on grasses and herbs, and might therefore feed on very young tree seedlings, but not on older and more woody seedlings).

2.3 Effect of *J.vulgaris* on other fauna

2.3.1 Direct effects

Direct effects of *J. vulgaris* are mostly those of an altered vegetation structure. In open grasslands *J. vulgaris* is a relative tall plant, and in that sense it is a new component to the local landscape, resulting on itself in a more complex and higher vegetation. Also altered grazing pressure results in a change in vegetation structure. Vegetational complexity in itself is often claimed to affect the number of potential niches available for animals and thus diversity. Changes in vegetation structure may alter the nature and availability of food and cover for the dependent fauna (Putman et al., 1989). As a part of this dependent fauna, macrofaunal diversity and abundances were shown to be influenced by *J. vulgaris* (Wardle et al., 1995). Certain species preferred the microclimatic conditions underneath the rosette leaves (such as predatory harvestmen), whereas other species preferred a more open near-ground vegetation and where thus less abundant near rosettes (such as predatory wolfspiders; Wardle et al., 1995). The presence of *J. vulgaris* could also influence vole numbers, as these animals are known to benefit from a divers and moderate vegetation height (Beemster & Vulink, 2013). In the open grasslands of the OVP, *J. vulgaris* could provide some protection if densities are high enough to act as coverage.

The population density of the specialistic cinnabor moth (*T. jacobaeae*) is expected to follow *J. vulgaris* density, as this is its major food source. When *J. vulgaris* decreases in abundance or size, *T. jacobaeae* numbers decrease as well and vice versa (Dempster, 1971). *T. jacobaeae* is a very common species in the Netherlands (de vlinder stichting & Werkgroep vlinder faunatistiek, 2014), and is therefore likely to increase in numbers in the OVP together with *J. vulgaris*.

Most effects, however, can be expected to be indirect via a change in grazing pressure and the change in vegetation structure and composition, or trough a change in trampling effects influencing soil density.

2.3.2 Indirect effects

As mentioned before, most indirect effects operate via large herbivores. Their presence or absence alters vegetation structure, which is very important for many other animal species ranging from rodents to insects to birds.

Effect of grazing on small mammals

Small mammals are important in grasslands because of their top-down effects on plant and arthropod communities and bottom-up effects on predators (Torre et al., 2007). They can also spread seeds, which could be beneficial for the maintenance of a divers vegetation and outweigh the negative effect of seed predation (Olff et al., 1999). Strong effects of grazing on the abundance and species richness of small mammals were found in several experiments (Beemster & Vulink, 2013; Smit et al., 2005; Torre et al., 2007). A study in Kenya showed that plots without ungulates supported twice as many small mammals compared to plots with ungulates (Keesing, 1998), and Putman et al. (1989) showed that in structural more complex ungrazed plots, 4 small mammal species were found that did not occur in the grazed plots. A further two mammal species occurred in much higher densities in the ungrazed than in the grazed plots. Torre et al. (2007) showed that plots with no grazers had a taller vegetation and the soil was less compact. Grazing had however no effect on the quality of the grassland vegetation for small mammals. The abundance of small mammals was strongly positive related to the increase in vegetation height and volume and the decreased soil density, caused by the absence of grazing cattle. Possibly due to increased food abundance and availability of burrow systems and reduced predation risk (Putman et al., 1989; Keesing, 1998; Torre et al., 2007).

Beemster & Vulink (2013) looked at the effect of grazing on densities of the common vole (*Microtus arvalis)* in Lauwersmeer and the OVP. Voles are restricted to areas with moderate reed height (between ca. 0,5 and 1,5 m) and their diet consists mainly of green parts monocotyledons, and seeds of monocotyledons and dicotyledons. Common voles live in burrows in the upper layer of soil and feed above ground. When densities of ungulates are high, their trampling could destroy burrows and compact the soil. In year-round grazed areas, the risk of trampling is probably higher because of the greater effect under wet conditions in winter. If forced to live above-ground, voles live in nests of grass in the vegetation and might be vulnerable to trampling (Beemster & Vulink, 2013). Also winter duration and temperatures and food availability determine to a large extend vole numbers, which can fluctuate considerably over the years (with a characteristic 3-4 year cycle in density; Hansen et al., 1999; Huitu et al., 2003).

If large herbivores in the OVP will avoid *J. vulgaris*, the expected change in vegetation structure is likely to result in a higher abundance and diversity of small mammals such as voles. Since animals often have a greater dispersal ability than flora, it is expected that fauna composition will change faster than flora composition (Putman et al., 1989). If *J. vulgaris* is only avoided by Heck cattle and horses, but not by red deer or geese, the change in vegetation structure and the expected increase in faunal diversity and abundance caused by this will, might be less (but not absent).

Effect of vole density and vegetation structure on predator density

If vole numbers increase due to a more complex and higher vegetation, also predators are likely to increase in numbers. This effect was looked at by Beemster & Vulink (2013) in the OVP and in Lauwersmeer. In OVP the levels of hen harrier and kestrel showed a numerical response to vole density, and decreased to very low levels when the area became short grazed and ungulate densities were high (Beemster & Vulink, 2013). Maximum raptor densities were found in sub-maximum prey densities in areas with a moderate vegetation height. Intensive grazing leads to a short and open vegetation, which makes voles more vulnerable to predators. Relative high numbers of predators can

therefore be expected in short grazed areas compared to the same amount of voles in a more dense and higher vegetation. However, a more dense vegetation will attrackt more voles to actually live there, so an altering grazing regime would sustain the highest vole and predator numbers by creating a more dynamic vegetation. In addition to vegetation structure, also soil charecteristics could influence predator numbers. If voles are forced to live above-ground (due to a higher water level or compact soil), they are more vulnerable to predation, which could influence raptor density (Beemster & Vulink, 2013).

But also foxes (*Vulpes vulpes)*, herons (*Botaurus stellaris, Egretta alba* and *Aredea cinerea)* and mustelids (*Mustela nivalis* and *Mustela ermine)* can profit from common voles. When stocking rates are high, predator densities will be lower (due to a shorter vegetation and less voles because of that; Beemster & Vulink, 2013).

Effect on small invertebrate species diversity

Like small mammals, also small invertebrate species diversity and density are positively correlated with a more complex vegetation structure in ungrazed areas, as compared to short-grazed areas (Bugalho et al., 2011; Putman et al., 1989).

J. vulgaris influences the activity of macrofauna. Saprophytic microarthropods were found to be reduced in the close surroundings of flowering *J. vulgaris* plants (Wardle et al., 1995). Wardle et al. (1995) attributed this to a reduced microbial biomass in soil where *J. vulgaris* grows, which could affect the nutrient cycling. An altered nutrient availability in turn could affect microarthropods, although it is unclear what the ecological consequences are (Wardle et al., 1995).

Overall, little is known on species specific relations between insect diversity and *J. vulgaris*, although a clear difference was shown for generalist and specialist invertebrate herbivores. Generalist insect herbivores are negatively influenced by PAs and specialist herbivores (such as *L. jacobeaea*) are not (Wei et al., 2015). In addition, it appears that insects prefer bigger, and presumably healthier plants. Also flower quality seems to be important, as plants with a higher nitrogen level had more damage by flower herbivory (Bezemer et al., 2006a). This is in accordance with a study at the development of *J. vulgaris* at the Veluwe (Netherlands), which showed that insect abundance was influenced by the size of the *J. vulgaris* plants. On fields where *J. vulgaris* had established a few years earlier and were now declining, the plants had become smaller and carried less insects (Bezemer et al., 2006b).

Although never examined for *J. vulgaris* specific, a prediction regarding insect diversity in the presence of *J. vulgaris* can be made using the vegetation structure as an indirect factor. A more complex and higher vegetation (as is the result of less intensive grazing) positively influences phytophagus (Kruess & Tscharntke, 2002a) and non-herbivory insect diversity and abundance (Kruess & Tscharntke, 2002b). The local absence of large herbivores and the resulting higher vegetation due to the presence of *J. vulgaris*, could therefore increase overall insect abundance and diversity.

Chapter 3: knowledge gaps and future research

Because of the problems with *J. vulgaris* on agricultural pastures and the negative effects it can have on livestock, *J. vulgaris* is often regarded as a pest. For the OVP however, the goal is to sustain a natural environment, with as little as possible human intervention. The presence of *J. vulgaris* is therefore not seen as a problem persé, rather a new phenomenon of which the effects on the area and its inhabitants are largely unknown. According to the theory of associational resistance (Olff et al., 1999) *J. vulgaris* could be a key player in the (re)establishment of a more diverse and complex vegetation, with positive effects for small fauna and invertebrates. At the same time, since Heck cattle, red deer and Konik horses already have reached carrying capacity of the area, the invasion of a toxic species could decrease their available forage area and thus the carrying capacity of the area, leading to a decrease in large herbivore numbers. *J. vulgaris* could therefore indirectly enhance the establishment of for example woody species through a decrease in large herbivore numbers by decreasing the carrying capacity. It is also possible that, because of food shortage at carrying capacity, the large herbivores will be forced to eat *J. vulgaris* despite its toxic compounds, also leading to decrease in large herbivore numbers.

Another theory that might be interesting in the predicted system effects of the presence of *J. vulgaris* on the OVP, is the theory of "Intermediate disturbance" (Connell, 1978). This theory states that species diversity follows a hump-shaped pattern in relation to disturbance (figure 8). A forest for example, will reach equilibrium if no disturbance is present, resulting in a relative low species diversity with climax vegetation. A high degree or frequency of disturbance on the other hand, also results in an ecosystem with relative low species diversity. Only early successional species or species which are able to cope with disturbance very well will be present. At an intermediate rate or intensity of disturbance, species diversity will be highest because species of different successional stages are able to survive and conditions change fast enough to prevent the system of reaching a climax vegetation. In the OVP, grazing intensity is very high and the grassland vegetation is stable. One could hypothesise that at this moment, the area is at a high rate of disturbance, enabling only those species that can cope with frequent grazing and soil disturbance. If the presence of *J. vulgaris* indeed alters the grazing behaviour and forage area of the large herbivores this could be seen as a shift in disturbance intensity. In other words, the presence of *J. vulgaris* could possibly shift the system from the left side of the humped back curve to the right. If this is true, it can be predicted that not only vegetation structure will alter due to a lower grazing intensity, but that also species richness will increase. Whereas the theory of associational resistance is based on a wooden-pasture landscape, the theory of intermediate disturbance applies to more general systems and does not need the establishment of tree or shrub seedlings persé (although this would also contribute to a higher local species diversity). *J. vulgaris* could possibly act as a refuge for heavy disturbance (grazing) and thereby initiating a more dynamic and diverse system. It would then be interesting to see, whether or not these effects will last when *J. vulgaris* declines again (due to its autotoxicity). Or if the new established vegetation is too vulnerable to grazing on its own and will shift back again to the heavy disturbance and lower diversity situation.

In order to accurately predict future developments and the ecosystem effects of *J. vulgaris* in the OVP, some questions have to be answered. First a short overview will be given of current knowledge gaps about the effects of *J. vulgaris* in literature so far. Second, the most relevant research questions regarding the OVP will be discussed in more detail.

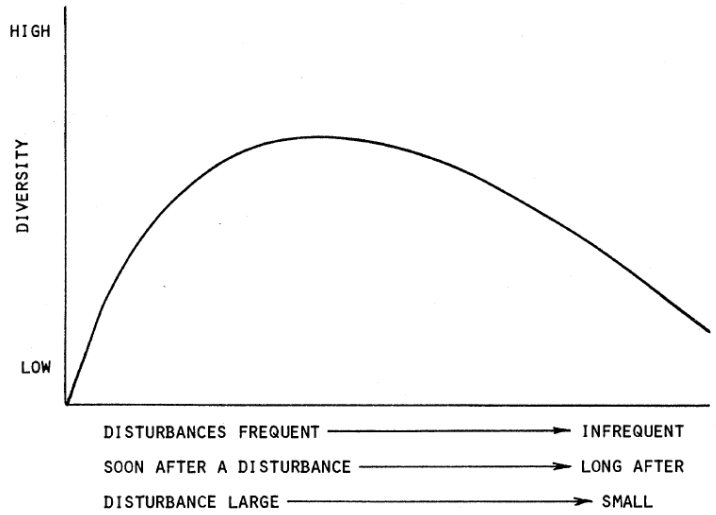

Figure 8: the "intermediate disturbance hypothesis". Under frequent or severe disturbance, only fast growing species will survive which can cope with this level of disturbance, and species diversity will be low. With less frequent or less severe disturbance, species with other survival strategies are able to survive as well, hence diversity increases (from Connell, 1978).

3.1 Knowledge gaps

3.1.1 Vegetation

- *J. vulgaris* shows a boom-burst type of population dynamics, with a sharp decline after 4 years (Bezemer et al., 2006b). Although a growing amount of literature discusses possible mechanisms of this phenomenon, no literature exists on the spatial population dynamics over time. Growth experiments inoculated with soil of former *J. vulgaris* dominance showed reduced growth of new *J. vulgaris* individuals (Bezemer et al., 2006b) indicating that the soil itself plays an important role in the population dynamics. But how does the *J. vulgaris* population spatially behave? Will it move as a wave over the entire area, does it spread in wider circles?
- Does *J. vulgaris* establish and grow again in the same place after a few years of absence? The seeds are known to remain viable for several years in the soil, being able to germinate again when brought to the surface. It is unknown however, how long the autotoxic effects will last. If the autotoxic effect is primarily caused by self-DNA, as Mazzoleni et al. (2015) proposed, or by other allelophatic and inhibiting compounds, the autotoxicity will only last while *J. vulgaris* is still present. Because DNA is water soluble, it will flush away after *J. vulgaris* disappears and broken down by microorganisms. If the autotoxic effect is primarily caused by soil fungi, the time span for *J. vulgaris* to re-establish in the same area depends on the persistence and longevity of its fungal pathogens. Both the exact mechanism of the autotoxic effects and the active fungi species are unknown, which makes it difficult to make a prediction on the effect over time. So far, no field data exists on this subject.
- Leaching and breakdown of PAs from fresh plant material has not been studied under field conditions. In airtight bags with chemical fermentation (Candrien et al., 1984) it was shown that most of the present alkaloids of wet silage are broken down, whereas dried plant

material showed no decay of alkaloids. Wet silage in airtight bags kept in de sun (Crews et al., 2009) showed an almost complete alkaloid degredation within the first two weeks. Whether PAs leache into the soil and if so, how long these alkaloids remain intact is important information for predicting the effects of *J. vulgaris* on its own performance and on the performance of other pasture species (since PAs are known to affect soil fungi and bacteria, which in their turn can affect plant growth). Breakdown of PAs under field conditions is possibly slower and less complete than the experiments using artificial fermentation or higher temperatures during the process due to the plastic bags. If the alkaloids remain in the plant material and do not leache out or decompose, their concentration in the soil will be much less than when the alkaloids do leache into the soil. And when alkaloids decompose relatively fast their effect will last shorter, compared to a slow breakdown.

- Although some studies have looked at the effect of *J. vulgaris* on its surrounding vegetation, no study looked at the development of the vegetation in the field over time. Ahmed & Wardle (1994) tested the effect of aqueous, soil and tissue leachates and found differing results per pasture species, plant part used to make the extracts and growth phase of *J. vulgaris*. Wardle et al. (1995) did perform a field experiment but only studied one annual lifecycle of *J. vulgaris*. Effects were different per pasture species, and no prediction can be made on the effect on perennial *J. vulgaris* plants or for successional processes. Van de Voorde et al. (2011b) performed a greenhouse experiment, using the effects of pasture species and *J. vulgaris* on each other via the soil. They found an overall positive effect of *J. vulgaris* on other pasture species, with again species specific differences. However, since only the soil was used to look at effects of species on each other, effects of physical plant material on the performance of these species was not looked at. The study of Ahmed & Wardle (1994) indicates that also physical factors could prove to be important in the overall effect of *J. vulgaris* on surrounding species. One pilot study was done to measure changes in vegetation structure in the OVP in 2014 (by Ryane, unpublished data), but the *J. vulgaris* density was too low at that point to result in significant differences in vegetation structure and height. This might change if *J. vulgaris* densities increase. So far however, no field studies are done to measure the effect of the physical presence of *J. vulgaris* on surrounding plant species over a longer time scale.

3.1.2 Large herbivores and geese

- Little is known about the actual selectivity of herbivores, although this is an important determinant of the presence of associational resistance (Olff et al., 1999). Different large herbivores have different feeding strategies. Hofmann et al. (1989) describes differences between grazers (cattle, horses), intermediate feeders (red deer) and browsers (roe deer). Within these groups, ruminants (cattle, red deer and roe deer) are better able to cope with toxic compounds in food than hindgut fermenters (horses; Hofmann, 1989). Both of these factors will influence their behaviour in the presence of unpalatable or toxic plants. The theory of associational resistance would apply mostly to grazers (Olff et al., 1999) because they would avoid the entire area with high densities of unpalatable plants due to a lack of selectivity and the special sensitivity of horses to toxins. Intermediate feeders and browsers might be less influenced by the presence of unpalatable and toxic plants, because they can feed in between or even eat these plants after all. This information is crucial in predicting the effect of *J. vulgaris* on the landscape level: to what extend will grazing pressure decrease and

associational resistance occur, leading to wood-pasture dynamics? In addition, avoidance of an entire area might lead to a decreased carrying capacity resulting in lower herbivore numbers, whereas selective feeders would be less affected by this. Therefore *J. vulgaris* presence can selectively affect the forage availability for different large herbivores influencing their ratio's and abundances. No literature exists however on the behaviour of large herbivores in the presence of *J. vulgaris*.

- If associational resistance indeed occurs, does this effect last during winter when food for large herbivores is scarce and standing plant material dies? In other words, will formerly protected tree seedlings be eaten or trampled after all, when standing *J. vulgaris* plants die?
- The role of geese in associational resistance in unknown. Geese are grazers, but have considerably smaller beaks compared to large grazers such as cattle and horses. This enables geese to graze in between plants in contrast to the large bulk feeding cattle and horses (although they feed mostly on grasses and herbs and might therefore avoid larger seedlings). Bakker et al. (2004) showed that the protective role of unpalatable plants depends on herbivore size. In this study, rabbits reduced the protective effect of nurse plants because they could feed underneath and in between for vulnerable tree seedlings. The same might be true for geese, although this was never looked at. In addition, it was shown by Wink et al. (1993) that geese can tolerate alkaloids reasonably well, but do they also feed on *J. vulgaris*? Or is this a less preferred species which is avoided?

3.1.3 PA composition and microorganisms

The relation between (pathogenic) microorganisms and PA production and composition is largely unknown. The effect of PAs on belowground microorganisms is thought to be mostly inhibiting from *in vitro* experiments (Hol & van Veen, 2002; Hol et al., 2003; Singh et al., 2002), although results differ for specific PAs. The PA jacobine might be of special interest (Hol et al., 2003; Hol et al., 2004) as plants with high jacobine levels showed stronger growth suppression on microorganisms in the rhizosphere of *J. vulgaris*, than plants with lower levels of this PA (Kowalchuk et al., 2006). However, the effect of pathogens, both below and aboveground, on the production and composition of PAs is rather unclear. Damage of roots or shoots was shown to increase some PAs in the roots of *J. vulgaris* (Hol et al., 2004), and PA concentration and composition were shown to be environment and genotype dependent (Hol et al., 2003; Hol et al., 2004; Joosten et al., 2009). Aboveground rust infection in *Senecio vulgaris* showed no change in PA composition or concentration, but rather PA allocation to the shoots (Tinney et al., 1998). Aboveground herbivory was found to be related to belowground fungal community (Bezemer et al., 2006a) and might be caused by a change in PA concentration in the shoots by the fungi (Hol et al., 2003; Joosten et al., 2009). Although results might be dependent of the type of damage (artificial, above or belowground), results do suggest an adaptable mechanism for specific PAs in reaction to external changes or plant damage. This mechanism is interesting because the community of belowground microorganisms might influence PA composition, which in turn affects the aboveground insect community (Bezemer et al., 2006a) or vice versa. This way, aboveground pathogens might indirect influence the belowground microorganism community which could also have an effect on neighbouring plant species. Most studies so far on this subject were performed *in vitro* (Joosten & van Veen, 2011). The effect of below and aboveground (pathogenic) microorganisms and herbivorous insects *in vitro* and *in vivo* are needed to clarify their effect on PA production, composition and allocation.

3.2 Research suggestions concerning *J. vulgaris* in the Oostvaardersplassen

Although all of the above described knowledge gaps can be interesting to have a closer look at, and although many more related questions can be thought of, it is not necessary to know all of the above to answer the original research question of this literature study: what is the effect of *J. vulgaris* on an ecosystem level in the Oostvaardersplassen? Experiments on the exact mechanism on autotoxicity for example, can shed light on the mechanism of many similar patterns of plant dominance in other systems and might be able to predict the spread and occurrence of *J. vulgaris* in the OVP. However, empirical data can also answer this last question. Empirical data on the effect of *J. vulgaris* on the area use of large herbivores and surrounding vegetation do not only contribute to answer the research question of Staatsbosbeheer, but could also be used to further look at the theory of associational resistance. Therefore, the former described knowledge gaps will be translated into research questions primarily of interest for SBB (a bulletpoint overview of the proposed measurements is included in Appendix 1). These data can possibly be used to answer broader scientific questions as well, such as gaining more insight on the theory of associational resistance (AR) or the intermediate disturbance hypothesis (IDH). In figure 9, all the major interactions of *J. vulgaris* with its environment are summarized. Topics of possible future research, which will be briefly discussed next, are in the blue boxes.

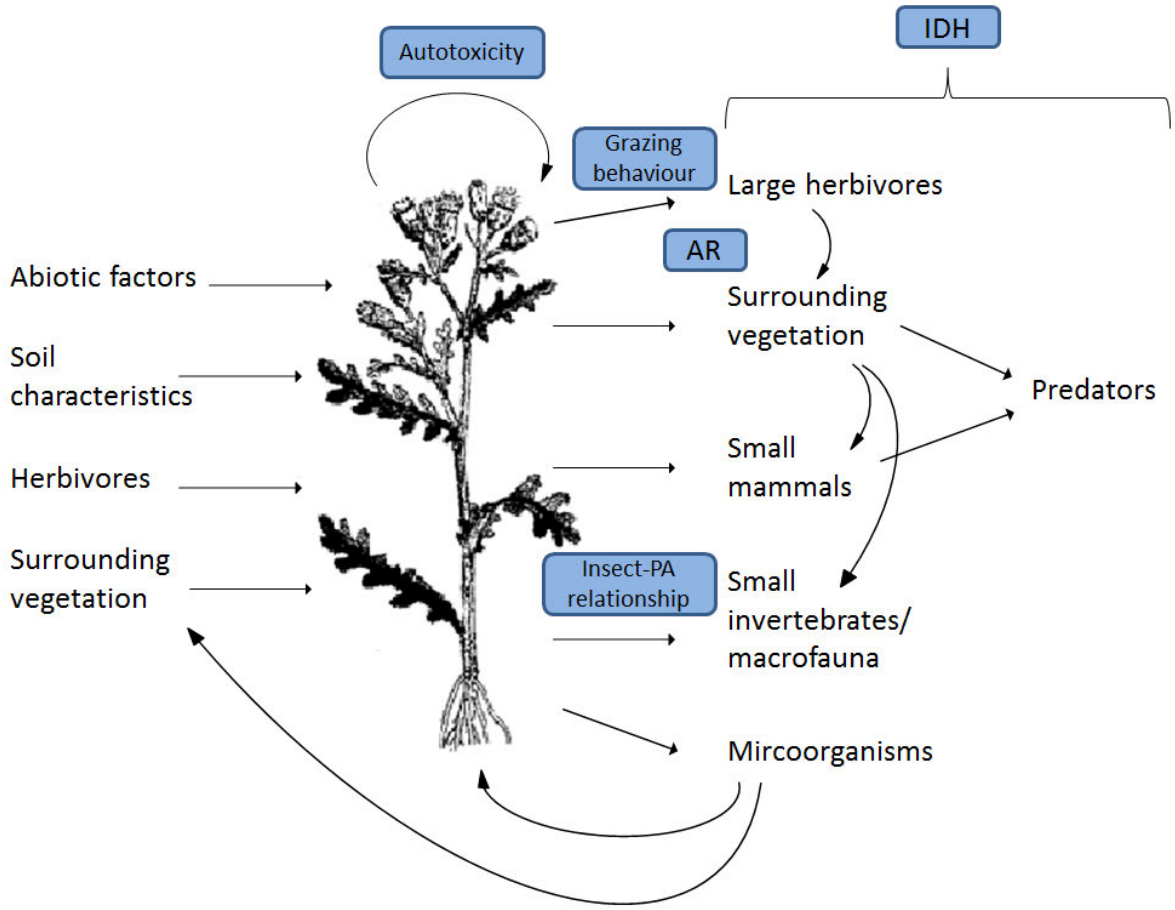

Figure 9: an overview of the interactions of *J. vulgaris* with its surroundings as descriped in the former chapters. Arrows indicate an effect of one factor on another and described topics for future research are in the blue boxes. AR= the theory of associational resistance, IDH= the intermediate disturbance hypothesis.

3.2.1 Monitoring of vegetation and *J. vulgaris* populations

Effect on itself (autotoxicity)

In order to answer questions on the establishment and spatial development of *J. vulgaris* populations in the OVP, a long-term monitoring program is needed for at least 10 years. After all, local populations show a life cycle of about eight to ten years and the reestablishment in the same area after disappearance is of interest. It is difficult to make an estimation of the time needed to make a reliable statement on whether or not *J. vulgaris* can return in the same area. Monitoring for years is very cost inefficient, but vegetation cover could be used to predict the possible return since *J. vulgaris* is known to only germinate in open and disturbed sites. If it is found that after a few years of *J. vulgaris* disappearance, vegetation cover is dense and no bare patches are visible, the change of return is minimal.

First of all, the current population should be measured to know exactly where is grows and to be able to follow its distribution through the area over the years. This could be done each year during the flowering season (Juli-August, when *J. vulgaris* is best recognisable) using GPS techniques and GIS to produce yearly distribution maps. In addition to spatial development of the *J. vulgaris* population, also its local development is important to predict or explain possible effects on its surroundings. Density (number of plants per m^2), coverage (percentage of the plot covered) and height should be measured each year. If autotoxicity occurs, plants should increase in density in the first few years after establishment, and decline in size and density later on.

After a first inventory of the current location and density of *J. vulgaris* population, four distinct research areas could be defined: no *J. vulgaris* present, low density of *J. vulgaris* (present but not dominant) and high density of *J. vulgaris* (dominant), and when possible where it has previously grown but has now disappeared. Within each area, randomized permanent quadrats (PQs) of 2x2 m can be defined, for the yearly vegetation recording and comparison of density, abundance and height of *J. vulgaris* between following years. The OVP is subdivided in parcels, which could be used to define boundaries of the *J. vulgaris* density dependent areas. Numbers of PQs depend on the size of the different areas.

Surrounding vegetation and Intermediate disturbance hypothesis

Development of the surrounding vegetation can be followed by yearly and complete vegetation recording in the PQs defined to study the development of *J. vulgaris*. If *J. vulgaris* has a direct effect on other plant species, or if it facilitates the growth and establishment of woody species, this should become clear with yearly monitoring of the diversity (number of species and the Shannon-Wiener index), coverage, density and height of the vegetation directly surrounding *J. vulgaris*. The first year will form the “base-line”, with following years showing the community development.

Associational resistance

The establishment and survival of shrub and tree seedlings is an important component of the theory of associational resistance. Special attention should therefore be given to emerged shrub and tree seedlings at the end of the growing season. If saplings have established, it could indicate that this mechanism is indeed applicable to the OVP. If these seedlings are trampled or eaten during winter, there will be no lasting effect on the vegetation composition. The number and species of emerged

seedlings should be recorded in the PQ's. If *J.vulgaris* does provide enough refuge, seedlings will be present during the vegetation recording in summer. If the seedlings are not eaten during winter and spring by the large herbivores, seedling numbers should remain more or less constant or increase over the years. However, if grazing pressure remains too high in areas with high *J. vulgaris* density, seedling survival will be minimal, as can be seen elsewhere in the OVP.

Collected data about plant diversity could also be tested for the theory of intermediate disturbance. Both the means of disturbance (*J. vulgaris* density and height resulting in reduced grazing pressure), and plant diversity are needed for this, which will be measured already for determining the pasture developmental effects of *J. vulgaris*.

3.2.2 Determining the effect of *J. vulgaris* on forage area usage and forage selectivity by large herbivores and geese

To learn more about a possible effect of *J. vulgaris* on the area use of large herbivores and geese, their presence and abundance should be determined in areas of varying *J. vulgaris* density. The same plots could be used as for the vegetation monitoring. Because *J. vulgaris* allocates more alkaloids in its flowers, herbivores might react differently to its presence during the flowering season (July-September) compared to the non-flowering season (May-June). Therefore, the presence and abundance of Heck cattle, Konik horses, red deer and geese should be counted in both seasons. Since this is not likely to change over the years, measurements in two years should be sufficient and can be done on every "vegetation recording day".

Forage selectivity of each herbivore species is more difficult to determine. However, exclosures of different heights could be made in areas with a high and lower density of *J. vulgaris*, to exclude cattle and horses, and other exclosures to exclude deer. Damage to *J. vulgaris* within these exclosures could be indicative of herbivore selectivity. If in the exclosures for cattle and horse sings of grazing are found, this can be attributed to smaller herbivores which can enter the plots such as red deer. This would confirm the expectation that intermediate feeders forage in between unpalatable plants. If signs of grazing are only found in exclosures with a low density of *J. vulgaris*, it could indicate that selectivity of intermediate feeders is dependent on the density of unpalatable plants. Outside of the exclosures, field evidence such as soil disturbance or dung deposition could be used as indicators of cattle and horse presence (Cingolani et al., 2005) in the PQs. Together with their foraging strategy (browser, intermediate or selective feeder) and *J. vulgaris* density, an estimation could be made on how much they feed in this area. Assuming the theory of associational resistance is true. The recording of dung deposition in PQs can be done together with vegetation recording. Vegetation damage and dung deposition in exclosures could be done twice: early and later in the flowering season. To have a larger statistical power, this could be done in two years. However, exclosures should be moved after the first year to rule out that changes in vegetation due to the absence of cattle and horses further influences the development of *J. vulgaris* and thereby possibly the selectivity of red deer.

3.2.3 Interactions between PAs and insect herbivores

Bezemer et al. (2006) showed that *J. vulgaris* plants were less damaged by insect herbivores in the declining phase of their dominance. These plants were also smaller, suggesting a decreased plant palatability (which is also in accordance with the diluting effect of PAs in larger plants, suggested by Kirk et al., 2010; Hol et al., 2003; Schaffner et al., 2003). To shed light on the insect herbivore-PA interaction, PA concentration and composition could be measured (described in Hol et al., 2003) in

shoots, leafs and flowers in each of the different research areas. These plants should be taken outside of the PQs in order not to disturb these vegetation measurements. This *in vivo* research could add to the knowledge on this subject, and maybe clarify whether *in vitro* experiments with artificial damage are representative of insect herbivore damage.

Herbivory by *T. jacobaeae*, *L. jacobaeae* and *B. senecianella* can majorly influence the development of *J. vulgaris*. It is therefore important to know whether or not they are present in the OVP. During vegetation recording, *J. vulgaris* plants should be checked for these insect herbivore species. When present, they should be kept apart from other generalist insect herbivores during data analysis. Bezemer et al. (2006a) measured insect herbivory by collecting *J. vulgaris* plants in plastic bags. They were then examined in the lab for number of insects present and signs of damage such as leaf mining.

Since PA concentration is known to be also influenced by nutrient availability, and since the OVP is very nutrient rich, soil nutrients should be measured to have basic information about the area. Also, the presence of large herbivores is known to alter the soil nutrient characteristics and soil compaction (Steffens et al., 2008; Chanasyk & Naeth, 1995; Augustine et al., 2003). Their absence in *J. vulgaris* dense areas could therefore change the soil characteristics and possibly contribute to a change in vegetation structure. Therefore, soil N and P and soil bulk density (SBD) should be measured each year, next to a few PQs in each area.

References

Ahmed, M., and D. A. Wardle. 1994. “Allelopathic Potential of Vegetative and Flowering Ragwort (Senecio Jacobaea L.) Plants against Associated Pasture Species.” *Plant and Soil* 164:61–68.

Augustine, David J., Samuel J. McNaughton, and Douglas A. Frank. 2003. “Feedbacks between Soil Nutrients and Large Herbivores in a Managed Savanna Ecosystem.” *Ecological Applications* 13(5):1325–37.

Baker-Kratz, A. L., & Maguire, J. D. 1984. “Germination and Dry-Matter Accumulation in Dimorphic Achenes of Tansy Ragwort (Senecio Jacobaea).” *Weed Science* 539–45.

Barbosa, P., Hines, J., Kaplan, I.,Martinson, H., Szczepaniec, A., Szendrei, Z. 2009. “Associational Resistance and Associational Susceptibility: Having Right or Wrong Neighbors.” *Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics* 40(1):1–20.

Bee, Jennie N., Tanentzap, Andrew J.,Lee, William G., Lavers, Roger B., Mark, Alan F., Mills, James, Coomes, David. 2009. “The Benefits of Being in a Bad Neighbourhood: Plant Community Composition Influences Red Deer Foraging Decisions.” *Oikos* 118:18–24.

Beemster, Nico, and J. Theo Vulink. 2013. “The Long-Term Influence of Grazing by Livestock on Common Vole and Raptors in Man-Made Wetlands in the Netherlands.” *Lutra* 56(1):5–21.

Bezemer, Martijn T., Jeffrey, Harvey A., Kowalchuk, George A., Korpershoek, Hanna and van der Putten, Wim H. 2006a. “Interplay between Senecio Jacobaea and Plant , Soil, and Aboveground Insect Community Composition.” *Ecological Society of America* 87(8):2002–13.

Bezemer, Martijn T., van der Putten, Wim H., and Rienks, Froukje. 2006b. “Niets Doen Loont Bij Jakobskruiskruidplaag.” *De levende Natuur* 107(5):214–16.

Boedeltje, Ger, Jan P. Bakker, Renée M. Bekker, Jan M. Van Groenendael, and Martin Soesbergen. 2003. “Plant Dispersal in a Lowland Stream in Relation to Occurrence and Three Specific Life-History Traits of the Species in the Species Pool.” *Journal of Ecology* 91(5):855–66.

Bond, W., G. Davies, and R. Turner. 2007. “The Biology and Non-Chemical Control of Common Ragwort (Senecio Jacobaea L.).” *the organic organisation* (October):1–7.

Bos, Merijn. 2010. “Longitarsus Jacobaeae En Internationale Ervaringen Met de Beheersing van Jacobskruiskruid.” *Louis Bolk Insituut*.

Bugalho, Miguel N., Xavier Lecomte, Merícia Gonçalves, Maria C. Caldeira, and Manuela Branco. 2011. “Establishing Grazing and Grazing-Excluded Patches Increases Plant and Invertebrate Diversity in a Mediterranean Oak Woodland.” *Forest Ecology and Management* 261:2133–39.

Callaway, Ragan M., Zaal Kikvidze, and David Kikodze. 2000. “Facilitation by Unpalatable Weeds May Conserve Plant Diversity in Overgrazed Meadows in the Caucasus Mountains.” *Oikos* 89:275.

Cameron, Ewen. 1935. “A Study of the Natural Control of Ragwort (*Senecio Jacobaea* L .).” *Journal of Ecology* 23(2):265–322.

Candrien, U., P. Schmid, Ch Schlatter, and E. Gallasz. 1984. “Stability of Pyrrolizidine Alkaloids in Hay and Silage.” *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 32(4):935–37.

Chanasyk, David S., and M. Anne Naeth. 1995. “Grazing Impacts on Bulk Density and Soil Strength in the Foothills Fescue Grasslands of Alberta, Canada.” *Canadian Journal of Soil Science* 75(4):551–57.

Cingolani, Ana M., Gabriela Posse, and Marta B. Collantes. 2005. “Plant Functional Traits, Herbivore Selectivity and Response to Sheep Grazing in Patagonian Steppe Grasslands.” *Journal of Applied Ecology* 42:50–59.

Connell, Joseph H. 1978. “Diversity in Tropical Rain Forests and Coral Reefs.” *Science* 199(4335):1302–10.

Cornelissen, Perry, Jan Bokdam, Karlè Sykora, and Frank Berendse. 2014a. “Effects of Large Herbivores on Wood Pasture Dynamics in a European Wetland System.” *Basic and Applied Ecology* 15(5):396–406.

Cornelissen, Perry, Marca C. Gresnigt, Roeland A. Vermeulen, Jan Bokdam, and Ruben Smit. 2014b. “Transition of a *Sambucus Nigra* L . Dominated Woody Vegetation into Grassland by a Multi-Species Herbivore Assemblage.” *Journal for Nature Conservation* 22:84–92.

Cornelissen, Perry, and Johannus Theo Vulink. 2015. “Density-Dependent Diet Selection and Body Condition of Cattle and Horses in Heterogeneous Landscapes.” *Applied Animal Behaviour Science* 163:28–38.

Crews, Colin, Malcolm Driffield, Franz Berthiller, and Rudolf Krska. 2009. “Loss of Pyrrolizidine Alkaloids on Decomposition of Ragwort (*Senecio Jacobaea*) as Measured by LC-TOF-MS.” *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 57(9):3669–3673.

Dempster, J. P. 1971. “The Population Ecology of the Cinnabar Moth, *Tyria Jacobaeae* L. (Lepidoptera, Articiidae).” *Oecologia* 7:26–67.

De vlinder stichting & Werkgroep vlinder faunatistiek. 2014. “Sint-jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*).” Retrieved from http://www.vlindernet.nl/vlindersoort.php?vlinderid=491

Duren, van L. 2012. “Toename Jacobskruiskruid in Provinciale En Gemeentelijke Bermen.” *Centraal Bureau voor de Statistiek.* Retrieved from: http://www.natuurbericht.nl/?id=9310&q=toename+jacobskruiskruid.
Ehmke, A., L. Witte, A. Biller, and T. Hartmann. 1990. “Sequestration, N-Oxidation and Transformation of Plant Pyrrolizidine Alkaloids by the Arctiid Moth *Tyria Jacobaeae* L.” *Zeitschrift für Naturforschung* 45c:1185–92.
Eisner, Thomas, and Maria Eisner. 1991. “Unpalatability of the Pyrrolizidine Alkaloid-Containing Moth *Utetheisa Ornatrix*, and Its Larva, to Wolf Spiders.” *Psyche: A Journal of Entomology* 98(1):111–18.
Frantzen, J., and P. E. Hatcher. 1997. “A Fresh View on the Control of the Annual Plant *Senecio vulgaris*.” *Integrated Pest Management Reviews* 2:77–85.
Freeland, W. J., and Daniel H. Janzen. 1974. “Strategies in Herbivory by Mammals: The Role of Plant Secondary Compounds.” *The American Naturalist* 108(961):269-289.
Graff, Pamela, Martín R. Aguiar, and Enrique J. Chaneton. 2007. “Shifts in Positive and Negative Plant Interactions along a Grazing Intensity Gradient.” *Ecology* 88(1):188–99.
Hansen, Thomas F., Nils C. Stenseth, and Heikki Henttonen. 1999. “Multiannual Vole Cycles and Population Regulation during Long Winters: An Analysis of Seasonal Density Dependence.” *The American Naturalist* 154(2):129–39.
Harper, John L., and W. A. Wood. 1957. “Biological Flora of the Britisch Isles.” *Britisch Ecological Society* 45(2):617–37.
Hartmann, Thomas. 1999. “Chemical Ecology of Pyrrolizidine Alkaloids.” *Planta (Berlin)* 207:483–95.
Hartmann, Thomas, Adelheid Ehmke, Udo Eilert, Kirsten von Borstel, and Claudine Theuring. 1989. “Sites of Synthesis, Translocation and Accumulation of Pyrrolizidine Alkaloid N-Oxides in Senecio Vulgaris L.” *Planta* 177(1):98–107.
Hartmann, Thomas and Barbara Dierich. 1998. "Chemical diversity and variation of pyrrolizidine alkaloids of the senecionine type: biological need or coincidence?". *Planta* 206(3): 443-451.
Hegt, E., and B. Odé. n.d. “Toename van Jakobskruiskruid Vanaf Begin 1900.” *Stichting FLORON, Leiden.* Retrieved from: http://www.jakobskruiskruid.com/achtergrondinformatie?id=79.
Hofmann, R. R. 1989. “Evolutionary Steps of Ecophysiological Adaptation and Diversification of Ruminants: A View of Their Digestive System.” *Oecologia* 78:443–57.
Hol, W. H. Gera, Mirka Macel, Johannes A. Van Veen, and Ed Van Der Meijden. 2004. “Root Damage and Aboveground Herbivory Change Concentration and Composition of Pyrrolizidine Alkaloids of *Senecio jacobaea*.” *Basic and Applied Ecology* 5:253–60.
Hol, W. H. G., and J. A. Van Veen. 2002. “Pyrrolizidine Alkaloids from *Senecio jacobaea* Affect Fungal Growth.” *Journal of Chemical Ecology* 28(9):1763–1772.
Hol, W. H. G., K. Vrieling, and J. A. Van Veen. 2003. “Nutrients Decrease Pyrrolizidine Alkaloid Concentrations in *Senecio jacobaea*.” *New Phytologist* 158:175–181.
Huitu, Otso et al. 2003. “Winter Food Supply Limits Growth of Northern Vole Populations in the Absence of Predation.” *Ecological Society of America* 84(8):2108–2118.
Jacobs, J. 2009. “Plant Guide for Tansy Ragwort (Senecio Jacobaea L.).” *United Statet Departement of Agrigulture, Natural Resources Concervation Service Montana*, 5–8.
James, R. R., P. B. McEvoy, and C. S. Cox. 1992. “Combining the Cinnabar Moth (*Tyria jacobaeae*) and the Ragwort Flea Beetle (*Longitarsus jacobaeae*) for Control of Ragwort (*Senecio jacobaea*) - an Experimental-Analysis.” *Journal of Applied Ecology* 29(3):589–596.
Joosten, Lotte, P. P. J. Mulder, P. G. L. Klinkhamer, and Johannes a. van Veen. 2009. “Soil-Borne Microorganisms and Soil-Type Affect Pyrrolizidine Alkaloids in *Jacobaea vulgaris*.” *Plant and Soil* 325:133–43.
Joosten, Lotte, and Johannes a. Van Veen. 2011. “Defensive Properties of Pyrrolizidine Alkaloids against Microorganisms.” *Phytochemistry Reviews* 10:127–36.
Keesing, F. 1998. “Impacts of Ungunlates on the Demography and Diversity of Small Mammals in Central Kenya.” *Oecologia* 116:381–89.
Kirk, Heather, Klaas Vrieling, Eddy van der Meijden, and Peter G. L. Klinkhamer. 2010. “Species by Environment Interactions Affect Pyrrolizidine Alkaloid Expression in *Senecio jacobaea, Senecio aquaticus*, and Their Hybrids.” *Journal of Chemical Ecology* 36(4):378–87.
Kowalchuk, G. a., W. H. G. Hol, and J. A. Van Veena. 2006. “Rhizosphere Fungal Communities Are Influenced by *Senecio jacobaea* Pyrrolizidine Alkaloid Content and Composition.” *Soil Biology and Biochemistry* 38(9):2852–59.
Kruess, A., and T. Tscharntke. 2002a. “Contrasting Responses of Plant and Insect Diversity to Variation in Grazing Intensity.” *Biological Conservation* 106(3):293–302.

Kruess, A., and T. Tscharntke. 2002b. “Grazing Intensity and the Diversity of Grasshoppers, Butterflies and Trap-Nest Bees and Wasps.” *Conservation Biology* 16(6):1570–80.

Mazzoleni, Stefano, Giuliano Bonanomi, Guido Incerti, Maria Luisa Chiusano, Pasquale Termolino, Antonio Mingo, Mauro Senatore, Francesco Giannino, Fabrizio Carten, Max Rietkerk, Virginia Lanzotti. 2015. “Inhibitory and Toxic Effects of Extracellular Self-DNA in Litter : A Mechanism for Negative Plant – Soil Feedbacks?” *New Phytologist* 205:1195–1210.

McEvoy, Pb, and Em Coombs. 1999. “Biological Control of Plant Invaders: Regional Patterns, Field Experiments, and Structured Population Models.” *Ecological Applications* 9(May):387–401.

McEvoy, Peter B. 1984. “Dormancy and Dispersal in Dimorphic Achenes of Tansy Ragwort, *Senecio jacobaea* L. (Compositae).” *Oecologia* 61(2):160–68.

McEvoy, Peter B., and Caroline S. Cox. 1987. “Wind Dispersal Distances in Dimorphic Achenes of Ragwort , *Senecio jacobaea*.” *Ecology* 68(6):2006–15.

Van der Meijden, E., and R. E. van der Waals-Kooi. 1979. “The Population Ecology of *Senecio jacobea* in a Sand Dune System I. Reproductive Strategy and the Biennial Habit.” *Journal of Ecology* 67(1):131–53.

Nuringtyas, Tri R., Young H. Choi, Robert Verpoorte, Peter G. L. Klinkhamer, and Kirsten a. Leiss. 2012. “Differential Tissue Distribution of Metabolites in *Jacobaea vulgaris*, *Jacobaea aquatica* and Their Crosses.” *Phytochemistry* 78:89–97.

Olff, H. et al. 1999. “Shifting Mosaics in Grazed Woodlands Driven by the Alternation of Plant Facilitation and Competition.” *Plant biol* 1:127–37.

Owen-Smith, Norman. 1994. “Foraging Responses of Kudus to Seasonal Changes in Food Resources: Elasticity in Constraints.” *Ecological Society of America* 75(4):1050–62.

Parton, K., and A. N. Bruere. 2002. “Plant Poisoning of Livestock in New Zealand.” *New Zealand veterinary journal* 50(3):22–27.

Pelser, Pieter B., de Vos, Helene, Theuring, Claudine, Beuerle, Till, Vrieling, Klaas and Hartmann, Thomas. 2005. “Frequent Gain and Loss of Pyrrolizidine Alkaloids in the Evolution of *Senecio* section *jacobaea* (Asteraceae).” *Phytochemistry* 66:1285–95.

Pelser, Pieter B., Kevin van den Hof, Barbara Gravendeel, and Ruud van der Meijden. 2004. “The Systematic Value of Morphological Characters in *Senecio* section *jacobaea* (Asteraceae) as Compared to DNA Sequences.” *Systematic Botany* 29(3):790–805.

Poole, Alick Lindsay, and David Cairns. 1940. “Botanical Aspects of Ragwort (*Senecio jacobaea* L.) Control.” *Department of Scientific and Industrial research bulletin No. 82, Government Printer*.

Putman, R. J., P. J. Edwards, J. C. E. Mann, R. C. How, and S. D. Hill. 1989. “Vegetational and Faunal Changes in an Area of Heavily Grazed Woodland Following Relief of Grazing.” *Biological Conservation* 47:13–32.

Sarneel, Judith M., Boudewijn Beltman, Anneke Buijze, Roderick Groen, and Merel B. Soons. 2014. “The Role of Wind in the Dispersal of Floating Seeds in Slow-Flowing or Stagnant Water Bodies.” *Journal of Vegetation Science* 25(1):262–74.

Schaffner, Urs, Klaas Vrieling, and Eddy Van Der Meijden. 2003. “Pyrrolizidine Alkaloid Content in Senecio: Ontogeny and Developmental Constraints.” *Chemoecology* 13:39–46.

Sharrow, Steven H., and Wayne D. Mosher. 1982. “Sheep as a Biological Tansy Ragwort Control Agent for Tansy Ragwort.” *Journal of range management* 35(4):480–82.

Singh, B., P. M. Sahu, and S. Singh. 2002. “Antimicrobial Activity of Pyrrolizidine Alkaloids from Heliotropium Subulatum.” *Fitoterapia* 73(2):153–55.

Smit, C., D. Beguin, a Buttler, and H. Muller-Scharer. 2005. “Safe Sites for Tree Regeneration in Wooded Pastures: A Case of Associational Resistance?” *Journal of Vegetation Science* 16(Vera 2000):209–14.

Smit, Christian, Jan Den Ouden, and Heinz Müller-Schärer. 2006. “Unpalatable Plants Facilitate Tree Sapling Survival in Wooded Pastures.” *Journal of Applied Ecology* 43:305–12.

Smit, Christian, Jasper L. Ruifrok, Roel van Klink, and Han Olff. 2014. “Rewildering with Large Herbivores: The Importance of Grazing Refuges for Sapling Establishment and Wood-Pasture Formation.” *Biological chemistry*.

Smit, Christian, Charlotte Vandenberghe, Jan Den Ouden, and Heinz Müller-Schärer. 2007. “Nurse Plants, Tree Saplings and Grazing Pressure: Changes in Facilitation along a Biotic Environmental Gradient.” *Oecologia* 152:265–73.

Staatsbosbeheer. n.d. “Over de Oostvaardersplassen”. Retrieved from: http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/oostvaardersplassen/over-de-oostvaardersplassen.

Steffens, Markus, Angelika Kölbl, Kai Uwe Totsche, and Ingrid Kögel-Knabner. 2008. “Grazing Effects on Soil Chemical and Physical Properties in a Semiarid Steppe of Inner Mongolia (P.R. China).” *Geoderma* 143(1-2):63–72.

Thompson, A., and W. Makepeace. 1983. “Short Note: Longevity of Buried Ragwort (*Senecio jacobaea* L.) Seed.” *New Zealand Journal of Experimental Agriculture* 11(1):89–90.

Tinney, Glenda, Claudine Theuring, Nigel Paul, and Thomas Hartmann. 1998. “Effects of Rust Infection with *Puccinia lagenophorae* on Pyrrolizidine Alkaloids in *Senecio vulgaris*.” *Phytochemistry* 49(6):1589–92.

Torre, Ignacio, Mario Díaz, Jesús Martínez-Padilla, Raúl Bonal, Javier Viñuela, and Juan A. Fargallo. 2007. “Cattle Grazing, Raptor Abundance and Small Mammal Communities in Mediterranean Grasslands.” *Basic and Applied Ecology* 8:565–75.

Van de Voorde, Tess F. J., Wim H. van der Putten, and Martijn T. Bezemer. 2011a. “Intra- and Interspecific Plant-Soil Interactions, Soil Legacies and Priority Effects during Old-Field Succession.” *Journal of Ecology* 99(4):945–53.

Van de Voorde, Tess F. J., Wim H. Van der Putten, and T. Martijn Bezemer. 2011b. “The Importance of Plant-Soil Interactions, Soil Nutrients, and Plant Life History Traits for the Temporal Dynamics of Jacobaea Vulgaris in a Chronosequence of Old-Fields.” *Oikos* 121(September 2011):1251–62.

Van de Voorde, Tess F. J., Myriam Ruijten, Wim H. van der Putten, and T. Martijn Bezemer. 2012. “Can the Negative Plant-Soil Feedback of *Jacobaea vulgaris* Be Explained by Autotoxicity?” *Basic and Applied Ecology* 13:533–41.

Vrieling, K., and C. A. M. Wijk. 1994. “Cost Assessment of the Production of Pyrrolizidine Alkaloids in Ragwort (*Senecio jacobaea* L.).” *Oecologia* 97(4):541–46.

Wardle, D. A. 1987. “The Ecology of Ragwort (*Senecio jacobaea* L.) - a Review.” *New Zealand Journal of Ecology* 10:67–76.

Wardle, D. A., K. S. Nicholson, and A. Rahman. 1995. “Ecological Effects of the Invasive Weed Species *Senecio jacobaea* L. (ragwort) in a New Zealand Pasture.” *Agriculture, Ecosystems & Environment* 56:19–28.

Wei, Xianqin, Klaas Vrieling, Patrick P. J. Mulder, and Peter G. L. Klinkhamer. 2015. “Testing the Generalist-Specialist Dilemma: The Role of Pyrrolizidine Alkaloids in Resistance to Invertebrate Herbivores in Jacobaea Species.” *Journal of Chemical Ecology* 41:159–67.

Wesselingh, R. A., and P. G. L. Klinkhamer. 1996. “Threshold Size for Vernalization in *Senecio jacobaea*: Genetic Variation and Response to Artificial Selection.” *Functional Ecology* 10(2):288.

Wiedenfeld, H. 2011. “Plants Containing Pyrrolizidine Alkaloids: Toxicity and Problems.” *Food additives & contaminants. Part A, Chemistry, analysis, control, exposure & risk assessment* 28(January 2015):282–92.

Windig, Jack J. 1993. “Intensity of Longitarsus Jacobaeae Herbivory and Mortality of *Senecio jacobaea*.” *Journal of Applied Ecology* 30(1):179–86.

Wink, Michael et al. 1993. “Geese and Dietary Allelochemicals - Food Palatability and Geophagy.” *Chemoecology* 4:93–107.

Witte, Ludger, Ludger Ernst, Horst Adam, and Thomas Hartmannt. 1992. “Chemotypes of Two Pyrrolizidine Alkaloid-Containing Senecio Species.” *Phytochemistry* 31(2):559–65.

Wurtz, T. L. 1995. “Domestic Geese: Biological Weed Control in an Agricultural Setting.” *Ecological Applications* 5(3):570–78.

Appendix 1: Measurements in the OVP

Four different research areas should be defined:

1. No *J. vulgaris* present
2. Low density of *J. vulgaris* (with an exclosure for cattle and horses)
3. High density of *J. vulgaris* (with an exclosure for cattle and horses)
4. Previous presence of *J. vulgaris*

In each area every 125 m permanent plots (PQ) will be installed of 2x2 m. In these plots, all the vegetation, soil disturbance and dung deposition measurements will be performed.

- Spatial distribution *J. vulgaris*: once every year, summer
    - GPS, precise location of the population
- Local development *J. vulgaris* & development surrounding vegetation: every year in summer
    - Total coverage & area bare ground (percentage)
    - Density of *J. vulgaris* (number of plants per m^2)
    - Coverage per species (percentage)
    - Species richness (Shannon-Wiener index, intermediate disturbance hypothesis)
    - Average vegetation height (height classes)
- Associational resistance: end of summer, every year
    - Number of tree or shrub seedlings
    - Height of seedlings
- Area use of large herbivores and geese: for two years, on every fieldwork day
    - Number of animals present in PQs per herbivore species
    - Dung deposition (number of droppings)
    - Field disturbance (estimated percentage of disturbed soil)
- Selectivity of large herbivores: within exclosures, for two years, twice per year
    - Dung deposition
    - Estimation of grazing intensity
- Relation between insect herbivore-PA composition, once in one year
    - Count numbers of insects on the different plant parts
    - Determine insect herbivore damage
    - Determine PA composition and concentration from different plant parts

Voorkomen van Jakobskruiskruid (*Jacobaea vulgaris*) in de Oostvaardersplassen en de effecten op terreingebruik van grote en kleine herbivoren en op de vegetatiestructuur.

10.2.e
3867080
Bachelorscriptie Biologie
Universiteit Utrecht
Begeleiders: 10.2.e & 10.2.e

Inhoudsopgave blz.

1. Samenvatting 3
2. Inleiding 4
3. Materiaal en methode 8
    3.1 Gebiedsbeschrijving 8
    3.2 Literatuurstudie 9
    3.3 Veldinventarisaties 9
    3.4 Statistiek 12
4. Ecologie van Jakobskruiskruid 13
    4.1 Algemeen 13
    4.2 De toxiciteit van Jakobskruiskruid 18
5. Resultaten veldonderzoek 24
    5.1 Vegetatie opnames 24
    5.2 Terreingebruik grote herbivoren en ganzen 27
    5.3 Muizenhollen 28
6. Discussie en conclusie 29
    6.1 Verspreiding en bedekking Jakobskruiskruid 29
    6.2 Vegetatie structuur 30
    6.3 Terreingebruik grote herbivoren en ganzen 31
    6.4 Muizenhollen 32
    6.5 Conclusie 33
7. Advies 34
Literatuur 35
Bijlagen 39

1. Samenvatting

Staatsbosbeheer is de beheerder van de Oostvaardersplassen en streeft er naar het moerasecosysteem in stand te houden met zo min mogelijk menselijke ingrepen. Nieuwe ontwikkelingen in het gebied worden goed in de gaten gehouden om eventuele gevolgen op de populatie herbivoren en vegetatie te overzien. Zo ook voor de ontwikkeling van Jakobskruiskruid, dat zich ongeveer vijf jaar geleden in de Oostvaardersplassen heeft gevestigd. Aan de hand van de volgende algemene beheervraag is een eerste veldonderzoek uitgevoerd in mei 2014: ' Hoe ontwikkelt zich het Jakobskruiskruid in de Oostvaardersplassen en wat zijn de mogelijke effecten op de ontwikkeling van de populaties grote herbivoren en op de vegetatieontwikkeling? '

Dit rapport beschrijft de resultaten van een veldonderzoek dat in mei en juni 2014 is uitgevoerd. Op graslandkavels waar al enige jaren Jakobskruiskruid voorkomt en op graslandkavels waar in 2013 nog geen Jakobskruiskruid voorkwam. In deze graskavels is onderzocht in welke bedekkingen Jakobskruiskruid voorkomt en wat de effecten zijn van de aanwezigheid van Jakobskruiskruid op het terreingebruik van grote herbivoren en ganzen. Tevens is het effect van de aanwezigheid van Jakobskruiskruid onderzocht op de vegetatie structuur en soortsamenstelling en op de aanwezigheid van muizen. Dit rapport beschrijft ook de resultaten van een literatuuronderzoek naar de ecologie van Jakobskruiskruid. Dit literatuuronderzoek zal gebruikt worden voor de verdere uitwerking van de onderzoeksvragen, zal inzicht geven op mogelijke consequenties van Jakobskruiskruid op systeemniveau en zal kennisleemtes aangeven.

In de kavels waar vorig jaar nog geen Jakobskruiskruid was gesignaleerd, is nu wel Jakobskruiskruid aanwezig (bedekking van <1%). In de kavels waarvan zeker is dat vorig jaar Jakobskruiskruid gevestigd was, is nog steeds Jakobskruiskruid aanwezig (bedekking van 2-4%). In de bedekkingen waarin Jakobskruiskruid op dit moment aanwezig is, heeft het een neutraal effect op de vegetatiebedekking, vegetatie structuur en soortsamenstelling. Klein hoefblad was de enige onderzochte plantensoort die gemiddeld significant hoger was in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid dan in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid.

De edelherten lijken het giftige Jakobskruiskruid te vermijden en te grazen in gebieden waar de bedekking van Jakobskruiskruid lager is. De runderen en paarden stonden voornamelijk in kavels die zich buiten het onderzochte gebied bevonden, waardoor er geen significant verschil gevonden was. Ganzen zijn specifieke grazers die om het Jakobskruiskruid heen kunnen eten en de kavels met de plant niet hoeven te vermijden. Er werden geen verschillen waargenomen met betrekking tot het aantal muizenhollen tussen graslanden met hoge of lage bedekkingen Jakobskruiskruid.

2. Inleiding

De Oostvaardersplassen zijn in 1969 ontstaan na de drooglegging van Zuidelijk Flevoland. In 1986 werd het gebied aangewezen als Staatsnatuurmonument (Staatsbosbeheer website) en in 2010 werd het een Natura-2000 gebied (Staatsbosbeheer website). Staatsbosbeheer beheert het gebied en streeft er naar de Natura-2000 doelstellingen te verwezenlijken. Deze natuurstatussen zijn aan de Oostvaardersplassen gegeven vanwege het (inter)nationaal belang van het gebied voor een groot aantal beschermde vogels. Voor het behoud van deze vogels is het natuurlijke moerasecosysteem van essentieel belang.

Het gebied heeft een nat en droog deel, waarbij het droge deel van de Oostvaardersplassen bestaat uit stukken land begroeid met riet, houtigen, en gras (Staatsbosbeheer website). Het droge deel van dit moerasecosysteem dat zich aan de oost- en zuidzijde van het moerasdeel bevindt, moet een open gebied blijven, omdat het dan aantrekkelijk is voor de moeras-en watervogels die in de Oostvaardersplassen verblijven. Het dichtgroeien van dit droge deel kan alleen worden tegengegaan met bepaalde beheermaatregelen zoals maaien of begrazing met grote herbivoren. Staatsbosbeheer heeft er voor gekozen de menselijke invloed zo veel mogelijk te beperken in het moerassysteem en heeft in de jaren ‘80 en ‘90 Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in het gebied geïntroduceerd (Staatsbosbeheer website) om via het natuurlijke proces van begrazing de vegetatieontwikkeling te sturen.

Samen met de van nature voorkomende ganzen houden de geïntroduceerde grote grazers het landschap open. In de bodem kunnen door vertrapping onder de hoeven van grote herbivoren kleine gaten ontstaan die bevorderlijk zijn voor de kieming van diverse plantensoorten, wat ook een positief effect heeft op de variatie in vegetatie (Cornelissen *et al.,* 2014). Door deze gaten wordt de zaadbank in de bodem aangeboord en worden de zaden blootgesteld aan licht waardoor ze kunnen kiemen. Daarnaast geven deze openingen in de vegetatie kansen voor de kolonisatie van planten van buitenaf.. Door de hoge graasdruk hebben de grazers minder voorkeur voor bepaalde planten tijdens het grazen en overleven de meeste planten de ontkieming niet (Smit *et al.,* 2007). De Oostvaardersplassen is een zeer jong gebied dat nog volop in ontwikkeling is. Momenteel ontwikkelt de randzone zich naar een door grasland gedomineerd landschap, waarbij de komst van Jakobskruiskruid invloed kan hebben op de verdere ontwikkeling.

Ongeveer 5 jaar geleden werd Jakobskruiskruid (*Jacobaea vulgaris*) voor het eerst aangetroffen in de Oostvaardersplassen (mededelingen SBB). Van deze plant is bekend dat deze giftig kan zijn voor herbivoren (McLean, 1970). Door de toename van Jakobskruiskruid in de Oostvaardersplassen bestaat de kans dat de grootte en kwaliteit van het areaal grasland kleiner wordt. Dit kan invloed hebben op de draagkracht van de Oostvaardersplassen voor de grote grazers. Aan de andere kant kan de aanwezigheid van het Jakobskruiskruid de vraat aan de andere plantensoorten, zoals gekiemde houtigen, die tussen het Jakobskruiskruid voorkomen verminderen waardoor struweel- en bosontwikkeling op die locaties kan plaatsvinden.

Deze verwachting is gebaseerd op de theorie van 'Associational resistance'. Een voorbeeld daarvan is *Gentiana lutea* (gele gentiaan), een plant die stoffen bevat die onsmakelijk zijn voor grazers en zich daarmee beschermen tegen begrazing, Door de gele gentiaan naast jonge *Picea abies* (fijnspar) boompjes te plaatsen, werden de fijnspar boompjes minder begraasd door de herbivoren (Smit *et al.,* 2006). De gele gentiaan met zijn anti-vraatstoffen dient op deze manier als bescherming voor de omliggende plantensoorten en weert de grazers af (Smit *et al.,* 2006). De verwachting is dat de giftige stoffen van het Jakobskruiskruid hetzelfde effect zullen hebben op de grote herbivoren en ganzen in de Oostvaardersplassen en de begrazing van de omliggende vegetatie zullen voorkomen.

In welke mate de grote herbivoren last hebben van deze anti-vraat stoffen hangt voor een groot deel af van hun graasstrategie. De grote herbivoren en ganzen in de Oostvaardersplassen hebben allemaal een andere graasstrategie. De runderen en paarden zijn echte grazers die gespecialiseerd zijn in het eten van grote hoeveelheden grassen (Hoffman 1989). Edelherten zijn intermediate feeders die zowel grassen als houtigen eten. Door hun smallere bek zijn ze iets selectiever dan de runderen en paarden in het begrazen van de vegetatie. Ganzen zijn gespecialiseerd in het eten van grassen en kunnen door hun kleine bek heel gericht stukken van de plant eten die de hoogste kwaliteit hebben.

Een verandering in soortsamenstelling en structuur van de vegetatie als gevolg van het voorkomen van Jakobskruiskruid kan ook van invloed zijn op het voorkomen van kleine zoogdieren zoals muizen. In ruigere vegetatie komen over het algemeen meer muizen voor dan in kort afgegraasde graslanden (Beemster and Vulink 2014).

Omdat het op dit moment onbekend is hoe Jakobskruiskruid zich verder zal ontwikkelen in de Oostvaardersplassen, of het Jakobskruiskruid leidt tot grote veranderingen in het fourageergedrag van de grote grazers, of dit effect zal hebben op de vegetatiestructuur in de Oostvaardersplassen, en of dit uiteindelijk ook van invloed kan zijn op de populatieontwikkelingen van de grote herbivoren is nader onderzoek nodig.

Staatsbosbeheer wil daarom kennis op dit gebied ontwikkelen om daarmee beter in te kunnen schatten wat de verwachte effecten zijn van een toename van Jakobskruiskruid op de ontwikkelingen van de populaties grote grazers en de vegetatie in de Oostvaardersplassen.

Op basis van deze algemene kennisbehoefte van Staatsbosbeheer is in 2014 een start gemaakt met het onderzoek naar Jakobskruiskruid in Oostvaardersplassen. Dit eerste onderzoek, dat in deze rapportage wordt beschreven, is een verkennend onderzoek waarbij op basis van veld- en literatuuronderzoek een aantal aspecten zal worden onderzocht.

Vanuit de algemene kennisbehoefte van Staatsbosbeheer en bovenstaande literatuur zijn voor dit onderzoek de volgende deelvragen geformuleerd:

1. Waar en in welke bedekkingen komt Jakobskruiskruid voor in de Oostvaardersplassen?
2. Is de aanwezigheid van Jakobskruiskruid van invloed op het terreingebruik van de grote herbivoren en ganzen?
3. Wijkt de soortsamenstelling en structuur van de vegetatie met hoge bedekkingen Jakobskruiskruid af van de vegetatie met lage bedekkingen Jakobskruiskruid?
4. Is de aanwezigheid van Jakobskruiskruid in de vegetatie van invloed op het voorkomen van muizen?

De verwachtingen zijn dat het Jakobskruiskruid een hoger bedekkingspercentage zal hebben in de graslandkavels waar in voorgaande jaren al Jakobskruiskruid werd gesignaleerd dan in de graslandkavels waar tot voor kort nog geen Jakobskruiskruid voorkwam. Op de graslandkavels waar Jakobskruiskruid voorkomt, zal het vraatgedrag van de grote herbivoren beïnvloed worden. De grote herbivoren zullen de toxische plant vermijden en grazen in gebieden waar de plant niet gevestigd is. Daarnaast is de verwachting dat er meer activiteiten van muizen (muizenhollen) zullen worden aangetroffen in de plots met Jakobskruiskruid dan in de plots zonder Jakobskruidkruid.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zal er naast een grondig literatuur onderzoek naar de ecologie en toxiciteit van Jakobskruiskruid ook door middel van veldonderzoek gekeken worden naar het voorkomen van Jakobskruiskruid in de Oostvaardersplassen en de effecten van de aanwezigheid van Jakobskruiskruid op het terreingebruik van de grote herbivoren en ganzen. Deelvragen 1-4 zullen beantwoord worden met de resultaten van het veldonderzoek en ook ondersteund worden met de opgezochte literatuur.

In figuur 1 is weergegeven welke factoren er onderzocht gaan worden die van invloed zijn op Jakobskruiskruid en welke factoren van Jakobskruiskruid van invloed zijn op de omgeving. Op basis van het literatuur onderzoek zullen met name de factoren die van invloed zijn op Jakobskruiskruid en een deel van de effecten van Jakobskruiskruid op de omgeving onderzocht worden(Fig. 1A-C).Op basis van veldonderzoek zal vooral de invloed van Jakobskruiskruid op de omgeving (Fig. 1C-D) onderzocht worden.

Mogelijk hebben de toxische stoffen van Jakobskruiskruid ook een effect op de plant zelf, wat aan de hand van het literatuuronderzoek zal worden uitgezocht (Fig. 1B). Tevens zal in het literatuuronderzoek gekeken worden naar de interacties met andere plantensoorten en met herbivoren (zowel grote grazers als insecten)(Fig. 1C).
Het veldonderzoek zal deelvraag 1-4 beantwoorden en daarmee een indicatie geven wat voor mogelijk effect Jakobskruiskruid heeft op het terreingebruik van de grazers, de structuur van de vegetatie, en de aanwezigheid van muizen.(Fig. 1C). De aan- of afwezigheid van grazers heeft mogelijk een effect op de vegetatiesamenstelling, wat weer een effect heeft op de aanwezigheid van muizen (Fig. 1D). Ook is de interactie weergegeven van muizen en insecten met hun predatoren wat een breder perspectief geeft van de invloed van Jakobskruiskruid op ecosysteemniveau (Fig. 1D)

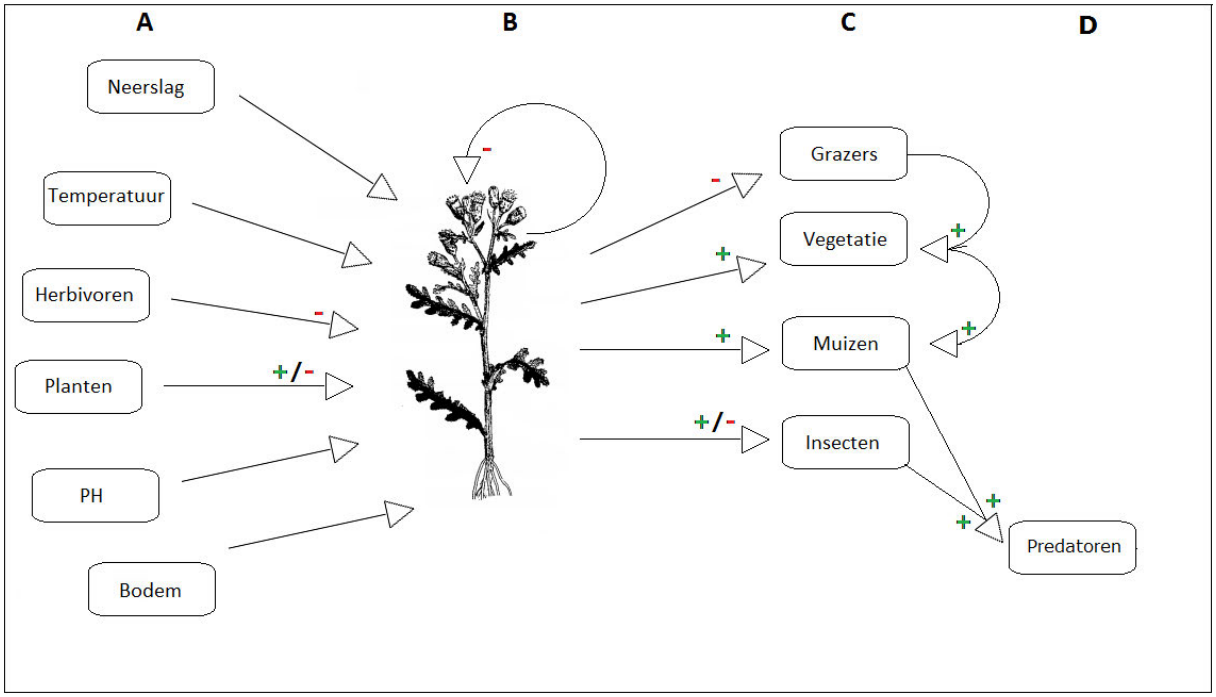

Figuur 1: Interacties van Jakobskruiskruid. (A) Neerslag, temperatuur, herbivoren, planten, PH en bodem als mogelijke standplaatsfactoren van het Jakobskruiskruid. (B) Effect van Jakobskruiskruid op zichzelf . (C) Mogelijk effect van Jakobskruiskruid op grazers, vegetatie, muizen en insecten. (D) Verwachte onderlinge interacties tussen grazers, vegetatie en muizen. (D) Verwachte interacties van muizen en insecten op hun predatoren.

3. Materiaal en methode

3.1 Gebiedsbeschrijving

De Oostvaardersplassen is ontstaan uit grote plassen water die bleven staan in de Flevopolder na de drooglegging. Die grote plassen zijn uitgegroeid tot een moeras nadat het gebied met riet was ingezaaid (Staatsbosbeheer website). Verschillende planten vestigden zich op de kleibodem en er streken verschillende vogels neer op het gebied, onder andere de grauwe ganzen. Deze grauwe ganzen waren grazers in het gebied, die zorgden voor een afwisselend gebied waar verschillende dieren en planten zich konden vestigen (Staatsbosbeheer website). De Oostvaardersplassen werd vanaf die tijd gezien als waardevol 'wetland', wat door middel van een geplaatste kade onderverdeeld werd in een moeras en een droog deel(Staatsbosbeheer website). Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000 gebied en zorgt het voor de bescherming van dertig vogelsoorten (Staatsbosbeheer website). Zonder de ganzen en grote herbivoren zou het moeras dichtgroeien en zullen de water- en moerasvogels verdwijnen. Staatsbosbeheer heeft er voor gekozen de menselijke invloed zo veel mogelijk te beperken in het moerassysteem en heeft in de jaren '80 en '90 Heckrunderen, Konikpaarden en Edelherten in het gebied geïntroduceerd (Staatsbosbeheer website) om via het natuurlijke proces van begrazing de vegetatieontwikkeling te sturen. De vegetatie in het gebied bestaat uit grassen, riet, ruigtekruiden met afwisselend ook stukken bos (Staatsbosbeheer website). Er zijn ongeveer 250 plantensoorten aanwezig waar Jakobskruiskruid sinds 5 jaar geleden ook onderdeel van is. De Oostvaardersplassen is onderverdeeld in verschillende kavels (Fig. 2). De rood omlijnde kavels in figuur 2; Ez 28, Ez 29, Ez 30, Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140 zijn voor het veldonderzoek gebruikt.

Figuur 2: Onderverdeling kavels in de Oostvaardersplassen. De verschillende kavels in de Oostvaardersplassen met bijbehorende codes. Op de rood omlijnde Kavels Ez 28, Ez 29, Ez 30, Ez 31, Ez 32, Ez 139 enEz 140 zijn de veldinventarisaties uitgevoerd.

3.2 Literatuurstudie

Voor het onderzoek is er informatie gehaald uit de literatuur. Alle bronnen zijn afkomstig van gepubliceerde artikelen uit Engels talige of Amerikaanse wetenschappelijke tijdschriften. Daarnaast is er voor achtergrondinformatie van de Oostvaardersplassen gebruik gemaakt van de website van Staatsbosbeheer http://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/oostvaardersplassen.aspx en het 'Managementplan Oostvaardersplassengebied'.
De gevonden literatuur is gebruikt om de onderzoeksvragen te onderbouwen en daarmee ook de hypothesen vast te stellen. Deelvragen 1-4 zullen voornamelijk door de resultaten van het veldwerk beantwoord worden, maar zullen ook deels beantwoord worden met de gevonden literatuur. De resultaten van het veldonderzoek gaan samen met de gevonden literatuur ons een inzicht geven van wat er in de toekomst kan gebeuren in de Oostvaardersplassen.

3.3 Veldinventarisaties

Tijdens het veldonderzoek werden er meerdere deelvragen beantwoord. Er werd gekeken naar de vegetatie bij een gebied met hoge bedekking Jakobskruiskruid en lage bedekking Jakobskruiskruid. Met vegetatieopnames werd de hoogte en het bedekkingspercentage van de verschillende plantensoorten gemeten. Met deze vegetatieopnames zullen deelvraag 1 en 3 beantwoord worden. Tijdens de vegetatieopnames werd tevens gekeken naar de aanwezigheid van muizenhollen, waarmee deelvraag 4 beantwoord wordt.

Ook werd gekeken naar het terreingebruik van de grote herbivoren en ganzen. Op 7,9,12,14 en 19 mei en op 2, 4 en 6 juni werden de aantallen van de grote herbivoren en ganzen geobserveerd in het gebied met hoge bedekking Jakobskruiskruid en in het gebied met lage bedekking Jakobskruiskruid. Daarmee zal deelvraag 2 beantwoord worden.

Vegetatieopnames

Voor het beantwoorden van deelvraag 3werden er per kavel twee transecten gelegd. Op ieder transect werd om de 125 meter een plot van 2 bij 2 meter uitgezet voor vegetatie opnames. Bij kavels Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140 waren er 8 plots per kavel (Fig. 3). Bij kavel Ez 30 waren er 15 plots en bij kavel Ez 29 waren er 16 plots (Fig. 3). In totaal waren er 4 transecten met 32 plots in grasland met hoge bedekkingen van Jakobskruiskruid en 4 transecten met 31 plots in grasland met lage bedekkingen Jakobskruiskruid. In elke plot werd de bedekking en de hoogte van grassen + lage kruiden, akkerdistel, speerdistel, Jakobskruiskruid en klein hoefblad gemeten.

Bij de gekozen plantensoorten voor de vegetatieopnames werd er onderscheid gemaakt tussen twee structuurlagen, namelijk: lage grassen en kruiden en ruigte. De plantensoorten die onderdeel zijn van de structuurlaag struiken en bomen werden niet in de vegetatieopname opgenomen, omdat deze niet voorkwamen op de graslanden. In het veld kwam duidelijk naar voren dat naast het Jakobskruiskruid, de akkerdistel en speerdistel de ruigtesoorten waren die dominant voorkwamen in de ruigte en zijn derhalve naast Jakobskruiskruid als aparte soort meegenomen in de vegetatiebeschrijving. In de structuurlaag grassen+lage kruiden is de soort klein hoefblad apart meegenomen omdat deze op enkele plaatsen dominant aanwezig was.

De gemiddelde hoogte werd bepaald met een meetstok. Visueel werd de gemiddelde hoogte van een structuurlaag of soort geschat waarna met een meetlat de hoogte van enkele individuen werd gemeten waarvan de hoogte overeen kwam met de geschatte gemiddelde hoogte. De gemiddelde hoogte van deze individuen werd gebruikt voor de gemiddelde hoogte van de structuurlaag of soorten in de plot. De bedekking werd geschat op basis van de verticale projectie van de planten op de bodem. Als hulpmiddel werd de plot verdeeld in 100 denkbeeldige vakken van 20x20cm, waarbij elk vak een percentage van 1% van het totaal representeerde. Daarna werd er geschat hoeveel vakken een plantensoort zou bedekken als alle planten naar één kant van de plot zouden worden verschoven. De vegetatie opnames werden uitgevoerd op 2, 4 en 6 juni.

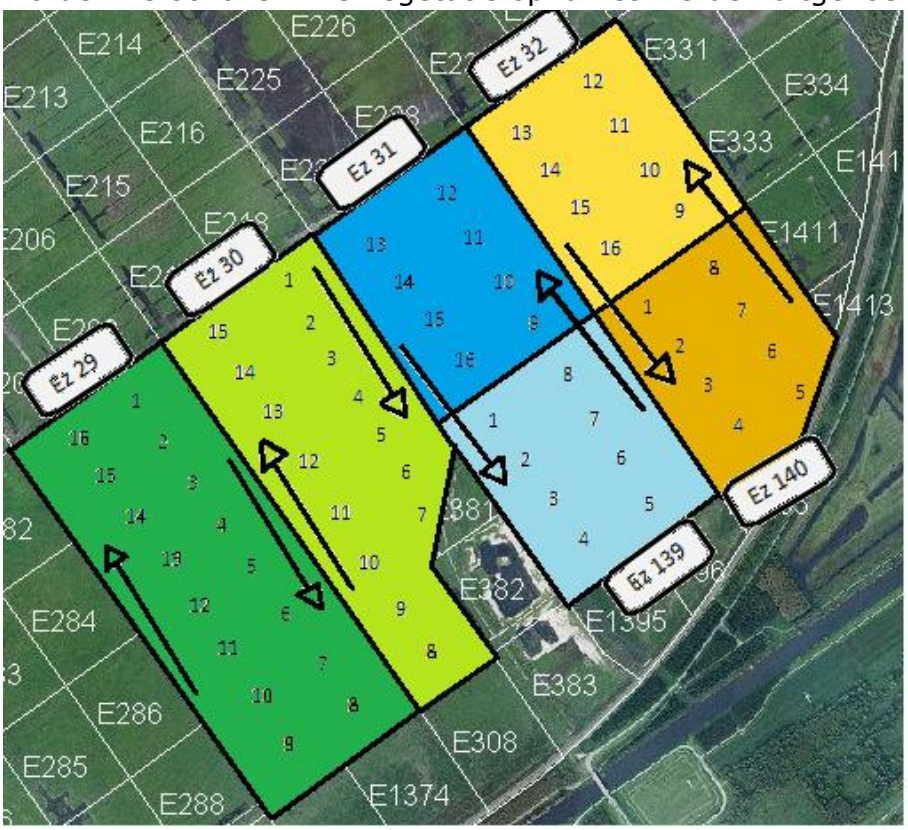

Figuur 3: Transect opnames in kavels Ez 29, Ez 30, Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140. Met twee transecten per kavel en om de 125 meter een plot van 2 bij 2 meter. Plots zijn aangegeven met de cijfers 1 tm 16. De pijlen geven de richting aan waarin de opnames hebben plaatsgevonden.

Terreingebruik grote herbivoren en ganzen

Voor het bepalen van het terreingebruik van de grote herbivoren en de ganzen werd op iedere veldwerkdag een waarneming in de ochtend en een waarneming in de middag uitgevoerd. Deze waarnemingen werden uitgevoerd op 7,9,12,14 en 19 mei en op 2, 4 en 6 juni. Deze waarnemingen vonden plaats vooraf aan het bloeiseizoen (7, 9, 12, 14 en 19 mei) van het Jakobskruiskruid en aan het begin van het bloeiseizoen (2, 4 en 6 juni). Begin juni kwam in het veld duidelijk naar voren dat bij individuele Jakobskruiskruid planten de bloei gestart was, terwijl in mei er nog geen Jakobskruiskruid planten waren waargenomen die in bloei stonden. Het bloeiseizoen is een belangrijke parameter voor het terreingebruik van de grazers, omdat een Jakobskruiskruid in die periode giftiger is vanwege de grote hoeveelheid gifstoffen in de bloemen (Fig. 6). Bij elke waarneming werd vastgesteld hoeveel konikpaarden, edelherten, runderen en ganzen zich op de verschillende kavels met hoge bedekkingen en lage bedekkingen Jakobskruiskruid bevonden. De kavels met hoge bedekkingen Jakobskruiskruid zijn Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140 en de kavels met lage bedekkingen Jakobskruiskruid zijn Ez 29 en Ez 30 (Fig. 4).

Figuur 4: Kavels met hoge en lage bedekkingen Jakobskruiskruid. Geel omlijnd de kavels Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140 zijn met hoge bedekkingen Jakobskruiskruid en blauw omlijnd de kavels Ez 29 en Ez 30 zijn met lage bedekkingen Jakobskruiskruid.

Muizenhollen

Voor het bepalen van het aantal muizenhollen(indicatie voor het aantal muizen) werd gebruik gemaakt van de opnameplots voor de vegetatieopnames. Per plot werd het aantal muizenhollen geteld.

3.4. Statistiek

Bij de gegevens van het terreingebruik van de grote herbivoren en ganzen, van de vegetatie opnames en van het aantal muizenhollen waren de plots de herhalingen waarvan de gemiddelden en de spreiding zijn bepaald. Er waren meerdere plots herhaling van elkaar die een lage bedekking Jakobskruiskruid hadden en die een hoge bedekking Jakobskruiskruid hadden. De spreiding die is weergeven in de grafieken is de standaarddeviatie.

Voor alle resultaten is aan de hand van een ANOVA de significantie berekend. Bij de resultaten van het aantal muizenhollen is gebruik gemaakt van een 1-weg ANOVA waarbij gekeken is naar het effect van lage of hoge bedekking Jakobskruiskruid. Bij de vegetatieopnames was een 2-weg ANOVA uitgevoerd waarbij werd gekeken naar het effect van plantensoort en het effect van hoge of lage bedekking Jakobskruiskruid op de hoogte en bedekking van de onderzochte plantensoorten. Met een Tukey test was vervolgens bekeken welke plantensoorten onderling van elkaar verschillen.
Bij het terreingebruik van grote herbivoren en ganzen was ook een 2-weg ANOVA uitgevoerd waarbij werd gekeken naar het effect van hoge of lage bedekking Jakobskruiskruid en naar het effect van het bloeiseizoen.
Er zijn geen transformaties uitgevoerd met de gegevens, omdat dat niet nodig was voor het uitvoeren van ANOVA’s en Tukey tests.

4. Ecologie van Jakobskruiskruid

4.1. Algemeen

4.1.1 Wat is Jakobskruiskruid?

*Jacobaeavulgaris*subsp. *vulgaris*, voorheen bekend als *SenecioJacobaea*, is de invasieve pioniersplant Jakobskruiskruid (Bain, 1991; Nuringtyas*et al.*, 2012). Deze plant behoort tot het grootste geslacht van de zonnebloemenfamilie, de *Asteraceae*(Mitich, 1995).Het Jakobskruiskruid is een inheemse plant uit Europa, West-Azië en Siberië die zich de afgelopen jaren wereldwijd verspreid heeft (Mitich, 1995). De plant komt daardoor ook veel voor in Noord-Amerika en Canada en is daarnaast ook geïntroduceerd in Nieuw-Zeeland (Mitich, 1995).

De zaden van het Jakobskruiskruid ontkiemen in de late zomer of aan het begin van de winter (Bain, 1991). Over het algemeen kan het Jakobskruiskruid als een tweejarige plant gezien worden, echter zijn er ook voorbeelden van een langere overleving door vegetatieve reproductie (Forbes, 1977). Deze vorm van reproductie draagt bij aan het invasieve karakter van het Jakobskruiskruid. Andere factoren die het Jakobskruiskruid tot een invasieve pioniersplant maken zijn het feit dat Jakobskruiskruid zich kan verspreiden viaanemochory of zoochorydoor de verschillende typen zaden die de plant produceert, zodat er zaadverspreiding door zowel wind als dierenkan plaatsvinden.

Na introductie of een invasie van Jakobskruiskruid in een nieuw gebied, komt het voor dat het de groei van de andere inheemse plantensoorten in dat gebied beperkt. In het Waikato gebied in Nieuw-Zeeland, verdrong het Jakobskruiskruid de witte klaver (*Trifoliumrepens)*nadat het door natuurlijke verspreiding in dat gebied gevestigd was (Wardle en Nicholson, 1995). Dit is één van de voorbeelden van de gevolgen van invasief Jakobskruiskruid in een nieuw gebied.

Er is onderzoek gedaan naar wat een invasieve Jakobskruiskruid plantzo invasief maakt. De verschillen tussen invasieve en inheemse Jakobskruiskruid planten is op DNA niveau onderzocht.Individuele inheemseJakobskruiskruid planten afkomstig uit Europa en West-Azië zijn vergeleken met soortgenoten die uit gebieden komen waar de plant is geïntroduceerd, zoals Canada, Nieuw-Zeeland, Australië en Noord-Amerika (Joshi en Vrieling, 2005). Uit het onderzoek komt naar voren dat de invasieve Jakobskruiskruid planten een hogere concentratie gifstoffen en 30% meer zaden hebben (Joshi en Vrieling, 2005). Mutaties in het DNA van de invasieve Jakobskruiskruid planten veroorzaken een hoge gevoeligheid voor specifieke herbivoren (Joshi en Vrieling, 2005). De mogelijke verklaring voor de DNA mutaties zou de selectiedruk kunnen zijn, die plaatsvindt als de Jakobskruiskruid planten in een nieuw gebied terechtkomen (Joshi en Vrieling, 2005).

4.1.2 Reproductie van Jakobskruiskruid

Vegetatieve reproductie vergroot de overlevingskans en maakt het zelfs mogelijk dat de tweejarige plant meerjarig wordt.Bij langere overleving kan de plant vanuit een wortelstok weer uitgroeien tot een volledige plant (McEvoy, 1984). Vegetatieve reproductie kan bij Jakobskruiskruid gestimuleerd worden door wortelbeschadigingen. Bij seksuele reproductie worden er bij het Jakobskruiskruid twee verschillende soorten zaden geproduceerd(Bain, 1991). Deze zaden verschillen qua fysiologie, afstand die ze kunnen afleggen en ontkiemingstijd. De plant produceert zogenaamde 'disk' en 'ray' zaden. 'Disk' zaden zijn aangepast (licht en hoge aantallen) voor anemochory (windverspreiding), ectozoochory (verspreiding door dieren aan vacht) (Bain, 1991) en endozoochory (verspreiding door dieren via mest) (Schmidl, 1972).

De 'ray' zaden, die groter en zwaarder zijn dan de 'disk' zaden en in lagere aantallen worden geproduceerd (McEvoy, 1984) hebben geen transport attributen zoals de 'disk' zaden die wel hebben. De zaden worden daardoor minder ver verspreid en vestigen zich rondom de ouderplant. Over het algemeen produceert een bloemknop ongeveer 5 keer meer 'disk' zaden dan 'ray' zaden (McEvoy, 1984). Per knop worden er rond de 57 'disk' zaden en 13 'ray' zaden geproduceerd (Harper en Wood, 1957). Door het produceren van deze twee verschillende zaden heeft het Jakobskruiskruid de mogelijkheid zijn zaadverspreiding over meerdere tijdsmomenten en verschillende gebieden te verdelen.

Bij de 'ray' zaden duurt de kieming langer dan bij de 'disk' zaden, waardoor de 'ray' zaden zich op een ander moment zullen vestigen, wat kan oplopen tot meerdere maanden later(McEvoy, 1984). Dit verschil is veroorzaakt door de verschillende verdeling van het gewicht bij de twee zaadtypen. Bij de 'ray' zaden zorgt een gewichtstoename van het pericarpium (vruchtwand) voor een afname in ontkiemingssnelheid en bij de 'disk' zaden zorgt een gewichtstoename van het embryo (de vrucht) voor een toename in ontkiemingssnelheid (McEvoy, 1984).

Een variatie in temperatuur heeft ook effect op de ontkiemingssnelheid van de zaden (Baker, 1982). De temperatuur voor optimale ontkieming is voor 'disk' en 'ray' zaden gelijk. De optimale ontkieming (92,5%) vindt plaats bij een temperatuur van 15 graden (Meijden en Wallis-Kooi, 1979) of ligt bij een temperatuur van afwisselend 20 en 30 graden (Baker-kratz en Macguire, 1984). Deze afwijkend onderzoeksresultaten zijn ontstaan door het verschil in opzet van het onderzoek. Bij het onderzoek van Meijden en Wallis-Kooi is er ook naar de vochtigheid van de bodem gekeken in combinatie met een constante temperatuur, terwijl bij het onderzoek van Baker-kratz en Macguire niet naar de bodemvochtigheid is gekeken en er naast constante temperaturen ook naar afwisselende temperaturen is gekeken.

4.1.3 Zaadverspreiding van Jakobskruiskruid

Er zit vruchtpluis aan de 'disk' zaden waardoor de zaden aangepast zijn voor anemochory (McEvoy, 1984). Op dit moment zijn er tegenstrijdige resultaten die laten zien of het zaad van Jakobskruiskruid al dan niet vervoerd wordt door de wind. Er is voorspeld dat maar 0,5% van de zaden door de wind wordt meegenomen en dat 60% van alle 'disk' zaden die bovenin de plant worden losgelaten, enkele meters van de ouderplant op de grond vallen (Poole en Cairns, 1940). Het Jakobskruiskruid wordt in een ander onderzoek als een slechte wind verspreider benoemd (Wardle en Rahman, 1987).

Windtransport komt vaak voor in combinatie met watertransport. De zaden worden door de wind meegevoerd naar het water. Als de zaden eenmaal in het water zijn beland, vangt het vruchtpluis de wind op wat ze vooruit zal duwen. De windkracht, in combinatie met de waterstroming, faciliteert het transport van de zaden over het water. Bij de 'Waiparivier'en de 'South Karonstream' in Nieuw-Zeeland worden zaailingen vaak op de oever gevonden aan het uiteinde van de waterstroom, wat een aanwijzing kan zijndat er watertransport heeft plaatsgevonden met de zaden (Poole en Cairns, 1940). Uit een ander onderzoek komt tevens naar voren dat zaden via water vervoerd konden worden (Schmidl, 1972).

De 'disk' zaden hebben naast het vruchtpluis ook kleine haakjes waardoor ze aangepast zijn voor ectozoochory (McEvoy, 1984). Naast ectozoochory is ook endozoochory mogelijk, want tijdens het grazen van het vee komen de zaden in de magen terecht en worden daarna verspreid via hun uitwerpselen (Schmidl, 1972). Bij transport via vogels zijn er verschillende observaties gedaan. Er zijn levensvatbare zaden gevonden in de uitwerpselen van vogels (Salisbury, 1961), maar in experimenten met zebravinken en mussen blijkt dat de zaden van Jakobskruiskruid niet door deze twee vogelsoorten vervoerd worden(Poole en Cairns, 1940).

4.1.4 Standplaatsfactoren van Jakobskruiskruid

Door de verschillende manieren van transport van de zaden en het feit dat Jakobskruiskruid nauwelijks specifieke eisen met betrekking tot standplaatsfactoren heeft, kan het zich in een groot aantal habitattypen vestigen. Jakobskruiskruid heeft een voorkeur voor lichtere bodemtextuur (Poole en Cairns, 1940)(Fig. 5) en heeft een hoge pH tolerantie. Zo komt het Jakobskruiskruid voor op gronden met een pH van 3,9 tot wel 8,2 (Harper, 1958). Dit maakt het Jakobskruiskruid een succesvolle invasieve plant. Over het algemeen zijn het vooral gematigde klimaatgebieden waar de plant zich vestigt (Bain, 1991)(Fig. 5).Dit zijn de wat koelere, regenachtige gebieden. De regenachtige gebieden waar het Jakobskruiskruid kan groeien, hebben meestal een neerslag van boven de 870 mm per jaar (Poole en Cairns, 1940)(Fig. 5).

Deze regenachtige gebieden bestaan uit grasland of bosgebieden, maar van nature is het Jakobskruiskruid ook aanwezig in zandachtige en duingebieden in Europa (Meijden, 1974). Naast Europa heeft het zich nu ook uitgebreid gevestigd in de gematigde gebieden van alle andere werelddelen (Mitich, 1995).De typen gebieden waar het Jakobskruiskruid zich niet kan vestigen zijn gebieden met 'extremere' milieu- en weersomstandigheden, zoals boreale of subtropische gebieden. (Tutin *et al.,* 1976).

4.1.5 Intra- en interspecifieke competitie interacties

In de vegetatie waar het Jakobskruiskruid voorkomt, treden positieve,negatieve en ook neutrale interacties op met omringende planten (Fig. 7). In een experiment waren er vijf plantensoorten *Agrostiscapillaris*(gewoon struisgras)*, Bromushordeaceus*(zachte dravik)*, Hypochaerisradicata*(gewoon biggenkruid)*, Phleumpratense* (timoteegras) en *Plantagolanceolata*(smalle weegbree) waarvan het Jakobskruiskruid de biomassa verhoogde (Van de Voorde *et al.,* 2011). Deze vijf plantensoorten hadden verschillende effecten op het Jakobskruiskruid. Ongeveer de helft had een negatief effect op de biomassa van het Jakobskruiskruid en de andere helft had een neutraaleffect (Van de Voorde *et al.,* 2011).Het Jakobskruiskruid had ook een neutrale interactie met omliggende planten, want de bodem die geconditioneerd was door Jakobskruiskruid had geen effect op de omliggende planten (Van de Voorde *et al.,* 2011). Er is tevens een voorbeeld van een plant waarmee het Jakobskruiskruid een positieve interactie had. De aanwezigheid van een Akkervergeet-me-nietje (*Myosotis arvensis)*verhoogde de biomassa productie van het Jakobskruiskruid (Van de Voorde *et al.,* 2011).

In het begin van de levenscyclus van het Jakobskruiskruid wordt de groei geremd door de omliggende grassoorten (Thompson, 1980)**.**Als de grond al volledig bedekt is door deze grassoorten, is er voor het Jakobskruiskruid geen mogelijkheid om zich te ontkiemen en zich te vestigen (Thompson, 1980). Echter als het Jakobskruiskruid zich eenmaal gevestigd heeft, zal het de grassoorten verdringen en zal de plant in zijn roset stadium alleen door hoge kruidachtigen in zijn groei beperkt kunnen worden (Harper, 1985).

Op zichzelf heeft het Jakobskruiskruid een negatief effect en kan het autotoxiteit vertonen (Van de Voorde *et al*., 2012)(Fig. 1B), wat betekent dat door de hoge concentratie aan toxische stoffen die de plant produceert, er pathogenen in de bodem accumuleren die specifiek zijn voor het Jakobskruiskruid (Van de Voorde *et al.,* 2012). Jakobskruiskruid planten kunnen niet of nauwelijks groeien op stukken grond waar voorheen Jakobskruiskruid heeft gestaan (Van de Voorde *et al*., 2012). Een negatief intraspecifiek effect komt vaker voor bij grasland plantensoorten die pieken tijdens vroege secundaire successie (Kardol*etal*., 2006).

Dit fenomeen is ook waargenomen op de Veluwe, waarbij Jakobskruiskruid zich spontaan gevestigd had tussen de grassen en kruiden op verschillende velden (Bezemer *et al.,* 2006). Na ongeveer vier jaar werd de bedekking van het Jakobskruiskruid minder en de Jakobskruiskruid planten die er nog stonden, waren een stuk kleiner geworden zonder dat er was ingegrepen door mens of dier (Bezemer *et al.,* 2006). De oorzaak hiervan werd ook in de bodem gezocht, maar in plaats van de toxische stoffen die de plant produceert, waren het bodemschimmels die voor deze negatieve feedback op de plant zorgden (Bezemer *et al.,* 2006). Deze zelf gecultiveerde bodemschimmels van het Jakobskruiskruid hebben niet alleen een negatief effect op de groei en bedekking van de plant, maar ook een negatief effect op de insecten die op de plant zitten en nu in mindere mate aanwezig waren (Bezemer *et al.,* 2006).

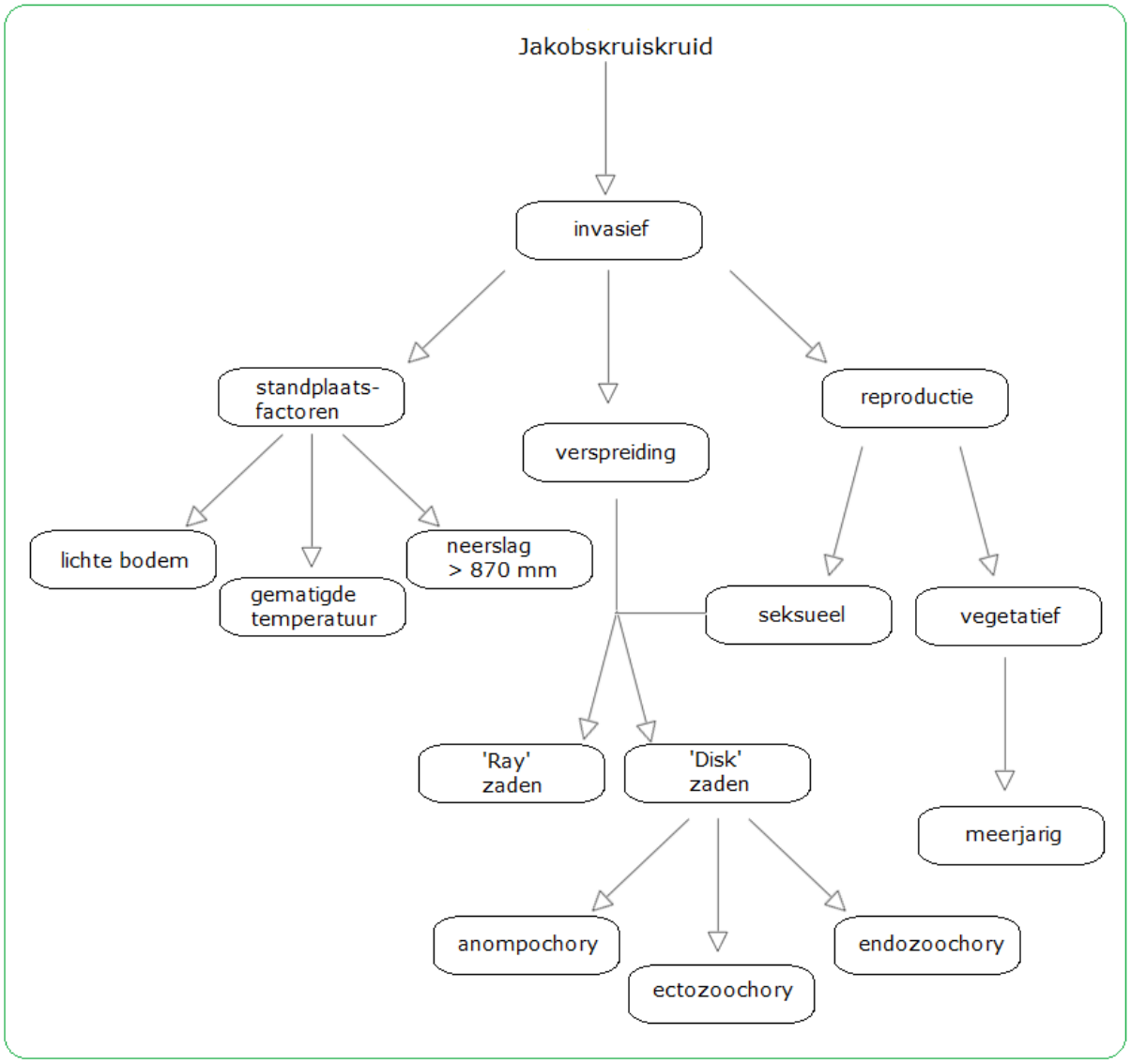

Figuur 5: De invasiviteit van Jakobskruiskruid onderverdeeld in verschillende factoren. De invasiviteit van Jakobskruiskruid is te danken aan de kleine hoeveelheid standplaatsfactoren, de meerdere manieren van verspreiding en de meerdere manieren van reproductie.

4.2: De toxiciteit van Jakobskruiskruid

4.2.1. Productie van toxische stoffen door Jakobskruiskruid

Het invasieve karakter van het Jakobskruiskruid wordt versterkt door de toxische stoffen die het produceert. De toxische stoffen zijn *Pyrrolizidine-alkaloiden* (PA's) die vaak geobserveerd zijn in de plantenfamilie *Asteraceae* (Nuringtyas*et al.,* 2012).De diversiteit van de verschillende PA's zijn over het algemeen specifiek voor elke plantensoort binnen deze plantenfamilie (Pelser *et al.,* 2005). In het Jakobskruiskruid zijn er op dit moment 6 verschillende PA's gevonden, namelijk *senecionine*, *retronecine, seneciphylline, integerrimine, usaramine* en *spartioidine* (Nuringtyas*et al.,* 2012).Een kenmerk van al deze PA's is dat ze in de plant voorkomen als N-oxide en door de cellen van de plant worden opgeslagen in de vacuoles (Hartmann*et al.,* 1989).De PA's*senecionine, retronecine* en *seneciphylline*komen in de plant gepaard voor met hun stereoisomeren*integerrimine, usaramine* en *spartiodine* (Pieters en Vlietinck, 1985).

De diversiteit en concentratie van de PA's wordt bepaald door verschillende factoren. In het begin van de levenscyclus van het Jakobskruiskruid worden er veel PA's gesynthetiseerd, zodat de zaailingen zich kunnen verdedigen als ze zich aan het ontwikkelen zijn (Schaffner*etal.,* 2003).Er is een negatieve correlatie gevonden tussen de verhouding spruit:wortel en de concentratie PA's in de plant (Schaffner*et al.,* 2003). Een hogere spruit:wortel verhouding geeft indirect aan dat de plant een hogere bovengrondse biomassa heeft en daardoor ook een groter oppervlakte heeft waar de PA's over verspreid moeten worden (Schaffner*et al.,* 2003).

Andere belangrijke factoren voor de hoeveelheid PA's in de plant zijn de beschikbare nutriënten in de grond. Een plant op een bodem met een hoge nutriëntbeschikbaarheid kan meer stikstofrijke gifstoffen produceren dan planten die op nutriëntarme bodem leven (van der Meijden*et al.,* 1984). In nutriëntrijke gebieden moet (en kan) de plant tevens meer energie investeren in de verdediging, omdat herbivoren voorkeur hebben voor de nutriëntrijke planten.

De laatste belangrijke factor voor PA concentratie is de beschadiging door herbivoren. Vraatbeschadiging aan de scheut vermindert de PA concentratie in de wortels, maar heeft geen effect op de PA concentratie in de scheut zelf (Hol *et al.,* 2004). De precieze reden hiervan is nog niet bekend. De verwachting was dat een lage scheutbiomassa relatief aan de wortelbiomassa de omzetting van *senecionine* in andere PA's hindert, maar deze was niet bevestigd in het onderzoek. Bij een ander onderzoek is een tegenstrijdig resultaat gevonden waarin de vraatbeschadiging aan de scheut, de PA concentratie in de wortels verhoogd en de PA concentratie in de scheut verlaagd (van Dam *et al.,* 1993). De verklaring is dat de PA's in de scheut na de vraatschade zich verplaatsen naar

de wortels, omdat de wortels belangrijker zijn voor overleving van de plant dan de scheut (van Dam *et al.,* 1993). Het verschil in resultaat tussen deze twee onderzoeken wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het verschil in opzet van het onderzoek. Het onderzoek van van Dam *et al.*(1993) heeft kunstmatig schade aangebracht aan de scheut binnen 24 uur, terwijl de planten bij het onderzoek van Hol *et al.*(2004) bekeken werden na 14 dagen beschadigd te zijn door natuurlijke herbivorie.

Vraatbeschadiging aan de wortel vermeerdert de PA concentratie in de wortel en heeft een lichte vermeerdering van PA concentratie in de scheut (Hol *et al.,* 2004). De vraatschade aan de wortels initieert een signaal dat de PA productie verhoogd in de wortels, dit om te compenseren voor het verlies van de aangevreten stukken wortel (Hol *et al.*, 2004). Ook kan met behulp van vegetatieve reproductie deze stijging in PA concentratie worden veroorzaakt, door de aangevreten wortels te vervangen met nieuwe wortels die een hogere productie van PA hebben om nog meer schade te voorkomen (Hol *et al.,* 2004).

4.1.2. Waar worden deze toxische stoffen geproduceerd?

De PA's worden voornamelijk in de wortels van Jakobskruiskruid gesynthetiseerd (Hartmann*et al.,* 1989).*Senecionine* N-oxide (sen-Nox) is het primaire product van de PA biosynthese en is in 1989 geïdentificeerd in de wortels van de Jakobskruiskruid plant (Hartmann*et al.,* 1989) Stengels die los zijn van de wortels kunnen geen PA's synthetiseren (Hartmann*et al.*, 1989).

4.1.3.Distributie toxische stoffen in Jakobskruiskruid

De PA's die in de wortels gesynthetiseerd worden, worden via het floëem naar de scheut getransporteerd (Hartmann*et al.,* 1989). In figuur 6 is de distributie van PA's te zien. Tussen de verschillende plantenonderdelen is er een duidelijk concentratieverschil te zien. Niet elk plantenonderdeel heeft dezelfde mate van bescherming nodig. De bloemknoppen dienen als voedsel voor veel dieren en hebben de meeste bescherming nodig door een hoge concentratie van PA's (Hartmann*et al.,* 1989). De andere onderdelen zijn minder gevoelig voor vraat en hebben daardoor een veel lagere PA concentratie (Hartmann*et al.*, 1989).

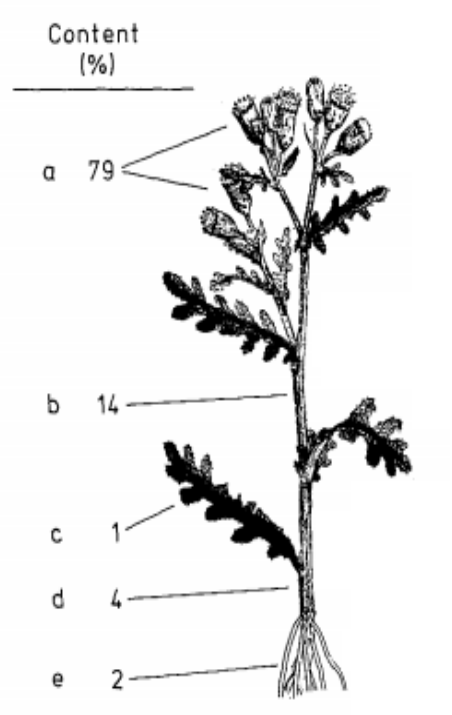

Figuur 6: Distributie van PyrrolizidineAlkaloiden in bloeiend Jakobskruiskruid (in %). Weergegeven voor de bloemknoppen (a), bovenste stengelhelft (b), bladeren (c) , onderste stengelhelft (d) en wortels (e). (aangepast van Hartmann, T. *etal*., Sites of synthesis, translocationandaccumulation of pyrrolizidinealkaloid N-oxides in *SeneciovulgarisL*. *Planta***177** (1989), pp. 98-107)

4.1.4. De effecten van PA's op grote herbivoren

Het invasieve karakter van het Jakobskruiskruid heeft niet alleen nadelige effecten op de vegetatie in zijn omgeving, maar kan ook negatieve effecten hebben op de grote herbivoren. De PA's zijn van zichzelf niet toxisch, maar worden in het lichaam van de grote herbivoren door P450 S oxidases omgezet naar hepatoxischepyrroles (McLean, 1970). Deze omzetting vindt plaats in de lever (Wiedenfeld*et al.,* 2011). Hierdoor kunnen chronische leverziekten ontstaan (Gilruth, 1903). De tolerantie tegen de giftige stoffen is verschillend per herbivorensoort. Herkauwers zoals edelherten, runderen en schapen kunnen beter tegen de giftige stoffen dan einddarmverteerders zoals paarden. Zowel grazers als browsers mijden het giftige Jakobskruiskruid, de browsers door heel selectief om de giftige plantendelen te eten met hun kleine bek en de grote grazers door de hele plant te vermijden en ergens anders te gaan grazen. Bij schapen is het leeftijdsafhankelijk hoe tolerant ze zijn voor de giftige stoffen van het Jakobskruiskruid. Oudere schapen zijn beter bestand tegen de giftige stoffen en kunnen zelfs groeiende rosette knoppen eten, terwijl de jonge schapen vooral de jonge blaadjes die nog weinig giftige stoffen bevatten opeten (Cameron, 1935).

De theorie van ‘associational resistance’ is van groot belang bij de effecten die een plant kan hebben op het terreingebruik van herbivoren. Bij deze theorie wordt er onderscheid gemaakt tussen ‘palatable’ (smakelijke) en ‘unpalatable’(onsmakelijke) planten, waarbij er meerdere soorten ‘unpalatable’ planten te benoemen zijn die door grazers worden vermeden. Een plant kan ‘unpalatable’ zijn vanwege bepaalde stoffen die het produceert, vanwege zijn morfologie of vanwege zijn fenologische kenmerken (Smit *et al.,* 2006), waarbij het de ‘palatable’ planten beschermt tegen herbivorie. Deze positieve interactie van ‘unpalatable’ planten met ‘palatable’ planten kan er voor zorgen dat het graasgedrag van herbivoren verandert in een gebied, waardoor de kiemingsmogelijkheden van andere planten wordt verhoogd en er ook een verandering in vegetatie structuur kan ontstaan (Smit *et al.,* 2006).

In onderzoek is naar voren gekomen dat de ‘unpalatable’ *Gentiana lutea* (gele gentiaan) het terreingebruik van de grote herbivoren kan beïnvloeden (Smit *et al.,* 2006). De anti-vraatstoffen hielden de grazers op een afstand, waardoor de dieren in een ander gebied gingen grazen en de *Picea abies*(fijnspar) boompjes die naast de gele gentiaan leefden een hogere overleving hadden (Smit *et al.,* 2006).De verwachting is dat de giftige stoffen van het Jakobskruiskruid hetzelfde effect zullen hebben op de grote herbivoren en ganzen in de Oostvaardersplassen en daarmee de begrazing van de omliggende vegetatie zullen voorkomen door het terreingebruik van de dieren te beïnvloeden. En dat door deze afname in begrazing andere plantensoorten, zoals bijvoorbeeld houtigen, in het gebied de kans krijgen uit te groeien en zich verder te verspreiden.

Er is ook gezocht naar de invloed van Jakobskruiskruid of een andere toxische plant op het voorkomen van kleine herbivoren, echter is daar geen toepasselijke literatuur bij gevonden.

4.1.5 De interactie van Jakobskruiskruid met herbivore insecten

De PA’s hebben niet alleen toxische effecten op grote herbivoren, maar ook op herbivore insecten (Fig. 7). Het mesofyl (weefsel tussen beneden- en bovenopperhuid van het blad) van het Jakobskruiskruid heeft een hogere concentratie PA’s dan de epidermis (opperhuid) (Nuringtyas*et al.,* 2012). Alstripsen (*Thysanoptera)*een plant beschadigen, komen hun naaldenin het mesofylterecht.De hogere concentratie PA’s in het mesofylzorgen voor de nodige bescherming tegen deze tripsen. De PA’s verminderen daarnaast ook de overlevingskans van de larven van de Westerse bloemtrips (*Frankliniella occidentalis)*en Groene perzikluis(*Myzuspersicae)* en verhindert de vraat door de Europese treksprinkhaan(*Locustamigratoria)* (Macel*et al.,* 2005).

Een opmerkelijk voorbeeld van alle insecten die schadelijk zijn voor het Jakobskruiskruid is de Sint-Jakobsvlinder (*Tyriajacobaeae* Linnaeus 1758) die oorspronkelijk uit West-Europa komt (Syrett, 1983).Van deze vlinder is bekend dat het schade toebrengt aan het Jakobskruiskruid (Myers, 1980). Een overvloed aan Sint-Jakobsvlinders zorgt voor fluctuaties in de populatie van het Jakobskruiskruid (Dempster, 1971).In 1875 werd de Sint-Jakobsvlinder geïntroduceerd in Nieuw-Zeeland om het Jakobskruiskruid te verminderen, maar de vlinder heeft zich daar niet goed kunnen vestigen (Syrett, 1983). Twee Jacobskruiskruid zaadvliegen*(Pego hylemia seneciella* Meade 1892en *P. jacobeae* Hardy 1872) kunnen ook schade brengen aan het Jakobskruiskruid enhebben zich lokaal kunnen vestigen in Nieuw-Zeeland, maar dat was niet uitgebreid genoeg om het Jakobskruiskruid te verminderen (Syrett, 1983).

De Sintjakobsvlinder kan zich aanpassen aan de PA's die door het Jakobskruiskruid worden geproduceerd. De vlinder kan de PA's ontgiften door N-oxidatie (Naumann*et al.,* 2002) en ze daarna omzetten in PA's zoals callimorphine (Hartmann, 1999). De N-oxidatie vindt plaats in de hemolymfe (lichaamsvloeistof van o.a. insecten) met behulp van het enzym senecionine N-oxygenase (SNO) (Naumann*et al.,* 2002). Op die manier worden de giftige vrije basen omgezet in N-oxides, waarvan bekend is dat ze niet meer omgezet kunnen worden in giftige Pyrrool componenten (Hartmann, 1999). De Sintjakobsvlinder heeft in al zijn levensfasen PA's in zijn hemolymfe zitten (Van Zoelen en Van der Meijden, 1991). De hemolymfe is de plek waar PA's worden opgeslagen en daarna gebruikt worden voor eigen verdediging (Naberhaus *et al.,* 2003).

4.1.6 Effecten van Jakobskruiskruid op bodemstructuur

Jakobskruiskruid heeft indirect ook effect op insecten via de bodemschimmels die de plant cultiveert. Deze bodemschimmels hebben een negatief effect op de plant en veroorzaken een vermindering in bedekking van de plant en zorgen er ook voor dat de Jakobskruiskruid planten kleinerworden (Bezemer *et al.,* 2006). Deze afname in hoogte van de Jakobskruiskruid veroorzaakt ook een vermindering in het aantal insecten wat op de plant zit (Bezemer *et al.,* 2006). Jakobskruiskruid heeft naast deze bodemschimmels ook effect op bodem microben. Jakobskruiskruid verlaagt de biomassa van de microben die verantwoordelijk zijn voor de nutriënten beschikbaarheid in de bodem(Wardle *et al*., 1995). Door deze afname in nutriënten is de kwaliteit van de bodem verminderd en kunnen grassoorten er minder goed op groeien. Ook is er een afname van het aantal saprofytische micro-geleedpotigen als ze naast een bloeiende Jakobskruiskruid plant leven (Wardle*et al*., 1995).

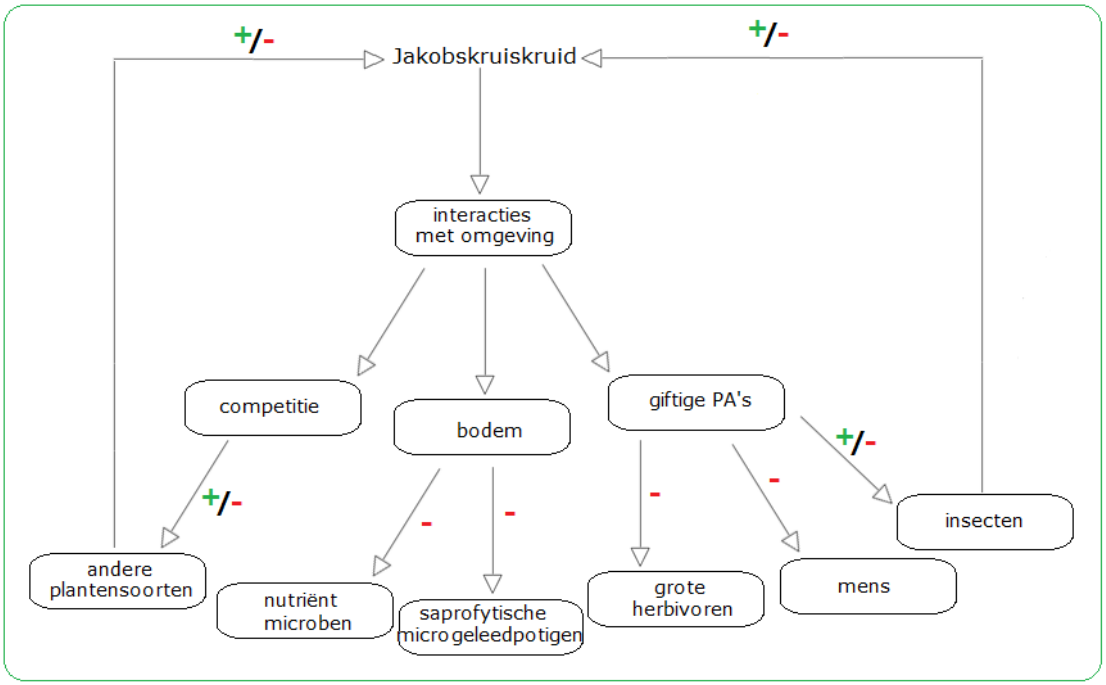

Figuur 7: Interacties van Jakobskruiskruid met zijn omgeving.

5. Resultaten veldonderzoek

5.1 Vegetatie opnames

Bij geen enkele plantensoort was er een significant verschil in het gemiddelde bedekkingspercentage tussen kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid en kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 8)

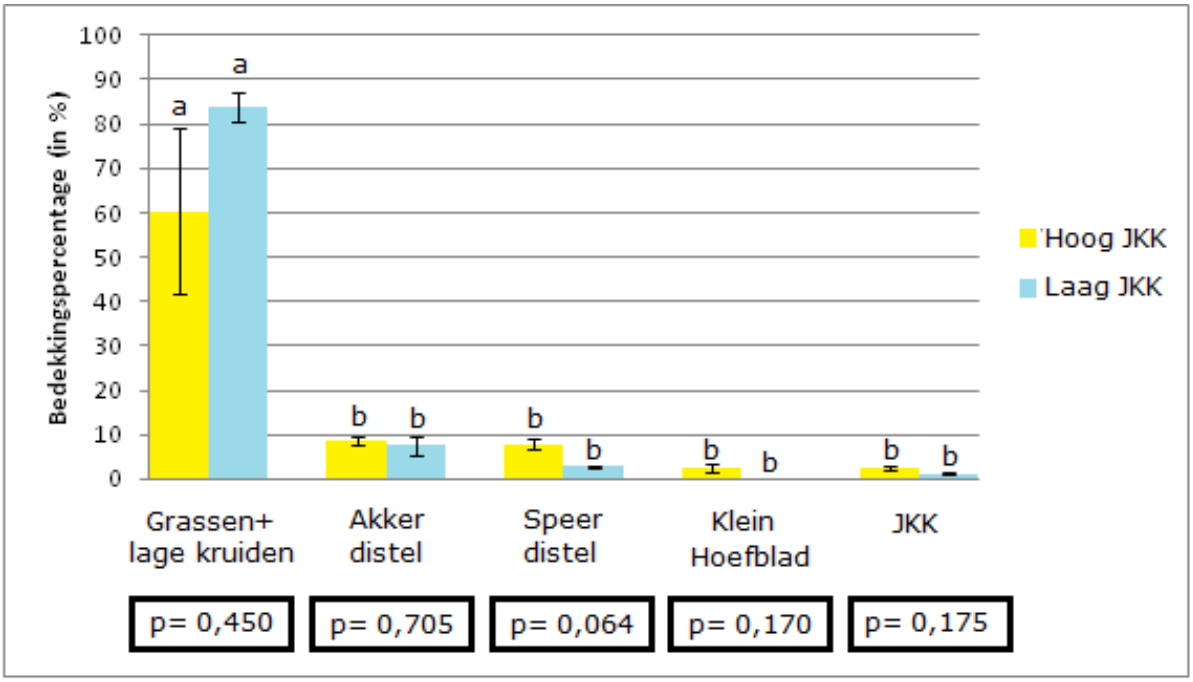

Figuur 8: De gemiddelde bedekkingspercentages van grassen+lage kruiden, akker distel, speer distel, klein hoefblad en Jakobskruiskruid in kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid en in kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid. De p-waarden geven de significantie aan die met een 2-weg ANOVA berekend is. De letters boven de balken geven aan of de plantensoorten onderling significant van elkaar verschillen in bedekkingspercentage en of binnen een plantensoort het gemiddelde bedekkingspercentage significant verschilt tussen de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid en de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid. De onderlinge significantie is berekend met een Tukey test.

Alleen bij klein hoefblad was de gemiddelde hoogte significant hoger in kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid dan in kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 9). Bij grassen+lage kruiden, akkerdistel, speerdistel en Jakobskruiskruid was er geen significant verschil in de gemiddelde hoogte tussen kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid en kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 9).

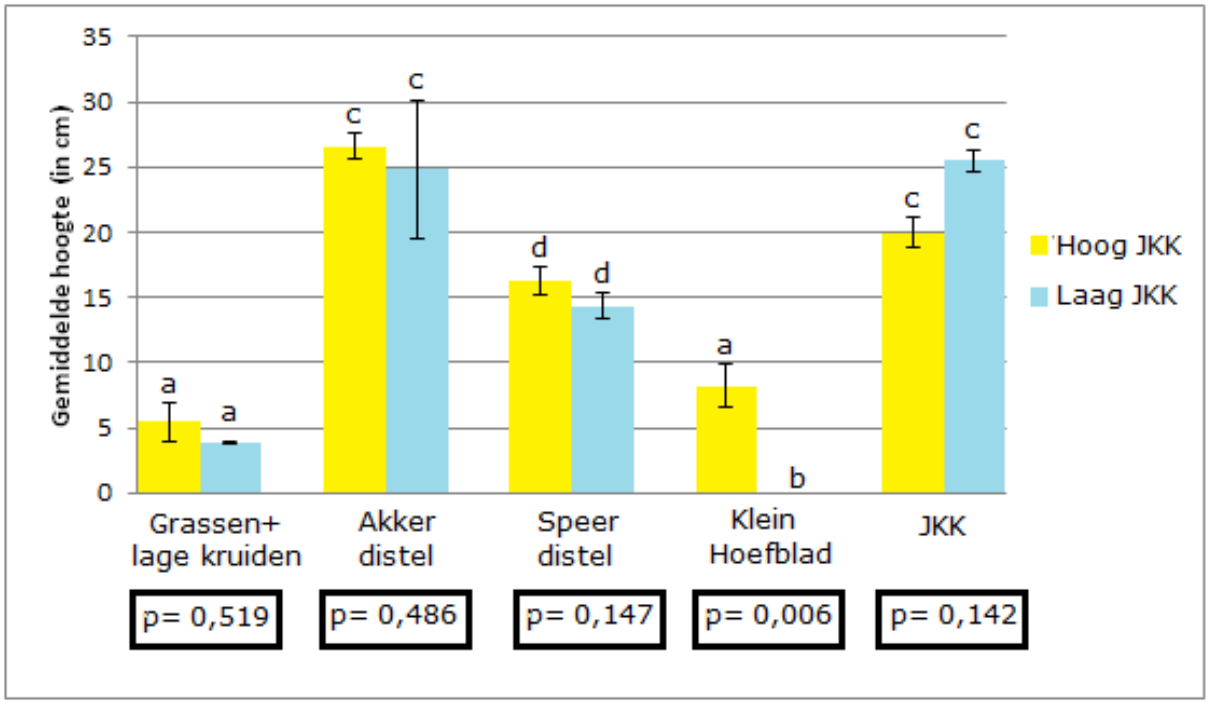

Figuur 9: De gemiddelde hoogtes van grassen+lage kruiden, akker distel, speer distel, klein hoefblad en Jakobskruiskruid in kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid en in kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid. De p-waarden geven de significantie aan die met een 2-weg ANOVA berekend is. De letters boven de balken geven aan of de plantensoorten onderling verschillen in hoogte en of binnen een plantensoort de gemiddelde hoogte significant verschilt tussen de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid en de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid. De onderlinge significantie is berekend met een Tukey test.

Het hoogste bedekkingspercentage Jakobskruiskruid was in een plot van kavel Ez 29 gevonden, maar dat was gelijk ook de enige plot in die kavel waar Jakobskruiskruid aanwezig was (Fig. 10). In kavel Ez 30 waren er ook maar 3 van de 15 plots waar Jakobskruiskruid aanwezig was, waarbij de percentages tussen de 1-10%waren (Fig. 10). In de kavels Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140 waar in voorgaande jaren Jakobskruiskruid gesignaleerd was, waren er meerdere plots waar Jakobskruiskruid aanwezig was. Bij kavel Ez 31 en Ez 32 lag het bedekkingspercentage tussen de 1-5% in de plots waar Jakobskruiskruid aanwezig was (Fig. 10). Bij kavel Ez 139 en Ez 140 lagen de percentages ook tussen de 1-5% met een enkele plot van 1-10%. De percentage verschillen tussen de kavels zijn niet significant. Dit komt door de uitschieter van 30% in kavel Ez 29 wat de significantie te veel beïnvloed, want als naar de plots gekeken wordt en de verdeling in bedekking Jakobskruiskruid is er wel duidelijk verschil tussen de kavels Ez 29 en Ez 30 en de kavels Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140.

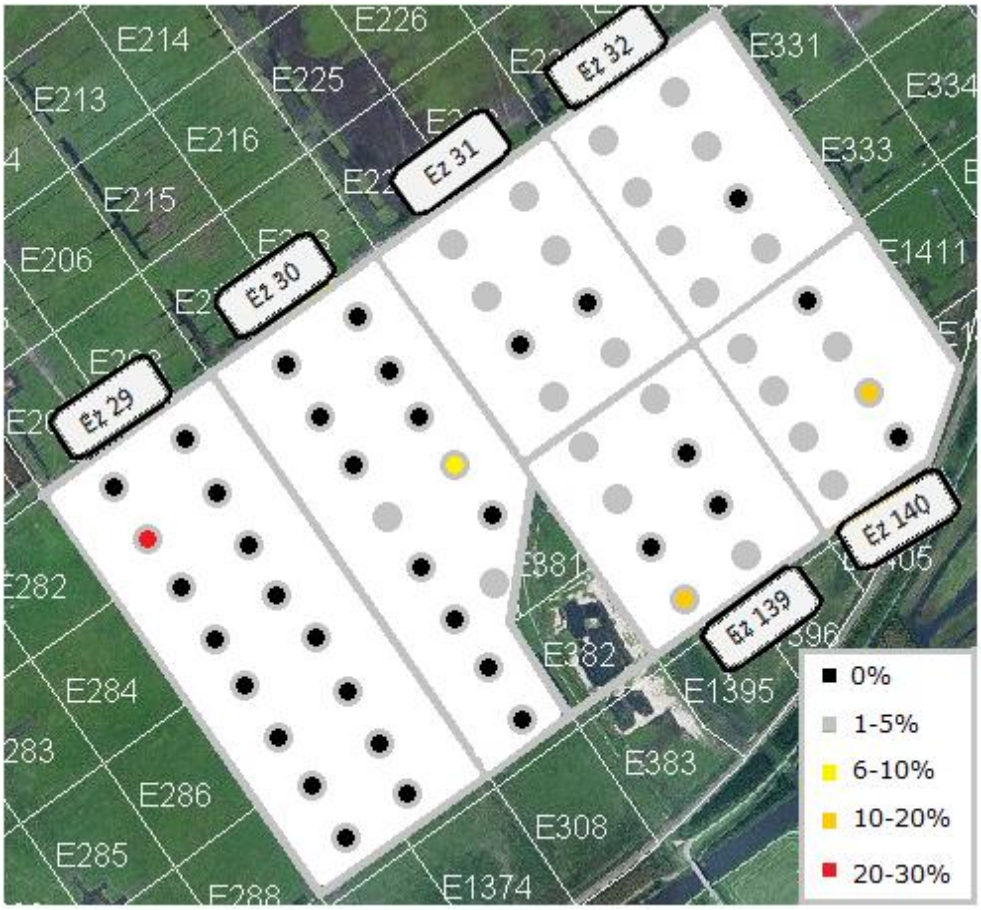

Figuur 10: De gemiddelde bedekking van Jakobskruiskruid in de plots van de kavels Ez 29, Ez 30, Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140. Met de gemiddelde bedekking Jakobskruiskruid per plot weergegeven in percentages.

5.2 Terreingebruik grote herbivoren en ganzen

De metingen in juni markeerden het begin van het bloeiseizoen waarbij Jakobskruiskruid planten giftiger zijn dan vooraf aan het bloeiseizoen vanwege de grote hoeveelheid gifstoffen in de bloemen. Het gemiddeld aantal edelherten was significant hoger in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid dan in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 11B). Daarnaast was er bij de edelherten ook een significant lager gemiddeld aantal in het bloeiseizoen van Jakobskruiskruid (Fig. 11B). Bij de ganzen was er alleen een significant verschil tussen de aantallen vooraf aan het bloeiseizoen en de aantallen aan het begin van het bloeiseizoen van Jakobkruiskruid (Fig. 11D).Bij de paarden en runderen was er tussen de kavels met een hoge of lage bedekking Jakobskruiskruid geen significant verschil en ook vooraf of aan het begin van bloeiseizoen van Jakobskruiskruid was er geen significant verschil (Fig. 11A en 11C).

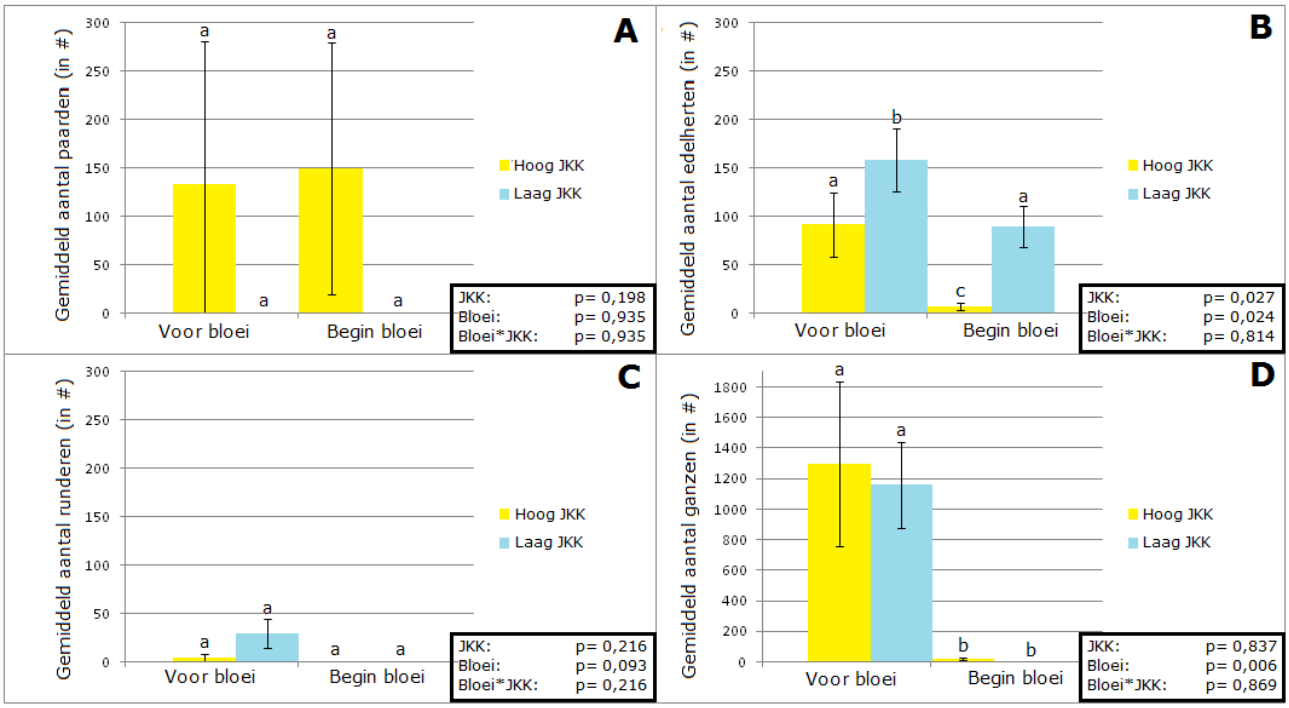

Figuur 11: Het gemiddeld aantal paarden (A), edelherten (B), runderen (C) en ganzen (D) in de kavels met hoge of lage bedekkingen Jakobskruiskruid vooraf en aan het begin van het bloeiseizoen. De p-waarden geven de significantie aan die met een 2-weg ANOVA berekend is. De letters boven de balken geven aan of het gemiddeld aantal binnen een diersoort onderling verschilt tussen de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid en de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid en tussen de periode vooraf aan het bloeiseizoen en aan het begin van het bloeiseizoen.

5.3 Muizenhollen

Er was geen significant verschil tussen het gemiddeld aantal muizenhollen op de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid en de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 12). In het gebied met Jakobskruiskruid was er 1 waarneming van 9 muizenhollen en de overige waarnemingen waren voor beide gebieden 0 (Bijlage 2).

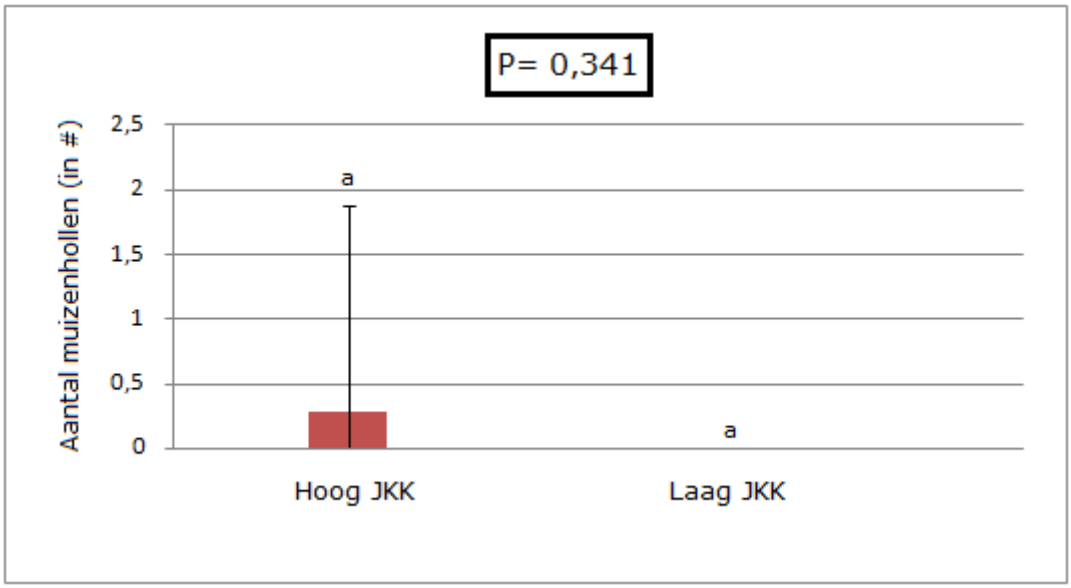

Figuur 12: Het gemiddeld aantal muizenhollen in een gebied met of zonder Jakobskruiskruid. De p-waarde geeft de significantie aan die met een 1-weg ANOVA berekend is. De letters boven de balken geven aan of het gemiddeld aantal muizen onderling verschilt tussen de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid en de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid.

6. Discussie en conclusies

6.1 Verspreiding en bedekking Jakobskruiskruid

Het Jakobskruiskruid was vorig jaar door terreinbeheerders gesignaleerd in de kavels Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140.De verwachting was dat het Jakobskruiskruid zich zou gaan verspreiden naar de andere kavels waar in het voorgaande jaar de plant nog niet gesignaleerd was. In de literatuur kwam al naar voren dat het Jakobskruiskruid een invasieve plant is die met behulp van zijn twee typen zaden zich over grote afstanden kan vestigen (Schmidl, 1972). En dat de plant niet oneindig lang op dezelfde plek staat (Bezemer et al., 2006; van de Voorde, 2012). Jakobskruiskruid komt op dit moment in alle onderzochte graslandkavels voor (Fig.10). Waarbij in de kavels Ez 29 en Ez 30 een gemiddeld lage bedekking van Jakobskruiskruid gevonden was (<1%)en in de andere kavelsgemiddeld iets hogere bedekkingen (2-4%).

Kavels Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140 werden de afgelopen 10 jaar intensief begraasd door de grote herbivoren en ganzen. De open grond die was ontstaan, heeft waarschijnlijk geleid tot goede kiemomstandigheden voor Jakobskruiskruid. In de afgelopen 3 jaaris de graasdruk op deze kavels minder geworden en is de graasdruk juist iets toegenomen op de kavels Ez 29en Ez 30. De kavels Ez 29 en Ez 30 hebben daardoor tevens goede kiemmogelijkheden voor Jakobskruiskruid gehad, waardoor nu waarschijnlijk in de resultaten naar voren komt dat in alle onderzochte kavels een bedekking van Jakobskruiskruid is.

Over de verspreiding van Jakobskruiskruid kan op dit moment geen harde conclusie worden getrokken, omdat niet zeker is of bij kavel Ez 29 en Ez 30 in het voorgaande jaar helemaal geen Jakobskruiskruid gevestigd was of dat het wel aanwezig was. maar niet gesignaleerd door de terreinbeheerders. Op dit moment is het Jakobskruiskruid gevestigd in het oostelijke deel van de Oostvaardersplassen en tevens in het centrale deel gezien, wat er op lijkt te wijzen dat de plant zich aan het uitbreiden is vanuit het oostelijke deel naar het centrale deel en misschien zelfs verder door naar het westelijke deel. Er zijn ook kale plekken in het westelijke deel waar het Jakobskruiskruid zich zou kunnen vestigen, maar dat nog niet het geval is. De verklaring van de afwezigheid van Jakobskruiskruid in het westelijke gebied en de aanwezigheid van Jakobskruiskruid in het oostelijke deel kan worden gezocht in de verspreidingsmogelijkheden van de zaden en de locatie van zaadbronnen in de omgeving van de Oostvaardersplassen.

6.2 Vegetatie structuur

De verwachting was dat de aanwezigheid van Jakobskruiskruid tot een lager gebruik van deze graslanden door de herbivoren zou leiden. Door de afname in begrazing binnen die kavels zullen de andere plantensoorten minder begraasd of betreden worden en zullen deze planten een gemiddeld hoger bedekkingspercentage en hoogte hebben.

Bij geen enkele plantensoort was er een significant verschil in bedekkingspercentage tussen de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid en de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 8). De verklaring hiervoor is dat de huidige bedekkingen van Jakobskruiskruid waarschijnlijk te laag zijn om significant effect te hebben op hun omgeving. Bij de resultaten van het terreingebruik van de grote herbivoren en ganzen kwam al naar voren dat Jakobskruiskruid alleen op de edelherten een significant effect had (Fig. 11B). Het verschil in begrazing is te klein om effect te hebben op de bedekking van de andere plantensoorten.

Bij de hoogtemetingen was klein hoefblad de enige plantensoort die gemiddeld significant hoger was in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid dan in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 9). De verklaring hiervoor is dat het klein hoefblad een pionierssoort is die zich voornamelijk vestigt op stukken grond die in het voorjaar kaal zijn door de intensieve begrazing. Dit zijn dezelfde stukken grond waar Jakobskruiskruid goed kan kiemen. Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat er een positieve correlatie is tussen de aanwezigheid van Jakobskruiskruid en de aanwezigheid van klein hoefblad. Op dit moment is niet bekend of Jakobskruiskruid direct effect heeft op de aanwezigheid van klein hoefblad, dit zou met experimenteel onderzoek nader bekeken kunnen worden.

Net zoals bij de bedekking, is ook hier de verklaring dat de huidige bedekkingen Jakobskruiskruid te laag zijn om significant effect te hebben op de hoogte van de andere plantensoorten. Een mogelijk andere verklaring kan ook zijn dat Jakobskruiskruid een neutraal effect heeft op de andere plantensoorten. Door dit neutrale effect heeft de bedekking van Jakobskruiskruid geen direct effect op de groei van de omliggende plantensoorten (Van de Voorde *et al.,* 2011).

6.3 Terreingebruik grote herbivoren en ganzen

De verwachting was dat de grote herbivoren het giftige Jakobskruiskruid zouden vermijden, met daardoor een lager gemiddeld aantal grote herbivoren in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid dan in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid. De verwachting is ook dat er een verschil zal zijn in welke mate de grote herbivoren het Jakobskruiskruid zullen vermijden. Runderen kunnen het Jakobskruiskruid niet goed vermijden tijdens het grazen, waardoor ze de hele kavel zullen vermijden waar Jakobskruiskruid in hoge bedekkingen aanwezig is. Paarden en edelherten kunnen iets specifieker grazen dan de runderen, waardoor ze de kavels met hoge bedekkingen Jakobskruiskruid in mindere mate zullen vermijden dan de runderen. De ganzen kunnen heel specifiek grazen, dus daarbij is de verwachting dat de aanwezigheid van Jakobskruiskruid geen effect zal hebben op het gemiddeld aantal ganzen in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid of in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid. De verwachting is dat het bloeiseizoen ook invloed zal hebben op het terreingebruik van de grote herbivoren. Jakobskruiskruid is giftiger tijdens het bloeiseizoen vanwege de grote hoeveelheden gifstoffen in de bloemen van de plant (Fig. 6). De grote herbivoren zullen in een lager aantal aanwezig zijn in de kavels met een hoge of lage bedekking Jakobskruiskruid aan het begin van het bloeiseizoen dan vooraf aan het bloeiseizoen, omdat ze het bloeiende Jakobskruiskruid sterker zullen vermijden. Jakobskruiskruid dat in bloei staat, heeft een grote hoeveelheid gifstoffen in zijn bloemen (Fig. 6), wat de herbivoren nog sterker zal afweren.

Alleen bij de edelherten had de aanwezigheid van Jakobskruiskruid een significant effect op het gemiddelde aantal en waren er gemiddeld meer edelherten aanwezig in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid dan in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 11).Dit komt overeen met de verwachting dat edelherten het giftige Jakobskruiskruid vermijden en grazen in gebieden waar de bedekking van Jakobskruiskruid lager is. Bij de paarden, runderen en ganzen was er geen verschil in gemiddeld aantal tussen de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid en de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid.

Dit komt gedeeltelijk overeen met de verwachtingen. Ganzen kunnen zo specifiek grazen dat de aanwezigheid van Jakobskruiskruid geen effect heeft op hun terreingebruik. De resultaten van paarden en runderen komen niet overeen met de verwachting. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat de runderen in een laag aantal voorkomen in de Oostvaardersplassen en dat ze zo verdeeld zijn over het gebied dat hun territorium buiten de onderzochte kavels ligt. De paarden verplaatsen zich in grote groepen, bij de waarnemingen waren ze of in groten getale aanwezig of helemaal niet. De specifieke locatie waar de paarden stonden, is niet bekend, dus de kans is groot dat het een gebiedje was waar

weinig Jakobskruiskruid stond. Daarnaast zijn de paarden ook vaak in andere kavels gesignaleerd die niet in het veldonderzoek waren opgenomen.

Bij de paarden en runderen had het bloeiseizoen geen significant effect op het terreingebruik (Fig. 11). Wellicht dat de populatiegrootte en sociale structuur, zoals hierboven al aangegeven, ook hier een rol in speelt. Bij edelherten had het bloeiseizoen wel effect op het terreingebruik. Mogelijk dat dit dus een rol speelt bij het graasgedrag van de edelherten. Meer gedetailleerd onderzoek is nodig om causaliteit aan te tonen. Bij de ganzen had het bloeiseizoen ook een significant effect op het terreingebruik (Fig. 11). Het is echter nog niet duidelijk of dit effect door de bloei komt of dat er een andere factor een belangrijke rol speelt. Van de brandganzen is bekend dat ze in de winter en in het voorjaar in de Oostvaardersplassen verblijven, maar in de zomer wegtrekken en pas in de herfst weer terugkomen. De periode dat het Jakobskruiskruid begint te bloeien, is ook de periode dat de brandganzen wegtrekken. Of dit ook voor de grauwe ganzen geldt, is onbekend. Dat zou met nader onderzoek bekeken kunnen worden.

6.4 Muizenhollen

De verwachting was dat het Jakobskruiskruid een positief effect zou hebben op de verruiging van het grasland en daarmee ook een positief effect zou hebben op de aanwezigheid van muizen, waardoor er meer muizenhollen aanwezig zouden zijn in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid dan in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid. Er was een enkele waarneming van 9 muizenhollen in de kavels met hoge bedekking Jakobskruiskruid en bij de 30 andere waarnemingen waren geen muizenhollen waargenomen (Bijlage 2). De enkele waarneming van 9 muizenhollen is een voorbeeld van clustering. Waarschijnlijk was er voedsel in dat gebied of was er een bepaalde plant in dat gebied die aantrekkelijk was voor de muizen, waardoor de muizenhollen daar in een groot aantal aanwezig waren. Als alternatief kan er beter geturfd worden op de aan- en afwezigheid van muizenhollen en niet de hoeveelheid muizenhollen. Vanwege de lage dichtheid aan muizenhollen die nu waargenomen is, is het ook beter om op meer plekken voor muizenhollen te turven. Voor nu kunnen er geen conclusies getrokken worden over het effect van Jakobskruiskruid op de muizen.

6.5 Conclusie

Op dit moment is het Jakobskruiskruid gevestigd in het oostelijke deel van de Oostvaardersplassen en tevens in het centrale deel gezien, wat er op lijkt te wijzen dat de plant zich aan het uitbreiden is vanuit het oostelijke deel naar het centrale deel en misschien zelfs verder door naar het westelijke deel. Over de verspreiding van Jakobskruiskruid kan op dit moment geen harde conclusie worden getrokken, omdat er informatie ontbreekt over de verspreidingsmogelijkheden van de zaden en de zaadbronnen in de omgeving van de Oostvaardersplassen. Wat wel zeker is, is dat in de kavels waar vorig jaar nog geen Jakobskruiskruid was gesignaleerd, nu wel Jakobskruiskruid aanwezig is (bedekking van <1%). In de kavels waarvan zeker is dat vorig jaar Jakobskruiskruid gevestigd was, is nog steeds Jakobskruiskruid aanwezig (bedekking van 2-4%).

Jakobskruiskruid heeft verschillende effecten op de plantensoorten die onderzocht zijn in dit veldonderzoek. In de bedekkingen waarin Jakobskruiskruid op dit moment aanwezig is, heeft het een neutraal effect op het bedekkingspercentage van alle onderzochte plantensoorten. Bij de hoogte metingen was klein hoefblad de enige plantensoort die gemiddeld een significant hogere hoogte had in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid dan in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 9). Van klein hoefblad is bekend dat het zich op plekken vestigt waar Jakobskruiskruid ook goed kan kiemen. Deze positieve correlatie tussen Jakobskruiskruid en klein hoefblad zou met experimenteel onderzoek nader bekeken moeten worden. De bedekking van Jakobskruiskruid is op dit moment te laag om significant effect te hebben op de bedekking en hoogte van akkerdistel, speerdistel, Jakobskruiskruid en grassen+lage kruiden. Of Jakobskruiskruid heeft altijd een neutraal effect op deze plantensoorten (Van de Voorde *et al.,* 2011).

Alleen bij de edelherten had de aanwezigheid van Jakobskruiskruid significant effect op het gemiddelde aantal en waren er gemiddeld meer edelherten aanwezig in de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid dan in de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid (Fig. 11).De edelherten lijken daarmee het giftige Jakobskruiskruid te mijden en grazen in gebieden waar de bedekking van Jakobskruiskruid lager is. Bij de paarden, runderen en ganzen was er geen verschil in gemiddeld aantal tussen de kavels met een lage bedekking Jakobskruiskruid en de kavels met een hoge bedekking Jakobskruiskruid. De runderen en paarden stonden voornamelijk in kavels die zich buiten het onderzochte gebied bevonden. Ganzen zijn specifieke grazers die makkelijk om het Jakobskruiskruid heen kunnen eten en de plant daarom niet hoeven te vermijden.

7.0 Advies

Omdat verschillende groeifasen van Jakobskruiskruid mogelijk een verschillend effect op grote herbivoren kunnen hebben (bijv. wel of niet in bloei) en daarmee op de vegetatieontwikkeling, zouden in het vervolgonderzoek waarnemingen in verschillende perioden uitgevoerd moeten worden. Uit de resultaten kwam naar voren dat de plant zich mogelijk binnen een jaar verspreid had over 2 andere kavels die voorheen waarschijnlijk geen Jakobskruiskruid hadden (Kavels Ez 29 en Ez 30). Met het vervolgonderzoek is er meer vergelijkingsmateriaal en kan er eerder gezegd worden of deze verspreiding elk jaar verder zal gaan. In de huidige bedekkingen heeft Jakobskruiskruid alleen effect gehad op het terreingebruik van de edelherten en op de hoogte van klein hoefblad. Om er zeker van te zijn dat de afwezigheid van significante effecten op de andere grazers en onderzochte plantensoorten op dit moment niet veroorzaakt wordt door te lage bedekkingen Jakobskruiskruid, zouden bij vervolgonderzoek dezelfde methoden moeten worden uitgevoerd maar dan bij hogere bedekkingen Jakobskruiskruid.

Het huidige onderzoek kan als een verkennend onderzoek worden beschouwd om een eerste indruk te krijgen van het voorkomen van Jakobskruiskruid in de Oostvaardersplassen en de ecologie van deze soort. In dit verkennend onderzoek kunnen ‘confounding factors’ (een derde factor die het causale verband kan aantasten) hebben meegespeeld waar geen rekening mee is gehouden. Om er zeker van te zijn dat de geobserveerde resultaten direct door Jakobskruiskruid zelf zijn veroorzaakt, moet het onderzoek zo worden opgezet dat er rekening wordt gehouden met deze factoren die nu nog buiten beeld waren of dat deze factoren kunnen worden uitgesloten. Dit zou via experimenteel onderzoek kunnen waarbij locaties met Jakobskruiskruid worden vergeleken met locaties zonder Jakobskruiskruid. De experimentele uitkomsten kunnen dan vergeleken worden met de situaties in de randzone van de Oostvaardersplassen.

Literatuur

Bain, J.F., The biology of Canadian weeds. 96. *Seneciojacobaea L.Can.J.Plant.Sci.* (1991), pp. 127-140

Baker, A.L., Disk and ray achene development and germination characteristics of tansy ragwort (*Seneciojacobaea L.)*. *M.S. Thesis,* Washington State University, Pullman

Baker-Kratz, A.L.; Macguire, J.D., Germination and dry matter accumulation in dimorphic achenes of tansy ragwort (*Seneciojacobaea L*). *Journal of Ecology***72** (1984), pp 265-322

Beemster, N.; Vulink, J.T., The long-term influence of grazing by livestock on common vole and raptors in man-made wetlands in the Netherlands. *Lutra* **56** (2013), pp 5-21

Bezemer, T.M.; Putten, W.H. van der; Rienks, F., Niets doen loont bij Jakobskruiskruidplaag. De levendenatuur**107(5)** (2006), pp 214-216

Cameron, E., A study on the natural control of ragwort (*SenecioJacobaea L*). *Journal of ecology* **23** (1935), pp 265-322

Cornelissen, P.; Bokdam, J.; Sykora, K.; Berendse, F., Effects of large herbivores on wood pasture dynamis in a European wetland system. *Basic and Applied Ecology***15** (2014), pp 396-406

Dam, N.M. van; van der Meijden, E.; Verpoorte, R., Induced responses in three alkaloid-containing plant species. *Oecologia***95** (1993), pp 425-430

Dempster, J.P., A population study of the cinnabar moth, Tyria (Callimorpha) jacobaeae L. *P.J. den Boer and G.R. Gradwell Proc. Adv. Study Inst. Dynamics Numbers Popul.* (1971)*,* pp 380-389

Dempster, J.P.; Lakhani, K.H., A population model for cinnabar moth and its food plant, ragwort. *Journal of Animal Ecology***48** (1979), pp 143-163

Forbes, J.C., Population flux and mortality in a ragwort (*Seneciojacobaea*) infestation. *Weed Res.***17** (1977), pp 387-391

Gilruth, J.A., Hepatic cirrhosis affecting horses and cattle (so-called "Winton disease"). *New Zealand Department of agriculture, 11th annual report* (1903), pp 228-279

Gilruth, J.A., Hepatic cirrhosis due to ragwort (*SenecioJacobaea*). *Div. Vet. Sci. New Zealand Dept. Agriculture Bulletin* **9** (1904), pp 252-254

Harper, J.L., The ecology of ragwort (*SenecioJacobaea L*) with especial reference to control. *Herbage Abstracts* **28** (1958), pp 151-157

Harper, J.L. and W.A. Wood, Biological flora of the British Isles: Seneciojacobaea L. *Journal of Ecology***45** (1957), pp 617-637.

Hartmann, T., Zimmer, M., Organ-specific distribution and accumulation of pyrrolizidine alkaloids during the life history of two annual *Senecio* species. *J Plant Physiol.* **122** (1986), pp 67-80

Hartmann, T. *etal*., Sites of synthesis, translocation and accumulation of pyrrolizidine alkaloid N-oxides in *SeneciovulgarisL*. *Planta***177** (1989), pp. 98-107

Hartmann, T., The chemical ecology of pyrrolizidine alkaloids. *Planta***207** (1999), pp 483-495

Himanen, S.J.; Blande, J.D.; Klemola, T.; Pulkkinen, J.; Heijari, J.; Holopainen, J.K., Birch (*Betula* spp.) leaves adsorb and re-release volatiles specific to neighbouring plants- a mechanism for assocational herbivore resistance? *New Phytologist***186** (2010), pp 722-732

Hol, W.H.G. *et al.,* Root damage and aboveground herbivory change concentration and composition of pyrrolizidine alkaloids of *Seneciojacobaea*. *Basic and Applied Ecology***5** (2004), pp 253-260

Hofmann, R.R., Evolutionary steps of ecophysiological adaptation and diversification of ruminants: a comparative view of their digestive system. *Oecologia* **78** (1989), pp 443-457

Joshi, J.; Vrieling, K., The enemy release and EICA hypothesis revisited: incorporating the fundamental difference between specialist and generalist herbivores. *Ecol*. *Lett*. **8** (2005)**,** pp 704-14

Kardol, P. *et al.,* Temporal variation in plant-soil feedback controls succession. *Ecol. Lett.* **9** (2006), pp 1080-1088
Kirk, H. *et al.,* Species by environmental interactions affect pyrrolizidine alkaloids in *SencioJacobaea*, *Senecioaquaticus* and their hybrids. *J. ChemEcol***36** (2010), pp. 378-387

Macel, M. *et al.,* Differences in effects of pyrrolizidine alkaloids on five generalist insect herbivore species. *J Chem. Ecol.* **31** (2005), pp 1493-1508

McEvoy, P.B., Dormancy and dispersal in dimorphic achenes of tansy ragwort, *SeneciojacobaeaL*. *Oecologia***61** (1984), pp 160-168

Mclean, E., The toxic actions of pyrrolizidine (*Senecio*) alkaloids. *PharmacolRev***22** (1970), pp 429

Meijden, E. van der, The distribution of *Seneciojacobaea L.* and*Tyria jacobaeae L.* in relation to soil properties. *Acta Bot. Neerlandica***23** (1974), pp 681-690.

Meijden, E. van der; Walls-Kooi, R.E. van der.,The population ecology of *Seneciojacobaea*in a sand dune system. *Journal of Ecology***67** (1979), pp 131-153.

Mitich, L.W., Tansy Ragwort. *Weed technology***9** (1995), pp 402-404

Myers, J.H., Is the insect or the plant the driving force in the cinnabar moth - Tansy ragwort system? *Oecologia* **47** (1980), pp 16-21

Naberhaus, I. *et al.,* Uptake and metabolism of pyrrolizidine alkaloids in Longitarsus flea beetles (*Coleoptera: Chrysomelidae)* adapted and non-adapted to alkaloid containing host plants. *J. Comp. Physiol. B* **173** (2003), pp 483-491

Naumann, C. *et al.,* Evolutionary recruitment of a flavin-dependent monooxygenase for the detoxification of host plant-acquired pyrrolizidine alkaloids in the alkaloid-defended arctiid moth *Tyriajacobaeae.Proc. Natl. Acad. Sci. USA***99** (2002), pp 6085-6090

Nuringtyas, T.R. *etal*., Differential tissue distribution of metabolites in *Jacobaea vulgaris, Jacobaeaaquatica* and their crosses. *Phytochemistry***78** (2012), pp. 89-97

Pelser, P.B. *et al.,* Frequent gain and loss of pyrrolizidine alkaloids in the evolution of *Senecio*section *Jacobaea*(*Asteraceae*). *Phytochemistry***66** (2005), pp 1285-1295

Pieters, L.A.C.; Vlietinck, A.J., Quantitative ^{1}H fourier transform nuclear magnetic resonance spectroscopic analysis of mictures of pyrrolizidine alkaloids from *Senecio vulgaris.Fresenius Z. Anal. Chem.***321** (1985), pp 355-358

Poole, A.L.; Cairns, D., Biological aspects of ragwort (*SenecioJacobaea L*) control. *Department of Scientific and Industrial Research Bulletin* **82** (1940)

Salisbury, E.J., Weeds and aliens. **43** (1961), 495p

Schaffner, U. *et al.,* Pyrrolizidine alkaloid content in *Senecio*: ontogeny and development constraints. *Chemoecology***13** (2003), pp 39-46

Schmidl, L., Biology and control of ragwort, *Seneciojacobaea L.Australia' Weed Res.***12** (1972), pp 37-45

Schmidl, L., Studies on the control of ragwort, SenecioJacobaea L., with the cinnabar moth, Callimorphajacobaea (L.) (Arctiidae: Lepidoptera), in Victoria. *Weed research* **12** (1972), pp 46-57

Smit, C., den Ouden, J., Muller-Scharer, H., Unpalatable plants facilitate tree sapling survival in wooded pastures. *Journal of Applied Ecology***43** (2006), pp 305-312

Smit, C., Vandenberghe, C., de Ouden, J., Mueller-Schaerer, H., Nurse plants, tree saplings and grazing pressure: changes in facilitation along a biotic environmental gradient. *Oecologia***152** (2007), pp 265-273

Staatsbosbeheer (2013), *Managementplan Oostvaardersplassen.* Geraadpleegd op 20 november 2014,

http://www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws%20en%20achtergronden/Themas/Oostvaardersplassen/Info%20en%20contact.aspx

Syrett, P., Biological control of ragwort in New Zealand. *Australian Weeds***2** (1983), pp 96-101.

Thompson, A., Ragwort populations and control studies. *Proceedings of the 33rd New ZealandWeed and Pest Control Conference* (1980), pp 59-62.

Tutin, T.G. *et al.,* Flora Europaea. *Cambridge University Press***4** (1976), pp 201

Voorde, T.F.J. van de *et al.,* Intra- and interspecific plant-soil interactions, soil legacies and priority effects during old-field succession. *Journal of ecology* **99** (2011), pp. 945-953

Voorde, T.F.J. van de *et al.,* Can the negative plant-soil feedback of *Jacobaea vulgaris* be explained by autotoxicity? *Basic and Applied Ecology* **13** (2012), pp 533-541

Wardle, D.A.; Rahman, A., Influence of capitulum maturity on achene germination of *Seneciojacobaea*and *Carduusnutans. N.Z.J. Agric. Res.* **30** (1987), pp 117-120

Wardle, D.A. *et al.,* Ecological effects of the invasive weed species *Seneciojacobaea L.* (ragwort) in a New Zealand pasture. *Agriculture, Ecosystems & Environment* **56** (1995), pp 19-28

Wiedenfeld, H.; Nicholson, K.S.; Rahman, A., Toxicity of pyrrolizidine alkaloids to humans and ruminants. *Phytochem*. *Rev*. **10** (2011), pp. 137-151

Willmott, F.C.; Robertson, G.W., *Senecio* disease or cirrhosis of the liver due to *Senecio* poisoning. *Lancer.* **196** (1920), pp 848-849

Zoelen, A. van; van der Meijden, E., Alkaloid concentration of different developmental stages of the cinnabar moth (*Tyriajacobaeae)*. *Entomol. Exp. Appl.* **61** (1991), pp 291-294

Bijlagen

1. Ruwe data terreingebruik grazers en ganzen en vegetatie opnames (+ muizen)

Ruwe data van aantal konikpaarden, edelherten, koeien, ganzen en zwanen. Met waarnemingen in de middag (M) en ochtend (O) op 7,9,12,14,19 mei en op 2,4,6 juni. Voor de kavels Ez 31, Ez 32, Ez 139 en Ez 140 (Met hoge bedekkingen Jakobskruiskruid).

Ez 31	Paarden	Edelherten	Runderen	Ganzen	Zwanen
07-05 (O)	0	61	1	125	0
07-05 (M)	0	25	2	50	0
09-05 (O)	0	19	3	170	0
09-05 (M)	0	0	32	350	0
12-05 (O)	0	12	4	150	0
12-05 (M)	0	50	5	700	0
14-05 (O)	0	50	1	50	0
14-05 (M)	0	50	1	80	0
19-05 (O)	6	150	0	500	0
19-05 (M)	0	50	0	70	0
02-06 (O)	0	0	0	0	0
02-06 (M)	0	0	0	0	0
04-06 (O)	0	0	0	0	0
04-06 (M)	0	0	0	0	0
06-06 (O)	0	6	0	0	0
06-06 (M)	0	7	0	10	0

Ez 32	Paarden	Edelherten	Runderen	Ganzen	Zwanen
07-05 (O)	0	50	0	100	0
07-05 (M)	0	30	0	150	0
09-05 (O)	661	10	0	100	0
09-05 (M)	661	0	0	300	0
12-05 (O)	0	20	0	150	0
12-05 (M)	0	24	0	700	0
14-05 (O)	0	50	0	50	0
14-05 (M)	0	50	0	80	0
19-05 (O)	0	108	0	500	0
19-05 (M)	0	74	0	80	0
02-06 (O)	0	1	0	10	0
02-06 (M)	0	0	0	0	0
04-06 (O)	0	24	0	10	0
04-06 (M)	0	0	0	0	0
06-06 (O)	0	0	0	0	0
06-06 (M)	900	0	0	0	0

Ez 139	Paarden	Edelherten	Runderen	Ganzen	Zwanen
07-05 (O)	0	0	0	250	0
07-05 (M)	0	0	0	20	0
09-05 (O)	0	0	0	25	0
09-05 (M)	0	0	0	150	0
12-05 (O)	0	0	0	400	0
12-05 (M)	0	0	0	200	0
14-05 (O)	0	0	0	25	0
14-05 (M)	0	0	0	25	0
19-05 (O)	0	0	0	400	0
19-05 (M)	0	0	0	60	0
02-06 (O)	0	0	0	0	0
02-06 (M)	0	0	0	0	0
04-06 (O)	0	0	0	0	0
04-06 (M)	0	0	0	0	0
06-06 (O)	0	13	0	55	0
06-06 (M)	0	0	0	0	0

Ez 140	Paarden	Edelherten	Runderen	Ganzen	Zwanen
07-05 (O)	0	0	0	500	0
07-05 (M)	0	0	0	30	0
09-05 (O)	0	0	0	25	0
09-05 (M)	0	0	0	200	0
12-05 (O)	0	0	0	600	0
12-05 (M)	0	0	0	400	0
14-05 (O)	0	11	0	25	0
14-05 (M)	0	22	0	25	0
19-05 (O)	0	0	0	400	0
19-05 (M)	0	0	0	70	0
02-06 (O)	0	0	0	4	0
02-06 (M)	0	0	0	0	1
04-06 (O)	0	0	0	31	0
04-06 (M)	0	0	0	0	0
06-06 (O)	0	0	0	14	0
06-06 (M)	0	0	0	0	0

Ruwe data van aantal paarden, herten, koeien, ganzen en zwanen. Met waarnemingen in de middag (M) en ochtend (O) op 7,9,12,14,19 mei en op 2,4,6 juni. Voor de kavels Ez 28, Ez 29 en Ez 30 (Met lage bedekkingen Jakobskruiskruid).

Ez 28	Paarden	Edelherten	Runderen	Ganzen	Zwanen
07-05 (O)	0	10	20	200	2
07-05 (M)	0	26	20	500	4
09-05 (O)	0	0	50	500	1
09-05 (M)	0	27	0	0	0
12-05 (O)	0	18	0	200	0
12-05 (M)	0	31	0	1000	0
14-05 (O)	0	45	0	500	0
14-05 (M)	0	22	0	200	0
19-05 (O)	0	0	0	350	0
19-05 (M)	0	0	0	100	0
02-06 (O)	0	56	0	0	0
02-06 (M)	0	0	0	0	0
04-06 (O)	0	75	0	0	0
04-06 (M)	0	0	0	0	0
06-06 (O)	0	0	0	20	0
06-06 (M)	0	0	0	0	0

Ez 29	Paarden	Edelherten	Runderen	Ganzen	Zwanen
07-05 (O)	0	40	30	500	0
07-05 (M)	0	60	30	532	0
09-05 (O)	0	0	50	750	0
09-05 (M)	0	60	0	0	0
12-05 (O)	0	20	0	400	0
12-05 (M)	0	50	0	1000	0
14-05 (O)	0	100	20	500	0
14-05 (M)	0	100	0	200	2
19-05 (O)	0	55	0	70	0
19-05 (M)	0	0	0	70	0
02-06 (O)	0	44	0	10	0
02-06 (M)	0	6	0	0	0
04-06 (O)	0	200	0	13	0
04-06 (M)	0	0	0	0	0
06-06 (O)	0	0	0	30	0
06-06 (M)	0	111	0	0	0

Ez 30	Paarden	Edelherten	Runderen	Ganzen	Zwanen
07-05 (O)	0	12	8	300	0
07-05 (M)	0	20	4	500	0
09-05 (O)	0	0	34	750	0
09-05 (M)	0	70	0	10	0
12-05 (O)	0	40	0	400	0
12-05 (M)	0	50	0	1000	0
14-05 (O)	0	100	28	500	0
14-05 (M)	0	100	0	300	0
19-05 (O)	0	152	2	50	0
19-05 (M)	0	220	0	200	0
02-06 (O)	0	20	0	0	0
02-06 (M)	0	0	0	0	0
04-06 (O)	0	0	0	0	0
04-06 (M)	0	0	0	0	0
06-06 (O)	0	25	0	0	0
06-06 (M)	0	1	0	0	0

Ruwe data vegetatie transecten. Met de bedekkingspercentages van Jakosbskruiskruid, gras+lage kruide, akkerdistel, speerdistes en klein hoefblad voor de verschillende kavels.

Ez 29	JKK		Gras + Lage kruiden		Akkerdistel		Speerdistel		Open grond
	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Bed (%)
1		0	3	94	20	3	10	3	0
2		0	3	97	15	1	17	2	0
3		0	4	8		0	10	2	0
4		0	4	99		0	11	1	0
5		0	7	100		0		0	0
6		0	5	100		0		0	0
7		0	3	95	30	1	18	4	0
8		0	5	100		0		0	0
9		0	5	75	25	20	20	5	0
10		0	3	85	20	5	25	10	0
11		0	3	97	15	3		0	0
12		0	5	89	30	10	5	1	0
13		0	3	100		0		0	0
14		0	2	99		0	21	1	0
15	30	3	2	87		0	15	10	0
16		0	3	95	20	3	15	2	0
Ez 30	JKK		Gras + Lage kruiden		Akkerdistel		Speerdistel		Open grond
	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	(%)
1		0	4	68	45	30	12	2	0
2		0	2	93	30	5	10	2	0
3		0	3	72	30	25		0	0
4		0	5	83	40	10	15	5	2
5	20	7	5	73	40	10	10	10	0
6		0	3	98		0	10	2	0
7	15	3	4	80	30	10	18	7	0
8		0	5	89	30	10		0	0
9		0	3	98	8	1	15	1	0
10		0	3	90	20	10		0	0
11		0	3	95	15	2	10	3	0
12	28	1	4	84	30	5	20	10	0
13		0	5	9	20	3	15	3	0
14		0	4	92	25	5	15	3	0
15		0	3	92	25	7	11	1	0

Ez 31	JKK		Gras + Lage kruiden		Akkerdistel		Speerdistel		Hoefblad		Open grond
	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	%
1	15	2	3	88	25	2	15	5	7	3	0
2		0	2	91	15	2	10	5	6	2	0
3	15	1	7	76	45	15	15	3	10	5	0
4	20	3	4	71	15	1	25	20	12	5	0
5	15	2	2	85	20	5	15	5	13	3	0
6	45	4	8	46	30	15	20	10	10	25	0
7	0	0	4	76	35	20	15	1	10	3	0
8	15	3	2	84	25	3	25	10		0	0
Ez 32	JKK		Gras + Lage kruiden		Akkerdistel		Speerdistel		Hoefblad		Open grond
	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	%
1	32	2	3	78	40	10		0	5	10	0
2		0	2	90	10	5	8	5		0	0
3	23	1	2	86	25	3	15	10		0	0
4	20	2	3	83	20	0	20	15		0	0
5	25	5	5	79	35	10	15	5	5	1	0
6	20	2	3	87	25	10	15	1		0	0
7	15	1	5	79	25	10	20	10		0	0
8	15	1	5	57	25	20	30	20	7	2	0
Ez 139	JKK		Gras + Lage kruiden		Akkerdistel		Speerdistel		Hoefblad		Open grond
	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	%
1	25	2	5	83	25	10	15	5		0	0
2	15	5	5	80	30	5	20	10		0	0
3	10	0	5	85	25	10	10	5		0	0
4	40	15	3	58	50	7	25	20		0	0
5	10	1	5	93	15	1	15	5		0	0
6		0	5	88	30	10	15	2		0	0
7		0	3	80	20	7	30	3	10	10	0
8	20	1	2	83	40	5	25	10	5	1	0
Ez 31	JKK		Gras + Lage kruiden		Akkerdistel		Speerdistel		Hoefblad		Open grond
	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	Hgt (cm)	Bed (%)	%
1	10	3	5	82	25	5	20	10		0	0
2	15	5	3	72	25	15	10	8		0	0
3	20	5	7	84	30	10	15	1		0	0
4	15	5	3	85	12	0	25	10		0	0
5		0	2	96	8	2	5	2		0	0
6	35	10	8	65	30	20	30	5		0	0
7	10	1	3	91	20	5	15	2		0	1
8		0	5	65	50	30		0	10	5	0

2. Ruwe data muizenhollen

Hoge bedekking Jakobskruiskruid	Lage bedekking Jakobskruiskruid
0	0
0	0
0	0
0	0
0	0
0	0
9	0
0	0
0	0
0	0
0	0
0

3. 2-weg ANOVA uitslagen terreingebruik grote herbivoren en ganzen

ANOVA uitslag terreingebruik paarden

Univariate Analysis of Variance

[DataSet0]

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	8
	Laag	8
Bloei	Begin	6
	Vooraf	10

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: AantalPaarden

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	78116,950[a]	3	26038,983	,646	,600
Intercept	74977,350	1	74977,350	1,860	,198
JKK	74977,350	1	74977,350	1,860	,198
Bloei	277,350	1	277,350	,007	,935
JKK * Bloei	277,350	1	277,350	,007	,935
Error	483750,800	12	40312,567		
Total	639430,000	16			
Corrected Total	561867,750	15			

a. R Squared = ,139 (Adjusted R Squared = -,076)

ANOVA uitslag terreingebruik edelherten

Univariate Analysis of Variance

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	8
	Laag	8
Bloei	Begin	6
	Vooraf	10

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: AantalEdelherten

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	42719,034[a]	3	14239,678	4,416	,026
Intercept	113600,259	1	113600,259	35,232	,000
JKK	20507,259	1	20507,259	6,360	,027
Bloei	21688,509	1	21688,509	6,726	,024
JKK * Bloei	186,384	1	186,384	,058	,814
Error	38692,200	12	3224,350		
Total	230503,750	16			
Corrected Total	81411,234	15			

a. R Squared = ,525 (Adjusted R Squared = ,406)

ANOVA uitslag terreingebruik runderen

Univariate Analysis of Variance

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	8
	Laag	8
Bloei	Begin	6
	Vooraf	10

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: AantalRunderen

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	2641,084[a]	3	880,361	2,621	,099
Intercept	1115,859	1	1115,859	3,322	,093
JKK	571,959	1	571,959	1,703	,216
Bloei	1115,859	1	1115,859	3,322	,093
JKK * Bloei	571,959	1	571,959	1,703	,216
Error	4030,900	12	335,908		
Total	8531,750	16			
Corrected Total	6671,984	15			

a. R Squared = ,396 (Adjusted R Squared = ,245)

ANOVA uitslag terreingebruik ganzen

Univariate Analysis of Variance

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	8
	Laag	8
Bloei	Begin	6
	Vooraf	10

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: AantalGanzen

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	5559539,10[a]	3	1853179,700	3,757	,041
Intercept	5783217,834	1	5783217,834	11,724	,005
JKK	21936,376	1	21936,376	,044	,837
Bloei	5511721,959	1	5511721,959	11,174	,006
JKK * Bloei	14099,001	1	14099,001	,029	,869
Error	5919361,133	12	493280,094		
Total	21026227,75	16			
Corrected Total	11478900,23	15			

a. R Squared = ,484 (Adjusted R Squared = ,355)

4. 2-weg ANOVA uitslagen bedekking plantensoorten

ANOVA uitslag gras+lage kruiden bedekking

Univariate Analysis of Variance

[DataSet1]

Between-Subjects Factors

		N
Plantensoort	Gras	6
JKK	Hoog	4
	Laag	2

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Bedekking

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	744,188[a]	1	744,188	,699	,450
Intercept	27722,931	1	27722,931	26,052	,007
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK	744,188	1	744,188	,699	,450
Plantensoort * JKK	,000	0	.	.	.
Error	4256,635	4	1064,159		
Total	32875,536	6			
Corrected Total	5000,822	5			

a. R Squared = ,149 (Adjusted R Squared = -,064)

ANOVA uitslag akker distel bedekking

Univariate Analysis of Variance

Between-Subjects Factors

		N
Plantensoort	Akkerdis	6
JKK	Hoog	4
	Laag	2

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Bedekking

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	1,129[a]	1	1,129	,165	,705
Intercept	347,763	1	347,763	50,890	,002
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK	1,129	1	1,129	,165	,705
Plantensoort * JKK	,000	0	.	.	.
Error	27,334	4	6,834		
Total	434,696	6			
Corrected Total	28,463	5			

a. R Squared = ,040 (Adjusted R Squared = -,200)

ANOVA uislag speer distel bedekking

Univariate Analysis of Variance

Between-Subjects Factors

		N
Plantensoort	Speerdis	6
JKK	Hoog	4
	Laag	2

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Bedekking

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	31,363[a]	1	31,363	6,482	,064
Intercept	154,945	1	154,945	32,025	,005
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK	31,363	1	31,363	6,482	,064
Plantensoort * JKK	,000	0	.	.	.
Error	19,353	4	4,838		
Total	281,232	6			
Corrected Total	50,716	5			

a. R Squared = ,618 (Adjusted R Squared = ,523)

ANOVA uitslag klein hoefblad bedekking

Univariate Analysis of Variance

Between-Subjects Factors

		N
Plantensoort	Hoefblad	6
JKK	Hoog	4
	Laag	2

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Bedekking

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	9,205[a]	1	9,205	2,789	,170
Intercept	9,205	1	9,205	2,789	,170
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK	9,205	1	9,205	2,789	,170
Plantensoort * JKK	,000	0	.	.	.
Error	13,201	4	3,300		
Total	40,816	6			
Corrected Total	22,406	5			

a. R Squared = ,411 (Adjusted R Squared = ,264)

ANOVA uitslag Jakobskruiskruid bedekking

Univariate Analysis of Variance

Between-Subjects Factors

		N
Plantensoort JKK	JKK	6
JKK	Hoog	4
	Laag	2

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Bedekking

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	2,117[a]	1	2,117	2,715	,175
Intercept	19,969	1	19,969	25,617	,007
Plantensoort	,000	0	.	.	
JKK	2,117	1	2,117	2,715	,175
Plantensoort * JKK	,000	0	.	.	.
Error	3,118	4	,780		
Total	32,841	6			
Corrected Total	5,235	5			

a. R Squared = ,404 (Adjusted R Squared = ,255)

5. 2-weg ANOVA uitslagen hoogte plantensoorten

ANOVA uitslag grassen+lage kruiden hoogte

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	4
	Laag	2
Plantensoort	Grassen	6

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Hoogte

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	3,167[a]	1	3,167	,500	,519
Intercept	116,159	1	116,159	18,327	,013
JKK	3,167	1	3,167	,500	,519
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK * Plantensoort	,000	0	.	.	.
Error	25,352	4	6,338		
Total	173,979	6			
Corrected Total	28,519	5			

a. R Squared = ,111 (Adjusted R Squared = -,111)

ANOVA uitslag akker distel hoogte

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	4
	Laag	2
Plantensoort	Akkerdis	6

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Hoogte

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	4,165[a]	1	4,165	,588	,486
Intercept	3516,790	1	3516,790	496,677	,000
JKK	4,165	1	4,165	,588	,486
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK * Plantensoort	,000	0	.	.	.
Error	28,323	4	7,081		
Total	4080,172	6			
Corrected Total	32,488	5			

a. R Squared = ,128 (Adjusted R Squared = -,090)

ANOVA uitslag speer distel hoogte

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	4
	Laag	2
Plantensoort	Speerdis	6

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Hoogte

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	5,181[a]	1	5,181	3,233	,147
Intercept	1246,135	1	1246,135	777,666	,000
JKK	5,181	1	5,181	3,233	,147
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK * Plantensoort	,000	0	.	.	.
Error	6,410	4	1,602		
Total	1474,404	6			
Corrected Total	11,591	5			

a. R Squared = ,447 (Adjusted R Squared = ,309)

ANOVA uitslag klein hoefblad hoogte

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	4
	Laag	2
Plantensoort	Hoefblad	6

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Hoogte

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	90,091[a]	1	90,091	29,040	,006
Intercept	90,091	1	90,091	29,040	,006
JKK	90,091	1	90,091	29,040	,006
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK * Plantensoort	,000	0	.	.	.
Error	12,409	4	3,102		
Total	282,683	6			
Corrected Total	102,501	5			

a. R Squared = ,879 (Adjusted R Squared = ,849)

ANOVA uitslag Jakobskruiskruid hoogte

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Hoog	4
	Laag	2
Plantensoort	JKK	6

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Hoogte

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	41,218[a]	1	41,218	3,333	,142
Intercept	2753,058	1	2753,058	222,607	,000
JKK	41,218	1	41,218	3,333	,142
Plantensoort	,000	0	.	.	.
JKK * Plantensoort	,000	0	.	.	.
Error	49,469	4	12,367		
Total	2940,384	6			
Corrected Total	90,688	5			

a. R Squared = ,455 (Adjusted R Squared = ,318)

6. 1-weg ANOVA uitslag muizenhollen

ANOVA uitslag muizenhollen

Between-Subjects Factors

		N
JKK	Geen	15
	Wel	16
Muizen	Muizen	31

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Aantal

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	2,450[a]	1	2,450	,935	,341
Intercept	2,450	1	2,450	,935	,341
JKK	2,450	1	2,450	,935	,341
Muizen	,000	0	.	.	.
JKK * Muizen	,000	0	.	.	.
Error	75,938	29	2,619		
Total	81,000	31			
Corrected Total	78,387	30			

a. R Squared = ,031 (Adjusted R Squared = -,002)

7. Tukey tests plantensoorten onderling

Tukey test uitslag bedekking planten onderling

Post Hoc Tests

Plantensoort

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Bedekking

Tukey HSD

(I) Plantensoort	(J) Plantensoort	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Akker dist	Grassen	-59,9317*	8,48493	,000	-85,3218	-34,5416
	Hoefblad	6,4767	8,48493	,938	-18,9134	31,8668
	JKK	6,0833	8,48493	,950	-19,3068	31,4734
	Speer dist	2,0300	8,48493	,999	-23,3601	27,4201
Grassen	Akker dist	59,9317*	8,48493	,000	34,5416	85,3218
	Hoefblad	66,4083*	8,48493	,000	41,0182	91,7984
	JKK	66,0150*	8,48493	,000	40,6249	91,4051
	Speer dist	61,9617*	8,48493	,000	36,5716	87,3518
Hoefblad	Akker dist	-6,4767	8,48493	,938	-31,8668	18,9134
	Grassen	-66,4083*	8,48493	,000	-91,7984	-41,0182
	JKK	-,3933	8,48493	1,000	-25,7834	24,9968
	Speer dist	-4,4467	8,48493	,984	-29,8368	20,9434
JKK	Akker dist	-6,0833	8,48493	,950	-31,4734	19,3068
	Grassen	-66,0150*	8,48493	,000	-91,4051	-40,6249
	Hoefblad	,3933	8,48493	1,000	-24,9968	25,7834
	Speer dist	-4,0533	8,48493	,989	-29,4434	21,3368
Speer dist	Akker dist	-2,0300	8,48493	,999	-27,4201	23,3601
	Grassen	-61,9617*	8,48493	,000	-87,3518	-36,5716
	Hoefblad	4,4467	8,48493	,984	-20,9434	29,8368
	JKK	4,0533	8,48493	,989	-21,3368	29,4434

Based on observed means.
The error term is Mean Square(Error) = 215,982.

*. The mean difference is significant at the 0,05 level.

Tukey test uitslag hoogte planten onderling

Post Hoc Tests

Plantensoort

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Hoogte

Tukey HSD

(I) Plantensoort	(J) Plantensoort	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Akkerdis	Grassen	21,0496*	1,42573	,000	16,7833	25,3159
	Hoefblad	20,4933*	1,42573	,000	16,2270	24,7597
	JKK	4,1800	1,42573	,057	-,0863	8,4463
	Speerdis	10,3592*	1,42573	,000	6,0928	14,6255
Grassen	Akkerdis	-21,0496*	1,42573	,000	-25,3159	-16,7833
	Hoefblad	-,5563	1,42573	,995	-4,8226	3,7101
	JKK	-16,8696*	1,42573	,000	-21,1359	-12,6033
	Speerdis	-10,6904*	1,42573	,000	-14,9567	-6,4241
Hoefblad	Akkerdis	-20,4933*	1,42573	,000	-24,7597	-16,2270
	Grassen	,5563	1,42573	,995	-3,7101	4,8226
	JKK	-16,3133*	1,42573	,000	-20,5797	-12,0470
	Speerdis	-10,1342*	1,42573	,000	-14,4005	-5,8678
JKK	Akkerdis	-4,1800	1,42573	,057	-8,4463	,0863
	Grassen	16,8696*	1,42573	,000	12,6033	21,1359
	Hoefblad	16,3133*	1,42573	,000	12,0470	20,5797
	Speerdis	6,1792*	1,42573	,003	1,9128	10,4455
Speerdis	Akkerdis	-10,3592*	1,42573	,000	-14,6255	-6,0928
	Grassen	10,6904*	1,42573	,000	6,4241	14,9567
	Hoefblad	10,1342*	1,42573	,000	5,8678	14,4005
	JKK	-6,1792*	1,42573	,003	-10,4455	-1,9128

Based on observed means.
The error term is Mean Square(Error) = 6,098.

*. The mean difference is significant at the 0,05 level.

Vegetatie, vogels, grote herbivoren en recreatie in de Oostvaardersplassen

Verslag monitoring
periode 1 mei 2017 t/m 30 april 2018

Datum 30 juni 2018

10.2.e

[1)] Staatsbosbeheer
[2)] Altenburg & Wymenga

Inhoud

1 Inleiding 6

2 Gebiedsbeschrijving en beheer 7
2.1 Algemeen 7

3 Methoden 9

4 Weer 10

5 Vegetatie 11
5.1 Structuur graslanden 11

6 Vogels 12
6.1 N2000 doelsoorten 12
6.1.1 Broedvogels 12
6.1.2 Niet broedvogels 17
6.2 Overige vogels 22
6.2.1 Overige vogels randzone 22
6.2.2 Overige vogels Oostvaardersdijk-Knardijk 24

7 Grote herbivoren 25
7.1 Populatieontwikkeling 25
7.1.1 Aantalsontwikkeling 25
7.1.2 Geboorte 25
7.1.3 Sterfte en afschot 26
7.1.4 Oorzaken sterfte 27

8 Recreatie en communicatie 28
8.1 Recreatie 28
8.2 Communicatie 33

9 Discussie 37
9.1 Vogels 37
9.2 Grote herbivoren 37

10 Literatuur 38

1 Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van de monitoring van vegetatie, vogels, grote herbivoren, recreatie en communicatie in de Oostvaardersplassen in de periode van 1 mei 2017 tot en met 30 april 2018.

De periode waarover gerapporteerd wordt, wordt sinds 2011 bepaald door het Management plan. Tot en met 2009 werd jaarlijks over de periode 1 januari tot en met 31 december gerapporteerd. Dit hing samen met afspraken die in 1996 zijn gemaakt tussen Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat die destijds de rapportage van de monitoring voor Staatsbosbeheer verzorgde. In 2010 vond op verzoek van de Beheeradviescommissie (BAC) een aanpassing van de rapportage-periode plaats naar de periode van 1 april 2010 tot en met 31 maart 2011. In 2011 is in overleg met de BAC besloten de rapportage-periode te wijzigen in 1 mei – 30 april, omdat een deel van de wintersterfte nog in april optreedt.

De monitoring wordt uitgevoerd door medewerkers van Staatsbosbeheer, adviesbureaus en vrijwilligers. Procesverantwoordelijke van de monitoring is het Hoofd Beheer en Planning en resultaatverantwoordelijke is het provinciaal Hoofd van Staatsbosbeheer. Deze rapportage is opgesteld door Staatsbosbeheer met medewerking van Nico Beemster (Altenburg & Wymenga).

2 Gebiedsbeschrijving en beheer

2.1 Algemeen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen met betrekking tot inrichting en beheer tot en met april 2018. Een overzichtskaart van de Oostvaardersplassen is gegeven in figuur 2.1.

Figuur 2.1 Overzichtskaart Oostvaardersplassen met aangrenzende bosgebieden (Oostvaardersbos, Kotterbos en Driehoek) die in de winter van 2010-2011 zijn opengesteld voor alle grote herbivoren.

Openstelling bosgebieden winter 2017-2018

De aangrenzende bosgebieden Driehoek en het noordwestelijk deel van het Oostvaardersbos (fig. 2.1) zijn vanaf januari 2018 opengesteld voor de Heckrunderen en Konikpaarden. Kotterbos oost is, zoals vastgelegd in het managementplan, na 9 april 2013 jaarrond opengesteld voor alle grote herbivoren. Kotterbos-west is vanaf 15 januari 2014 permanent open voor alleen edelherten. De Driehoek en het noordwestelijk deel van het Oostvaardersbos zijn in april 2018 weer afgesloten voor runderen en paarden. De Driehoek en het Oostvaardersbos zijn het hele jaar beschikbaar voor Edelherten geweest.

Beschutting

In het kader van het beschuttingsplan voor de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen zijn in het Oostvaardersbos, Kotterbos en Driehoek struiken en bomen aangeplant. In het Oostvaardersbos en de Driehoek zijn in de afgelopen jaren zogenaamde exclosures gemaakt van gekapt hout (zie Cornelissen et al. 2015). De

exclosures zijn per stuk ingeplant met een uitgebreid assortiment struiken en bomen en het gekapte hout moet er voor zorgen dat de grote herbivoren de eerste jaren niet gemakkelijk in de exclosure kunnen komen zodat de jonge aanplant ruimte krijgt zich te ontwikkelen. In totaal is er vanaf 2011 tot en met voorjaar 2018 43 ha aan bomen en struiken in het Oostvaardersbos, de Driehoek, Kotterbos en in een strook langs het spoor aangeplant (Tabel 2.1). Daarnaast zijn er in 2017 in het Oostvaardersbos, Kotterbos en de Driehoek laanbomen aangeplant: respectievelijk 1300, 625, 225.

Tabel 2.1 Oppervlakten aangeplante struiken en bomen in het kader van het beschuttingsplan voor de grote herbivoren van de Oostvaardersplassen. Oppervlakten in ha.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Oostvaardersbos	2,8	2,8	3,5	5,3	0,9	3,0	2.5	3.5	24,3
Driehoek			1,2	0,9	0,2	0,4			2,7
Strook spoor				1,1					1,1
Kotterbos			10,1		0,8	3,0	2.0		15,9
Totaal	2,8	2,8	14,8	7,3	1,9	6,4	4.5	3.5	43,0

Bijvoeren grote herbivoren

In de periode 1 maart tot en met 3 mei 2018 zijn de grote herbivoren bijgevoerd met hooi. In totaal is in deze periode 600 ton hooi (ca. 1200 balen) aan de dieren gevoerd. Aanvankelijk werd dit verdeeld over 7 voerlocaties in het gebied. Gedurende de bijvoerperiode is dit uitgebreid naar 10 voerlocaties. Met name de runderen en paarden hebben veel gebruik gemaakt van het hooi en edelherten in mindere mate. Het hooi werd vrijwel volledig gebruikt voor consumptie door de dieren.

3 Methoden

Voor de methoden wordt verwezen naar de beschrijvingen in de voorgaande rapporten over de monitoring (Platteeuw et al. 1998, 1999, 2000, Kolen et al. 2001, 2003a, 2003b, Cornelissen 2004, 2007, Cornelissen en Roos 2008 en 2009, Cornelissen et al. 2014) en het managementplan. In dit hoofdstuk worden alleen afwijkingen of aanvullingen beschreven.

In deze periode is de monitoring uitgevoerd zoals in voorgaande jaren.

4 Weer

In Nederland was 2017 een van de warmere jaren sinds 1901 (top 10 warmste jaren; bron KNMI) en was het ook de vierde warme zomer op rij. Oktober tot en met december waren warmer dan normaal. De winter van 2017/2018 was in haar geheel zacht: gemiddelde temperatuur van 3,7 °C tegen 3,4 °C normaal (Fig.4.1). Dit kwam vooral door de gemiddeld hoge temperaturen in december en januari. In december kwamen wel enkele dagen met sneeuw voor. In februari lag de gemiddelde temperatuur lager dan normaal (gemiddeld 0,7 °C tegen 2,6 °C normaal). In deze maand kwamen dan ook de meeste vorstdagen voor.

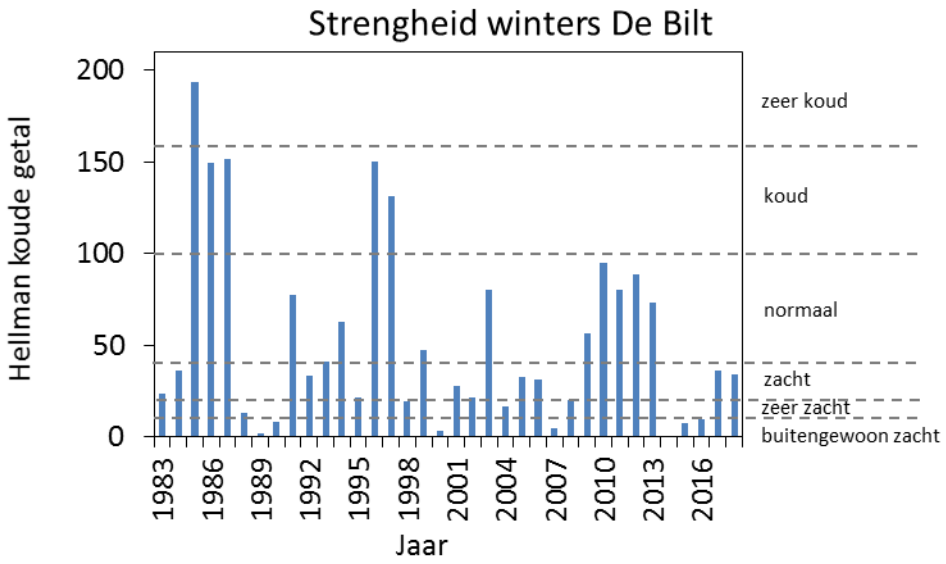

Figuur 4.1 Strengheid winters De Bilt op basis van het Hellman wintergetal (sommatie van alle etmaalgemiddelde temperaturen beneden het vriespunt, met weglating van het minteken, over de periode 1 nov tm 31 mrt). Bron KNMI.

5 Vegetatie

5.1 Structuur graslanden

In augustus (max. hoogte en bedekking vegetatie) bedroeg de hoogte en bedekking van grassen op droog grasland respectievelijk ca 15 cm en 99%. Van ruigte was dit 32 cm en 28% en van Jakobskruiskruid was dit gemiddeld 20 cm en 4% (figuur 5.1). Op nat grasland was de gemiddelde hoogte en bedekking van grassen 2 cm en 96% en van ruigte 47 cm en 0,1%. Jakobskruiskruid kwam niet voor op nat grasland. De hoogte en bedekking kwam overeen met die van het voorgaande jaar.

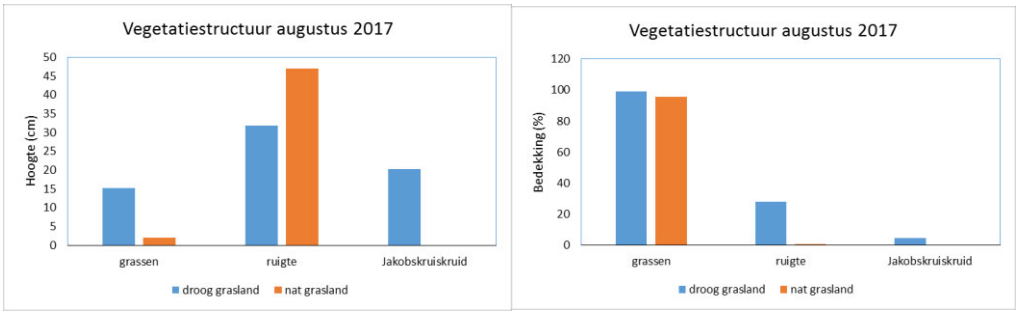

Figuur 5.1 Hoogte (links) en bedekking (rechts) van grassen, ruigte (distels) en Jakobskruiskruid op verschillende kavels droog en nat grasland in de randzone.

6 Vogels

6.1 N2000 doelsoorten

In de beschrijving van de N2000 doelsoorten is in de grafieken met een horizontale gebroken lijn de gewenste 'draagkracht' van het gebied weergegeven. Deze gewenste 'draagkracht' is beschreven in de instandhoudingsdoelstellingen van het N2000 gebied de Oostvaardersplassen. De gewenste 'draagkracht' van het gebied geeft het aantal individuen van een soort weer dat het gebied kan herbergen, gebaseerd op de grootte en kwaliteit van het gebied en de verschillende habitatelementen die het voorkomen van de soort mogelijk maken (Ministerie van LNV, 2009). Voor de broedvogels heeft het Ministerie van EZ de gewenste 'draagkracht' in de instandhoudingsdoelen gebaseerd op het gemiddeld aantal broedparen in de jaren 1999-2003. Bij niet broedvogels wordt de gewenste draagkracht uitgedrukt door seizoensgemiddelden (sg; gemiddeld aantal waargenomen vogels per maand over de periode juli tot en met juni) of seizoensmaxima (smax; hoogste aantal over de periode juli tot en met juni indien tellingen ontbreken). De gemiddelden en maxima zijn gebaseerd op de resultaten van de tellingen die hier worden gepresenteerd.

Voor een uitgebreide analyse van de ontwikkelingen van de N2000 doelsoorten wordt verwezen naar het Ontwerp Natura 2000 beheerplan Oostvaardersplassen (http://www.synbiosys.alterra.nl/Natura2000/documenten/gebieden/078/beheerplan/ontwerp%20natura%202000-beheerplan%20oostvaardersplassen.pdf).

6.1.1 Broedvogels

Hoewel de monitoringsrapportage van 1 mei 2016 tot en met 30 april 2017 loopt, worden de resultaten van de broedvogels tot en met 2017 gegeven (Beemster et al., 2012; Beemster en Hoekema in prep.). De gegevens van het broedseizoen 2018 komen pas na juni 2017 beschikbaar en zullen dus pas in de volgende jaarrapportage gerapporteerd worden.

Grotere, in kolonies broedende vogels worden jaarlijks geteld vanuit het vliegtuig. Enkele grotere, verspreid voorkomende broedvogels (kiekendieven, Roerdomp, Porseleinhoen) worden jaarlijks geteld vanaf de grond waarbij het hele gebied wordt bestreken.

Voor een aantal soorten betreffen de aantallen broedparen 'geschatte' aantallen. Het gaat hier met name om verspreid voorkomende, kleinere soorten die in hoge aantallen kunnen voorkomen, waarvan het moeilijk is om de aantallen in het hele gebied te tellen vanwege de moeilijke begaanbaarheid van het gebied. De aantallen broedparen van deze soorten zijn geschat op basis van een steekproef in transecten, waarbij dichtheden van broedparen per vegetatietype zijn bepaald aan de hand van tellingen in het veld en op basis van een actuele vegetatiekaart met de verschillende vegetatietypen. Vermenigvuldiging van de oppervlakten van de vegetatietypen uit de vegetatiekaart met de dichtheden uit de steekproeven levert dan een totaal aantal geschatte broedparen voor het moeras.

Een aantal landschappelijke ontwikkelingen is verantwoordelijk voor de veranderingen in broedvogelbevolking van de moeraszone in de Oostvaardersplassen. In recente jaren was in het westelijk moerasdeel sprake van een doorgaande afname van het areaal niet door ganzen of grote herbivoren begraasde moerasvegetatie. De nieuwe moerasvegetatie - ontstaan tijdens de drooglegging van 1987-1990 - wordt de laatste jaren bijna geheel door ganzen begraasd, de oude moerasvegetatie -

ontstaan na de drooglegging van Zuidelijk Flevoland in 1968 - wordt in toenemende mate begraasd door ganzen en edelherten. Deze ontwikkeling gaat gepaard met een toename van het areaal open water, een afname van het areaal helder water en fragmentering van het oude riet door paden van edelherten. In 2014 was verder door een verlaging van de stuwhoogte sprake van een laag waterpeil in het moeras (ca. 20 cm lager dan in 2013) wat direct effect had op een aantal vogelsoorten.

Dodaars

Na het opzetten van het water na de drooglegging van 1987-1990 nam het aantal broedparen toe tot meer 50 in 1995. Na de waterpeilverhoging van 1998 in het westelijk moerasdeel nam het aantal broedparen verder toe tot meer dan 200 in het jaar 2000. Daarna zijn de aantallen sterk afgenomen met name door een afname van het moerasareaal en de vertroebeling van het water in het moeras (Fig. 6.1). Als gevolg van het lage waterpeil is het aantal in 2014 afgenomen tot slechts enkele broedparen. In 2015 leidde de waterpeilverhoging in het moeras niet tot een herstel van het aantal broedparen. In 2017 was het aantal broedparen iets toegenomen ten opzichte van het voorgaande jaar maar lag nog steeds zeer laag.

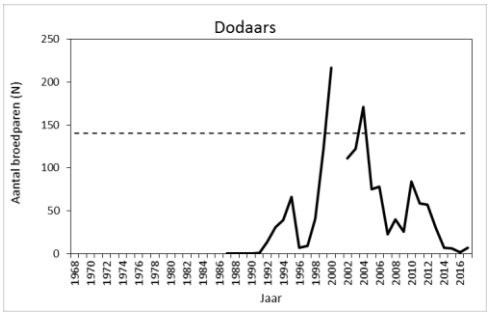

Figuur 6.1 Geschatte aantal broedparen Dodaars in de moeraszone. Op basis van jaarlijkse transecttellingen vanaf de grond.

Aalscholver

Het aantal broedparen Aalscholvers is vanaf 1978 sterk gestegen tot bijna 8.400 paar in 1992 (fig. 6.2). Na 1992 is het aantal broedparen afgenomen tot circa 5.000 paar en bleef het vrij stabiel tot ongeveer 2003. Daarna vond een verdere afname plaats tot ongeveer 2.500 paar. De afgelopen jaren bleef het aantal broedparen tot 2103 vrij stabiel rond deze 2.500. In 2014 en 2015 is het aantal broedparen weer verder afgenomen tot ongeveer 2000. In 2016 was er sprake van een lichte stijging die in 2017 weer werd opgevolgd door een lichte daling. Aalscholvers foerageren vooral buiten de Oostvaardersplassen in het Marker- en IJsselmeer. Veranderingen in het aantal broedparen worden vooral gestuurd door veranderingen die daar in het voedselaanbod (vis) optreden.

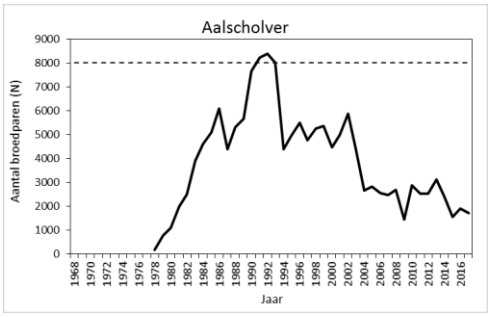

Figuur 6.2 Aantal getelde broedparen Aalscholver in de moeraszone (Aalschoverkolonie). Op basis van jaarlijkse tellingen vanuit een vliegtuig.

Reigers en Lepelaars
De Grote en Kleine zilverreiger hebben een spectaculaire groei doorgemaakt in de afgelopen jaren (fig. 6.3). De broedpopulatie van de Grote zilverreiger groeide tot circa 140 paren in 2006, die van de Kleine zilverreiger tot meer dan 25 paren in 2005 en 2006. In 2007 nam het aantal broedparen van beide soorten sterk af, waarschijnlijk mede door verstoring door broedende Zeearenden. Dit leidde tot een verplaatsing van de broedkolonie. In de jaren daarna is het aantal broedparen van Grote zilverreiger weer toegenomen tot bijna 200 paren in 2013. In 2014 vond een afname plaats tot iets meer dan 120 paren, die waarschijnlijk verband houdt met het lage waterpeil in het moeras. In 2015 herstelde de broedpopulatie zich weer tot 166 paar en in 2016 is de populatie weer verder toegenomen. De Kleine zilverreiger heeft na 2007 nauwelijks meer gebroed in het moeras en kwam na 2013 niet meer tot broeden.

Het aantal broedparen Roerdomp fluctueerde sterk in de afgelopen jaren. In de jaren zeventig nam het aantal na een waterpeilverhoging sterk toe, maar na het verdwijnen van de moerasvegetatie onder invloed van de ruiende grauwe ganzen verdwenen de meeste weer. Na de drooglegging van het westelijk moerasdeel in 1987-1990 en vervolgens herinundatie (vanaf 1991) namen de aantallen weer sterk toe, met een dip in 1996 als gevolg van de zeer droge zomer, tot bijna 50 paren in 2005. Daarna is het aantal afgenomen. In 2014 was sprake van slechts enkele broedparen als gevolg van het lage waterpeil in het moeras. De verhoging van het waterpeil in het moeras leidde in 2015 weer tot een toename van het aantal broedparen. Na 2015 is de populatie weer licht afgenomen.

Broedgevallen van Woudaapjes zijn vooral vastgesteld in de periode 2000-2004, kort na de waterpeilverhoging van 1998 in het westelijk moerasdeel, toen ook de Roerdomp het meest algemeen was. In de jaren erna zijn nauwelijks broedvogels meer vastgesteld. Na 2011 is de soort niet meer waargenomen als broedvogel.

De Lepelaar vestigde zich begin jaren '70 in het moeras. Het aantal broedparen nam daarna toe tot meer dan 300 paar in 1995. In 1996 verdween de Lepelaar als broedvogel doordat de broedlocatie door het lage waterpeil in het moeras bereikbaar werd voor vossen. In 1997 waren ze als broedvogel weer terug en vanaf dat jaar is het aantal weer toegenomen, maar niet meer in de aantallen zoals die begin jaren negentig gebruikelijk waren. In 2014 was sprake van een laag aantal broedparen, waarschijnlijk als gevolg van het lage waterpeil in het moeras. De verhoging van het waterpeil in 2015 leidde nog niet tot een sterke toename van het aantal broedparen. In 2016 en 2017 is het aantal paren weer toegenomen.

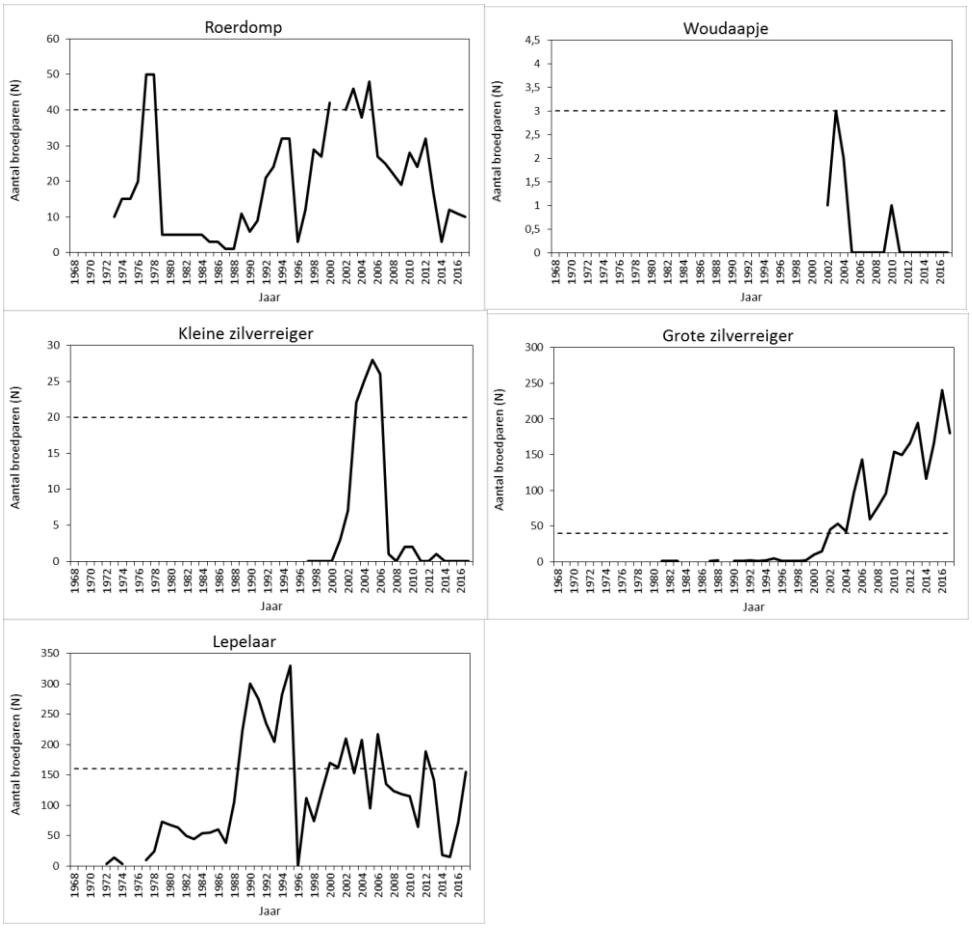

Figuur 6.3 Aantal getelde broedparen Roerdomp, Woudaapje, Kleine zilverreiger, Grote zilverreiger en Lepelaar in de moeraszone. Grote en Kleine zilverreiger en Lepelaar op basis van jaarlijkse tellingen vanuit het vliegtuig. Roerdomp en Woudaapje op basis van jaarlijkse integrale tellingen vanaf de grond.

Bruine en Blauwe kiekendief

Het aantal broedparen van de Bruine kiekendief is in het verleden afgenomen van ca. 70 in 1989 tot ruim 40 in 1999 (fig. 6.4). In deze periode ging de foerageerfunctie van de randzone grotendeels verloren. Vanaf 2000 was weer sprake van een toename van het aantal broedparen; in 2014 werden ruim 60 broedparen geteld en in 2015 en 2016 meer dan 60. Door uitbreidende ganzenbegrazing en toenemende betreding door Edelherten is het westelijk moerasdeel mogelijk geschikter geworden als foerageergebied voor Bruine kiekendieven, maar minder geschikt om te broeden. Doordat Bruine kiekendieven zich hebben verplaatst naar het oostelijk moerasdeel, dat minder intensief door ganzen wordt begraasd en door Edelherten wordt betreden, is de broedpopulatie in het moeras als geheel in deze periode zelfs toegenomen. Vanuit het oostelijk moerasdeel foerageren veel broedvogels in het westelijk moerasdeel.

Voor de Blauwe kiekendief blijkt de omgeving van de Oostvaardersplassen niet voldoende geschikt te zijn geweest om zich in het gebied als broedvogel te handhaven. In 2013 werd de soort voor het eerst sinds 1972 niet meer als broedvogel in het moeras aangetroffen. De soort broedde sinds 2005 niet meer succesvol in de Oostvaardersplassen.

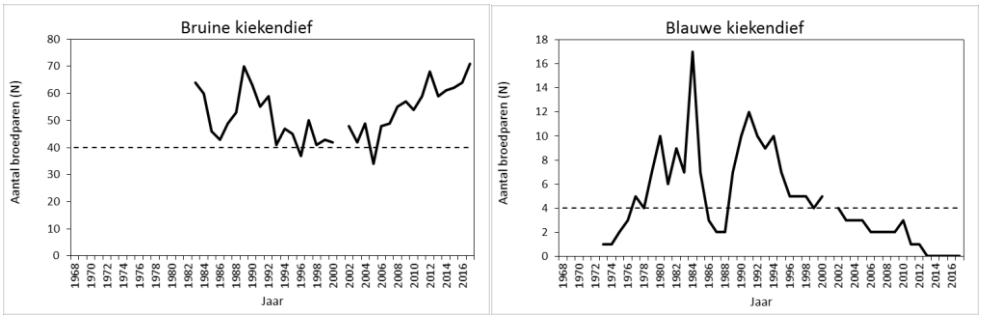

Figuur 6.4 Aantal getelde broedparen Bruine en Blauwe kiekendief in het moeras. Op basis van jaarlijkse integrale tellingen vanaf de grond.

Porseleinhoen, Blauwborst, Snor, Rietzanger, Grote karekiet
Na de drooglegging van 1987-1990 en de herinundatie in 1991 nam het aantal broedparen Porseleinhoen enkele jaren sterk toe (fig. 6.5). Sinds 1994 is sprake van een lager, sterk fluctuerend aantal broedparen. Door zijn voorkeur voor meer open moerasvegetaties heeft het Porseleinhoen geprofiteerd van de toegenomen begrazing door Grauwe ganzen en betreding door Edelherten in het westelijk moerasdeel.

Met de drooglegging van het westelijk moerasdeel in 1987-1990 nam het aantal broedparen Blauwborst sterk toe. Sinds de herinundatie in 1991 en vooral de waterpeilverhoging in 1998 is het aantal geleidelijk weer afgenomen. Het lage waterpeil in 2014 leidde onmiddellijk tot een opleving van het aantal broedende Blauwborsten (fig. 6.5). In 2015 nam, als gevolg van het hogere waterpeil in het moeras, het aantal broedparen in het westelijk deel van het moeras weer licht af, waarna het in 2016 licht toenam en in 2017 weer afnam.

De broedpopulatie van de Snor was in 1987-2011 tamelijk stabiel met alleen lagere schattingen tussen 2005-2009. Wellicht kan dit verklaard worden door relatief drogere omstandigheden in het oostelijk moerasdeel. De toename in 2010 kan mogelijk (deels) verklaard worden door gunstige omstandigheden in het overwinteringsgebied in Afrika. Landelijk was er toen namelijk sprake van een lichte toename van het aantal Snorren. In 2014 bleef het aantal broedparen ongeveer gelijk aan dat in de voorgaande jaren. In 2015 nam het aantal broedparen weer af, maar lag nog binnen de range van de afgelopen 10 jaren. In 2016 en 2017 nam het weer licht toe.

Het aantal broedparen Rietzanger nam na de drooglegging van 1987-1990 sterk toe tot aan 2000, waarna de aantallen weer even snel afnamen. De Rietzangers komen tegenwoordig vooral voor in het (drogere) oostelijk moerasdeel. Het waarom van de afname na 2001, met name die in het oostelijk moerasdeel, is nog onduidelijk.

De Grote karekiet kwam in de periode 1997-1999 als broedvogel voor in het moeras. Daarna zijn geen broedgevallen meer waargenomen.

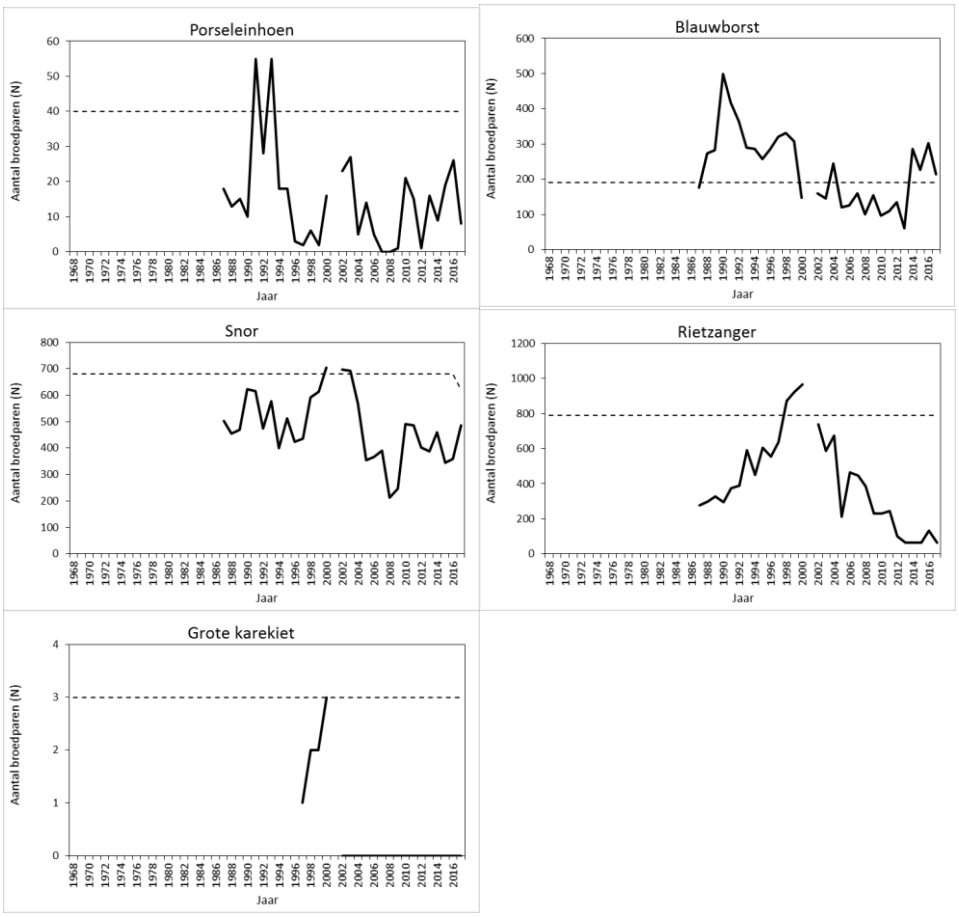

Figuur 6.5 Geschatte aantal broedparen Porseleinhoen, Blauwborst, Snor, Rietzanger en Grote karekiet in het moeras. Op basis van jaarlijkse transecttellingen vanaf de grond.

6.1.2 Niet broedvogels

Vanaf de jaren tachtig in de vorige eeuw worden maandelijks vogels geteld vanuit een vliegtuig. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen vogels in het moerasdeel en de randzone.

Grote zilverreiger en Lepelaar
De Grote zilverreiger nam vanaf 2000 sterk toe (figuur 6.6). Na 2006 fluctueerden de aantallen sterk, maar was er gemiddeld geen sprake van een toe- of afname. In de moeraszone werden gemiddeld meer Grote zilverreigers geteld dan in de randzone.

Lepelaars worden al vanaf 1984 waargenomen (fig. 6.6). Vanaf dat jaar steeg het aantal waargenomen Lepelaars exponentieel tot een maximum in 1992, waarna het weer afnam. Vanaf 1992 schommelde het aantal waargenomen Lepelaars sterk tussen de jaren, en is er vanaf 2010 sprake van een dalende trend. In de moeraszone werden meer Lepelaars waargenomen dan in de randzone.

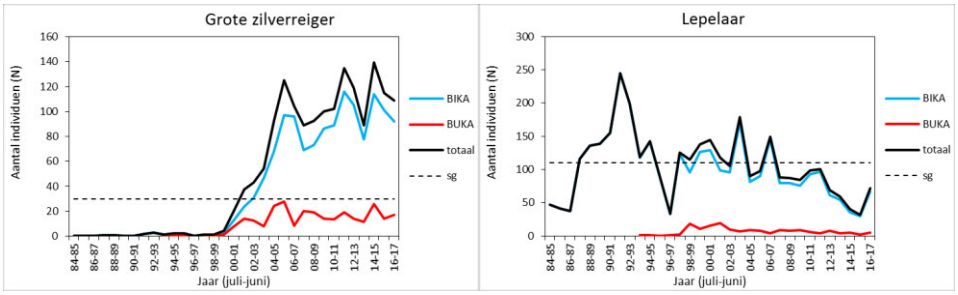

Figuur 6.6 Gemiddelde aantallen getelde Grote zilverreigers en Lepelaars per waarneming per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sg = seizoensgemiddelde gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Zwanen en ganzen

Na een sterke toename van de Wilde zwaan in 1991-1992, daalde het gemiddeld aantal waargenomen Wilde zwanen geleidelijk tot een minimum in 2009-2010 (fig. 6.7). Daarna waren de aantallen min of meer stabiel. In de moeraszone werden meer Wilde zwanen waargenomen dan in de randzone. De ontwikkeling in de randzone wijkt wel af van die van de moeraszone. Daar waar in de moeraszone de trend negatief was, nam het aantal Wilde zwanen in de randzone in 1998/1999 toe, waarna het een aantal jaren stabiel bleef. In 2004/2005 namen de aantallen weer sterk toe, maar in de daaropvolgende jaren namen de aantallen weer sterk af tot een minimum in 2009-2010.

Grauwe ganzen en Kolganzen worden al vanaf 1984 waargenomen en Brandganzen pas vanaf 1990 (Fig.6.7). Het aantal waargenomen Grauwe ganzen varieerde van jaar tot jaar, maar er is wel sprake van een toename in de tijd. Opvallend is de piek in 2000/2001, die door een enkele waarneming wordt veroorzaakt: tijdens de waarneming van november 2000 werden meer dan 42000 Grauwe ganzen waargenomen. De aantallen grauwe ganzen fluctueren na 2000 sterk maar gemiddeld blijft het stabiel. De aantallen Brandganzen zijn vanaf 1993 toegenomen. Hoewel de aantallen van jaar tot jaar sterk fluctueren, is er gemiddeld sprake van een positieve trend en nemen ze de laatste jaren sterk toe. De aantallen waargenomen Kolganzen zijn in vergelijking met die van Grauwe ganzen en Brandganzen laag. Na een toename van de aantallen in 1998/1999, nam hun aantal al snel weer af in 2000/2001. In de periode daarna waren de aantallen min of meer stabiel. De laatste jaren lijkt er echter sprake te zijn van een toename van het aantal Kolganzen die 's nachts de Oostvaardersplassen bezoeken. Van deze bezoekende Kolganzen zijn geen aantallen bekend omdat de monitoring overdag plaatsvindt.

De ganzen die overdag werden waargenomen werden voornamelijk in de randzone aangetroffen. Buiten de ruiperiode van Grauwe ganzen zijn de Brandganzen de laatste jaren de meest talrijke ganzensoort in de Oostvaardersplassen.

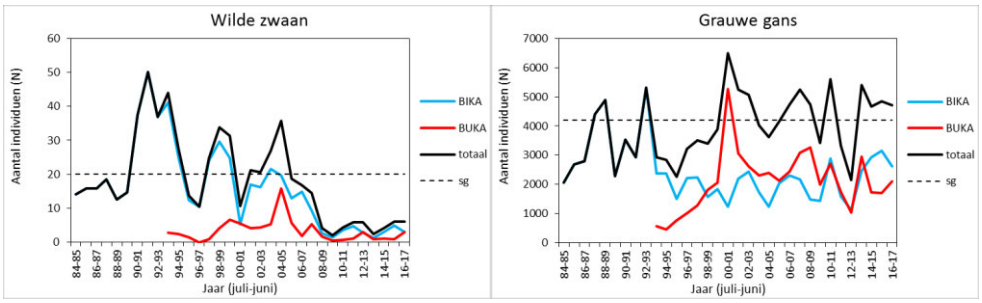

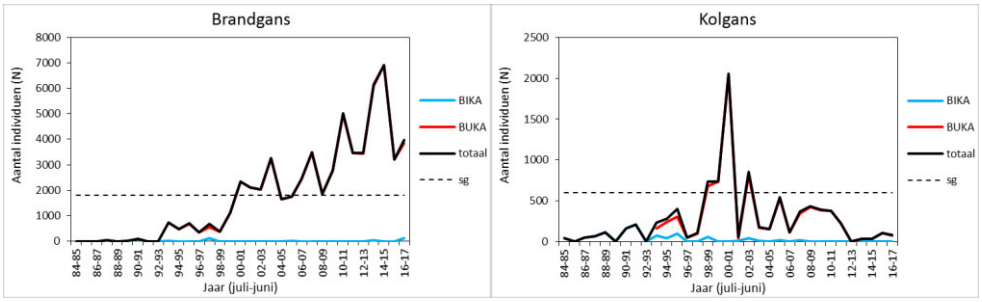

Figuur 6.7 Gemiddelde aantallen Wilde zwanen, Grauwe ganzen, Brandganzen en Kolganzen per waarneming per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sg = seizoensgemiddelde gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Zwemeenden

Het aantal waargenomen Bergeenden is in de loop van de tijd afgenomen (fig. 6.8). De laatste jaren waren de aantallen min of meer stabiel. Gemiddeld werden in de laatste jaren iets meer Bergeenden in de randzone dan in de moeraszone waargenomen.

De aantallen waargenomen Smienten in de moeraszone namen na 1984 eerst toe tot een maximum in 1989/1990. Hierna name de aantallen geleidelijk af. In de randzone is de trend vergelijkbaar met uitzondering van het jaar 1999/2000. In dat jaar werden in december 1999 en januari-februari 2000 tussen de 10.000 en meer dan 22.000 Smienten aangetroffen.

De aantallen Krakeenden piekten in 1992 en in de periode 1998-2003, nadat de waterstanden waren verhoogd. Na 2003 namen de aantallen af en de laatste jaren lijken de aantallen stabiel.

Wintertalingen werden in zeer hoge aantallen (op enkele dagen tot meer dan 50 duizend in de herfst van 1989 en 1990) waargenomen in de moeraszone in de periode 1987-1990 tijdens de eerste drooglegging van het moeras toen er veel pioniervegetatie aanwezig was. Na de drooglegging namen de aantallen weer sterk af. De laatste jaren waren de aantallen in de moeraszone vrij stabiel. In de randzone is een toename te zien van 1998 tot 2003. Ook hier was door inrichtingsmaatregelen en vernatting tijdelijk veel pioniervegetatie aanwezig. Daarna nam de pioniervegetatie af en ook de aantallen Wintertalingen. De laatste jaren waren ook de aantallen in de randzone vrij stabiel.

De aantallen Pijlstaarten namen na 1988 sterk af tot een minimum in 1993, waarna in de periode daarna de aantallen rond dat minimum blijven schommelen.
De aantallen Slobeenden namelijk aanvankelijk licht toe na 1984 tot 1999. Daarna bleven de aantallen stabiel. In 2015 namen de aantallen sterk af waarna in 2016 weer een lichte toename optrad. De Slobeenden werden vooral in de moeraszone aangetroffen.

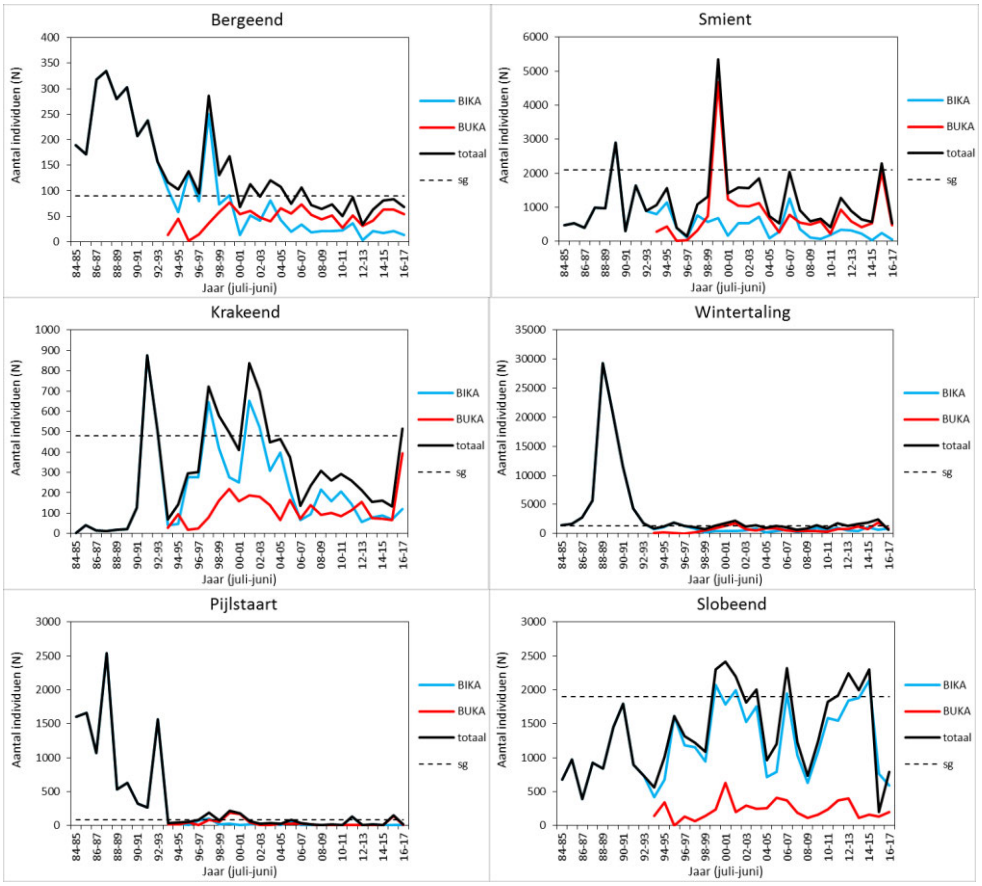

Figuur 6.8 Gemiddelde aantallen Bergeenden, Smienten, Krakeenden, Wintertalingen Pijlstaarten en Slobeenden per waarneming per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sg = seizoensgemiddelde gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Duikeenden

Het aantal waargenomen Tafeleenden was laag in de periode 1984-1996 (fig. 6.9). Daarna namen de aantallen sterk toe tot een maximum in 1998, gevolgd door een sterke afname tot 2001 waarna het weer geleidelijk toenam tot een maximum in 2008. In 2009 en 2010 namen de aantallen weer sterk af, waarna er vanaf 2011 weer sprake was van een lichte toename. Tafeleenden werden vrijwel uitsluitend in de moeraszone aangetroffen.

Vanaf 1984 namen de waargenomen aantallen Kuifeenden toe tot maxima in de periode1994-1998. Opvallend is de sterke afname in 1996, een jaar met een zeer droge zomer waardoor het waterpeil sterk daalde. Na 1998 zijn de aantallen gedaald, maar lijkt het de laatste jaren stabiel te zijn. Ook Kuifeenden werden vrijwel uitsluitend in de moeraszone aangetroffen.

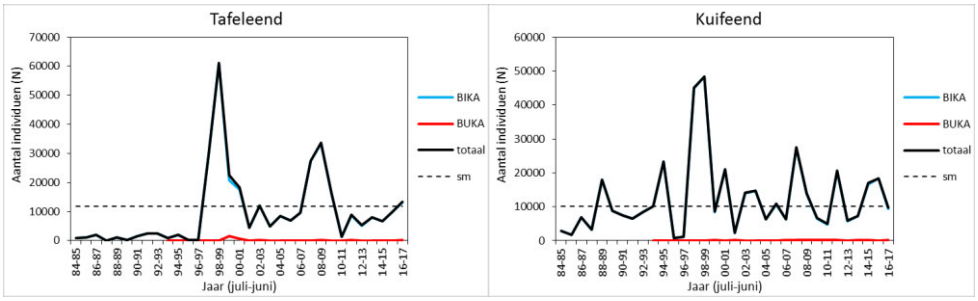

Figuur 6.9 Seizoensmaxima aantallen Tafeleenden en Kuifeenden per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sm = seizoensmaximum gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Nonnetje

De aantallen Nonnetjes waren hoog begin tachtiger jaren, waarna de aantallen sterk afnamen (fig. 6.10). De aantallen fluctueerden sterk tussen de jaren. De laatste 4 jaren zijn de aantallen tot een minimum gedaald.

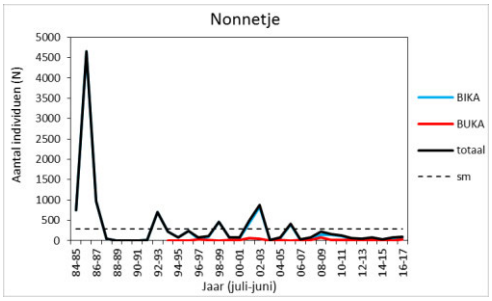

Figuur 6.10 Seizoensmaxima aantallen Nonnetjes per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sm = seizoensmaximum gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Zeearend

Zeearenden worden tijdens de maandelijkse monitoring vanuit het vliegtuig al sinds de tachtiger jaren waargenomen (Fig.6.11). De aantallen zijn na 2003 sterk gestegen. De afgelopen jaren heeft jaarlijks een paartje succesvol gebroed. Ze worden vooral boven het moeras waargenomen.

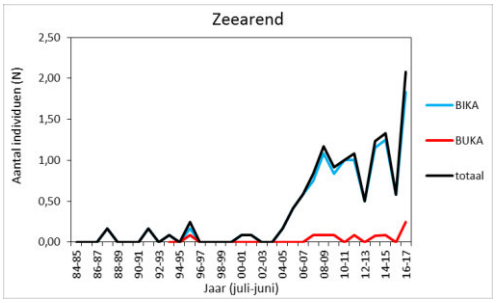

Figuur 6.11 Gemiddelde aantallen Zeearenden per waarneming per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

Kluut, Kemphaan en Grutto

In de periode 1984-1992 werden Kluten in vrij constante aantallen waargenomen (fig. 6.11). Na 1992 namen de aantallen sterk af en in 1994 werden ze niet meer waargenomen. In het daaropvolgende jaar namen de aantallen waargenomen Kluten

weer sterk toe, maar dit was slechts van korte duur. Na 1995 namen de aantallen weer sterk af en de laatste 8 jaren zijn niet of nauwelijks Kluten vanuit de lucht waargenomen.

Kemphaan en Grutto laten een beeld zien dat overeenkomt met de Kluut. Aanvankelijk werden er hoge aantallen in de tachtiger jaren, waarna een afname plaatsvond. In de laatste jaren zijn er zelfs jaren dat ze niet meer worden gezien vanuit de lucht. Ook voor deze soorten geldt dat een juiste waterdiepte om te kunnen foerageren de laatste jaren ontbreekt tijdens de trek.

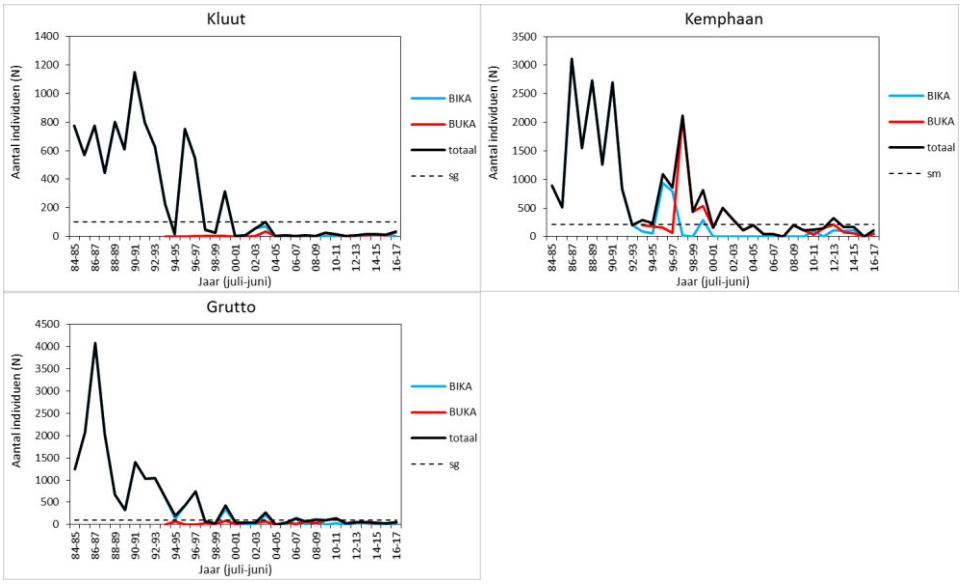

Figuur 6.12 Gemiddelde aantallen Kluten en Grutto's per waarneming per jaar en seizoensmaxima aantallen Kemphanen per jaar op basis van maandelijkse tellingen vanuit het vliegtuig. sm = seizoensmaximum gewenste draagkracht. sg = seizoensgemiddelde gewenste draagkracht. BIKA = binnenkaads = moeraszone; BUKA = buitenkaads = droge randzone; totaal = BIKA+BUKA.

6.2 Overige vogels

6.2.1 Overige vogels randzone

Integrale broedvogelkartering SNL

Via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) verlenen de provincies subsidie voor het behoud en de ontwikkeling van (agrarische) natuurgebieden en landschappen. De Oostvaardersplassen valt ook onder de SNL. Aan deze subsidieverlening is monitoring gekoppeld zoals een broedvogelkartering die 1x/6jaar wordt uitgevoerd. Vanuit Natura 2000 wordt jaarlijks de moeraszone geïnventariseerd (zie par. 6.1) en wordt tevens de SNL monitoring daarin meegenomen. Voor de randzone vindt 1x/6jaar een integrale broedvogelkartering plaats. De voorgaande hebben in 1997, 2002, 2007 en 2012 plaatsgevonden. In 2016 heeft wederom een kartering plaatsgevonden waarbij de randzone is uitgebreid met het Oostvaardersbos. In de randzone van de Oostvaardersplassen zijn in totaal 54 broedvogelsoorten waargenomen en in het Oostvaardersbos 45. De dichtheid aan soorten is groter in het Oostvaardersbos (23 per 100 ha) dan in de randzone (3 per 100 ha). Dit geldt ook voor het aantal broedparen per soort per ha: randzone 0,01 broedparen per soort per ha; Oostvaardersbos 0,04 broedparen per soort per ha.

In vergelijking met voorgaande jaren is het aantal broedvogelsoorten licht afgenomen ten opzichte van 2012 (figuur 6.13). Hiermee wordt de afnemende trend vanaf 1997

voortgezet. Dit heeft vooral te maken met de afname van de vegetatiestructuurtypen ruigte, riet, struweel en bomen en een toename van kortgrazig grasland als gevolg van de begrazing door runderen, paarden en edelherten.

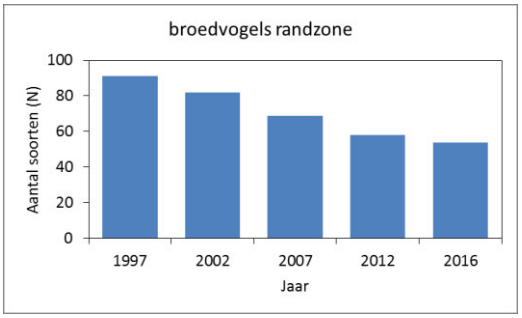

Figuur 6.14 Aantal soorten broedvogels in de randzone van de Oostvaardersplassen.

Punt-transecttelling randzone

Op basis van de Punt-Transect-Telling die in de randzone wordt uitgevoerd is te zien dat de diversiteit van vogelsoorten in de begraasde randzone verschilt per habitat (Fig. 6.14). De meeste soorten worden waargenomen in de Driehoek en de minste soorten op 'droog' grasland; op het type 'nat' grasland + poelen ligt het aantal soorten tussen de twee andere typen in. Over het algemeen is de diversiteit in de periode 2013-2017 vrij stabiel. De hoogte van de diversiteit hangt vooral samen met de diversiteit van habitattypen in de drie gebieden die in de Driehoek het hoogst is. In 2017 werden er in totaal 136 soorten waargenomen (Bijlage 1).

Het gemiddelde totaal aantal individuen per maand was het hoogst in de 'natte' graslanden + poelen (Fig.6.15 links). In de Driehoek en 'droog' grasland waren de aantallen vergelijkbaar en lagen gemiddeld een factor 3 tot 4 lager dan in 'nat' grasland. Dit grote verschil wordt met name veroorzaakt door de grote aantallen ganzen, kieviten, goudplevieren en andere wetlandsoorten die in groten getale op de 'natte' graslanden en in en rondom de poelen voorkomen. Het gemiddeld aantal individuen was eveneens het hoogst op de 'natte' graslanden + poelen (Fig. 6.15 rechts), gevolgd door 'droog' grasland en in de Driehoek was dit het laagst. Hoewel de Driehoek de hoogste diversiteit kent, komen hier gemiddeld de laagste aantallen individuen per soort voor. Dit wordt vooral veroorzaakt door het voorkomen van met name zangvogels in de driehoek.

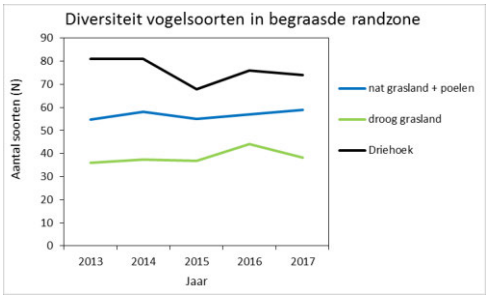

Figuur 6.14 Vogeldiversiteit in de begraasde randzone van de Oostvaardersplassen. Gegevens gebaseerd op de resultaten van de maandelijkse Punt-Transect-Telling in de begraasde randzone.

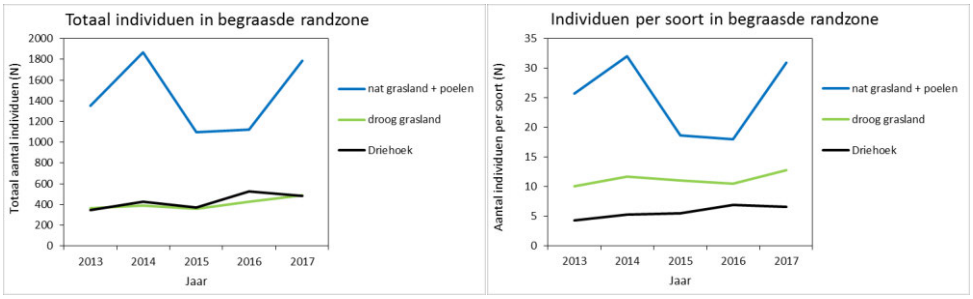

Figuur 6.15 Gemiddeld totaal aantal individuen per gebied (links) en gemiddeld aantal individuen per soort (rechts). Gegevens gebaseerd op de resultaten van de maandelijkse Punt-Transect-Telling in de begraasde randzone.

6.2.2 Overige vogels Oostvaardersdijk-Knardijk

Het aantal waargenomen soorten per waarneming varieerde van meer dan 45 in de lente en zomer tot ongeveer 20 aan het eind van de winter (Fig. 6.16). In totaal werden er in 2017 105 soorten waargenomen (Bijlage 1). Naast de diverse soorten die gerelateerd zijn aan water en rietvegetatie, komen langs deze dijken ook diverse soorten van het habitattype riet-ruigte-struweel voor (Bijlage 1). De waarnemingen in het broedseizoen (mrt-aug) geven ook een indicatie van de soorten die hier mogelijk broeden. De piek in aantallen in oktober 2017 wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van 15.000 kuifeenden en tafeleenden. Gemiddeld ligt het totaal aantal waargenomen individuen tussen 500 en 1200 en liggen de aantallen in de herfst het hoogst en in de winter/lente het laagst.

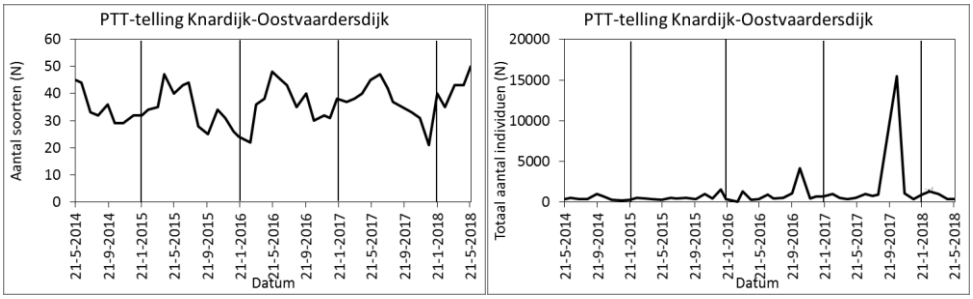

Figuur 6.16 Aantal waargenomen soorten per waarneming tijden de punt-transecttellingen op de Knardijk en Oostvaardersdijk..

7 Grote herbivoren

7.1 Populatieontwikkeling

7.1.1 Aantalsontwikkeling

De populaties grote herbivoren zijn na introductie exponentieel gegroeid (fig. 7.1). De Heckrunderen bereikten rond het jaar 2000 een maximum. Vanaf 2000 was een aantal jaren de aanwas van de Heckrunderen gelijk aan de sterfte. De aantallen Konikpaarden en Edelherten namen gedurende die periode nog steeds toe. Vanaf 2004 zijn de aantallen Heckrunderen ieder jaar afgenomen terwijl de aantallen paarden nog tot 2008 toenamen en de Edelherten tot aan 2011. Vanaf 2013 zijn de aantallen Heckrunderen vrij constant. De Konikpaarden bereikten vanaf 2008 een maximum, en was de aanwas gelijk aan de sterfte. Vanaf 2008 fluctueerden de aantallen rond dat maximum. De edelherten bereikten vanaf 2011 een maximum, waarna de aantallen fluctueerden. Bij alle drie de soorten zijn de aantallen in 2018 sterk afgenomen als gevolg van de koude periode in februari-maart.

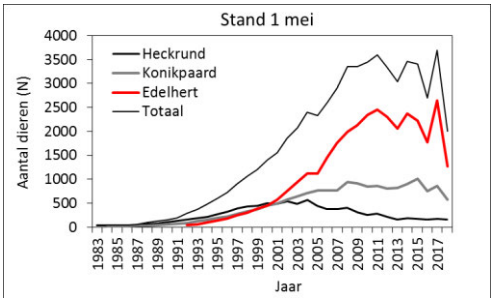

Figuur 7.1 Populatieontwikkelingen grote herbivoren. Aantallen op 1 mei van ieder jaar. De aantallen zijn exclusief kalveren die in het betreffende jaar zijn geboren en geven dus het aantal dieren van 1 jaar en ouder weer. Tot aan 2011 zijn de tellingen gebaseerd op de terreingebruikwaarnemingen. Vanaf 2011 zijn de aantallen gebaseerd op de tellingen vanuit de helikopter en de geregistreerde geboorte en sterfte.

7.1.2 Geboorte

Het aantal geboorten bij de grote herbivoren is na introductie sterk toegenomen (fig. 7.2). Bij de Heckrunderen werd een maximum rond 2000 bereikt, waarna het aantal geboorten een aantal jaren constant bleef. Vanaf 2009 is het geleidelijk afgenomen. Bij de Konikpaarden nam het aan aantal geboorten nog toe tot 2009, waarna er in 2010 een sterke daling optrad. In 2011 nam het aantal geboorten echter weer toe tot het niveau van 2009. Bij de Edelherten nam het aantal geboorten toe tot 2012, maar varieerde het sterk tussen de jaren. De trends komen overeen met de populatieontwikkelingen van de drie soorten (zie fig. 7.1).

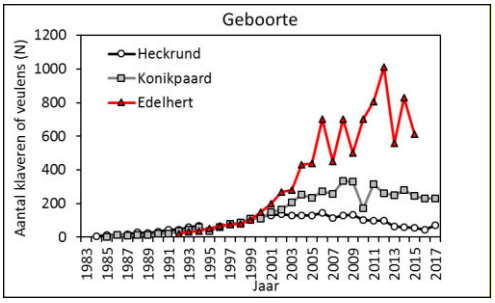

Figuur 7.2 Aantal geboren kalveren en veulens over de periode jan-dec. In 2016 en 2017 heeft geen telling van de edelhertkalveren plaatsgevonden.

7.1.3 Sterfte en afschot

In de afgelopen jaren vond meer dan 90% van de sterfte plaats in de winterperiode (dec-apr) (Cornelissen et al 2015). Ook dit jaar was dat het geval.

Wintersterfte december 2017 tot en met april 2018
In de winter van 1 december 2017 tot en met 30 april 2018 zijn er in totaal 3226 dieren gestorven waarvan 2684 edelherten, 75 Heckrunderen en 467 Konikpaarden. Uitgaande van de populatiegroottes op 1 december 2017 zoals die bepaald zijn op basis van de tellingen vanuit de helikopter in november 2017 (edelhert gemiddeld 3950; Heckrund 230; Konikpaard 1050), bedroeg de sterfte bij edelhert, Heckrund en Konikpaard respectievelijk 68%, 33% en 44%.

Het percentage van het totaal aantal gestorven dieren die geschoten zijn in het kader van het vroeg reactief beheer, bedroeg 89%. De percentages afschot van edelhert, Heckrund en Konikpaard bedroegen respectievelijk 89 %, 88% en 90 %.

Wintersterfte 1997-2018
De relatieve sterfte van de edelherten en paarden tijdens de afgelopen winter lag hoger dan sterftepercentages van de voorgaande winters in de periode 2005-2017 (Fig. 7.3 links). Voor runderen was de relatieve sterfte vergelijkbaar de voorgaande jaren 2015/2015 en 2015/2016. Het percentage afschot tijdens de afgelopen winter lag binnen de range van de afschotpercentages in de periode 2010-2017 (periode waarin het afschotprotocol was aangescherpt).

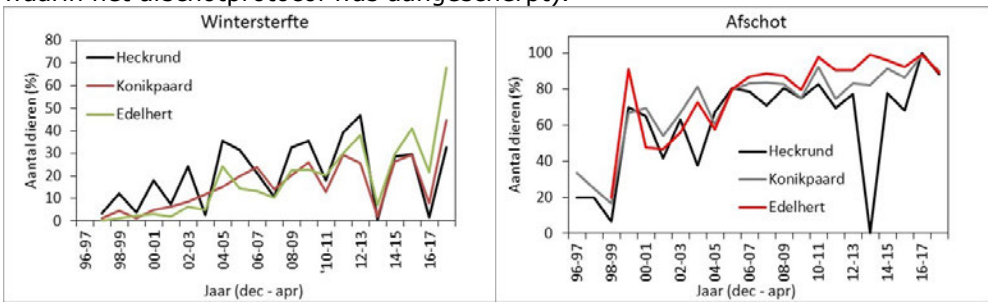

Figuur 7.3 Wintersterfte als percentage van de stand op 1 december (links) en afschot als percentage van de totale sterfte (rechts) tijdens de winterperiode (1 december tot en met 30 april).

7.1.4 Oorzaken sterfte

Oorzaken van sterfte waren voornamelijk slechte conditie (tabel 7.1). Bij alle drie de soorten was dit voor meer dan 90% het geval. Onder een slechte conditie wordt hier verstaan een lage conditie score op basis van fysieke kenmerken of gedrag, zoals bij het afschotprotocol wordt gebruikt. Van de overige oorzaken voor afschot was bij edelherten ataxie de belangrijkste. Daarnaast is een aantal dieren gestorven als gevolg van blessures aan de poten of door complicaties bij het werpen van hun jong.

Tabel 7.1 Oorzaken van sterfte bij runderen, paarden en edelherten in de periode 1 december 2017 tot en met 30 april 2018 in absolute aantallen en percentages. Conditie: a.g.v. lage conditie gestorven of afgeschoten; uitgebroken: dieren die zelfstandig het gebied zijn uitgegaan en buiten het gebied zijn afgeschoten; poot: dieren die zijn afgeschoten van wege problemen met een van de poten; sloot: dieren die zijn gestorven omdat ze vast zaten in de sloot of andere wateren; geboorte: dieren die zijn gestorven a.g.v problemen bij de geboorte.

	Edelherten		Konikpaarden		Heckrunderen		totaal	
oorzaak	N	%	N	%	N	%	N	%
conditie	2581	96,3	458	96,8	69	92,0	3108	96,3
ataxie	78	2,9					78	2,4
uitgebroken	13	0,5			1	1,3	14	0,4
poot	5	0,2	5	1,1			10	0,3
sloot	1	<0,1	3	0,6	5	6,7	9	0,3
geboorte	1	<0,1	6	1,3			7	0,2
aangereden	1	<0,1					1	<0,1
geforkeld	1	<0,1					1	<0,1
gewond			1	0,2			1	<0,1
totaal	2681	100	473	100	75	100	3229	100

8 Recreatie en communicatie

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de ontwikkelingen in en om de Oostvaardersplassen op het gebied van recreatie en communicatie. De Oostvaardersplassen omvat naast het 'kerngebied' (Het moerasdeel en het aanliggende grazige deel), ook de omringende bosrijke schil (Oostvaardersbos, Kotterbos, Oostvaardersveld en het Hollandse Hout). In de tekst wordt veelvuldig verwezen naar relevante links naar websites, tv-opnamen en artikelen met informatie over de verschillende onderwerpen

8.1 Recreatie

Voorzieningen
Het afgelopen jaar is er verdere invulling gegeven aan het op orde brengen van de recreatieve voorzieningen in de Oostvaardersplassen.

- Mobiele observatiehut: In juni 2017 is er een mobiele observatiehut in gebruik genomen https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/153196/oostvaardersplassen-beleven-in-mobiele-uitkijkpost
- De hut geeft fotografen de mogelijkheid om een dagdeel in het voor publiek niet vrij toegankelijke deel van de Oostvaardersplassen te verblijven. Helaas is met een storm, begin 2018, de hut in het aanliggende water beland en is tot nader order niet inzetbaar. https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/153196/oostvaardersplassen-beleven-in-mobiele-uitkijkpost
- Inrichting Kotterbosbult Almere: In april 2018 is in samenwerking met de gemeente Almere een vierde uitkijkpunt aan de rand van het kerngebied van de Oostvaardersplassen ontwikkeld. Naast de bestaande uitzichtspunten Kleine praambult, Grote Praambult en de Boulevard, geeft dit uitzichtpunt in het Kotterbos een mooi zicht op de het westelijk deel van de Oostvaarderplassen.
- In opdracht van de provincie Flevoland heeft Staatsbosbeheer een 120 m2 stretchtent aangeschaft voor pop-up activiteiten verbonden aan het Nationaal Park Nieuw Land. De tent zal worden ingezet tijdens events in de poortgebieden van het Nationaal Park (i.o.)
- In de zomer en het najaar van 2017 is er een proef gestart om fietsen te verhuren vanaf het Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders bij Almere en vanaf het Buitencentrum aan de Kitsweg bij Lelystad. De proef is onderdeel van een landelijke actie bij Staatsbosbeheer om de Buitencentra en Infopunten bij Natuurgebieden beter bereikbaar te maken. In mei 2018 zijn er weer fietsen bij beide centra te huren.
- Oude, niet reparabele banken zijn verwijderd uit het Kotterbos.

Aanleg slenk in Hollandse Hout
In 2016 is er een start gemaakt met de aanleg van 2 kilometer lange slenk in het zuidelijk deel van het Hollandse Hout. Inmiddels is ongeveer de helft van de slenk gerealiseerd. De aanleg van de waterpartij wordt gefinancierd met de verkoop van het vrijkomende zand. Volgens planning is de slenk in 2021 gereed en is het Hollandse hout een prachtig gevarieerd natuurgebied rijker.
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2017/04/20/hoe-gaat-het-met-de-herinrichting-in-het-hollandse-hout/

Nationaal Park Nieuw Land (i.o)
Afgelopen jaar is er verder gewerkt aan de plannen voor het Nationaal Park Nieuw Land. De zeven gebiedspartners (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten,

Flevolandschap, Rijkswaterstaat, Gemeente Almere, Gemeente Lelystad en de Provincie Flevoland) hebben onder regie van de Provincie Flevoland in maart 2018 een aanvraag gedaan bij het Ministerie van LNV voor de status verlening van een Nationaal Park.
De verwachting is dat deze status nog in 2018 wordt verleend. In het Nationaal Park Nieuw Land wordt door de gebiedspartners samengewerkt aan de versterking van de ecologische waarden van het gebied als uniek wetland voor vele vogelsoorten en worden de mogelijkheden voor de beleving van het gebied bestaande uit de Lepelaarsplassen, Oostvaardersplassen, Markermeer en de Markerwadden, verder ontwikkeld.
https://www.nationaalparknieuwland.nl/nl
https://www.flevoland.nl/dossiers/nationaal-park-nieuw-land
https://www.flevoland.nl/actueel/nieuw-land-nationaal-park-in-oprichting
In het kader van deze ontwikkeling naar de totstandkoming van het Nationaal Park wordt er komende jaren door de Provincie Flevoland, Gemeente Almere, Gemeente Lelystad en Staatsbosbeheer geïnvesteerd in de recreatieve inrichting van een tweetal poortgebieden naar de Oostvaardersplassen, als onderdeel van Nieuw Land.

Poortgebieden Almere en Lelystad
Begin 2017 is in samenwerking met de gemeentes Lelystad en Almere een start gemaakt met de planontwikkeling rond een tweetal poortgebieden voor Nationaal Park Nieuw Land (in oprichting) aan de westelijke en oostelijke zijde van de Oostvaardersplassen. De poortgebieden vormen de entrees naar het Nationaal Park Nieuw Land (in oprichting) en bieden tal van recreatiemogelijkheden en activiteiten voor bezoekers om de natuurbeleving van de Oostvaardersplassen te versterken. Aan Almeerse zijde wordt het poortgebied begrensd door Oostvaardersbos (Oostvaardersdijk) en het Kotterbos. Aan Lelystadse zijde is dit het bosgebied de Hollandse Hout met de centrale entree langs de Buizerdweg.
In 2018 is voor de Almeersepoort een aantal plannen ontwikkeld en wordt er in eind 2018 een start gemaakt met de gefaseerde uitvoering. Dit betreft de kwaliteitsverbetering van een aantal wandelpaden en beheerwegen, de aanleg van nieuwe paden zoals een boardwalk langs het water bij de Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders. Daarnaast wordt er gewerkt aan een kwaliteitsimpuls van het Oostvaardersbos, waarbij oudere, in aftakelingsfase verkerende populieren vervangen zullen worden door duurzamere loofhoutsoorten en de aanplant van struweel. In de winter van 2017-2018 is er al een start gemaakt met deze 'ontwikkeling' en zijn er individuele bomen en struweel aangeplant.
https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/153887/2-000-bomen-de-grond-in-aan-randen-oostvaardersplassen
Voor het poortgebied aan Lelystadse zijde (entree aan de Buizerdweg) werd afgelopen jaar hard gewerkt aan plannen om het gebied beter beleefbaar te maken voor de verwachte groei van het aantal bezoekers aan het Nationaal Park Nieuw Land (i.o). Deze plannen omvatten onder andere een kwaliteitsverbetering van de bestaande wandel- en fietspaden en de aanleg van nieuwe paden die een startpunt hebben vanaf de Buizerdweg. Een belangrijk toevoeging aan het bosgebied is de aanleg van een slenk (waterpartij) die de Buizerdweg, via de Torenvalktocht, met het Buitencentrum aan de Kitsweg gaat verbinden. Naast een versterking van de biodiversiteit en de variatie van het landschap, biedt de slenk de mogelijkheid om het natuurgebied vanuit kano's te beleven.
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2017/11/16/poort-lelystad-en-de-ontwikkeling-van-de-gebieden-aan-lelystadse-kant-van-de-oostvaardersplassen/
Begin 2018 heeft er een informatieavond plaatsgevonden met inwoners van de wijk Het Hollandse Hout en zijn wensen en opmerkingen verzameld. In de tweede helft van 2018 worden de ideeën voor het gebied verder uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma, waarmee aan het einde van 2018 een start gemaakt kan worden met de ontwikkeling

https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/153415/poort-naar-oostvaardersplassen-vanaf-2018

Evenementen

- Wilderniscafe
  Op 22 oktober 2017 vond het eerste Oostvaarders wilderniscafé plaats in het Buitencentrum bij Lelystad.
  https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2017/09/29/welkom-bij-het-wilderniscafe/
  http://edepot.wur.nl/428616
  Het wildernis café is een van de manieren om met het publiek het gesprek aan te gaan over thema's als natuur en natuurbeheer in een brede context. De succesvol verlopen avond vraagt om een herhaling. Het volgende café staat voor september van dit jaar op de agenda.

- Vogelfestival
  In 2016 vond de eerste editie van het vogelfestival Oostvaardersplassen 'nieuwe stijl' plaats. Kleiner van opzet dan de voorgaande jaren, georganiseerd door Staatsbosbeheer en o.a. de Vogelwacht Flevoland.
  Op 17 september 2017 vond de tweede editie plaats. Ondanks de wat tegenvallende bezoekersaantallen is het festival goed verlopen en staat de derde editie weer op 16 september 2018 op het programma.
  https://www.vogelwachtflevoland.nl/vogelfestival-2017-in-de-oostvaardersplassen/
  https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/151423/lelystad-zo-n-1000-bezoekers-op-vogelfestival-oostvaardersplassen

Bezoekersaantallen

Net als voorgaande jaren hebben we een groot aantal verschillende groepen mogen ontvangen in de Oostvaardersplassen. De interesse in het gebied blijft onveranderd groot, zowel vanuit de particuliere bezoekers alsmede vanuit de wetenschappelijke hoek. We hebben weer veel belangstelling van studenten van hogescholen en universiteiten gehad voor onderzoek en stages, maar ook voor specifieke excursies door het gebied.

Het Buitencentrum Oostvaardersplassen heeft in 2017 een 14% stijging in bezoekersaantallen laten zien. De gegevens van 2016 en 2017 zijn in onderstaande tabel weergegeven
Het aantal bezoekers dat met een excursie of begeleide rondleiding is mee geweest (5742 t.o.v. 5896) is ten opzichte van 2016-2017 min of meer gelijk gebleven.

Tabel 8.1 Aantal bezoekers zoals geregistreerd bij het Buitencentrum Oostvaardersplassen

BC Oostvaardersplassen	**2016**	**2017**	**Toe-/afname in %**
Aantal bezoekers	126265	144082	14

In 2017-2018 zijn er in totaal 312 excursies geweest waarvan 40 vanuit het NBC De Oostvaarders aan de Almeerse zijde en 272 vanuit het Buitencentrum aan de Lelystadse zijde (tabel 8.2)

Met het aantal online activiteiten (312) hebben 5742 bezoekers de Oostvaardersplassen bezocht.
Het aantal excursies vanaf Almere (Het Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders) is ten opzichte van de vorige rapportage periode verdubbeld (40 nu, t.o.v 19 afgelopen jaar). Ook het aantal excursiedeelnemers is gestegen van 36o in 2016-2017 naar 630 in 2017-2018.

Vanaf Lelystadse zijde is het aantal excursies enigszins toegenomen, van 255 naar 272, maar zijn het aantal excursiedeelnemers enigszins afgenomen van 5552 naar 5110.

Helaas is de, in de zomer van 2017 geïntroduceerde mobiele vogelkijkhut na een heftige winterstorm dermate beschadigd dat deze niet meer in te zetten is. Hoewel het aantal bezoekers van deze alternatieve manier om de Oostvaardersplassen te beleven relatief klein is, was er veel belangstelling van fotografen om een dagdeel in het kerngebied te kunnen verblijven.

Afgelopen rapportagejaar hebben er geen busexcursies meer door het kerngebied plaats gevonden. De reden hiervoor was dat het dek van de brug over de Kitstocht in slechte staat verkeerde en delen moesten worden vernieuwd. Wel zijn er een tweetal begeleide busexcursies langs de buitenrand van de Oostvaardersplassen georganiseerd en werd er door een natuurgids bij de Praambult verteld over het gebied.
Het aantal begeleide wandelingen door de Driehoek en het Oostvaardersveld zijn toegenomen en hebben meer bezoekers deze gebieden te voet kunnen beleven (van 1804 naar 2379).

De verwachting is dat er het komend jaar meer excursies zullen plaatsvinden vanaf de Almeerse zijde. Er wordt, in het kader van de ambities rond de poortontwikkeling, extra inspanning geleverd om te komen tot een breed excursie- en educatie aanbod vanaf het Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders.
Ook wordt voor komend jaar gekeken naar nieuwe manieren om de Oostvaardersplassen beter te kunnen beleven. Hierbij wordt o.a. gedacht aan een aantal te bezoeken uitkijkpunten langs het moerasdeel van de Oostvaardersplassen.

Tabel 8.2 Aantal excursies en bezoekersaantallen Oostvaardersplassen in 2016-2017 (zoals aangegeven in de excursieagenda van het bezoekerscentrum)

16-5-2017 t/m 16-05-2018	**aantal excursies**	**Aantal excursie deelnemers**		
		Algemeen	Bronst	Totaal
Excursies vanuit Almere				
- Ekokartochten	18	189	90	279
- wandelingen	17	268		268
- fietstocht	1	10		10
- Bezoek basisscholen	4	75		75
Excursies vanuit Lelystad				
Kinderactiviteiten	6	158		158
- Ekokartochten	35	249	220	469
- Flevokarexcursies	39	1309	454	1763
- Bezoek basisscholen	8	157		157
- Fotosafari	23	97	15	112
- Wandelingen	154	2379		2379
- Overige bezoeken met Toyota				0
- Fietstocht	2	50		50
Mobiele hut	11	22		22
Totaal Almere	40	542	90	632
Totaal Lelystad	272	4421	689	5110
Totaal Oostvaardersplassen	312	4963	779	5742

Buitencentrum en bemensing
Excursies en rondleidingen worden vanuit het Buitencentrum georganiseerd en voor het merendeel uitgevoerd door een groep van 25 actieve vrijwilligers. Ook de balie en de winkel wordt bemand door vrijwilligers. (totaal 43 personen) . Met dit aantal kunnen we tegemoet komen aan de vraag, maar blijft, als gevolg van verloop, de werving naar nieuwe vrijwilligers een aandachtspunt.
Om kennis en vaardigheden van de vrijwilligers verder te ontwikkelen en op peil te houden zijn ook afgelopen jaar vrijwilligersavonden georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten komen verschillende thema's en onderwerpen aan bod, zoals:

- Natura2000 doelstellingen en maatregelen
- Fauna van de Oostvaarderplassen
- Excursietechnieken
- Actualiteiten rond winterbeheer

Tijdens deze avonden wordt ook de mogelijkheid geboden om vragen te stellen. De avonden worden doorgaans ingevuld door medewerkers vanuit het beheer (boswachters en betrokken stafleden)
Het team in het Buitencentrum is afgelopen jaar aangevuld met een nieuwe collega, die medeverantwoordelijk is voor het excursie-aanbod.

Beheerteam en bemensing
In oktober 2017 is het beheerteam, na het vertrek van Bertwin Bergman, versterkt met een nieuwe collega Mikal Folkertsma. Mikal is verantwoordelijk voor het beheer van de recreatieve voorzieningen in het terrein en ondersteunt het team met de social media. Daarnaast is het team uitgebreid met een leerlinge Bos- en Natuurbeheer, Iris Sen, die tot aan de zomervakantie ervaring op doet in het vakgebied.
Het basisteam voor de Oostvaardersplassen is daarmee weer op volle sterkte. Hierbij moet wel worden vermeld dat we in de afgelopen winterperiode veelvuldig

ondersteuning hebben gekregen van collega beheerders uit andere delen van het land. Zij zijn met name ingezet op het beheer van de grote grazers en de extra werkzaamheden die voortvloeiden uit de opdracht om in de periode tussen 1 maart en begin mei bij te voeren.
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2017/09/14/het-oostvaardersplassen-team-weer-op-volle-sterkte/

8.2 Communicatie

Halverwege 2017 is er hernieuwd gekeken naar de communicatiemiddelen die ons ter beschikking staan om een breder publiek te informeren over (het beheer van) de Oostvaardersplassen. Besloten is om, naast de reguliere publiekscommunicatie via participatie- en informatiebijeenkomsten en flyers/folders, extra in te zetten op social media zoals facebook en blogs. Daarnaast is er een start gemaakt met het organiseren van wilderniscafé's als middel om het gesprek te kunnen voeren met het publiek over natuur en natuurbeheer in brede zin.

Soclale Media
Facebook
In samenwerking met de collega's van het Buitencentrum is een extra inspanning geleverd om de communicatie via social media een extra impuls te geven. Met name facebook had daarbij de aandacht. We hebben kunnen constateren dat door regelmatige posts op dit platform het aantal volgers fors is gestegen. In de afgelopen winterperiode steeg het aantal vragen en opmerkingen over het beleid en beheer van de Oostvaardersplassen via deze pagina exponentieel. Het team werd hierdoor volledig overvraagd en werd er bij de beantwoording van vragen assistentie verleend door collega's van het hoofdkantoor in Amersfoort.
Door de niet aflatende stroom aan posts is in april besloten om de pagina tijdelijk off line te halen.
https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/159503/staatsbosbeheer-haalt-facebook-pagina-oostvaardersplassen-offline

Twitter
Afgelopen jaar zijn de publieksboswachters @kuypersH en @boswachtermikal en boswachter ecologie @bosw8achterTjibbe actief geweest op twitter. Met regelmatige twitterberichten uit het veld werd een groeiende groep volgers geïnformeerd over natuurwaarnemingen en werd antwoord gegeven op de vele vragen van het publiek. In de afgelopen winterperiode is door een enorme toename aan twitterverkeer extra ondersteuning verleend door stafmedewerkers.

Blog
Vanaf begin 2018 zijn er met grote regelmaat blogberichten geplaatst via het boswachtersblog voor de Oostvaardersplassen. Via dit medium werd wekelijks een up-date gegeven van de ontwikkelingen in het gebied en werd het platform gebruikt om antwoord te kunnen geven op vragen over het beheer en het beleid van de Oostvaardersplassen. Het aantal reacties op de blogs is in de wintermaanden enorm gestegen en het was dan ook, vanwege de beperkte capaciteit niet altijd mogelijk om elke serieuze vraag van een antwoord te voorzien.
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/

Website
De website voor de Oostvaardersplassen is afgelopen jaar regelmatig van updates voorzien.
Naast nieuwberichten zijn op de site ook veel documenten, rapportages en verslagen te vinden over het beheer en het beleid in de Oostvaardersplassen. Via de website zorgen we er voor dat alle informatie over het gebied transparant en goed

ontsloten beschikbaar is.
https://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/oostvaardersplassen

Flyers en Folders
Voor de winterperiode is er een nieuw flyer gemaakt met uitleg over het winterbeheer in de Oostvaardersplassen.
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/01/05/winteropenstelling-voor-kotterbos-en-oostvaardersbos-weer-van-kracht/
In de aanloop van de totstandkoming van Nationaal Park Nieuw Land is er in opdracht van de Provincie Flevoland een publieksflyer gemaakt over het Nationaal Park in wording. Deze flyer is in het Duits, Engels en Nederlands beschikbaar en verkrijgbaar bij het Buitencentrum in Lelystad en bij het Natuurbelevingscentrum De Oostvaarders in Almere.

Oostvaardersplassen 50 jaar magazine
In 2018 is het 50 jaar geleden dat Zuidelijk FLevoland droog werd gelegd en ontstond daarmee de Oosvaardersplassen als bijzonder vogelgebied. Ter gelegenheid van dit jubileum is er afgelopen maanden hard gewerkt aan een magazine met informatie over de Oosvaardersplassen. Naast informatie over recreatieve routes, bijzondere plekken en het vogelleven in het gebied, wordt aandacht besteed aan de historie en de toekomstige ontwikkelingen (zoals Nationaal Park Nieuw Land). Het magazine is verkrijgbaar bij het Buitencentrum in Lelystad en wordt meegegeven aan excursiedeelnemers. Voor een digitale versie, zie onderstaande link naar de blog over dit onderwerp.
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/05/23/oostvaardersplassen-50-jaar/

Communicatie in het veld
Om het publiek te informeren over het winterbeheer in de Oostvaardesplassen en de openstelling van het Kotterbos, Oostvaardersbos en de Driehoek zijn op belangrijke punten gebiedsinformatieborden geplaatst. Begin mei zijn deze weer verwijderd.

Communicatie rond de winter 2017-2018
Meer dan afgelopen winterperiodes was er afgelopen jaar veel maatschappelijke onrust rond het welzijn van de grote grazers. De winter van 2017-2018 kenmerkte zich door hoge aantallen konikpaarden, edelherten en Heckrunderen in het gebied. Al in mei 2017 waren er 10% meer dieren dan het gemiddelde sinds 2008, het jaar dat de populatiegroei afvlakte. Dit is te verklaren door de relatief zachte winters van 2015/2016 en 2016/2017. Er was lang veel voedsel aanwezig. Dit kwam enerzijds door het laat inzetten van de winter met vorstperiodes en de droge omstandigheden met weinig regen of sneeuwval. Kortom, er was veel voedselaanbod in periodes met zachte winterse omstandigheden. Tijdens de winter van 2017-2018 hadden we te maken met bijzondere 'winterse' omstandigheden. De maand december begon met overvloedige regenval, die aanhield tot halverwege januari. Hierdoor moesten de dieren al vrij vroeg terugvallen op hun vetreserves. Veel jongere dieren en de oudere dieren, die niet in staat zijn geweest om in de zomer en herfst voldoende vet op te bouwen, zijn in deze periode uitgevallen. Maart begon met winterse temperaturen. Maart 2018 was zelfs kouder dan januari en februari dit jaar. Normaal is dit het staartje van de winterperiode en houden veel dieren het goed vol tot het voorjaar begint. De lage temperaturen, gecombineerd met de felle noordoostenwind was zwaar voor de grote grazers.
Door het grote aantal dieren dat in mindere conditie langs de randen van het gebied aanwezig was, het zichtbare vroeg reactief beheer in de praktijk (het afschot en het afvoeren van de dieren) en het aanstaande debat in de provinciale Staten van Flevoland, ontstond er maatschappelijke commotie rondom het beheer van de grote grazers. Er waren meerdere demonstaties tegen het beheer, er werd veel illegaal bijgevoerd en er werden regelmatig mensen in afgesloten gebieden aangetroffen. Vanaf 1 maart 2018 heeft Staatsbosbeheer op verzoek van de Provincie Flevoland schraal hooi in het gebied gebracht. Eerst op zeven verschillende plekken in het gehele gebied. Vrij snel daarna is het aantal voerplekken uitgebreid tot 10 plekken en de

hoeveelheid hooi per voerplek verdubbeld. We hebben geconstateerd dat de dieren het hooi eten. Het illegaal bijvoeren bleef overigens doorgaan. Een aantal links naar specifieke blogberichten over de wintersituatie van afgelopen jaar:

https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/02/15/de-oostvaardersplassen-in-de-winter-hoe-staat-het-er-nu-voor/
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/03/23/terugblik/
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/03/30/nieuwe-update-rondom-oostvaardersplassen/
https://www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen/2018/04/17/een-stageonderzoek-gedoneerd-hooi-en-de-week-in-beeld/

Op 25 april 2018 presenteerde de Commissie Van Geel het rapport Advies Beheer Oostvaardersplassen, een nieuw beleidskader Oostvaardersplassen. Het advies werd aangeboden aan gedeputeerde Harold Hofstra. Besluitvorming door Provinciale Staten wordt in juli 2018 verwacht. Tot die tijd blijft het bestaande beleid van kracht.

Terrreinbezoeken
De aandacht vanuit de politiek, wetenschap en media bleef ook dit jaar onverminderd groot. Met de overdracht van de beleidsverantwoordelijkheid voor de Oostvaardersplassen van het Rijk naar de Provincie Flevoland eind 2016 en de aanstelling van de Commissie Van Geel, die op 25 april haar adviesrapport ten aanzien van het beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen heeft gepresenteerd, zijn er de afgelopen maanden veel terreinbezoeken geweest van partijen en organisaties die zich inhoudelijk wilden laten informeren over het vigerende beleid en de uitwerking daarvan in het dagelijkse beheer.
https://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/dossiers/oostvaardersplassen-beheer
Ook vanuit hogescholen en universiteiten was er veel belangstelling voor het gebied en hebben we veel groepen studenten mogen ontvangen. Vanuit het buitenland ging de interesse voor het gebied vooral uit naar het beleid en beheer.

Een kleine, zeker niet volledige opsomming van de organisaties en partijen die afgelopen jaar een bezoek aan het gebied brachten:

Politiek, bestuur, belangenbehartigers
- Dierenbescherming
- Gebiedsmanagers Staatsbosbeheer
- Pink

Wetenschap
- Erasmus Universiteit
- Universiteit Utrecht
- Larenstein
- Wageningen (WUR)
- Universiteit van Amsterdam (Summerschool)
- Oxford University

Buitenlandse bezoekers
- Deens Natyrstyrelsen
- Engelse ecologen
- Duitse touroperators
- Skogsresor Sverige

Collega beheerders
- Groninger Landschap
- Partners Nationaal Park
- Natuurmonumenten
- VBNE

Media:

- Opnamen Nieuwe Buren Almere
- Omroep Flevoland
- Radio Lelystad
- Diverse groepen bloggers en vloggers
- TALP: Het perfecte plaatje
- KRO/NCRV ledenwandelingen door het gebied
- Persexcursies (Bronst)
- Omroep Max voor grondradar
- Binnenste Buiten opnamen over vossen en sporen in de sneeuw

Tijdens de winterperiode is enorm veel aandacht van alle mogelijke media uit binnen en buitenland geweest. Bijna dagelijks waren er aanvragen voor televisie en radio-opnamen. Met name voor, tijdens en direct na demonstraties en acties tegen het vigerende beleid was de belangstelling van de landelijke pers enorm en werd extra woordvoeringscapaciteit ingeschakeld om aan de vraag te kunnen voldoen.
Het voert te ver om hier een overzicht van deze 'persactiviteiten' te geven maar zowel landelijke als regionale media hebben een eigen dossier Oostvaardersplassen waarin de ontwikkelingen van afgelopen winter per dag kan worden gevolgd.

9 Discussie

9.1 Vogels

Zoals in het N2000 beheerplan vermeld, geven de trends van de N2000 doelsoorten aan dat voor 19 van de 23 vogelsoorten de instandhoudingsdoelstellingen op termijn niet worden gehaald met het huidige beheer en de huidige inrichting. Een aantal sleutelfactoren/-processen functioneert nog niet voldoende. Om te kunnen voldoen aan de doelstellingen zijn in het N2000 beheerplan enkele maatregelen aangeven die in de komende jaren zullen worden uitgevoerd. Het gaat daarbij om enkele grootschalige ingrepen in het moerasdeel en, in aanvulling daarop, een aantal kleinschalige ingrepen in het grazige deel en de omgeving van de Oostvaardersplassen. Het betreft de volgende maatregelen (ontwerp N2000 beheerplan Oostvaardersplassen, Min. EZ):

- Reset van de vegetatieontwikkeling en visfauna in het moerasdeel middels een tijdelijke waterstandsverlaging;
- Het leggen van een geschikte basis voor een regenmodel middels een aangepaste stuw, zodat menselijk ingrijpen in de waterstand in het moeras niet of nauwelijks meer nodig is en de gewenste waterstandsdynamiek onder invloed van het natuurlijke proces van neerslag en verdamping kan optreden;
- Aanleg van vispassages tussen moeras en grazige deel en tussen het totale gebied en de omgeving;
- Verhogen van het waterpeil in een deel van het grazige gebied zodat er periodiek overstroomde graslanden ontstaan;
- Aanleg van een aantal poelen met eilanden die onbereikbaar zijn voor grote herbivoren;
- De gebieden rondom de Oostvaardersplassen zodanig inrichten dat er meer foerageergebied ontstaat voor roofvogels.

Al deze maatregelen worden op dit moment verder uitgewerkt om in de komende jaren ook daadwerkelijk uit te kunnen voeren.

9.2 Grote herbivoren

Tijdens de winter van 2017-2018, die door het KNMI als zacht is gekarakteriseerd, zijn er relatief meer dieren gestorven dan in vergelijkbare jaren. Hierdoor zijn de populaties sterk afgenomen ten opzichte van het voorgaande jaar. Relatief zijn er meer edelherten dan paarden en runderen gestorven. Een eenduidige verklaring is moeilijk te geven omdat vaak meerdere factoren tegelijk een rol spelen, waarvoor gericht onderzoek nodig is om hier meer inzicht in te krijgen. In principe hebben alle grote herbivoren te maken met deze veranderingen, maar mogelijk dat dit dus voor edelherten een ander effect heeft dan voor rund en paard.

10 Literatuur

Beemster, N., F.E. de Roder, F. Hoeksema & R.M.G. van der Hut 2012. Broedvogels in de moeraszone van de Oostvaardersplassen in 2005-2011 met een overzicht van langjarige ontwikkelingen. A&W-rapport 1702. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Feanwâlden / Staatsbosbeheer Regio Oost, Deventer.

Beemster, N. en F. Hoekema in prep. Broedvogels in de moeraszone van de Oostvaardersplassen in 2014. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Feanwâlden.

Cornelissen, P. 2004. Ataxie en kopertekort bij Edelherten in de Oostvaardersplassen. Onderzoek naar oorzaak en gevolgen. RIZA notitie. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling.

Cornelissen, P., 2007. Vegetatie en grote herbivoren in de randzone van de Oostvaardersplassen. Monitoring 2006. RIZA-document. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Cornelissen, P. en M. Roos, 2008. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoring 2007. Rijkswaterstaat, Waterdienst. Lelystad.

Cornelissen, P. en M. Roos, 2009. Vegetatie, grote herbivoren en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoring 2008. Rijkswaterstaat, Waterdienst. Lelystad.

Cornelissen, P. J. Kuipers, J. Dekker. 2014. Vegetatie, grote herbivoren, vogels en recreatie in de Oostvaardersplassen. Verslag monitoring periode 1 mei 2013 t/m 30 april 2014. Staatsbosbeheer. Deventer.

Dekker, J. 2014. Tellingen Heckrunderen, Konikpaarden en edelherten in de Oostvaardersplassen vanuit een helikopter op 3 en 4 november 2014. Staatsbosbeheer. Deventer.

Groot Bruinderink, G.W.T.A. en J. Dekker, 2010. Telling Heckrunderen Oostvaardersplassen 26 juli 2010. Zoogdiervereniging, Nijmegen.

Kolen, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg, Y. van der Heide & M. Platteeuw, 2001. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1999/2000. RIZA Werkdocument 2001.153X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Kolen, M., P. Platteeuw, M. Roos, T. Pelsma & T. Vulink, 2003a. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA Werkdocument 2002.205X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Kolen, M., S. van Rijn, N. Beemster, Y. van der Heide, W. Altenburg & L. Zwarts, 2003b. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras: Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 2000/2001. RIZA Werkdocument 2002.205X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen & L. Jans, 1998. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1996/97. RIZA Werkdocument 98.096X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad

Platteeuw, M., L. Jans, P. Cornelissen, N. Beemster & W. Altenburg, 1999. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1997/98. RIZA Werkdocument 99.119X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Platteeuw, M., P. Cornelissen, N. Beemster, W. Altenburg & Y van der Heide, 2000. Vegetatie, begrazing en vogels in een zoetwatermoeras. Monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1998/99. RIZA Werkdocument 2000.120X. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad.

Staatsbosbeheer, 2011, Managementplan Oostvaardersplassengebied
2011 -2015 Uitwerking en implementatie van ICMO2 maatregelen,monitoring en communicatie

Bijlage 1 Waargenomen vogelsoorten en hun jaarmaxima per monitoringsmethode: punt-transecttelling langs de Knardijk en Oostvaardersdijk (PTT-dijken); punt-transecttelling in de begraasde randzone (PTT-randzone) en de integrale telling vanuit het vliegtuig.

2017	Moeras		Begraasde randzone		
soort	Vliegtuig	PTT-dijken	Vliegtuig	PTT-randzone	Totaal waargenomen
Grauwe Gans	24290	6093	11625	1800	x
Brandgans	1425	700	23120	4000	x
Kuifeend	20600	5000	15	20	x
Tafeleend	13120	10000	6	45	x
Wintertaling	3049	292	6860	1200	x
Kievit	15	400	3910	5000	x
Kokmeeuw	1158	240	3662	1310	x
Smient	845	547	2775	1300	x
Aalscholver	2585	368	35	53	x
Krakeend	570	386	2469	790	x
Goudplevier	200	40	800	2200	x
Slobeend	1359	276	1000	450	x
Spreeuw		470		1200	x
Bonte Strandloper		7	245	700	x
Kolgans	46	190	562	510	x
Boerenzwaluw		467		45	x
Vink		51		400	x
Pijlstaart	70	62	60	320	x
Bergeend	27	62	179	300	x
Grote Zilverreiger	291	12	29	11	x
Wilde Eend	106	167	275	136	x
Oeverzwaluw		25		250	x
Lepelaar	239	82	10	36	x
Grutto	200	177	225	35	x
Kemphaan	55	8	45	220	x
Kluut	28	38	175	95	x
Meerkoet	159	58	127	132	x
Casarca				145	x
Putter		20		80	x
Baardman		70			x
Rietgans				70	x
Nonnetje	64	7	25	3	x
Koperwiek		50		27	x
Canadese Gans	20	42	0	23	x
Huiszwaluw				40	x
Kramsvogel		6		40	x
Witte Kwikstaart s.l.				34	x
Bontbekplevier		4		32	x
Kneu		2		32	x
Knobbelzwaan	5	2	31	13	x
Wilde Zwaan	31		17	6	x
Blauwe Reiger	30	7	5	3	x
Witte Kwikstaart		28			x
Nijlgans	2	8	8	27	x
Grote Zaagbek	22	22	24		x
Kleine Karekiet		24		4	x
Rietzanger		23		1	x
Pimpelmees		22		4	x
Fuut	6		20	6	x
Graspieper		20		9	x
Tureluur	2	1	20	6	x
Zwarte Kraai		19		12	x
Kleine Mantelmeeuw	1	18	5	18	x
Gierzwaluw		17		15	x
Zilvermeeuw	7	17	2	6	x
Rietgors		16		7	x
Stormmeeuw	4	8	16	4	x
Dwergmeeuw	2		15		x
Fitis		15		3	x
Raaf	2	1	15	14	x
Scholekster		15	5	14	x
Veldleeuwerik		1		15	x
Geoorde Fuut				14	x
Steltkluut	14	8	1	5	x
Zwarte Ruiter				14	x
Waterral		13		1	x
Bruine Kiekendief		12		2	x
Waterpieper				12	x
Wulp		7		12	x
Oeverloper		11		3	x
Winterkoning		11		4	x
Soep Gans				9	x
Baardmannetje				8	x
Buizerd	1	8		2	x
Huismus		8			x
Merel		8		2	x
Roodborst		8		1	x
Staartmees		8			x

(vervolg tabel)	Moeras		Begraasde randzone		
soort	Vliegtuig	PTT-dijken	Vliegtuig	PTT-randzone	Totaal waargenomen
Groenpootruiter		5		5	7	x
Kleine Zilverreiger				7	1	x
Snor		7				x
Tjiftjaf		7			2	x
Groenling		4			6	x
Houtduif		6			5	x
Koolmees		6			6	x
Roodborsttapuit		2			6	x
Soepgans				1	6	x
Tuinfluiter		6			1	x
Waterhoen					6	x
Watersnip	1	3			6	x
Zeearend	6	3		2	2	x
Gele Kwikstaart s.l.					5	x
Koekoek		5			1	x
Middelste Zaagbek				5		x
Zanglijster		5			2	x
Blauwborst		4			2	x
Cetti's Zanger		4				x
Grasmus		2			4	x
Grote Bonte Specht		4			2	x
Witgatje		2			4	x
Boomkruiper		3			1	x
Gaai		3				x
Heggemus		3			1	x
Holeduif					3	x
Rouwkwikstaart					3	x
Soepeend					3	x
Zomertaling					3	x
Beflijster					2	x
Boomvalk					2	x
Brandgans hybride					2	x
Brilduiker		2				x
Dodaars		2			2	x
Dwergstern		2				x
Ekster		1			2	x
Geelpootmeeuw					2	x
Gekraagde Roodstaart		2			2	x
Grauwe Vliegenvanger		2				x
Grote Lijster					2	x
Havik		2			1	x
Keep					2	x
Kleine Plevier					2	x
Kleine Zwaan				2		x
Kraanvogel					2	x
Matkop		2			2	x
Pontische meeuw					2	x
Sijs					2	x
Slechtvalk		1		1	2	x
Soep Eend					2	x
Sperwer		2			1	x
Sprinkhaanzanger		2				x
Tapuit					2	x
Torenvalk		2			1	x
Visdief	1				2	x
Zilverplevier					2	x
Zwarte Stern					2	x
Zwartkopmeeuw					2	x
Blauwe Kiekendief	1	1			1	x
Boomklever		1				x
Bosrietzanger		1			1	x
Bosruiter					1	x
Grauwe Klauwier					1	x
Grote Gele Kwikstaart					1	x
Grote Mantelmeeuw	1					x
Houtsnip		1				x
Kauw					1	x
Klapekster		1			1	x
Kleine Canadese gans					1	x
Kleine Strandloper					1	x
Ooievaar				1		x
Paapje		1				x
Regenwulp					1	x
Ringmus					1	x
Smelleken					1	x
Visarend					1	x
Vlaamse Gaai					1	x
Zwartkop		1			1	x
Aantal soorten	43	105		47	136	156

Bijlage 2 Waargenomen soorten en hun jaarmaxima tijdens de drie verschillende monitoringsmethoden: punt-transecttelling langs de Knardijk en Oostvaardersdijk; punt-transecttelling in de begraasde randzone en de integrale telling vanuit het vliegtuig.

soort	2014	2015	2016	2017
Brandgans	23155	18200	10030	23120
Kievit	20500	10425	4365	5000
Kuifeend	16707	18300	7710	20600
Grauwe Gans	13445	27070	23178	24290
Slobeend	9357	2045	2781	1359
Tafeleend	6597	9995	10690	13120
Goudplevier	6000	9070	3440	2200
Wintertaling	5965	4000	11715	6860
Aalscholver	5114	2434	4160	2585
Smient	2135	10390	6280	2775
Spreeuw	2000	1440	1200	1200
Kokmeeuw	910	1843	1710	3662
Rietgans	500		8	70
Krakeend	420	451	845	2469
Bonte Strandloper	380	250	350	700
Wilde Eend	367	347	147	275
Kolgans	340	580	735	562
Grutto	270	235	150	225
Putter	250	80	140	80
Oeverzwaluw	230	120	60	250
Meerkoet	201	278	122	159
Vink	180	400	250	400
Grote Zilverreiger	179	273	379	291
Lepelaar	172	108	193	239
Boerenzwaluw	165	138	200	467
Kneu	160	200	70	32
Canadese Gans	143	231	53	42
Bergeend	140	165	250	300
Pijlstaart	122	135	1450	320
Kleine Zwaan	121	22	20	2
Stormmeeuw	120	316	70	16
Groenling	110	210	22	6
Kemphaan	107	55	60	220
Dwergmeeuw	105	45	15	15
Gierzwaluw	100	97	50	17
Baardman	100	32	43	70
Grote Lijster	80		10	2
Kluut	75	80	55	175
Veldleeuwerik	55	11	17	15
Nonnetje	42	26	69	64
Pimpelmees	42	13	21	22
Matkop	42	4	5	2
Winterkoning	40	120	13	11
Watersnip	40	35	18	6
Sijs	40	3	25	2
Grote Zaagbek	37	66	32	24
Graspieper	37	41	9	20
Kleine Mantelmeeuw	34	38	500	18
Merel	30	16	18	8
Visdief	30	15	3	2
Kramsvogel	25	125	60	40
Nijlgans	25	60	34	27
Fuut	25	42	25	20
Bontbekplevier	25	5	120	32
Zwarte Kraai	24	14	10	19
Kleine Karekiet	23	26	32	24
Knobbelzwaan	22	24	24	31
Raaf	21	14	17	15
Huiszwaluw	20	21	120	40
Zilvermeeuw	19	17	15	17

(vervolg tabel)

soort	2014	2015	2016	2017
Kauw	18	10	5	1
Havik	16	22	1	2
Rietzanger	14	21	32	23
Blauwe Reiger	13	31	35	30
Houtduif	13	17	17	6
Roodborst	12	23	10	8
Fitis	12	15	17	15
Staartmees	12		8	8
Geoorde Fuut	12			14
Waterral	11	11	15	13
Rietgors	10	11	20	16
Snor	10	9	12	7
Scholekster	10	8	11	15
Bruine Kiekendief	9	11	14	12
Wilde Zwaan	8	15	26	31
Zanglijster	8	8	13	5
Koolmees	8	8	8	6
Wulp	8	8	2	12
Buizerd	8	4	7	8
Gaai	8	4	3	3
Gele Kwikstaart	8		1	
Tjiftjaf	7	7	10	7
Gele Kwikstaart s.l.	7	4	3	5
Witte Kwikstaart s.l.	6	8	11	34
Witte Kwikstaart	6	6	5	28
Soepeend	6	6	2	3
Zeearend	5	3	3	6
Baardmannetje	5	2	12	8
Kleine Plevier	5	2	10	2
Bosruiter	5	1	4	1
Ekster	5	1	2	2
Tapuit	5	1	2	2
Visarend	5		1	1
Brilduiker	4	27	2	2
Koekoek	4	7	5	5
Steltkluut	4	2	8	14
Beflijster	4	2		2
Koperwiek	4		30	50
Koereiger	4		3	
Zwartkop	3	6	5	1
Grote Bonte Specht	3	5	3	4
Groenpootruiter	3	4	14	7
Blauwborst	3	4	8	4
Roodborsttapuit	3	4	1	6
Tureluur	3	3	6	20
Tuinfluiter	3	3	2	6
Heggemus	3	3	2	3
Grasmus	3	2	3	4
Keep	3	2	3	2
Waterpieper	3	1	3	12
Vlaamse Gaai	3	1	2	1
Zwarte Ruiter	2	20	12	14
Boomkruiper	2	7	4	3
Zomertaling	2	4	60	3
Soepgans	2	4	5	6
Witgatje	2	4	3	4
Gekraagde Roodstaart	2	4	3	2
Kleine Zilverreiger	2	2	6	7
Waterhoen	2	2	5	6
Dodaars	2	2	4	2

(vervolg tabel)

soort	2014	2015	2016	2017
Bosrietzanger	2	2	2	1
Blauwe Kiekendief	2	1	3	1
Oeverloper	2	1	2	11
Sperwer	2	1	2	2
Ringmus	2			1
Regenwulp	1	28	2	1
Holeduif	1	4	2	3
Slechtvalk	1	4	2	2
Goudhaantje	1	4	2	
Torenvalk	1	3	4	2
Grote Mantelmeeuw	1	3	2	1
Zilverplevier	1	1	4	2
Boomvalk	1	1	1	2
Roerdomp	1	1	1	
Sprinkhaanzanger	1	1		2
Smelleken	1	1		1
IJsvogel	1		1	
Ruigpootbuizerd	1		1	
Braamsluiper	1			
Krombekstrandloper	1			
Kruisbek	1			
Rosse Fluiteend	1			
Temmincks Strandloper	1			
Casarca		80	24	145
Toendrarietgans		15		
Zwartkopmeeuw		5		2
Paapje		4	2	1
Middelste Zaagbek		4		5
Kleine Strandloper		2	14	1
Zwarte Stern		2		2
Cetti's Zanger		1	3	4
Wielewaal		1	2	
Indische gans		1	1	
Klapekster		1		1
Kleine Bonte Specht		1		
Rotgans		1		
Wespendief		1		
Zwarte Wouw		1		
Kleine Canadese gans			3	1
Huismus			2	8
Sneeuwgans			2	
Rouwkwikstaart			1	3
Geelpootmeeuw			1	2
Ooievaar			1	1
Appelvink			1	
Kanoetstrandloper			1	
Puna taling			1	
Sneeuwgors			1	
Zwarte Ibis			1	
Soep Gans				9
Brandgans hybride				2
Dwergstern				2
Grauwe Vliegenvanger				2
Kraanvogel				2
Pontische meeuw				2
Soep Eend				2
Boomklever				1
Grauwe Klauwier				1
Grote Gele Kwikstaart				1
Houtsnip				1
aantal soorten	143	142	150	156

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: artikel NRC en NRC Next (Pdflinkjes staan onderaan)
Datum: vrijdag 30 november 2018 11:08:30
Bijlagen: image001.png
image002.png
image003.png
image004.png
image005.png
image006.png

Verhuizen, doodschieten of zo laten; Oostvaardersplassen Voor duizend herten is het eten bijna op. Wat te doen?

NRC.NEXT
1ste Editie

Publicatiedatum: 05 Nov 2018 13:00

Rubriek: COVER, p.1

Lengte: 1794 woorden

VOLLEDIGE TEKST:

Geschokt is ze. 10.2.e , gestoken in laarzen en winterjack, wandelt op een pad aan de rand van de Oostvaardersplassen en wijst om zich heen. „Over een paar weken is hier niets meer te eten. Het is een maanlandschap." Tot voor kort had 10.2.e , afkomstig uit de „internationale paardenwereld", nog nooit gehoord van de Oostvaardersplassen, het natuurgebied tussen Almere en Lelystad. Ze schrok zich rot. „Ik zag de afgelopen winter dode paarden vastgevroren liggen in het moeras. Ik heb over botten gelopen. Ik dacht: wat is dit in godsnaam?"

Het is een gure ochtend. We lopen door het *Oostvaardersveld* op zoek naar een kudde in het wild levende paarden. Van Straaten wil laten zien hoe miserabel het leven hier is. „Een zwaar verwaarloosde dierentuin." Met een vriendin heeft ze een stichting in het leven geroepen om een einde te maken aan de „misstanden". 10.2.e heeft een veelbezochte Facebookpagina en heeft met geld van donaties advertenties in kranten gekocht, en spotjes op televisie met illusionist 10.2.e en 10.2.e . „De ecologen duwen hun dromen de mensen door de strot, over de rug van duizenden dieren. Dat is kwalijk. Als een paardenhouder zo met z'n dieren zou omgaan, kan die z'n bedrijf wel sluiten."

Na twee uur wandelen heeft ze de paarden gevonden, aan de grens van het gebied. „Kijk, ze steken hun kop over het hek omdat daar nog wel eten is." Ze loopt in het gras tussen de dieren, schuldbewust. „Je mag eigenlijk niet van de paden af." Ze zoent een van de paarden en schudt het hoofd. „Ze zijn mager. De manen zijn niet verzorgd. Kijk eens hoe die merrie erbij staat. Ik kan wel janken. Die gaat binnenkort kapot. Ze is kansloos."

10.2.e is een van de tegenstanders van het beheer van de Oostvaardersplassen, waar „natuurlijke processen" prevaleren boven het verzorgen van dieren zoals in de veeteelt of de paardensport. Duizenden edelherten, konikpaarden en heckrunderen leven er zonder inmenging van de mens. In harde winters raakt een deel van de dieren door de honger verzwakt - in dat geval schieten boswachters om „onnodig lijden" te voorkomen. De weerstand groeit naarmate er meer dieren omkomen. De afgelopen winter stierf 68 procent van de edelherten, 33 procent van de runderen en 44 procent van de paarden. In totaal lieten 3.226 dieren het leven. „De hele wereld spreekt hier schande van", zegt 10.2.e van de Stichting Welzijn Grote Grazers. Zij bereidt net als 10.2.e een rechtszaak voor. „De dieren zitten ingeklemd tussen hekken op onbeweidbare grond. Alle dieren moeten het gebied uit, of ze moeten worden gehouden zoals boeren dat doen."

Lastig en stressvol

De provincie Flevoland besloot onlangs, op advies van een commissie onder voorzitterschap van oud-staatssecretaris Pieter van Geel (CDA), het gebied te „resetten". Het wordt opnieuw ingericht en het aantal grote grazers wordt drastisch beperkt. De runderen mogen blijven, een deel van de paarden wordt verplaatst en een groot deel van de overgebleven edelherten, waarvoor transport lastig en stressvol is, wordt afgeschoten. Dat zijn er meer dan duizend. De provincie heeft een vergunning voor het afschieten afgegeven, en deze maandag vragen zes organisaties aan de rechter dit te verhinderen. Veelal staan ze achter het concept van de Oostvaardersplassen, en beschouwen het afschot als een onwettige breuk met dat beleid. „De noodzaak ontbreekt", stelt Harm Niessen van Faunabescherming. „Men wil grote grazers een beter leven geven. Maar daar moeten eerst ruim duizend herten voor worden doodgeschoten. Merkwaardig." Bestuurslid Marius Bouscholte van Stichting Dierbaar Flevoland: „Laat de natuur haar gang gaan. Grote sterfte komt vaker voor in de natuur. In Noorwegen sterft onder extreme omstandigheden 80 procent van een populatie rendieren. In de Oostvaardersplassen is het negen maanden een paradijs en drie maanden afzien."

Ook de Dierenbescherming is tegen afschot. „Gezonde dieren moeten in onze visie nooit worden afgeschoten. Onacceptabel leed moet uiteraard worden voorkomen. Dat kan door dieren tijdig uit hun lijden te verlossen", aldus een verklaring. Net als enkele andere groepen ziet de Dierenbescherming meer heil in het vergroten van het leefgebied van de dieren. Maar plannen daarvoor zijn de afgelopen tien jaar steeds gesneuveld. „Het is in de Oostvaardersplassen misgegaan, omdat het natuurgebied als onvoldoende doordacht concept is neergezet en uitgevoerd", aldus Dierenbescherming.

Het felste verzet komt van de mensen die het oorspronkelijke idee in z'n geheel verwerpen. Actievoerders klommen de afgelopen maanden over de hekken, sloegen houten kruizen in de grond en legden doodskisten neer. Ze gooiden hooibalen neer en veranderden met stiften op de bordjes de naam Oostvaardersplassen in Doodsvaardersplassen. Woedend zijn ze dat beheerders dieren „aan hun lot overlaten" en vervolgens afschieten.

Waar vijf jaar geleden de bioscopen nog volliepen voor een veelgeprezen film over de „echte natuur" in de Oostvaardersplassen, *De Nieuwe Wildernis*, worden nu boswachters regelmatig bedreigd. De harde acties culmineerden twee weken geleden in de vondst van een verdacht pakketje bij het provinciehuis in Lelystad, met spandoeken op verschillende plaatsen, volgens de politie in relatie tot het natuurgebied.

Verafschuwen

Veel tegenstanders haasten zich te zeggen dat ze de actie verafschuwen. „Daar distantieer ik me van", zegt *Annemieke* van Straaten. „Ik ben geen actievoerder. Als je zoiets doet, zit er niet alleen een schroefje bij je los, maar mis je een complete gereedschapskist." Ook woordvoerder Karin Schulting van een aantal samenwerkende actiegroepen onder de naam KALF (Klub Animal Life Flevoland) is er niet blij mee. „Dit is een ondoordachte actie. Wij hebben nog nooit zoiets gedaan. Wij halen ook weleens iets uit, zoals het bijvoeren, maar wij zijn tegen geweld." Ook de actiegroep Bouncers Against Animal Abuse heeft er niets mee te maken. „Het zou me niet verbazen als voorstanders van de Oostvaardersplassen dit hebben gedaan, om de tegenstanders zwart te maken", zegt Cornel Gorsselink van de organisatie, die dierenbeulen opspoort. Ook Marius Bouscholte van Dierbaar Flevoland noemt de actie „afkeurenswaardig".

Of de edelherten worden afgeschoten, maakt veel actievoerders niet uit. Ze zijn hoe dan ook tegen het uitgangspunt om dieren in de Oostvaardersplassen met rust te laten en willen dat de rechter daar definitief een einde aan maakt. Karin Schulting: „Dit natuurgebied is de natte droom van een paar ecologen, liever gezegd idiotologen." Zij maakt zich sterk voor anticonceptie bij de dieren. „Wij hebben daar onderzoek naar gedaan. De provincie zegt dat het niet kan. Maar het kan wel." Ook het verplaatsen van dieren is lastig maar niet onmogelijk. „Wat je erin zet, kun je er ook weer uit halen."

Laten verhongeren

Nieuwe rechtszaken staan op stapel, aangespannen door onder meer Stamina, voluit Stichting Aanpak Misstanden Natuurbeheer. Voorzitter Bas Eblé: „Dit zijn geen wilde dieren. Daarvoor zijn de Oostvaardersplassen te klein. Dieren laten verhongeren stuit ons tegen de borst. Om daar actie tegen te voeren hoef je geen gevaarlijke terrorist genoemd te worden, we zijn fatsoenlijke mensen."

De paarden in het Oostervaardersveld zijn geaaid, de middag breekt aan. Een clubje zilverreigers is aan het vergaderen. Annemiek van Straaten wandelt weer over de paden, en zegt dat alle grazers het gebied uit moeten. Al was het maar om te voorkomen dat ze worden blootgesteld aan het „gebrek aan vakkennis" en de „leugens" van Staatsbosbeheer. Ze heeft zes „razende reporters" in het gebied rondlopen die „misstanden" melden. Wat haar stoort, is onder meer de aanwezigheid van mosterdzaad en jacobskruiskruid. „Dat zijn giftige planten. Staatsbosbeheer zegt dat paarden die niet eten. Maar dat doen ze wel. Ze gaan er kapot aan." Ander voorbeeld: „Er wordt gezegd dat dieren 'in de winterstand' gaan en geen eten nodig hebben. Dat is onzin. Paarden hebben altijd voedsel nodig." En nog iets: runderen moeten beschikken

over lang gras dat ze om hun tong kunnen wikkelen. „Dat gras ontbreekt hier."

Staatsbosbeheer ziet met lede ogen aan hoe de publieke opinie is omgeslagen. Gesprekken worden niet geschuwd, beschuldigingen weersproken. Ecoloog Perry Cornelissen van Staatsbosbeheer: „Mosterdzaad en jacobskruiskruid zijn inheemse planten waar herbivoren aan gewend zijn. Ze zijn giftig, maar ze smaken ook niet lekker. Het wordt daarom niet gegeten." Dat runderen lang gras nodig hebben, klopt. „Ik ben daar vorig jaar op gepromoveerd", zegt Cornelissen. „De runderen krijgen maximaal voedsel binnen als ze het lange gras in één keer om hun tong kunnen slaan. Dat kan hier nu niet. Het gras is korter, door de aanwezigheid van paarden, edelherten en ganzen. Daardoor is de populatie runderen in de Oostvaardersplassen ook afgenomen." Het is de consequentie van het concept dat je de natuur haar gang laat gaan. „Dat gebeurt onder natuurlijke omstandigheden ook. In Afrika neemt de Afrikaanse buffel in sommige gebieden af door onder meer concurrentie met andere herbivoren die het gras eveneens korter afgrazen." Op de vraag of je dierenleed kunt verantwoorden als je dieren zelf in een afgesloten gebied hebt neergezet, antwoordt hij: „Dat is een lastige vraag. Misschien kopen we ons geweten af door te zeggen dat dit nu eenmaal natuurlijke processen zijn. Maar dat is een ethische kwestie. Ik ben ecoloog."

We spreken ten slotte met 10.2.e Pels Rijcken, de man die vorig jaar rechtszaken voerde tegen de Staat en Staatsbosbeheer. Die zouden zich hebben onttrokken aan hun „zorgplicht". Het hof in Arnhem oordeelde dat Staatsbosbeheer z'n zorgplicht niet schendt, doordat de dieren in de Oostvaardersplassen geen 'landbouwhuisdieren' of 'gezelschapsdieren' zijn, maar 'gehouden wilde dieren', waarbij het volstaat om de dieren door afschot niet onnodig te laten lijden en creperen. Pels Rijcken: „De uitspraak van de rechter heeft veel dierenleed in de afgelopen winter veroorzaakt. Dat leed had voorkomen kunnen worden. Je moet de populatie aanpassen aan de draagkracht van het gebied. Dus het is onontkoombaar dat dieren nu worden afgeschoten." Hij schreef na de rechterlijke uitspraak een protestsonnet. De tweede strofe:

Hoe kan een land zich nog beroemen op zijn voldragen humaniteit, als het voortdurend wil verbloemen hoe zeer een dier daar lijdt

Kijk eens hoe die merrie erbij staat. Ik kan wel janken. Ze is kansloos

10.2.e komt op voor de paarden in het gebied

Link naar PDF

Link naar PDF

10.2.e

Copyright 2018 NRC Media B.V. All Rights Reserved

Indexeringsdatum: 05 Nov 2018 05:19

Onderwerp: Animals (94%)

Met vriendelijke groet,
10.2.e
Staatsbosbeheer
10.2.e | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 -10.2.e | M 06 -10.2.e
E 10.2.e@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
10.2.e | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen
BOOvhj2017

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: Bezoek Oostvaardersplassen
Datum: dinsdag 15 maart 2016 13:53:44
Bijlagen: DOCUVITP-#1874284-v1-Presentielijst_werkbezoek_Oostvaardersplassen_16-3-....docx
Voorbereiding veldbezoek Oostvaardersplassen maart 2016.docx

Hoi 10.2.e ,

Hierbij voor jouw informatie ook de voorbereiding voor 10.2.e .

Groeten 10.2.e

Van: 10.2.e [mailto:10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: dinsdag 15 maart 2016 9:18
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Bezoek Oostvaardersplassen

Hallo 10.2.e ,

Vraag 1 – Nee, er is geen pers uitgenodigd.
Vraag 2 - Zie bijlage.

In de praktijk zullen niet alle statenleden die nu op de lijst staan ook werkelijk komen, maar dat zien we wel.
Vanuit SBB zijn in ieder geval aanwezig:

Nick de Snoo
10.2.e

+ externe experts (op uitnodiging SBB)
10.2.e (10.2.e
10.2.e 10.2.e

Groeten 10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: dinsdag 15 maart 2016 9:13
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Bezoek Oostvaardersplassen

Hoi 10.2.e ,

Met het oog op het bezoek van 10.2.e aan de OVP woensdag a.s. heb ik twee vragen aan jou.

1) Is er pers aanwezig bij dit bezoek?
2) Heb je een lijstje met de namen van de mensen die deelnemen?

Dank je wel alvast,

Groeten van 10.2.e
Telefoon: 06 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch

verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Voorbereiding veldbezoek Oostvaardersplassen, 16 maart 2016
Buitencentrum Staatsbosbeheer/OVP, Kitsweg 1, 8218 AA Lelystad

Deelnemers/sprekers
Nick de Snoo, Hoofd Staatsbosbeheer Flevoland, voorheen o.a. ook MT-lid bij LNV.
10.2.e is voorzitter geweest van de Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen, nadat ICMO 1 en 2 zijn uitgebracht.
10.2.e , 10.2.e (is tegen contraceptie/prikpil bij de grazers in de OVP, niet perse tegen deze vorm van geboortebeperking in dierentuinen)
10.2.e zijn boswachters van Staatsbosbeheer in de OVP.
10.2.e **,** senior adviseur natuur, provincie Flevoland en contactpersoon overdracht grote grazers.

Programma

14.00 - 14.15 uur:	Ontvangst
14.15 - 14.30 uur:	Introductie Oostvaardersplassen door 10.2.e , provinciaal manager SBB Flevoland
14.30 - 14.45 uur:	Grote grazers in de Oostvaardersplassen door 10.2.e , onafhankelijk 10.2.e
14.45 - 15.00 uur:	Uitleg rol ICMO 1 en 2 door 10.2.e (voorzitter beheeradviescommissie)
15.00 - 16.30 uur:	Veldbezoek met bolderkar (10.2.e)
16.30 - 17.00 uur:	Afsluiting in het buitencentrum SBB

(Tip: Breng warme kledij, stevig schoeisel , verrekijker mee)

Ontwikkelingen in beleid en beheer van de grote grazers in de OVP

Beheeradviescommissie Oostvaardersplassen (BAC) en eindrapport BAC (december 2014)
De BAC (2010-2014), ingesteld door de staatssecretaris van EZ/EL&I, kreeg de verantwoordelijkheid voor het bewaken van de voortgang van de implementatie van de aanbevelingen ten aanzien van beheer van de adviescommissie *International Commission on the Management of the Oostvaardersplassen (ICMO2).*
De BAC leverde in december 2014 zijn eindrapport op en gaat er vanuit, dat de aanbevelingen van ICMO2 ook in de toekomst deel uitmaken van planning en uitvoering en komt met een aantal adviezen. Adviezen BAC: Eén integraal managementplan te onderhouden door Staatsbosbeheer, maatschappelijke adviescommissie op te richten door Staatsbosbeheer, wetenschappelijke adviescommissie met niet bindende adviezen voor SBB. En op initiatief van de staatssecretaris een periodieke onafhankelijke review naar onderhoud en ontwikkeling van het SBB-managementplan Oostvaardersplassen, resultaten en uitvoering daarvan.

Reactie aan de Tweede Kamer op eindrapport van de BAC (12 maart 2015)
De staatssecretaris van EZ heeft het eindrapport van de BAC op 12 maart 2015 aangeboden aan de Tweede Kamer en aangegeven zich goed te kunnen vinden in de beoordeling van het beheer van de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied.

Korte samenvatting van de reactie van de staatssecretaris op het BAC-rapport:
Staatsbosbeheer gaat zorgvuldig om met de kudden en houdt daarbij voldoende rekening met het welzijn van de grote grazers. De kudden zijn van groot belang voor het behalen van de Natura2000-doelen en het behoud van de vogelpopulaties in het moerasdeel van het gebied. (grote grazers geen N2000-doelstelling, alleen ondersteunend aan de vogeldoelstellingen)
EZ heeft de beleidsverantwoordelijkheid voor dierenwelzijn en diergezondheid en blijft vanuit die basis verantwoordelijk voor het beheer van de grote grazers. De aanbevelingen van ICMO2 blijven daarbij leidend. (bijlage ICMO) Het ministerie van EZ onderhoudt een eigenaarsrelatie met Staatsbosbeheer,

dat verantwoordelijk is voor de uitvoering van het beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen.

Inbreng van EZ in het Schriftelijk Overleg Oostvaardersplassen (3 juli 2015)
In juli 2015 werd een reactie gezonden aan de Tweede Kamer naar aanleiding van vragen en opmerkingen over het eindrapport.

Natura2000-Beheerplan Oostvaardersplassen
In oktober 2015 is het Natura2000-beheerplan (31 vogeldoelstellingen) definitief vastgesteld. Het plan werd vervolgens tot eind december 2015 voor beroep bij de Raad van State ter inzage gelegd. Er kwamen vijf reacties op.

Coalitieakkoord Flevoland 2015-2019
In het coalitieakkoord Flevoland is opgenomen dat samen met Staatsbosbeheer een integrale toekomstagenda wordt opgesteld voor de Oostvaardersplassen, gericht op de ontwikkeling tot Nationaal Park. 'De provincie wil het beheer over de grote grazers overnemen van het rijk, om te komen tot eenduidige verantwoordelijkheid voor de beheerdoelstellingen en maatregelen. Wanneer het rijk dit niet mogelijk zou maken dan zou het rijk ook de kosten moeten dragen die voortvloeien uit de extra afstemming tussen de rijks- en provinciale verantwoordelijkheden binnen het gebied'.

Het College van GS bestaat uit: Leen Verbeek (CdK), 10.2.e (VVD), 10.2.e (CDA), 10.2.e (D66/ Nationaal Park Oostvaardersplassen recreatie en toerisme), 10.2.e (SP/ Natuur&Landschap –OVP en degene die namens Flevoland de overeenkomst m.b.t. de overdracht zal tekenen).

Motie Heerema/Geurts oktober 2015
De uitvoering van de motie wordt thans voorbereid door EZ, Flevoland. Staatsbosbeheer is direct betrokken als adviseur, maar tekent niet mee. Ambtelijk Flevoland liet maandag 14 maart jl. tussen de regels door weten, dat ze niet verwachten dat het conceptconvenant voor de zomer al door de staten besproken zou zijn vanwege een heel drukke agenda.

De voorbereidingen verlopen in harmonie. Gezamenlijk is geconstateerd dat er in feite niets valt over te dragen, omdat de staatssecretaris verantwoordelijk is en blijft vanuit de Wet Dieren voor dierenwelzijn. Het komt er op neer, dat een werkwijze geformaliseerd wordt zoals die na de decentralisatie al voor andere provincies geldt. Bijzonder voor de OVP is de inzet en omgang m.b.t. de grote grazers, waarvoor de adviezen ICMO leidend zijn.

Inhoud motie:
constaterende dat de provincie Flevoland wel verantwoordelijk is voor het natuurbeheer van de Oostvaardersplassen, maar niet voor het dierenwelzijn van de grote grazers in dat gebied;
overwegende dat voor een beter beheer van de Oostvaardersplassen het van belang is dat de provincie Flevoland ook verantwoordelijk wordt voor het dierenwelzijn in het betreffende gebied;
verzoekt de regering, het beheer van en de verantwoordelijkheid voor het dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen over te dragen aan de provincie Flevoland en dit indien nodig juridisch te borgen,

Financieel
EZ heeft aan Staatsbosbeheer in het kader van de ICMO-adviezen tot en met 2018 toegezegd om jaarlijks € 250.000 bij te dragen voor extra maatregelen. Na 2018 moeten deze extra maatregelen bekostigd worden uit het reguliere beheer/de reguliere bedrijfsvoering van Staatsbosbeheer. Het gaat concreet om: uitvoering vroeg-reactief beheer, monitoring en tellingen van de grote grazers (helikopter- en grondtellingen), verduurzamen van bosgebieden, inzet externen en extra impuls voor communicatie.

Bij de provincie heerst momenteel ambtelijk de idee, dat EZ extra personeelskosten betaalt aan SBB om ICMO-maatregelen zoals vroeg-reactief beheer te kunnen uitvoeren, wat niet het geval is. Ook zijn ze bang dat als er na 2018 blijkt, dat het niet goed is gelukt de extra maatregelen in te voeren, de rekening bij de provincie wordt gelegd.
Wij hebben aangegeven, dat 1) EZ behalve de € 250.000 geen extra bijdrage geeft voor de OVP aan SBB. Regulier beheer en onderhoud gaat ook in de OVP via de SNL-regeling. 2) Na 2018 moeten de extra maatregelen zijn ingevoerd door SBB. EZ zou ook daarna niet meer mee betalen hieraan.

Openstelling Hollandse Hout
In het najaar van 2015 heeft Staatsbosbeheer de voorbereidingen gestart om een deel van de Hollandse Hout (ca. 300 ha) open te stellen voor edelherten.

Nationaal Park Oostvaardersplassen, haalbaarheidsstudie en Masterplan
In de zomer van 2015 werd de haalbaarheidsstudie NP OVP afgerond. Een van de lessen is dat er een uitwerkingsfase moet komen. Doelstelling van de uitwerkingsfase is dat provincie Flevoland, SBB, de gemeenten Almere en Lelystad tot een invulling van diverse concepten te komen.
Op basis van de uitwerkingsfase wordt er een Masterplan opgesteld, dat de ontwikkeling van het NP OVP voor de komende jaren beschrijft om te komen tot een definitieve status. (recreatie, educatie alsook natuurwaarden/bescherming en onderzoek). Streven is om begin 2017 zover te zijn dat de status zou kunnen worden aangevraagd bij de staatssecretaris van EZ.
IJsbrand Zwart van de provincie Flevoland is actief en nauw betrokken bij de EZ-initiatieven om een nieuw concept voor de Nationale Parken te ontwikkelen.

BIJLAGEN:
- Deenemerslijst
- ICMO2-aanbevelingen
- Kaart OVP-gebied (uit N2000 beheerplan)
- Weekrapportage grote grazers week 10

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: DOCUVITP-#1894384-v2-conceptversie_Overeenkomst_Ministerie_van_Economische_Zaken_en_Provincie_Flevoland_concept_(eind_maart_2016)
Datum: dinsdag 5 april 2016 09:38:37
Bijlagen: DOCUVITP-#1894384-v2-conceptversie_Overeenkomst_Ministerie_van_Economische_Zaken_en_Provincie_Flevoland_concept_(eind_maart_2016).docx

---

Hoi 10.2.e en 10.2.e,

Bijgaand de reactie van Flevoland op het conceptdocument.

Groeten 10.2.e

Van: 10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: maandag 4 april 2016 16:34
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: DOCUVITP-#1894384-v2-conceptversie_Overeenkomst_Ministerie_van_Economische_Zaken_en_Provincie_Flevoland_concept_(eind_maart_2016)

Beste 10.2.e,

Hierbij de concept overeenkomst retour met onze aanpassingen.
Graag ontvang ik liefst deze week reactie van je hierover, omdat in is gestemd met deze overeenkomst zo spoedig mogelijk af te handelen. De planning is nu in juni dit jaar Provinciale Staten te laten instemmen. Dit betekent voor mij het zo snel mogelijk in elkaar draaien van de nota's deze week, zodat het in procedure kan. Vandaar dus hoe eerder reageren, hoe beter.

Met vriendelijke groet

10.2.e

10.2.e
Afdeling Ruimte en Economie
Telefonisch bereikbaar op (0320) 10.2.e of op mobiel 06 10.2.e

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: conceptovereenkomst Oostvaardersplassen
Datum: vrijdag 29 april 2016 15:05:10

Beste 10.2.e, we kunnen leven met jullie reactie. Volgende week even nog contact voor de verdere uitwerking? Bedankt voor je snelle reactie en goed weekend!

Met vriendelijke groet,

10.2.e

(0320) 10.2.e of 06 10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: vrijdag 29 april 2016 13:54
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: conceptovereenkomst Oostvaardersplassen

Beste 10.2.e ,

In overleg met 10.2.e onze reactie op je mail.

1. Dit is van belang omdat de afspraken in de overeenkomst betrekking hebben op publiekrechtelijke bevoegdheden voor zowel de Staatssecretaris als voor het College. De toevoeging dat het hier het bestuursorgaan betreft is ook van belang in het licht van de wel of niet afdwingbaarheid van het nakomen van de afspraken en de bevoegde rechter. Een andere optie kan zijn dat de overeenkomst wordt ondertekend namens de publiekrechtelijke rechtspersonen Staat respectievelijk Provincie.

2. Ik heb dat opgeschreven in mijn eerdere reactie met als interpretatie dat wij Staatsbosbeheer niet direct financieren in de uitvoering. EZ betaalt Staatsbosbeheer niet voor regulier beheer, want dat doen de provincies, maar alleen voor overhead en bepaalde projecten. Zoals het nu in de overeenkomst staat opgeschreven is juist en sluit aan bij de wettekst en hoe de praktijk werkt.

3. *Het College is verantwoordelijk voor de uitvoering van het Natura 2000 beheerplan op grond van de decentralisatieafspraken en zorgt met het beschikbare gestelde budget. voor de financiering van het natuurbeheer binnen het Natuurnetwerk Nederland conform de kaders en uitgangspunten van het subsidiestelsel voor natuur en landschap.* Het kan blijven staan (dus weer terug in de tekst), maar vindplaats nog opzoeken en in voetnoot plaatsen.

Zoals je zelf al schreef denk ik dat het allemaal door kan gaan zoals eerder gepland.

In afwachting van je reactie,

met vriendelijke groeten en goed weekend,

10.2.e

NB> Ik ben vanmiddag verder niet bereikbaar en ben er maandag weer.

Van: 10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: vrijdag 29 april 2016 11:58
Aan: 10.2.e

CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: conceptovereenkomst Oostvaardersplassen

Beste 10.2.e,

10.2.e en ik hebben de versie die je me per mail van 28 april verstuurd had, bekeken en vergeleken met de vorige versie.
Inderdaad verschillen beide versies van elkaar soms niet meer dan redactioneel, maar soms ook met wijzigingen waarvoor wij graag jullie aandacht vragen:

1. Bij het noemen van de Partij: verwijderen van: handelend in de hoedanigheid van bestuursorgaan, omdat het college van GS dit is.
2. Waarom is de zin in artikel 5 lid 1 toegevoegd van artikel 18 van de Wet op de Zelfstandigheid? Deze vraag stellen we, omdat in een eerdere reactie door jullie staat dat het ministerie van EZ niet verantwoordelijk is voor financiering van SSB.
En deze vraag stellen we omdat we graag het geschrapte artikel over de verantwoordelijkheid van het college voor de uitvoering van het Natura 2000 weer terug zien in de overeenkomst. De provincie verstrekt vanuit de subsidieverordening natuur en landschapsbeheer middelen aan SSB. Dit artikel verduidelijkt de financiering van provincie aan de beheerdoelstellingen van SSB.

Wij gaan ervan uit dat bovenstaande twee punten zodanig zijn, dat deze geen gewicht in de schaal leggen zodat deze overslaat naar af- of uitstel van de besluitvormingsprocedure binnen ons huis.

Ik ben benieuwd naar je antwoord!

Met vriendelijke groet

10.2.e

10.2.e
Afdeling Ruimte en Economie
Telefonisch bereikbaar op (0320) 10.2.e of op mobiel 06 10.2.e

Met vriendelijke groet,

10.2.e

(0320) 10.2.e of 06 10.2.e 5

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: donderdag 28 april 2016 13:38
Aan: 10.2.e
Onderwerp: conceptovereenkomst Oostvaardersplassen

Beste 10.2.e en 10.2.e,

Bijgaand de door 10.2.e bijgestelde versie van de conceptovereenkomst. Het kaartje van het begrensde OVP-gebied moet er dus nog aan worden toegevoegd.
Mochten jullie nog opmerkingen hebben dan horen we dat graag.
Ik ben vanmiddag goed bereikbaar, maar morgenvroeg in overleg.

Groet 10.2.e

Ministerie van Economische Zaken,
Team Soorten
Telefoon: 06 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: kaart overeenkomst
Datum: donderdag 12 mei 2016 14:44:42
Bijlagen: DOCUVITP-#1894384-v2-conceptversie_Overeenkomst_Ministerie_van_Economische_Zaken_en_Provincie_Flevoland_concept_(concept 12 mei 2016 WJZ).docx

---

Ik zag dat er in de overwegingen iets niet goed was gegaan met wijzigingen bijhouden. Deze versie is goed!
De versie van de vorige mail (van zojuist) dus niet.

Groet, 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 12 mei 2016 14:42
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: kaart overeenkomst

Ha 10.2.e,

Hierbij de aangepaste overeenkomst voor de Oostvaardersplassen. Deze versie, waar vandaag nog de laatste hand aan gelegd is, is afgestemd met 10.2.e en 10.2.e van WJZ.
Als je de nota opstelt, dan graag een medeparaaf voor 10.2.e opnemen.

Zorg jij voor alle bijlagen bij de overeenkomst en de verdere communicatie met de provincie?

Over één artikellid in de overeenkomst zouden we graag zien dat de beleidsdirectie (dus jij en 10.2.e) nadenkt: artikel 3 lid 2.
Daar staat nu: '*De Staatssecretaris zal zijn medewerking verlenen aan het wijzigen van het huidige Natura 2000-beheerplan voor de Oostvaardersplassen in de periode dat de Staatssecretaris nog het bevoegde gezag is voor het Natura 2000- beheerplan, indien dit voortvloeit uit de toepassing van het eerste lid.*"
Deze zin kan ook zo aangepast worden dat er staat dat '*de Staatssecretaris in overleg met het College beziet of het huidige Natura 2000-beheerplan gewijzigd dient te worden*.'
In de eerste variant geeft de Staatssecretaris klakkeloos vooraf zijn akkoord voor het wijzigen en in de tweede variant houdt hij nog de ruimte om hierover in overleg te treden en dan een beslissing te nemen.
Ik laat dit aan jullie om hier over na te denken en zonodig deze zin aan te passen.

Groet, 10.2.e

P.s. Deze week en volgende week ben ik aan het werk. Daarna ben ik van 22 mei tot en met 9 juni op vakantie.

……
Directie Wetgeving en Juridische Zaken
Ministerie van Economische Zaken
C-Zuid 2
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag
……
T:+3170 10.2.e
10.2.e @minez.nl
……

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 12 mei 2016 14:20
Aan: 10.2.e

Onderwerp: FW: kaart overeenkomst

Hoi 10.2.e ,

Hierbij het eerdere kaartje op basis waarvan Flevoland dus het gebied heeft gemarkeerd.

Groten 10.2.e

Van: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl]
Verzonden: woensdag 11 mei 2016 12:23
Aan: 10.2.e @flevoland.nl
CC: 10.2.e
Onderwerp: kaart overeenkomst

Hoi 10.2.e

Bij deze de kaart. De begraasde gebieden zijn:

Geel: Oostvaardersbos
Cyan: Oostvaarderplassen Natura 2000 gebied
Zwart: Kotterbos-Oost
Rood: Oostvaardersveld
Blauw: Hollandse Hout onder de Torenvalkweg.

Groet

10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Staatsbosbeheer aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
Staatsbosbeheer is gevestigd te Amersfoort, Handelsregister nummer: 30263544.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. Staatsbosbeheer accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Staatsbosbeheer has its seat at Amersfoort, Commercial Register number: 30263544.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: aanwezigheid gedeputeerde Stuivenberg bij werkbezoek staatssecretaris EZ as maandag
Datum: vrijdag 3 juni 2016 14:20:49

10.2.e,

Zojuist nog eens met 10.2.e over gehad waar de interpretatieverschillen tussen de gedeputeerde, zijn ambtelijk apparaat en ons zouden kunnen zitten.
Ik denk toch dat de gedeputeerde andere verwachtingen heeft gehad als ik onderstaande nog eens goed bekijk, maar wellicht dat 10.2.e daar nog een draai aan kan geven maandag a.s.

Groeten van 10.2.e

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 3 juni 2016 14:11
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: aanwezigheid gedeputeerde Stuivenberg bij werkbezoek staatssecretaris EZ as maandag

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: 10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: vrijdag 20 mei 2016 14:55
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: aanwezigheid gedeputeerde Stuivenberg bij werkbezoek staatssecretaris EZ as maandag

Beste 10.2.e,

Dank voor je duidelijke bericht. Gedeputeerde Stuivenberg maakt inderdaad graag gebruik van de gelegenheid om informeel kennis te maken. We hebben voldoende informatie en de status van het overleg is ons helder. De gedeputeerde is zojuist op de hoogte gebracht en hij heeft ingestemd. 10.2.e zal ambtelijk namens de provincie aanwezig zijn. Mocht je nog vragen hebben dan kun je contact met haar opnemen (zie cc.).

Alvast een fijn weekend.

Met vriendelijke groet,
10.2.e

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 20 mei 2016 om 13:41 heeft 10.2.e @minez.nl<10.2.e @minez.nl>> het volgende geschreven:

Beste 10.2.e,

As. maandag bezoekt staatssecretaris Van Dam Staatsbosbeheer in de provincie Flevoland. Ik heb begrepen dat gedeputeerde Stuivenberg graag gebruik maakt van de gelegenheid om de staatssecretaris te ontmoeten en kort met hem van gedachten te wisselen over de as. decentralisatie van het beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen. De staatssecretaris vindt dit ook een goed idee. Waarschijnlijk ten overvloede: het gaat hierbij om een informele kennismaking tijdens het al geplande bezoek aan de Oostvaardersplassen (ze gaan, begrijp ik, met een jeep het gebied in). Het programma voorziet niet in een apart overleg tussen gedeputeerde Stuivenberg en de staatssecretaris.

Als je meer wilt weten, kun je uiteraard contact met ons opnemen.

Hartelijke groet,

10.2.e
Ministerie van EZ
10.2.e
06-10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: vrijdag 20 mei 2016 10:28
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Dossier met aangepaste tijden

Dag 10.2.e ,
Bijgaand het aangepaste dossier met de nieuwe tijden. In verband met vervolgafspraak van de stas duurt het bezoek van 14.15-17.30 uur.
Ik het dossier staat nu dat alleen 10.2.e erbij is vanuit beleid.

Arie Stuivenberg, de gedeputeerde maakt graag van de gelegenheid gebruik om de staatssecretaris de hand te schudden, aan het begin van het programma. 10.2.e kun jij daartoe graag even contact opnemen 10.2.e , de bestuurlijke ondersteuning van de gedeputeerde.
Benadruk daarbij dat ze niet apart om tafel gaan maar dat het gaat om een informele kennismaking tijdens bezoek Oostvaardersplassen.
Groet
10.2.e

10.2.e
10.2.e .....
Directie Communicatie
Ministerie van Economische Zaken
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC | Den Haag | Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag
.....
M +31 6 10.2.e
10.2.e @minez.nl<10.2.e @minez.nl>
http://www.rijksoverheid.nl/ez
http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ez/contact-met-ez/bewindspersoon-uitnodigen
.....
Bezoekt u binnenkort een EZ-locatie? Houd u er dan rekening mee dat u in het bezit dient te zijn van een geldig identiteitsbewijs (paspoort, ID-kaart of rijbewijs). Indien u bij de receptie geen geldig identiteitsbewijs kunt tonen, wordt u geen toegang verleend.
.....
Legitimatiebewijzen en toegangspassen van andere organisaties worden niet geaccepteerd.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: '10.2.e @flevoland.nl"
Cc: 10.2.e
Onderwerp: rapport quickscan contraceptie hoefdieren
Datum: dinsdag 19 juli 2016 13:04:01

Beste 10.2.e,

Op 7 juli jl. stuurde staatssecretaris van Dam een brief aan de Tweede Kamer met de stand van zaken met betrekking tot een aantal toezeggingen uit o.a. het Algemeen Overleg Natuurbeleid en Oostvaardersplassen van 24 september 2015. In dat debat was ook een overzicht met de wetenschappelijke stand van zaken betreffende populatiebeheer door middel van geboortebeperking bij grote herbivoren aan de Kamer toegezegd.
In bovenstaande brief is het rapport met de Quickscan Contraceptie Hoefdieren aan de Kamer aangeboden. Tevens heeft de staatssecretaris meegedeeld, dat hij in het licht van de uitvoering van de motie en de overdracht van de verantwoordelijkheid voor het dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen, het rapport zal aanbieden aan het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland.

Ik wil je het rapport met de quickscan alvast digitaal toesturen, omdat het vanwege de vakanties waarschijnlijk pas eind augustus of in de loop van september formeel aan GS gestuurd zal worden.

Bijgaand de link naar de brief en het rapport: Quickscan Contraceptie Hoefdieren | Rapport | Rijksoverheid.nl

De eindconclusie van de literatuurstudie is dat er mogelijkheden bestaan om populatiebeheer door middel van contraceptie toe te passen bij vrijlevende hoefdierpopulaties, maar dat in de praktijk nog veel onderzoek nodig zal zijn om tot een rendabele methode te komen die praktisch uitvoerbaar is en het juiste effect heeft zonder ongewenste bijeffecten.

Met vriendelijke groeten,

10.2.e

Met vriendelijke groet,

10.2.e

10.2.e

Directoraat-Generaal AGRO en Natuur
Ministerie van Economische Zaken
Bezuidenhoutseweg 73| 2595 AJ | Den Haag | C4-Noord
Postbus 20401 | 2500 EK | Den Haag

E: 10.2.e @minez.nl
T: 070 10.2.e
M: 06 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: '10.2.e @staatsbosbeheer.nl"; '10.2.e @staatsbosbeheer.nl"
Cc: 10.2.e
Onderwerp: Kaart grazersgebied Oostvaardersplassen.pdf
Datum: maandag 17 oktober 2016 14:45:45
Bijlagen: DOCUVITP-#1913881-v1-Kaart_grazersgebied_Oostvaardersplassen_pdf.PDF

Beste 10.2.e en 10.2.e,

Bijgaand stuur ik jullie de kaart die gemaakt is bij de conceptovereenkomst EZ/Flevoland 'overdracht dierenwelzijn Oostvaardersplassen'.
Graag wil ik van jullie nog een keer check of dit inderdaad het gebied is waarover we het hebben.
Indien PS volgende week akkoord gaat met de overdracht, dan ga ik er vanuit dat we snel daarna tot ondertekening van het convenant kunnen overgaan en daar hoort ook het kaartje van het betreffende gebied bij. In de overeenkomst staat hierover het volgende:

Oostvaardersplassen: op kaart gemarkeerd en begrensd gebied, waarvan Staatsbosbeheer eigenaar is;

Ik hoor graag van jullie, zodat we e.e.a. in orde kunnen maken.

Met vriendelijke groeten 10.2.e
Tel. 0610.2.e

Van: 10.2.e [mailto:10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: donderdag 12 mei 2016 13:45
Aan: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl); 10.2.e
Onderwerp: Kaart grazersgebied Oostvaardersplassen.pdf

Beste,

Hierbij de kaart voor de overeenkomst - dit is de bedoeling zo?

Met vriendelijke groet

10.2.e

10.2.e
Afdeling Ruimte en Economie
Telefonisch bereikbaar op (0320) 10.2.e of op mobiel 06 10.2.e

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Kaart grazersgebied Oostvaardersplassen.pdf
Datum: dinsdag 18 oktober 2016 08:07:06

Klopt inderdaad.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: maandag 17 oktober 2016 14:46
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Kaart grazersgebied Oostvaardersplassen.pdf
Beste 10.2.e en 10.2.e,
Bijgaand stuur ik jullie de kaart die gemaakt is bij de conceptovereenkomst EZ/Flevoland 'overdracht dierenwelzijn Oostvaardersplassen'.
Graag wil ik van jullie nog een keer check of dit inderdaad het gebied is waarover we het hebben.
Indien PS volgende week akkoord gaat met de overdracht, dan ga ik er vanuit dat we snel daarna tot ondertekening van het convenant kunnen overgaan en daar hoort ook het kaartje van het betreffende gebied bij. In de overeenkomst staat hierover het volgende:
Oostvaardersplassen: op kaart gemarkeerd en begrensd gebied, waarvan Staatsbosbeheer eigenaar is;
Ik hoor graag van jullie, zodat we e.e.a. in orde kunnen maken.
Met vriendelijke groeten 10.2.e
Tel. 06 10.2.e

Van: 10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: donderdag 12 mei 2016 13:45
Aan: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl); 10.2.e
Onderwerp: Kaart grazersgebied Oostvaardersplassen.pdf
Beste,
Hierbij de kaart voor de overeenkomst – dit is de bedoeling zo?
Met vriendelijke groet
10.2.e
10.2.e
Afdeling Ruimte en Economie
Telefonisch bereikbaar op (0320) 10.2.e of op mobiel 06 10.2.e

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Disclaimer Nederlands English

Van: 10.2.e
Aan: '10.2.e "
Cc: 10.2.e
Onderwerp: DOMUS-#16167985-v2-Overeenkomst_overdracht_dierenwelzijn_in_de_Oostvaardersplassen.docx
Datum: maandag 5 december 2016 10:29:01
Bijlagen: DOMUS-#16167985-v2-Overeenkomst_overdracht_dierenwelzijn_in_de_Oostvaardersplassen.docx

---

Hoi 10.2.e ,

Bijgaand de versie met alle correcties (kleine letters waar nodig, voornamen van de ondertekenaars erin, etc.), zoals die woensdag getekend kan worden.
Ik ga er vanuit, dat de ondertekening ook nog steeds in de planning staat.
De brief en tekst gaan diezelfde avond nog naar de TK. De dag daarop volgend is er een VAO Dierenwelzijn waar de vorige keer (2 november jl.) nog gevraagd is wat de stand van zaken is v.w.b. de ondertekening van de overeenkomst. Dus in die zin komt het allemaal goed uit zo.

We hebben nog even contact over het toezenden van de stukken met de bijbehorende kaart.

Groeten van 10.2.e

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Commissaris van de Koning
10.2.e

Directoraat-generaal Agro en Natuur
Directie Natuur en Biodiversiteit

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres
Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Behandeld door
10.2.e
T 070 10.2.e
F 0
10.2.e @minez.nl

Ons kenmerk
DGAN-NB / 16180260

Uw kenmerk

Kopie aan
De heer Arie Stuivenberg
Gedeputeerde van de provincie Flevoland

Bijlage(n)
2

Datum 6 december 2016
Betreft Ondertekening van de bestuursovereenkomst Dierenwelzijn Oostvaardersplassen

Geachte heer Verbeek,

Bijgaand doe ik u toekomen twee exemplaren van de bestuursovereenkomst Dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen.
Ambtelijk is afgestemd dat de Gedeputeerde, de heer Arie Stuivenberg, akkoord is met de separate ondertekening van de bestuursovereenkomst Dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen.
Hierbij verzoek ik u om de beide exemplaren van de bestuursovereenkomst namens Gedeputeerde Staten van de Provincie Flevoland te ondertekenen.

De Staatssecretaris van Economische Zaken zal de Voorzitter van de Tweede Kamer hierover informeren. Tevens zal hij ervoor zorgdragen dat de tekst van de overeenkomst binnen zes weken na ondertekening van deze overeenkomst wordt [illegible]tscourant.

10.2.e
De Staatssecretaris van Economische Zaken,
namens deze:

10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: DOMUS-#17197339-v1-Natuur_en_wildschade.docx
Datum: woensdag 13 december 2017 14:31:54

Hallo 10.2.e ,
Mooie brief geworden zo. Vanuit Flevoland geen aanvulling of opmerkingen meer.
Vriendelijke groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: woensdag 13 december 2017 11:14
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: DOMUS-#17197339-v1-Natuur_en_wildschade.docx
Hoi 10.2.e ,
Zie bijgaande aangepaste brief. Ik heb er nog wat inhoud aan toegevoegd zonder hopelijk teveel op terrein van de provincies te begeven. Daarom vind ik het wel belangrijk dat jij/jullie je kunnen vinden in het antwoord.
Mvg
10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,
wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard
ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: Conceptantwoorden op Tweede Kamervragen
Datum: maandag 7 mei 2018 16:26:51

Hallo 10.2.e
Jullie gaan over de antwoorden van de bewindspersonen op kamervragen. Mijn gevoel bij de verantwoordelijkheidsverdeling tussen PS en GS gaat meer in de richting van controleurs en beleidsverantwoordelijken maar navraag bij onze jurist leidt tot de conclusie dat je gelijk hebt. Dus antwoord op vraag 2 is ok. Het antwoord op vraag 3 blijf ik toch onbevredigend vinden. In de overeenkomst dierenwelzijn OVP is alleen in art 3.2. aangegeven dat de staatssecretaris zijn medewerking zal verlenen aan wijziging van het huidige N2000 beheerplan. Maar sinds de inwerkingtreding van de wet natuurbescherming ligt deze verantwoordelijkheid bij GS. Dus ik zie niet waar de minister dan nog toestemming voor zou moeten geven behalve waar ik in mijn vorige mail op aan sloeg. Als je het antwoord laat staan zullen kamerleden daar ongetwijfeld beleidsverantwoordelijkheid van de minister uit afleiden.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: maandag 7 mei 2018 15:57
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: Conceptantwoorden op Tweede Kamervragen

Dag 10.2.e,
Dank voor je reactie. Volgens mij klopt het wel v.w.b. de besluitvorming door PS. Onderstaande tekst daarover heb ik zojuist nog even ter controle opgezocht en van de site van provincie Groningen gehaald, maar ook de ambtenaren van Flevoland hadden het over de besluitvorming door PS over het advies v.v. Geel, die in juli a.s. moet plaatsvinden.
'*Provinciale Staten bepalen het beleid op hoofdlijnen, nemen de belangrijkste beslissingen en controleren de Gedeputeerde Staten of het beleid ook wordt uitgevoerd.*
Het College van GS vormt het dagelijks bestuur van de provincie en voert de besluiten uit die Provinciale Staten hebben genomen.'
V.w.b. de beantwoording van vraag 3 en de toetsing aan de Wnb is het om onduidelijkheden te voorkomen wellicht handig om inderdaad iets op te nemen in de trant van '*zoals afgesproken in de Overeenkomst Dierenwelzijn in de Oostvaardersplassen'*. Zo staat het immers in de overeengekomen teksten tussen EZ/LNV en College van GS waarmee de decentralisatie OVP werd vastgelegd in december 2016, als het gaat om beleidswijzigingen n.a.v. de review die door provincie wordt gehouden. (art. 3.1)
De Wet dieren gaat op voorstel van 10.2.e uit de beantwoording van de vragen.
OK zo?
Groet 10.2.e

Van: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl]
Verzonden: maandag 7 mei 2018 15:35
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: Conceptantwoorden op Tweede Kamervragen

Dag 10.2.e,
Enkele gedachten:
In het antwoord op vraag 2 heb je het over besluitvorming door Provinciale Staten. Besluitvorming vindt toch plaats door Gedeputeerde Staten; zij zijn beleidsverantwoordelijk. Provinciale Staten heeft alleen maar een toetsende rol.
In het antwoord bij vraag 3 geef je aan dat Indien de provincie komt met voorstellen voor aanpassing van het beleid de minister die zal toetsen aan de toepasselijke regelgeving (in het bijzonder de Wet dieren en de Wet natuurbescherming). In mijn perceptie is met het convenant al de beleidsverantwoordelijkheid gedecentraliseerd. De provincie hoeft toch geen toestemming meer te vragen voor een beleidswijziging. Alleen als er sprake zou zijn van het switchen van "niet gehouden" naar "gehouden" dieren moet de minister een ontheffing verlenen. Of zit ik met deze invulling helemaal fout? Als je vindt dat die toets wel moet blijven en ik een foute interpretatie geef van de afspraken moet je je ook realiseren dat je weer speler wordt in dit spel. Tot nu zegt de minister steeds dat het een verantwoordelijkheid is van de provincie. Als jullie toets blijft

staan zou ik in ieder geval de Wet natuurbescherming en Wet dieren omdraaien.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: maandag 7 mei 2018 09:29
Aan: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 10.2.e @staatsbosbeheer.nl>
CC: 10.2.e @minez.nl>
Onderwerp: FW: Conceptantwoorden op Tweede Kamervragen
Urgentie: Hoog

Beste 10.2.e en 10.2.e,
Bijgaand treffen jullie aan de conceptantwoorden op de TK-vragen n.a.v. het rapport van van Geel.
Ik begrijp, dat 10.2.e op vakantie is. Mijn vraag is of jullie hiernaar willen kijken en evt. van commentaar willen voorzien. Vandaag moeten ze de lijn in.
Flevoland is akkoord. 10.2.e stelt voor om de verwijzing naar de Wet dieren uit de antwoorden te halen.
Groet 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 2 mei 2018 16:56
Aan: '10.2.e @flevoland.nl'
CC: 10.2.e
Onderwerp: Conceptantwoorden op Tweede Kamervragen

Beste 10.2.e en 10.2.e,
Bijgaand treffen jullie aan de conceptantwoorden op vragen van het Tweede kamerlid 10.2.e .
Graag jullie reactie en eventuele aanvullingen. Maandag moeten de antwoorden gereed zijn.
Willen jullie je reactie ook sturen naar 10.2.e , omdat ik er de komende twee dagen niet ben.
Alvast bedankt,
Met vriendelijke groet,
10.2.e
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Natuur en Biodiversiteit
Team Soorten
Telefoon: 06 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,
wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard
ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you
are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you
are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Disclaimer Nederlands English
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,
wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.

Van: 10.2.e
Aan: '10.2.e "
Cc: 10.2.e
Onderwerp: DOMUS-#18089898-v2-Beantwoording_vragen_over_het_rapport_van_de_Externe_begeleidingscommissie_beheer_Oostvaardersplassen.docx
Datum: woensdag 16 mei 2018 18:12:21
Bijlagen: DOMUS-#18089898-v2-Beantwoording_vragen_over_het_rapport_van_de_Externe_begeleidingscommissie_beheer_Oostvaardersplassen.docx

---

Beste mensen,
Bijgaand treffen jullie aan de antwoorden op de TK-vragen zoals die de lijn in zijn gegaan. Op verzoek van Bureau Bestuursraad is het antwoord op vraag 3 nog wat gewijzigd.
Met vriendelijke groet,
10.2.e
06 10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: '10.2.e @flevoland.nl"
Cc: 10.2.e
Onderwerp: FW: Oostvaardersplassen, Polish request and offer for help regarding Konik horses
Datum: dinsdag 22 mei 2018 09:13:13
Bijlagen: image001.png

Beste 10.2.e en 10.2.e,
Tijdens het overleg begin mei over het rapport van Geel en de OVP, waar 10.2.e en ik bij waren heeft 10.2.e aangekaart dat we een mail van de Landbouwraad 10.2.e ontvangen hadden. Het betrof het aanbod van de Polish Horses Breeders Association. Daarop heeft het ministerie van LNV geantwoord zie hieronder. Nu is er vorige week vrijdag een mail gekomen van de Landbouwraad, waarin aangegeven wordt dat de organisatie opnieuw zijn diensten aanbiedt en overigens wil de Landbouwraad bemiddelen.
Ze vragen om jullie namen en ik stel voor, dat ik die doorgeef aan de Landbouwraad, zodat het contact verder direct met jullie kan gaan.
Ik hoor graag van jullie,
Groet 10.2.e
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Natuur en Biodiversiteit
Team Soorten
Tel. 06 10.2.e

Van: 10.2.e @minbuza.nl]
Verzonden: vrijdag 18 mei 2018 10:05
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: Oostvaardersplassen, Polish request and offer for help regarding Konik horses

Dear 10.2.e ,
I just wanted to let you know that I have forwarded the message to the Polish Horse Association. They thank you for this.
The Polish Horse Association has emphasized again that they have a broad experience in conservation breeding programmes for Konik Polski horses. In Poland, these horses are being kept in a few separated national areas with different conditions, and for which of the area there are differences in breeding/population control approach. They are willing to share their experience.
If the province of Flevoland would be interested in this offer, we would be glad to facilitate the exchange of knowledge between the two sides.
Best Regards,

10.2.e
10.2.e
Embassy of the Kingdom of the Netherlands
Agriculture, Nature and Food Quality
Warsaw - Bratislava – Prague
T: +48 10.2.e
M: +48 10.2.e
E: 10.2.e @minbuza.nl
E: 10.2.e @minbuza.nl
I: www.nlembassy.pl
www.landbouwraden.nl
Like us on facebook

From: 10.2.e

Sent: Monday, 14 May 2018 17:02

To: 10.2.e

Cc: 10.2.e

Subject: RE: Oostvaardersplassen, Polish request and offer for help regarding Konik horses

Dear 10.2.e ,

Thanks for your info, we will inform the Polish side about the provided information. Would it be possible to receive the relevant contacts of the province of Flevoland and Staatsbosbeheer?

Best regards

10.2.e

From: 10.2.e @minez.nl]

Sent: dinsdag 8 mei 2018 14:27

To: 10.2.e @minbuza.nl>; 10.2.e @minbuza.nl>

Cc: 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @minez.nl>

Subject: RE: Oostvaardersplassen, Polish request and offer for help regarding Konik horses

Dear Mr. 10.2.e and Mrs. 10.2.e ,

I understand that the situation of the Konik horses in the Dutch Oostvaardersplassen Natura2000 Reserve has attracted the attention of the Polish Horse Breeders Association. I would like to suggest that you use the following information to react to their concerns.

As 10.2.e already stated in his mail the primary responsibility for the management of this area belongs to the province of Flevoland. Our Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality is not directly responsible, although the management authority is Staatsbosbeheer (State Forest Service, an independent part of our Ministry).

The situation of the Konik horses, red deer and Heck cattle in the Oostvaardersplassen has also raised concern of the public in The Netherlands. The herds have grown because of the mild winters of the previous years. The province of Flevoland has asked an external commission for advice about the policy and the management of the nature reserve and in the meantime have ordered to provide extra food for the herds.

The commission had advised the province to take several management measures, amongst others to bring the numbers of animals down, to augment the moor area and to provide more shelter for the herds. The commission also advised to treat the Konik horses with care and to transfer some of them to other nature areas.

The province of Flevoland is now considering the advice of the commission and will soon take a decision about the future of the Oostvaardersplassen reserve. We have brought the kind offer of the Polish Horse Breeders Association to help finding solutions for the surplus horses of the Oostvaardersplassen to the attention of the province of Flevoland and to Staatsbosbeheer.

With kind regards,

Mrs. 10.2.e

Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality of The Netherlands

Department of Nature and Biodiversity

Tel. +31-6-10.2.e

Van: 10.2.e

Verzonden: maandag 30 april 2018 9:44

Aan: 10.2.e

CC: 10.2.e

Onderwerp: RE: Oostvaardersplassen, Polish request and offer for help regarding Konin horses

Dear 10.2.e ,

Thank you for informing and consulting us. I have forwarded your request to my colleagues 10.2.e and 10.2.e . They have been and are dealing with the Oostvaardersplassen dossier. Please notice that the primary responsibility for the management of this area belongs to the province of Flevoland. I expect 10.2.e and 10.2.e can inform you and help you in more detail.

Best regards,

10.2.e

Van: 10.2.e @minbuza.nl]

Verzonden: maandag 30 april 2018 7:50
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Oostvaardersplassen, Polish request and offer for help regarding Konin horses
Dear 10.2.e

Please find below the description of the situation regarding Konik Polski horses in the Netherlands, park Oostvaardersplassen, as we received by a written letter (in Polish) from The Polish Horse Breeders Association. The situation also got attention abroad. Following the news in the Netherlands, I know the situation is complicated.

We would like to ask you and your colleagues in the Hague to send us a.s.a.p. an instruction how to answer the letter of the Polish Horses Breeders Association. This could be done via input or in a letter, of which we can make a courtesy translation in Polish. One of the possibilities, which would help the bilateral relations as well, might be to facilitate the two sides to meet and organize a know-how session on breeding Konik Polski horses.

Short summary of the letter

The Polish Horse Breeders Association informed the Embassy of the Kingdom of the Netherlands by letter about received reports on badly situation of Konik Polski horses in the natural park Oostvaardersplassen in the Netherlands.

According to these reports (the Embassy received a copy of four) the situation of these horses have spun out of control, the park is too small to hold that many Konik Polski horses. The horses are being captured by fences, so they can't find any more food. They are left to eat mud, which causes severe starvation. The horses are being left in "wild" and they should be able to search for food on their own, but this is impossible when the horses are behind fences. When they get too sick or starved, they are being shoot.

Firstly, the Polish Horse Breeders Association would like to find out if these reports (like the one described above) are true and if the horses in this Oostvaardersplassen park have indeed such difficult conditions to live in.

Secondly, the Polish Horse Breeders Association would like to offer help and is willing to share its experience with the Dutch stakeholders responsible for the park Oostvaardersplassen. Konik Polski breed is a Polish national breed. This is a primitive breed which descends from Tarpan wild horses. A certain number of Konik Polski horses dwell semi-wild in their natural habitat. In Poland, a special breeding programme for Konik Polski has been established in order to better control its population but at the same time protect the breed.

Best regards from Warsaw
10.2.e

Help save paper! Do you really need to print this email?

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the

addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Help save paper! Do you really need to print this email?

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland
10.2.e

Directoraat-generaal Agro en Natuur
Directie Natuur en Biodiversiteit

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lnv

Behandeld door
10.2.e

Ons kenmerk
10.2.g

Datum 18 JUN 2018
Betreft Advies Beheer Oostvaardersplassen

Geachte heer 10.2.e,

Op 25 april jl. heeft u het Advies Beheer Oostvaardersplassen van de Commissie-Van Geel in ontvangst genomen. Provinciale Staten zijn voornemens om in juli a.s. een besluit te nemen over de adviezen uit het rapport. In de voorbereiding heeft het college van Gedeputeerde Staten daartoe de nota 'Beleidskader beheer Oostvaardersplassen' opgesteld. Uit ambtelijke contacten tussen de provincie en mijn departement heb ik begrepen, dat het College van Gedeputeerde Staten graag hoort hoe ik aankijk tegen het te doorlopen proces en of ik een rol zie voor het Rijk.

In mijn antwoorden op schriftelijke vragen van de Tweede Kamerleden Weverling en Futselaar (Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, nr. 1387 en nr. 2188) heb ik aangegeven, dat ik niet vooruit wil lopen op de besluitvorming door Provinciale Staten. Als de besluitvorming leidt tot uitvoeringsacties waarvoor mijn medewerking nodig is, dan ga ik daarover graag met u in gesprek. Mogelijke aanpassingen in het beleid zal ik toetsen aan de toepasselijke wet- en regelgeving. Het rapport van de Commissie-Van Geel zie ik als een onafhankelijke review op basis waarvan het college van Gedeputeerde Staten de mogelijkheid heeft het beheer van de grote grazers te wijzigen.

Ik ondersteun overigens de aanbeveling van de Commissie-Van Geel om een complete en wetenschappelijke review uit te voeren, nadat de maatregelen met betrekking tot het Natura 2000-plan in uitvoering zijn genomen, al dan niet in combinatie met mogelijke uitvoeringsacties als gevolg van de besluitvorming door Provinciale Staten.

Ik wens u veel wijsheid toe in de voorbereiding naar de besluitvorming over het advies van de Commissie-Van Geel.

Met vriendelijke groet, 10.2.e
10.2.e

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

TER ONDERTEKENING

Aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Directoraat-generaal Agro en Natuur
Directie Natuur en Biodiversiteit

Auteur
10.2.e

Datum
6 juni 2018

Kenmerk
10.2.g

BHM: 18120992

10.2.e

nota

Brief aan het college van Gedeputeerde Staten van Flevoland over Oostvaardersplassen

Parafenroute

DG AN	**N&B, directeur**	**N&B, MT-lid**
10.2.e	10.2.e	10.2.e
WJZ, coörd. jurist	**BBR**	10.2.e
10.2.e	10.2.e	

Bijlage(n): 1.
- Brief aan de Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland

Aanleiding

Het College van GS Flevoland bereidt de besluitvorming over het rapport van de Commissie-Van Geel over de Oostvaardersplassen voor. Ambtelijk heeft Flevoland aangegeven dat een schriftelijke herbevestiging van uw antwoorden op schriftelijke Kamervragen (maart en mei jl.) gedeputeerde Hofstra meer comfort biedt voor de behandeling van dit onderwerp in de vergadering van Provinciale Staten. U bent akkoord gegaan met een brief.

Advies

U kunt de brief aan gedeputeerde Hofstra ondertekenen.

Kernpunten

- U bent op de hoogte gebracht van het voornemen voor deze brief door uw politiek assistent.
- GS heeft eind mei 2018 een conceptbesluit genomen over het advies van de Commissie-Van Geel. Dit wordt in de Statencommissie Duurzaamheid besproken, waarin ook gelegenheid is tot inspreken. De planning is om het besluit in een speciale vergadering van Provinciale Staten (18 juli a.s.) aan te laten nemen.
- Ambtelijk wordt goed samengewerkt met Flevoland. De provincie heeft de lead. Staatsbosbeheer is als eigenaar en beheerder van het gebied eveneens betrokken.
- GS wil graag aan PS comfort bieden op het punt van de wettelijke mogelijkheden en belemmeringen. U heeft op Kamervragen van de heer Weverling in maart jl. geantwoord dat u het rapport van de Commissie-Van Geel als een onafhankelijke review beschouwt, zoals in de overeenkomst tussen het Rijk (EZ/voormalige staatssecretaris Van Dam) en GS is afgesproken.
- In die overeenkomst, waarbij de verantwoordelijkheid voor het beheer van de grote grazers aan Flevoland is overgedragen, is afgesproken dat op basis van een onafhankelijke review de provincie de vrijheid heeft om het

Ontvangen BBR

Directoraat-generaal Agro en Natuur
Directie Natuur en Biodiversiteit

Kenmerk
DGAN-ND-[redacted]
10.2.g

huidige beleid, dat is voortgezet op basis van ICMO 1 en 2 (het beleid van LNV), te wijzigen.

- Een aanpassing van de overeenkomst tussen LNV en provincie is voor het wijzigen van het beleid dus niet nodig, de provincie kan die beleidswijziging zonder uw bemoeienis doorvoeren.
- Met de brief aan GS laat u weten dat u niet vooruit loopt op de besluitvorming door PS. U geeft een herbevestiging van uw antwoorden aan de Tweede Kamer, waarmee ruimte is geboden voor aanpassingen in het beheer van de grote grazers. U geeft aan mee te willen werken aan eventuele uitvoeringsacties als dat nodig mocht zijn. U toetst eventuele aanpassingen in het beleid en beheer van de Oostvaardersplassen aan de toepasselijke wet- en regelgeving.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Brief van ministerie over review
Datum: vrijdag 22 juni 2018 15:18:26

10.2.e,
Er is nog niets aan GS voorgelegd hoor?
Ik begrijp wel dat een addendum wellicht iets te veel van het goede is omdat de minister dan wel drie keer bevestigd dat er nu sprake is van een review. Daarom ben ik het ook wel met jou eens dat kan worden volstaan met een schriftelijke reactie van GS op de brief van de minister van 18 juni waarin GS , ten overvloede ook nog verwijzen naar de beantwoording van de kamervragen waarin ook al expliciet door de minister is aangegeven dat er nu sprake is van een onafhankelijke review.

Vriendelijke groet,
10.2.e
Adviseur
Afdeling Ruimte en Economie
provincie Flevoland
0320-10.2.e
06 10.2.e
10.2.e @flevoland.nl

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: vrijdag 22 juni 2018 14:58
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: Brief van ministerie over review

Goedemiddag 10.2.e,
Ik probeer te begrijpen wat GS nu precies wenst. Ik denk dat je bedoelt dat je graag voor iedereen (de buitenwereld) kenbaar wilt maken dat er overeenstemming is tussen partijen dat er nu sprake is van een onafhankelijke review, waardoor het beleid gewijzigd kan worden.
Dat zou bijvoorbeeld kunnen gebeuren door een brief naar PS waarin door GS wordt aangegeven dat partijen hier overeenstemming over hebben, waarbij je verwijst naar de brieven van GS en de Minister van LNV in de bijlagen bij de brief. De brief naar PS wordt openbaar gemaakt. Volgens mij ben je dan toch klaar?
Een addendum, in dit geval geen wijziging van de overeenkomst, maar een passage over de toepassing van de overeenkomst, zal aan de Minister en GS ter ondertekening voorgelegd kunnen worden en vervolgens gepubliceerd worden in de Staatscourant. Dat zou betekenen dat de Minister in aanvulling op de brief die ze al getekend en verstuurd heeft, en de Kamervragen waarin ze heeft aangegeven dat dit advies een onafhankelijke review in de zin van de overeenkomst is, voor een derde maal dezelfde boodschap moet gaan overbrengen in een aparte overeenkomst. Als dat de bedoeling is, dan vraag ik me af waarom we onze Minister de brief hebben laten tekenen?
Ik zie geen basis om een korte weergave van de brieven in een mededeling op te nemen in de Staatscourant. De overeenkomst geeft daar geen voorschriften voor.
Ik zou dan ook willen voorstellen om de overeenstemming over de onafhankelijke review in een brief naar PS op te nemen, zoals ik hiervoor heb beschreven. Kan je daarmee instemmen?
Groet, 10.2.e

.....
Directie Wetgeving en Juridische Zaken
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
C-Zuid 2
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag
.....
T:+3170 10.2.e

10.2.e @minez.nl

.....

Van: 10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: vrijdag 22 juni 2018 14:22
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e '
Onderwerp: RE: Brief van ministerie over review
Urgentie: Hoog

Goedemiddag,
Ik heb in verband met het verschijnen van het rapport van Geel en het door GS vast te stellen beleidskader grote grazers van 10.2.e de volgende vragen gekregen over de tussen de staatssecretaris van EZ en GS gesloten overeenkomst Dierenwelzijn grote grazers OVP:
1. Bestaat aanleiding om n.a.v. het advies van Van Geel deze overeenkomst aan te passen?
2. Kunnen derden op basis van deze overeenkomst rapport Van Geel/door GS vast te stellen beleidskader beheer OVP in beroep aanvechten

En wil hier als volgt op reageren:
Beantwoording vragen
1. Karakter van de overeenkomst is in de eerste plaats om een juridische grondslag te verlenen voor de overdracht van de verantwoordelijkheid voor het dierenwelzijn grote grazers
van de staatssecretaris aan GS. Advies van Van Geel geeft geen aanleiding om overeenkomst aan te passen .Van Geel zet geen vraagtekens bij juridische grondslag overdracht.
Verder zijn in de overeenkomst in paragraaf 2 randvoorwaarden meegegeven voor overdracht.
Punt van discussie tussen staatssecretaris en gedeputeerde staten zou kunnen zijn of het advies van Van Geel kan worden beschouwd als review in de zin van de overeenkomst.
De brief die de staatssecretaris op 18 juni 2018 (als bijlage bij de mail gevoegd) aan GS heeft gestuurd, maakt duidelijk dat het rapport Van Van Geel wordt gezien als een onafhankelijke review
op basis waarvan GS het beleid kunnen wijzigen . Mijn advies zou zijn dat GS een brief aan de staatssecretaris sturen waarin zij aangeven blij te zijn met het standpunt van de staatssecretaris en
daarbij voorstellen dat via een addendum de eerder gesloten overeenkomst in die zin wordt gewijzigd dat in dit artikel als bijlage deze brief van de staatssecretaris en de reactie van GS
wordt toegevoegd. 10.2.e ; kun je hiermee instemmen?
Verdere randvoorwaarden geven geen aanleiding – nu rapport Van Geel verschenen is en GS beleidskader gaat vaststellen –voor wijzigen van de overeenkomst. Reden: tot vastellen nieuw beleidskader
voeren GS beleid uit conform beleid zoals staatssecretaris voorstond, review kan aanleiding geven voor GS om nieuw beleidskader vast te stellen.Conform deze afapraken wordt nu gehandeld.
2. De overeenkomst regelt rechten en verplichtingen tussen de staatssecretaris en GS. Derden kunnen hieraan geen rechten ontlenen.

GRAAG JULLIE REACTIE/INPUT. IK MOET UITERIJK DINSDAG 27 JUNI BEANTWOORDING GEREED HEBBEN . DAAROM VERZOEK Z.S.M. TE REAGEREN.

Achtergrondinformatie
Karakter overeenkomst Dierenwelzijn OVP/relevante afspraken uit deze overeenkomst.(als bijlage bij de mail gevoegd)
De overeenkomst Dierenwelzijn Oostvaardersplassen vormt de juridisch grondslag waarmee de staatssecretaris de verantwoordelijkheid voor het beleid ten aanzien van het dierenwelzijn van de grote grazers heeft overgedragen aan Gedeputeerde Staten.
Deze overeenkomst is voor onbepaalde tijd aangegaan omdat het de bedoeling is om blijvend deze verantwoordelijkheid over te dragen aan Gedeputeerde Staten.
In paragraaf 2 van deze overeenkomst zijn tussen de staatssecretaris en GS de afspraken ten aanzien van het dierenwelzijn van de grote grazers/review en ontwikkelingsplan OVP vastgelegd.
Samengevat komen deze afapraken op het volgende neer:
a. GS zijn verantwoordelijk voor beleid dierenwelzijn grote grazers OVP/

b. GS zien toe op uitvoering van het beheer grote grazers door SBB
c. GS zet daarbij tot nu toe (door staatssecretaris) gevoerde beleid voort (even in eigen woorden samengevat waar het gestelde in de overeenkomst op neer komt)
d. GS laten na inwerkingtreding van deze overeenkomst in overleg met SBB periodiek een onafhankelijke review uitvoeren van het beleid ten aanzien van het dierenwelzijn grote grazers,
de daarmee behaalde resultaten en de systemen die bij de uitvoering worden gebruikt
e. De uitkomsten van deze review kunnen voor GS aanleiding zijn om het hierboven genoemde beleid aan te scherpen/aan te passen. Daarmee moet de toepasselijke regelgeving, de instandhoudingsdoelstelingen van het aanwijzingsbesluit en het vastgestelde Natura 2000 natuurbeheerplan in acht worden genomen.
f. de staatssecretaris zegt toe medewerkering te verlenen aan het wijzigen van het huidige Natura 2000 beheerplan in de periode dat de staatssecretaris nog bevoegd gezag is
voor dit plan (N.B. dit is staatssecretaris inmiddels niet meer door inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming. Dit is nu bevoegdheid GS geworden

Vriendelijke groet,
10.2.e
Adviseur
Afdeling Ruimte en Economie
provincie Flevoland
0320-10.2.e
06 10.2.e
10.2.e @flevoland.nl

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 20 juni 2018 12:35
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Brief van ministerie over review

Hoi 10.2.e,
Voor de afstemming/gesprekken met het ministerie over de review, de vraag of de overeenkomst eventueel moet worden aangepast het eventuele addendum is het goed om bijgesloten brief te kennen. Kun je aangeven of je al afstemming hebt gehad met het departement over de overeenkomst en de vervolgstappen, inclusief het punt of het advies van Van Geel/het beleidskader kan worden aangevochten met een beroep op de overeenkomst, ook als beide partijen van mening zijn dat binnen de overeenkomst het beleidskader kan worden uitgevoerd?
Groet,
10.2.e

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Q&A voor gedeputeerde (concept)
Datum: dinsdag 26 juni 2018 11:08:54
Bijlagen: image001.jpg
DOCUVITP-#2258277-v1-Q&A_Oostvaardersplassen.DOCX

Dag 10.2.e en 10.2.e,
Bijgesloten de Q&A. Ik stuur jullie zo nog de concept reactie op de consequenties van de korte termijn-maatregelen in relatie tot N2000-beheerplan en instandhoudingsdoelstellingen. Allemaal nog onderhanden werk, maar aanvullingen stellen we op prijs.
Groet,
10.2.e

image001

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: beantwoording N2000 vraag
Datum: dinsdag 26 juni 2018 11:10:08
Prioriteit: Hoog

Ter informatie. Als jullie nog aanvullingen of suggesties hebben … Laat het weten. Gr. 10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 26 juni 2018 8:39
Aan: 10.2.e
Onderwerp: RE: beantwoording N2000 vraag

Nieuwe versie

Algemeen reactie voor 10.2.e:

• Aanwijzingsbesluit N2000 is het uitgangspunt;

• De uitvoering wordt zo vormgegeven, dat deze zo veel mogelijk bijdraagt aan de instandhoudingsdoelen en deze niet schaadt. 10.2.e: Ik ozu deze zin als volgt formuleren: dat de instandhoudingsdoelstellingen in acht worden genomen. Reden: moeten hier aan voldoen en als je spreekt ove "zoveel mogeiljk bijdragen "dan geef je in feite aan dat er wel ruimte is om er niet aan te voldoen.

Hoofdlijn redenatie

1. Advies van Geel wijkt op twee punten af van het beheerplan N2000: a. Het beheer grote grazers, b. Maatregelen in grazige deel (beschutting en vernatting)
2. Er is inhoudelijk en juridisch ruimte om af te wijken van het beheerplan N2000
3. Beheerplan hoeft niet aangepast te worden: a. het beheer van de grote grazers maakt geen onderdeel uit van het beheerplan, b. vernatting wordt vormgegeven in combinatie met maatregelen poelen en vispassages, c. aanleggen beschutting is geen beheerplanmaatregel
4. Expert judgement: maatregelen zijn inhoudelijk versterking van N2000 doelen, monitoring en hand aan de kraan om waar nodig bij te sturen
5. In voorbereiding van de uitvoering (inhoud/procedures) wordt toets op N2000 instandhoudingsdoelen uitgevoerd

Toelichting

Ad. 1

a. Het huidige beheerplan is opgesteld om uitvoering te geven aan de instandhoudinsgsdoelstellingen Natura 2000:met als uitgangspunt Daarbij worden de grote grazers en het daarbij horende beheer gezien als een belangrijk onderdeel van het natuurlijk systeem van de OVP.Eer is bij het opstellen van het beheerplan geen discussie gevoerd over de aantallen en het beheer van de grote grazers, maar de beheermaatregelen zijn hierop aangepast. b. Extra vernatting voor N2000 soorten en beschuttingsmogelijkheden in het grazige deel, het oppervlakte van het grazige deel verkleint hiermee.

Ad. 2

Inhoudelijk –Wanneer uit monitoring blijkt dat begrazing door grote herbivoren, tegen de verwachting in, het behalen van de Natura 2000-doelen structureel en op lange termijn in de weg staat, zal er opnieuw naar deze aanpak gekeken moeten worden. Dit omdat de Natura 2000-doelen Europees vastgesteld zijn en dit de verplichting met zich brengt om hieraan te voldoen.

Procedureel -Gedeputeerde Staten het bevoegd gezag zijn voor de vaststelling en eventuele wijziging van het beheerplan.14 Het beheerplan is nader geregeld in artikel 2.4 Wnb. Op grond van artikel 2.4, vierde lid Wnb kunnen Gedeputeerde staten een beheerplan wijzigen gedurende het tijdvak waarvoor het is vastgesteld. Op de vaststelling en wijziging is in beginsel de uitgebreide openbare voorbereidingsprocedure van afd. 3.4 Awb van toepassing. Bij de voorbereiding van een besluit tot wijziging van ondergeschikte aard of tot verlenging van het tijdvak als bedoeld in het vierde lid, behoeven zij geen toepassing te geven aan afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht. Uit de memorie van toelichting volgt dat bij meer ingrijpende wijzigingen – wijzigingen die ook ecologische gevolgen kunnen hebben – de uitgebreide openbare voorbereidingsprocedure moet worden doorlopen. Gedeputeerde Staten zullen moeten bezien of 'het iets anders uitvoeren van een maatregel' als wijziging van ondergeschikte aard kan worden gekwalificeerd. Er is nog weinig bekend over de wijziging van beheerplannen. In de juridische literatuur wordt ervan uitgegaan dat ook kleine aanpassingen – zij het met een lichte procedure – door Gedeputeerde Staten worden vastgesteld.

Ad. 3
Het beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen valt niet onder het Natura 2000-beheerplan maar onder het Managementplan Oostvaardersplassen 2011-2015 van Staatsbosbeheer, dat is opgesteld op basis van het advies van ICMO2. In de nota van antwoord zijn vragen over het beheer van de grote grazers (passief beheer) afgedaan, met dat dit geen onderdeel uitmaakt van het beheerplan N2000. Deze redenatie wordt nu door provincie Flevoland voortgezet met de voorgestelde wijziging van het beheer van de grote grazers (actief beheer).
Ad. 4
Globaal inhoudelijk gezien zijn de maatregelen (minder grazers, vernatting grazige deel) die van Geel voorstelt een versterking voor de moerassoorten (inclusief blauwe kiekendief) en minder gunstig voor de ganzen. Deze laatste kennen een gunstige landelijke staat van instandhouding en de moerasvogels een ongunstige. De moeras vogels die foerageren in het grazige deel kennen ook een gunstige staat van instandhouding. Deskundigen hebben aangegeven dat de volledige huidige oppervlakte graslanden niet nodig zijn om de aantallen ganzen uit de instandhoudingsdoelen te waarborgen. Ook zijn de aantallen ganzen die op dit moment de ruimte krijgen om te grazen niet nodig voor instandhouding van het rietmozaïek voor de instandhouding van de moerasvogelsoorten. Integendeel, de vraat in het riet als gevolg van de grauwe ganzen is te groot. 10.2.e;
VRAAG MAAR WORDT WEL VOLDAAN AAN DE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN NATURA 2000?
Voor de beschuttingsmaatregelen is de redenatie inhoudelijk gezien iets minder makkelijk, dit gaat grotendeels ten koste van grazig gebied: in combinatie met andere maatregelen is een positief of geen effect te verwachten. Ook hier hand aan de kraan.
Ad. 5
Voortoets beschuttingsmaatregelen
Voortoets vernatting in combinatie met maatregelen vispassages en poelen
Voortoets actief beheer grote grazers
Dit wordt in combinatie bij Royal Haskoning DHV weggezet.

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 25 juni 2018 16:59
Aan: 10.2.e
Onderwerp: beantwoording N2000 vraag
Beste collega,
Ik heb een concept antwoord gedicht voor woensdagavond over N2000:
5. N2000: Het advies is op twee punten een afwijking van het Natura 2000 beheerplan: 1. Het huidige beheerplan is opgesteld met als uitgangspunt grote grazers en het daarbij horende beheer – er is bij het opstellen van het beheerplan geen discussie gevoerd over de aantallen en het beheer van de grote grazers, maar de beheermaatregelen zijn hierop aangepast; 2. Extra vernatting voor N2000 soorten en beschuttingsmogelijkheden in het grazige deel, het oppervlakte van het grazige deel verkleint hiermee. is het alleen versnellen of ook wijzigen, met name punt van vernatting [NB: vraag van Bastmeijer/pag. 2: wijkt het advies af van het beheerplan]
Is dit toelaatbaar?
Globaal inhoudelijk gezien zijn de maatregelen die van Geel voorstelt een versterking voor de moerassoorten (inclusief blauwe kiekendief) en minder gunstig voor de ganzen. Deze laatste kennen een gunstige landelijke staat van instandhouding en de moerasvogels een ongunstige. De moeras vogels die foerageren in het grazige deel kennen ook een gunstige staat van instandhouding. Deskundigen hebben aangegeven dat de volledige huidige oppervlakte graslanden niet nodig zijn om de aantallen ganzen uit de instandhoudingsdoelen te waarborgen. Ook zijn de aantallen ganzen die op dit moment de ruimte krijgen om te grazen niet nodig voor instandhouding van het rietmozaïek voor de instandhouding van de moerasvogelsoorten. Integendeel, de vraat in het riet als gevolg van de grauwe ganzen is te groot.
Proces van uitvoering
In de uitvoering van de beheerplanmaatregelen vispassages en poelen wordt de extra vernatting meegenomen en onderzocht, daar wordt ook de toets op de instandhoudingsdoelen uitgevoerd. Dit zelfde gebeurt bij het aanleggen van de extra beschutting.
Aanpassing van het beheerplan is op dit moment niet noodzakelijk, in de voorbereiding van de uitvoering van de relevante beheerplanmaatregelen wordt een toets op de gevolgen voor de instandhoudingsdoelen meegenomen. In het nieuwe beheerplanproces wordt het nieuwe beleidskader als uitgangspunt genomen. In

2021 moet het nieuwe beheerplan vastgesteld zijn.
Algemeen reactie voor 10.2.e **:**
• Aanwijzingsbesluit N2000 is het uitgangspunt;
• De uitvoering wordt zo vormgegeven, dat deze zo veel mogelijk bijdraagt aan de instandhoudingsdoelen en deze niet schaadt.
Morgen even bespreken.
Groet,
10.2.e
Provincie Flevoland
Afdeling Ruimte en Economie
Postbus 55
8200 AB Lelystad
t. 0320 10.2.e
m. 06-10.2.e
e. 10.2.e @flevoland.nl
woensdag afwezig

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: opzet onderzoek en monitoring
Datum: donderdag 28 juni 2018 11:59:27
Bijlagen: DOCUVITP-#2262320-v1-Beleidskader_beheer_Oostvaardersplassen_-_Toelichting_op_de_vraag_naar_monitoring__onderzoek_en_review.DOCX

Dag 10.2.e en 10.2.e,
We hebben een eerste beschrijving gemaakt van de vraag naar onderzoek en monitoring, zie bijgesloten. Ik heb gisteren contact gehad met 10.2.e van Wageningen, die de vraag verder uitzet. Om dat voor hen te vergemakkelijken, heb ik een korte beschrijving op papier gezet. Plezierig als jullie daarin ook meedenken en wellicht aanvullingen/aanscherpingen doorgeven. Ik zou het A4-tje graag morgen versturen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: woensdag 27 juni 2018 10:28
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: opzet onderzoek en monitoring
Beste 10.2.e,
Alterra probeert contact met jou te zoeken en heeft jouw voicemail ingesproken. Ik heb laten weten jou te mailen met de vraag of er wellicht een moment is dat je in hun richting kunt reageren.
Met vriendelijke groet 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Monitoring, onderzoek en review

Geachte mevrouw10.2.e ,

Provinciale Staten van Flevoland hebben in februari 2017 de opdracht gegeven aan Gedeputeerde Staten om te komen tot een beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen. Onderdeel van deze opdracht was het instellen van een externe begeleidingscommissie, die Gedeputeerde Staten adviseert over het nieuwe beleidskader. Deze commissie onder leiding van de heer Van Geel heeft op 25 april 2018 haar advies overhandigd aan gedeputeerde Hofstra.

Gedeputeerde Staten hebben vervolgens aan Provinciale Staten voorgesteld om dit adviesrapport vast te stellen als beleidskader. De besluitvorming hierover in Provinciale Staten vindt op 11 juli a.s. plaats. Belangrijk eerste onderdeel van het adviesrapport is de continue (bijna real time) monitoring van de stand van zaken in het gebied van de Oostvaardersplassen en van de effecten van de maatregelen die de commissie Van Geel voorstelt. Verder adviseert de commissie Van Geel als tweede om toe te werken naar het beschikbaar komen van een wetenschappelijke review op basis van onderzoek. En ten derde adviseert de commissie om aanzienlijk te investeren in communicatie over het gebied. We vragen Wageningen Environmental Research om hierin mee te denken en te komen met een advies/voorstel voor een invulling. Daarbij is onderstaand het vertrekpunt, waarbij we ons sterk aanbevolen houden voor alle aanvullende ideeën en suggesties.

Vraagstelling
Provincie Flevoland wil op korte termijn en in onderlinge samenhang de monitoring en het onderzoek inrichten, zodat bij aanvang van het uitvoeren van de maatregelen er:
- een set van indicatoren is op basis waarvan de stand van zaken van het gebied van de Oostvaardersplassen in beeld is te brengen, gerelateerd aan de doelen die gesteld zijn ten aanzien van het gebied;
- een overzicht is van de beschikbare monitoringsgegevens en –instrumentarium voor de benoemde indicatoren, niet alleen provinciaal en nationaal, maar ook binnen of in aansluiting op internationale (EU) wetenschappelijke onderzoeksprogramma's en lopend toegepast onderzoek;
- inzicht is in de wijze waarop deze gegevens en dit instrumentarium ter beschikking zijn of kunnen komen voor de provincie Flevoland en het Oostvaardersplassengebied;
- een goed en zo volledig mogelijk beeld kan worden gegeven van de huidige stand van zaken van het Oostvaardersplassengebied op basis van de set van indicatoren, in elk geval voor de indicatoren die betrekking hebben op het realiseren van beschuttingsmogelijkheden, op 'reset' van grote grazers en op de moeras-reset en die in september naar verwachting van start gaan.

De provincie heeft de monitoringgegevens nodig voor het nauwgezet *volgen* van de effecten van de maatregelen, door de commissie van Van Geel genoemd als het 'hand-aan-de-kraan-principe'. Dit is ook de basis om Provinciale Staten, belanghebbenden, betrokkenen en de samenleving in algemene zin te informeren over de realisatie van het beleidskader en de stand van zaken in het gebied. De monitoringsgegevens moeten verder mede de basis vormen als input voor de wetenschappelijke review, zoals benoemd in de recente briefwisseling het ministerie van LNV en Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. De provincie wil dit onderzoek zeer gedegen invullen met betrokkenheid van mogelijk ook Europese partijen.

De provincie ziet een 'tweetraps'-aanpak voor zich, waarbij in de eerste stap in de aankomende twee maanden de opzet van de monitoring en het onderzoek wordt uitgewerkt in een voorstel en aanpak, waarbij tevens afstemming heeft plaatsgevonden met organisaties die zich op dit moment bezighouden met monitoring in het gebied, waaronder in elk geval Staatsbosbeheer. De tweede stap is de langjarige uitvoering van de monitoring en het onderzoek.

Input
De commissie Van Geel heeft betrokkenen, belanghebbenden en deskundigen geconsulteerd tijdens de totstandkoming van het advies. De provincie Flevoland heeft de afgelopen maanden veel suggesties en ideeën gekregen, ook een beperkt aantal over monitoring. Deze zijn direct na de start

van de opdracht beschikbaar. Verder heeft de provincie een overzicht beschikbaar van de huidige monitoringsgegevens en -instrumenten die binnen de provincie beschikbaar zijn en bekend zijn.

Planning
De eerste fase dient bij voorkeur afgerond te zijn eind augustus 2018.

Organisatie
De provincie Flevoland is opdrachtgever van de opdracht. Contactpersoon en aanspreekpunt is 10.2.e . De provincie trekt hierin samen op met het ministerie van LNV.

Voorstel
De provincie verwacht van Wageningen Environmental Research een voorstel voor de opzet van de eerste fase, zodat de provincie vanaf 1 september kan starten met de uitvoering van de monitoring en het onderzoek. De rol van de universiteit daarin is onderwerp van het advies in de eerste stap.

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: opzet onderzoek en monitoring
Datum: donderdag 28 juni 2018 13:54:35
Bijlagen: DOCUVITP-#2260580-v1-passages_over_'hand-aan-de-kraan-principe'__monitoring__review_en_(wetenschappelijk)_onderzoek_in_rapport_van_Geel.docx

---

Dag 10.2.e en 10.2.e,
Voor de volledigheid nog alle passages in het rapport Van Geel waar de trefwoorden monitoring, review, onderzoek voorkomen. Die willen we als bijlage ter verduidelijking van de vraag meesturen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 28 juni 2018 11:59
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: opzet onderzoek en monitoring
Dag 10.2.e en 10.2.e,
We hebben een eerste beschrijving gemaakt van de vraag naar onderzoek en monitoring, zie bijgesloten. Ik heb gisteren contact gehad met 10.2.e, die de vraag verder uitzet. Om dat voor hen te vergemakkelijken, heb ik een korte beschrijving op papier gezet. Plezierig als jullie daarin ook meedenken en wellicht aanvullingen/aanscherpingen doorgeven. Ik zou het A4-tje graag morgen versturen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: woensdag 27 juni 2018 10:28
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: opzet onderzoek en monitoring
Beste 10.2.e,
Alterra probeert contact met jou te zoeken en heeft jouw voicemail ingesproken. Ik heb laten weten jou te mailen met de vraag of er wellicht een moment is dat je in hun richting kunt reageren.
Met vriendelijke groet 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: contraceptie
Datum: maandag 2 juli 2018 11:21:33

Dag 10.2.e,
Dank voor het toezenden. Ik kende de quick scan en de conclusie ("In de praktijk is nog veel onderzoek nodig om tot een rendabele methode te komen die praktisch uitvoerbaar is en het juiste effect heeft zonder ongewenste bijeffecten") en deze is in lijn met de aanbeveling van Van Geel om onderzoek te doen naar alternatieve vormen van beheer nadat de reset heeft plaatsgevonden. Ik stel het op prijs als jullie alle zaken die relevant kunnen zijn, mailen.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: maandag 2 juli 2018 10:55
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: contraceptie
Beste 10.2.e,
Ik stuur jullie ter informatie de brief van september 2016 aan gedeputeerde Stuivenberg over het onderzoek van Alterra *Quickscan contraceptie hoefdieren*, dat werd toegezegd n.a.v. vragen tijdens het AO van de Tweede Kamer over de OVP op 24 september 2015.
Met vriendelijke groet,
10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

18191491
AW

149

PROVINCIE FLEVOLAND

Postbus 55
8200 AB Lelystad

Telefoon
(0320) 10.2.e
Fax
(0320) 10.2.e
E-mail
10.2.e @Flevoland.nl
Website
www.flevoland.nl

Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
mevrouw C. Schouten
Postbus 20401
2500 EK 's-Gravenhage

Verzenddatum	*Bijlagen*	*Uw kenmerk*	*Ons kenmerk*
18 JULI 2018		10.2.g	10.2.g

Onderwerp
Advies Beheer Oostvaardersplassen

Geachte mevrouw Schouten,

Wij hebben kennis genomen van uw brief van 18 juni 2018.

Ook wij zien het rapport van de Commissie-Van Geel als een onafhankelijke review als bedoeld in de tussen ons gesloten Overeenkomst Dierenwelzijn Oostvaardersplassen. Zoals aangeven in deze overeenkomst hebben wij de mogelijkheid om op basis van deze review het beleid ten aanzien van het beheer grote grazers zo nodig aan te passen. Bij de aanpassing van dit beleid nemen wij de toepasselijke regelgeving (in het bijzonder de Wet dieren, de Wet natuurbescherming de instandhoudingsdoelstellingen van het aanwijzingsbesluit en het vastgestelde Natuurbeheerplan in acht.

Wij onderschrijven net als u de aanbeveling van de Commissie-Van Geel om een complete en onafhankelijke wetenschappelijke review uit te voeren, nadat de maatregelen met betrekking tot het Natura 2000-plan en de maatregelen, van de commissie Van Geel, in uitvoering zijn genomen. We starten zo snel als mogelijk met de voorbereidingen van deze wetenschappelijke review.

Provinciale Staten hebben ons op 11 juli 2018 met het vaststellen van het statenvoorstel met betrekking tot het adviesrapport van de Commissie Van Geel, opdracht gegeven om met u het gesprek aan te gaan over de financiële consequenties. In haar adviesrapport constateert de Commissie immers dat het Oostvaardersplassengebied de nodige investeringen vergt. Daarbij stelt zij voor dat hiervoor niet alleen de provincie in beeld is maar ook de rijksoverheid.
De gesprekken met uw ministerie hierover starten wij graag op korte termijn.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Flevoland,
de secretaris, 10.2.e de voorzitter, 10.2.e

Inlichtingen bij *Doorkiesnummer*

Bezoekadres
Visarenddreef 1
Lelystad

PROVINCIE FLEVOLAND

PostNL
Afz. 8232 PH I

€0,77

NEDERLAND
18.07.18
NetSet PB 865206

Z11CC #6641XDX#DD#DDDD#

Postbus 55, 8200 AB Lelystad

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: [EXTERNAL] RE: Media request
Datum: woensdag 18 juli 2018 15:25:38

Beste 10.2.e en 10.2.e,

10.2.e vroeg om met jullie af te stemmen over de perscontacten met de NBC. Kunnen jullie aangeven wie van jullie van de Communicatie-afdeling is? We moeten vrijdag schriftelijk reageren op hun vragen.

Groet,

10.2.e

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: vrijdag 13 juli 2018 12:34
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: [EXTERNAL] RE: Media request

Ha 10.2.e, dank voor het ons informeren.

zou je onze Communicatie afdeling goed aangehaakt willen houden? Het betreft hier een groot internationaal opererend mediabedrijf. En in deze komkommertijd weet je nooit of en hoe andere (internationale) media dit oppakken.
Ik ben zelf overigens vanaf morgen op vakantie en niet bereikbaar. In mijn afwezigheidsassistent staan vervangers genoemd.

Groet, 10.2.e

Op 13 jul. 2018 om 12:28 heeft 10.2.e <10.2.e @flevoland.nl<10.2.e @flevoland.nl>> het volgende geschreven:

Dag 10.2.e,

Ter informatie een mediaverzoek van NBC waar we op ingaan.

Groet,

10.2.e

Van: 10.2.e @nbcuni.com]
Verzonden: maandag 9 juli 2018 22:43
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: [EXTERNAL] RE: Media request

Apologies the questions for the interview have come a bit later than I promised. What I'll asking is:

-What was the ideology behind the previous policies to have limited intervention with the park wildlife?
-Why was it time now to review and change the policies?
-The Van Geel report has been criticised for lacking detail on how the population of grazers should be controlled - how did this affect how politicians reached a decision on the new policy?
-What's your response to people who say culling deer is cruel?
-What's your response to people who say keeping these animals in the area is unnatural and particularly the

horses and other large grazers should be removed and relocated?
-Why do you think this issue - the management of a park and it's wildlife - became so political? Why do constituents feel so strongly about this?

As soon as you can, please let me know they date Mr Hofstra would be available to meet with me (preferably July 23 or 24). Even if the time of day needs to be confirmed later on, the date will help me in setting my travel plans.

Best,
10.2.e
—
Linda Givetash
+44 10.2.e

Sent from my iPhone

On 6 Jul 2018, at 13:41, 10.2.e @flevoland.nl<10.2.e @flevoland.nl>> wrote:
Dear 10.2.e,

Thank you for the conversation we just had on the phone. Mr. Hofstra is glad to cooperate, so we are going to make the appointment for an interview. I will ask his secretary to reach out to you after the weekend to set up a date and time.

I would like to ask you to send the questions you are going to ask Mr. Hofstra in advance, so we can do all the preparations. It speaks for itself that English is Mr. Hofstra's second language, so we want to be well prepared.

Have a good weekend.

Yours sincerely,

10.2.e

Provincie Flevoland
Afdeling Bestuurs- en Directieondersteuning

E 10.2.e @flevoland.nl>
T 0320 10.2.e
M 06 10.2.e

<image001.jpg>

Van: 10.2.e @nbcuni.com]
Verzonden: vrijdag 6 juli 2018 12:52
Aan: Bestuursondersteuners GS
Onderwerp: Media request

Hello,

I'm a reporter with NBC News in London. I'm planning on doing a story for our website on the Oostvaardersplassen park, it's history and future. I'm planning to come visit the park the week of July 23. Given the upcoming decision on July 11 about the future park policies, I was hoping I could arrange an interview with Mr. Hofstra, either by phone in advance of my travel, or in person while I'm in Flevoland. I would only need about 10-15 minutes of his time to discuss his position on the future of the park, the challenges of reaching a position given the divided public opinion about the park, and the challenges and costs involved in implementing the new strategy.

Please let me know when an interview can be arranged. If you want to discuss planning further, I can be reached by email or at +44 10.2.e .

Thanks,
10.2.e

10.2.e
Reporter, NBCnews.com<http://NBCnews.com>
10.2.e @nbcuni.com<mailto:linda.givetash@nbcuni.com>
+44 10.2.e

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Handhavingsverzoek beweidbaarheid Oostvaardersplassen
Datum: maandag 23 juli 2018 10:56:19

10.2.e, vraagje,
Is dit een nieuw verzoek, of is dit het verzoek uit maart/april toen het om de winterse situatie ging (en dat maanden bij de NVWA is blijven hangen). De coördinator voor Oostvaardersplassen zaken is 10.2.e .
En dat verzoek uit maart/april is intussen naar ons doorgezet.
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: maandag 23 juli 2018 10:41
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Handhavingsverzoek beweidbaarheid Oostvaardersplassen

Beste 10.2.e,
Hierbij wil ik je op de hoogte brengen van het feit dat de NVWA een handhavingsverzoek heeft ontvangen van de Stichting Welzijn Grote Grazers OVP inzake de beweidbaarheid van de Oostvaardersplassen. De Heckrunderen, konikpaarden en edelherten dienen eruit verwijderd te worden met als reden dat er in het gebied geen vegetatie voorhanden is om aan de voedselbehoefte van de dieren te voldoen.
De NVWA vroeg wie er vanuit Flevoland betrokken moet worden en aangezien ik begrepen heb, dat jij doende bent met een nieuw convenant inzake het beheer kom ik bij jou uit.
Vanuit de NVWA is 10.2.e hiervoor aanspreekpunt en bezig met de voorbereiding van het besluit.
Zie hieronder haar gegevens.

10.2.e
.....
Directie Handhaven
Divisie Regie & expertise
Afdeling Expertise
Domein natuur
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Catharijnesingel 59 | 3511 GG | Utrecht
Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht
T (088) 10.2.e
M 06 10.2.e

Mocht je nog verdere vragen hebben dan hoor ik graag van je,
Met vriendelijke groet,

10.2.e
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Natuur en Biodiversiteit
Team Soorten
Telefoon: 06 10.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,
wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard
ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If

you
are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you
are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Handhavingsverzoek beweidbaarheid Oostvaardersplassen
Datum: maandag 23 juli 2018 11:58:41

Hallo 10.2.e
Het verzoek om handhaving is inderdaad doorgezet, bij ons is er nog wel de vraag in hoeverre het terecht is dat de NVWA dit heeft doorgezet.
Reactie vanuit de handhavers:
Dit verzoek om handhaving is gebaseerd op de naleving van de Wet dieren en het besluit Houders van dieren. De brief van de NVWA suggereert dat de provincie het bevoegd gezag is voor deze wetgeving, maar dat is bij ons niet bekend.
Dus: het lijkt me dat dit nog wel een puntje voor de juridische werkgroep kan zijn.
En dan kun je je ook nog afvragen waarom het zo lang heeft geduurd voor dit werd doorgezet. De situatie waar het om ging is immers al lang achterhaald.
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: maandag 23 juli 2018 11:52
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: Handhavingsverzoek beweidbaarheid Oostvaardersplassen
Hoi 10.2.e,
Het is inderdaad een verzoek uit april, waar de NVWA de voorbereiding van het besluit voor treft.
Vorige week vroeg de NVWA wie vanuit Flevoland betrokken moest worden (ik had toen vakantie) maar kennelijk is al het geregeld.
Groet 10.2.e

Van: 10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: maandag 23 juli 2018 10:56
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: Handhavingsverzoek beweidbaarheid Oostvaardersplassen
10.2.e, vraagje,
Is dit een nieuw verzoek, of is dit het verzoek uit maart/april toen het om de winterse situatie ging (en dat maanden bij de NVWA is blijven hangen). De coördinator voor Oostvaardersplassen zaken is 10.2.e .
En dat verzoek uit maart/april is intussen naar ons doorgezet.
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: maandag 23 juli 2018 10:41
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Handhavingsverzoek beweidbaarheid Oostvaardersplassen
Beste 10.2.e,
Hierbij wil ik je op de hoogte brengen van het feit dat de NVWA een handhavingsverzoek heeft ontvangen van de Stichting Welzijn Grote Grazers OVP inzake de beweidbaarheid van de Oostvaardersplassen. De Heckrunderen, konikpaarden en edelherten dienen eruit verwijderd te worden met als reden dat er in het gebied geen vegetatie voorhanden is om aan de voedselbehoefte van de dieren te voldoen.
De NVWA vroeg wie er vanuit Flevoland betrokken moet worden en aangezien ik begrepen heb, dat jij doende bent met een nieuw convenant inzake het beheer kom ik bij jou uit.
Vanuit de NVWA is 10.2.e hiervoor aanspreekpunt en bezig met de voorbereiding van het besluit.
Zie hieronder haar gegevens.
10.2.e
10.2.e
.....
Directie Handhaven
Divisie Regie & expertise
Afdeling Expertise

Domein natuur
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Catharijnesingel 59 | 3511 GG | Utrecht
Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht
T (088) 10.2.e
M 06 10.2.e
Mocht je nog verdere vragen hebben dan hoor ik graag van je,
Met vriendelijke groet,
10.2.e
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Natuur en Biodiversiteit
Team Soorten
Telefoon: 06 10.2.e
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,
wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard
ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you
are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you
are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,
wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard
ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you
are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you
are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: handhavingsverzoek grote grazers OVP
Datum: woensdag 25 juli 2018 14:52:44

Hai 10.2.e,
Ter overweging:
Het punt is dat artikel 2.1 wet dieren en daarmee samenhangend artikel 1.3 onder e van het besluit houders ook van toepassing is op niet gehouden dieren. Dit heeft de wetgever expliciet opgenomen. Daarmee faalt mijns inziens het argument dat weiden enkel het doen begrazen is. Als immers weiden enkel kan gebeuren door menselijk handelen dan kan dit per definitie niet van toepassing zijn op niet gehouden dieren daar deze zich grotendeels buiten de macht van mensen bevinden en dan had het niet als zodanig in de wet moeten worden opgenomen.
Dat het apart is om dit op te nemen voor niet gehouden dieren ben ik met je eens. Echter dit is wel wat de wet zegt.
Groeten 10.2.e

Van: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl]
Verzonden: woensdag 25 juli 2018 14:40
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: handhavingsverzoek grote grazers OVP

Voor intern beraad
Beste 10.2.e,
'Weiden' is in de context van artikel 1.3 een werkwoord. 'Grazen' doet het dier, daar gaat het hier niet om. Het gaat om 'doen grazen' of 'laten grazen', en – nogmaals – dat veronderstelt 'iemand' die 'doet grazen' of 'laten grazen'.

Het Hof heeft – letterlijk - geoordeeld dat het geen gehouden dieren zijn. Inderdaad is daarbij de term 'gehouden wilde dieren' gebruikt. En inderdaad is geconstateerd dat er een zekere zorgplicht voor Staatsbosbeheer bestaat, waarvan in de uitspraak is vastgesteld dat Staatsbosbeheer daar aan voldoet.
Als de bepaling over 'weiden' van toepassing zou zijn, dan zou dat ook inhoudelijk volgens mij niet passen bij niet-gehouden dieren, en ook – in meer algemene zin – niet bij het beleid voor de Oostvaardersplassen.
Zoals bekend ligt onze organisatie bij de Oostvaardersplassen voortdurend onder een vergrootglas. Er komen bijvoorbeeld zonder toestemming dierenartsen het gebied in die de aanwezige dieren bekijken met het referentiekader van veeteelt en paardenfokkerijen. Wij moeten ons daar voortdurend voor verantwoorden, en in die context ligt dit handhavingsverzoek en de uitleg over deze wetsbepaling voor mij nogal principieel. Ik wil er voor waken dat dit geen precedent wordt waar we last van krijgen.
Dit nog even ter toelichting, en ik wacht het contact met 10.2.e graag af.
Met hartelijke groet,

10.2.e
(ma-di-wo-do)
Staatsbosbeheer
Juridische zaken | Hart van Brabantlaan 16 | postbus 330 | 5000 AH Tilburg
T 013-10.2.e | 06-10.2.e
www.staatsbosbeheer.nl

Van: 10.2.e @nvwa.nl]
Verzonden: woensdag 25 juli 2018 12:45
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: RE: handhavingsverzoek grote grazers OVP

Hai 10.2.e
10.2.e van JZ NVWA zal contact met SBB opnemen voor een zienswijze.
Echter de wet noch het besluit geven een definitie van het woord weide. Van Dale geeft aan grazen en laten grazen. Door in te steken op het doen weiden ga je wederom de discussie openen of het gehouden of wilde of gehouden wilde dieren zijn. Het hof in Arnhem heeft

geoordeeld dat het gehouden wilde dieren zijn en dat er een zekere zorgplicht vanuit SBB bestaat. De dieren zijn ooit door de mens geïntroduceerd juist om het gebied te begrazen. Er staat een hek om het gebied, dus de dieren kunnen niet zelf elders grazen. Het is dus niet geheel; onlogisch om van een beperkte mate van weiden/ doen begrazen te spreken. Ik denk dat het niet een sterk juridisch argument is om het verzoek af te wijzen.
Groeten 10.2.e

Van: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl]
Verzonden: woensdag 25 juli 2018 10:24
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: handhavingsverzoek grote grazers OVP
Urgentie: Hoog

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 25 juli 2018 10:23
Aan: 10.2.e @nvwa.nl>
CC: 10.2.e @minez.nl>; 10.2.e @flevoland.nl>
Onderwerp: FW: handhavingsverzoek grote grazers OVP
Urgentie: Hoog

Vertrouwelijk, voor intern beraad
Beste 10.2.e ,
Over het onderstaande heb ik ook via de e-mail van gedachten gewisseld met het ministerie. En ik had er in een eerder stadium ook contact over met 10.2.e van de NVWA. Aan 10.2.e heb ik uitgelegd wat het belang van Staatsbosbeheer bij dit verzoek is. Hij heeft mij vervolgens beloofd mij op de hoogte te houden van de ontwikkelingen in dit dossier.
11.1
Mijn dringende verzoek is daarom om mijn redenering in het besluit te betrekken. Zo niet, dan zou je toch moeten onderzoeken of Staatsbosbeheer niet formeel om een zienswijze moet worden gevraagd.
Uiteraard ben ik graag bereid tot verdere toelichting of overleg.
Met hartelijke groet,

10.2.e
(ma-di-wo-do)
Staatsbosbeheer
Juridische zaken | Hart van Brabantlaan 16 | postbus 330 | 5000 AH Tilburg
T 013-10.2.e | 06-10.2.e
www.staatsbosbeheer.nl

Van: 10.2.e @nvwa.nl]
Verzonden: dinsdag 24 juli 2018 12:57
Aan: 10.2.e @staatsbosbeheer.nl
CC: 10.2.e
Onderwerp: handhavingsverzoek grote grazers OVP
Beste 10.2.e en 10.2.e ,
Via 10.2.e van het Ministerie van LNV ontving ik jullie namen. Bij deze wil ik jullie informeren dat de NVWA een handhavingsverzoek heeft ontvangen van een stichting. Het verzoek heeft betrekking op het al dan niet beweidbaar zijn van de Oostvaardersplassen door grote grazers. De stichting is van mening dat de OVP al langere tijd niet beweidbaar is en dat per direct alle dieren moeten worden verwijderd.
De NVWA is bevoegd gezag voor de wet dieren. Het artikel (artikel 2.1 wet dieren gelet op 1.3 onder e besluit houders van dieren) is ook een strafbaar feit voor wilde dieren cq niet-gehouden dieren. De NVWA gaat het verzoek afwijzen. Volgens ons is de OVP wel degelijk beweidbaar, gelet op de grote populatie ontwikkelingen en het regulier beheer. De situatie qua beweidbaarheid van afgelopen winter is opgelost door het afschot en bijvoeren.
Mochten jullie nog zaken willen meegeven dan hoor ik het graag. We streven ernaar het verzoek deze of begin volgende week de deur uit te hebben.
Met vriendelijke groet

10.2.e
.....
Directie Handhaven
Divisie Regie & expertise
Afdeling Expertise
Domein natuur
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
Catharijnesingel 59 | 3511 GG | Utrecht
Postbus 43006 | 3540 AA | Utrecht
.....
T (088) 10.2.e
M 06 10.2.e
.....
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Disclaimer Nederlands English
Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
Disclaimer Nederlands English

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: Brief aan Europese Commissie over besluitvorming Beleidskader beheer Oostvaardersplassen
Datum: donderdag 2 augustus 2018 15:57:50
Bijlagen: image001.jpg
DOCUVITP-#2271146-v2-Letter_to_the_European_Commission_concerning_decisions_with_relation_to_the_OVP.PDF

Beste 10.2.e,
De Europese Commissie heeft eerder aan ons gevraagd om na besluitvorming over het Beleidskader beheer Oostvaardersplassen een brief van ons te krijgen over de besluitvorming. We hebben deze vandaag verzonden met een samenvatting van de gezette stappen en de inhoud van het beleidskader, zie bijgesloten. We sturen deze ter informatie aan jullie, zodat jullie op ervan op de hoogte zijn.
Groet,

10.2.e
Afdeling Ruimte en Economie
Provincie Flevoland
Visarenddreef 1, Lelystad
Postbus 55, 8200AB Lelystad
M 06 10.2.e
E 10.2.e @flevoland.nl
W www.flevoland.nl

image001

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

PROVINCIE FLEVOLAND

Postbus 55
8200 AB Lelystad

Telefoon
(0320) 10.2.e
Fax
(0320) 10.2.e
E-mail
10.2.e @Flevoland.nl
Website
www.flevoland.nl

154a

European Commission
Directorate-General for the Environment
10.2.e

Verzenddatum 02 AUG. 2018 *Bijlagen* *Uw kenmerk* *Ons kenmerk* 2271146

Onderwerp
Letter to the European Commission concerning decisions relating to the management of the Oostvaardersplassen in the province of Flevoland

Dear 10.2.e ,

Hereby, we wish to inform the Commission about recent decision-making by the Provincial Council of Flevoland concerning the management of the Oostvaardersplassen with regard to the email correspondence with Mrs. 10.2.e , representative of the Province of Flevoland in Brussels, from June 29th 2018 following parliamentary questions by Mrs. 10.2.e .

In April this year the external advisory body or 'Commissie Van Geel' published a report containing an assessment of the current conservation issues in the Oostvaardersplassen with detailed recommendations for necessary management measures. On July 11, the Provincial Council of Flevoland accepted the Van Geel report as policy framework for the management of the Oostvaardersplassen.

In agreement with the conclusions derived from the advice report by 'Commissie van Geel', in summary:

a. To give top priority to the execution of the Natura 2000 management plan including the swamp reset and the rewetting of parts of the grazing area at the size of 500 hectares.
b. Adjustment of policy and management of the large grazers, under which the realization of shelter options spreading 300 hectares, implementing and maintaining a grazing pressure of 1.4 animals per hectare as overall limitation for the coming years and a very cautious reset of grazing pressure in 2018 to 1.100 animals, differentiated by species.
c. Monitoring the developments of the Natura 2000-objectives, the condition of the animals, vegetation development and landscape values.
d. Constant and proactive communication about management of the large grazers and nature management in the Oostvaardersplassen.
e. Recovery of various vegetation in the grazing area, through which a varied and half-open landscape will be created.
f. Further and additional investment in the recreational facilities in and around the Oostvaardersplassen.
g. National Park Nieuw Land to be selected as important framework for the integrated approach of nature, landscape, tourism, recreation, communication and education surrounding the Oostvaardersplassen area, where the governance of the Oostvaardersplassen lies within the framework of National Park Nieuw Land.

Inlichtingen bij
10.2.e

Doorkiesnummer
+31 10.2.e

Bezoekadres
Visarenddreef 1
Lelystad

These decisions give the Provincial Council the mandate to take all necessary action, measures and decisions to come to the completion of the policy framework including the provision of a contract to Staatsbosbeheer to draw up a new management plan for the Oostvaardersplassen based on the advisory report of the 'Commissie Van Geel', giving priority to resetting the grazing pressure in 2018 by reducing the large grazer population to 1.100 animals, and the development of the first phase of shelter measures before the end of 2018.

A sum of € 3,2 million has been allocated for the above mentioned measures to be taken in 2018, divided as follows:

1. the realization of a first phase of shelter measures of the mentioned 300 hectares for a maximum amount of € 2,0 million;
2. the reset of the grazing pressure in 2018 to 1.100 animals, differentiated by species for a maximum amount of € 1,0 million;
3. the design for monitoring development in the Oostvaardersplassen area in 2018 for a maximum amount of € 0,1 million.

The 'Commissie Van Geel' has indicated that an investment impulse of approximately € 15,0 million spread over a number of years, is needed in addition to a structural amount of € 0,9 million on a yearly basis. These investments will need to be contributed by several governments, among which the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality.

The Province of Flevoland and Staatsbosbeheer are actively working on the implementation of the established policy based on a covenant signed July 20, 2018. This in close involvement with the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality. A copy of this letter has also been forwarded to the minister of this department.

We hope to have informed the Commission sufficiently for the time being. If there are any further questions, please do not hesitate to contact us. Lastly, we wish to notify you about a scheduled meeting between our Provincial Executive Mr. Hofstra and the Environment Directorate-General Mr. Kremer in October 2018 to inform the Commission about the before mentioned matters.

Yours sincerely,

The Provincial Council of Flevoland,
Secretary, Commissioner of the King in Flevoland,

10.2.e

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: Wageningen Environmental Research: opdracht voor opstellen monitoring- en onderzoeksplan
Datum: woensdag 8 augustus 2018 10:17:59
Bijlagen: image001.jpg
DOCUVITP-#2262320-v2-Beleidskader_beheer_Oostvaardersplassen_-_Toelichting_op_de_vraag_naar_monitoring__onderzoek_en_review.DOCX
Motie 7 - D66 - Planning en monitoring maatregelen Van Geel.pdf
Hand aan de kraan 180725.docx

Beste 10.2.e,
Bijgesloten de uitvraag en de offerte met betrekking tot de opdracht voor opstellen monitoring- en onderzoeksplan aan Wageningen Environmental Research. We hebben eerder met jullie 10.2.e afgestemd dat het ministerie van LNV de helft van de kosten bijdraagt met een maximum van € 25.000. Gegeven de vaart die we willen en moeten maken (onze Staten verwachten in september een monitoringsplan) hebben we de opdracht verstrekt (de brief is overigens nog niet verstuurd) en willen we met jullie afstemmen op welke wijze jullie bijdrage kan plaatsvinden. Goed om te weten dat we verwachten dat er na deze opdracht nog een aantal zaken verder uitgezocht en uitgewerkt moeten worden, die kunnen leiden tot een vervolgopdracht aan Wageningen of een andere organisatie. Als laatste ook bijgesloten de motie met betrekking tot monitoring. Laat weten als jullie vragen hebben.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: maandag 6 augustus 2018 9:36
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: [SPAM] RE: Brief aan Europese Commissie over besluitvorming Beleidskader beheer Oostvaardersplassen
Beste 10.2.e,
Dank je wel voor toezending van de kopie van de brief. Ik heb deze ter informatie doorgestuurd aan mijn collega's die zich bezig houden met N2000.
Verder wil ik je laten weten dat wij een WOB-verzoek hebben ontvangen waarvan de beantwoording m.n. bij de provincie en Staatsbosbeheer ligt. Ik zal daarvoor jouw naam en die van 10.2.e doorgeven.
Met vriendelijke groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @flevoland.nl]
Verzonden: donderdag 2 augustus 2018 15:58
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Brief aan Europese Commissie over besluitvorming Beleidskader beheer Oostvaardersplassen
Beste 10.2.e,
De Europese Commissie heeft eerder aan ons gevraagd om na besluitvorming over het Beleidskader beheer Oostvaardersplassen een brief van ons te krijgen over de besluitvorming. We hebben deze vandaag verzonden met een samenvatting van de gezette stappen en de inhoud van het beleidskader, zie bijgesloten. We sturen deze ter informatie aan jullie, zodat jullie op ervan op de hoogte zijn.
Groet,
10.2.e
Afdeling Ruimte en Economie
Provincie Flevoland
Visarenddreef 1, Lelystad
Postbus 55, 8200AB Lelystad
M 06 10.2.e
E 10.2.e @flevoland.nl
W www.flevoland.nl

image001

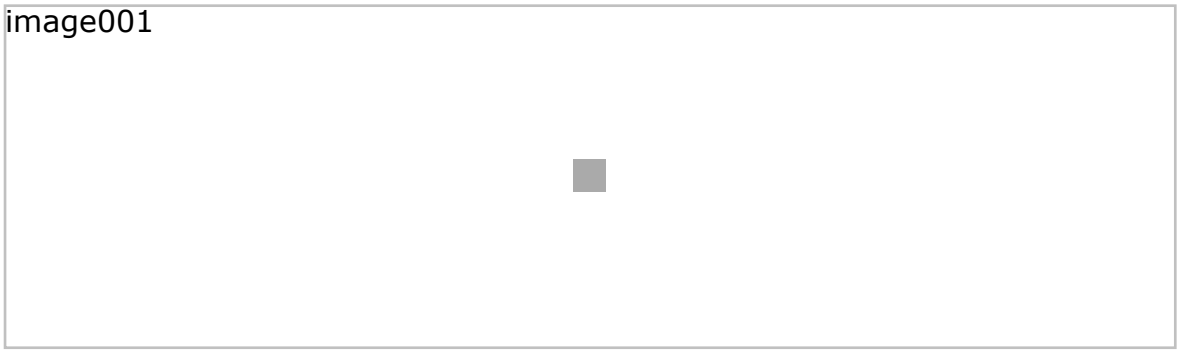

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,
wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard
ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you
are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you
are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Monitoring, onderzoek en review

Geachte mevrouw 10.2.e ,

Een korte toelichting op het telefoongesprek dat we hebben gehad over monitoring, onderzoek en een wetenschappelijke review.

Provinciale Staten van Flevoland hebben in februari 2017 de opdracht gegeven aan Gedeputeerde Staten om te komen tot een beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen. Onderdeel van deze opdracht was het instellen van een externe begeleidingscommissie, die Gedeputeerde Staten adviseert over het nieuwe beleidskader. Deze commissie onder leiding van de heer Van Geel heeft op 25 april 2018 haar advies overhandigd aan gedeputeerde Hofstra.

Gedeputeerde Staten hebben vervolgens aan Provinciale Staten voorgesteld om dit adviesrapport vast te stellen als beleidskader. De besluitvorming hierover in Provinciale Staten vindt op 11 juli a.s. plaats. Belangrijk onderdeel van het adviesrapport is de continue (bijna real time) monitoring van de stand van zaken in het gebied van de Oostvaardersplassen en van de effecten van de maatregelen die de commissie Van Geel voorstelt. Verder adviseert de commissie Van Geel om toe te werken naar het beschikbaar komen van een wetenschappelijke review op basis van onderzoek. We vragen Wageningen Environmental Research om hierin mee te denken en te komen met een advies/voorstel voor een invulling. Daarbij is onderstaand het vertrekpunt, waarbij we ons sterk aanbevolen houden voor alle aanvullende ideeën en suggesties.

Vraagstelling
Provincie Flevoland wil op korte termijn en in onderlinge samenhang de monitoring en het onderzoek inrichten, zodat bij aanvang van het uitvoeren van de maatregelen er:
- een set van indicatoren is op basis waarvan de stand van zaken van het gebied van de Oostvaardersplassen in beeld is te brengen, gerelateerd aan de doelen die gesteld zijn ten aanzien van het gebied. Het adviesrapport is een integraal rapport, waarbij het niet alleen gaat om natuurwaarden, maar ook om landschap, toerisme, recreatie, economie, communicatie en educatie; de monitoring dient ook;
- een overzicht is van de reeds nu beschikbare monitoringsgegevens en –instrumentarium (meetmethode, rapportages, etc.) voor de benoemde indicatoren, niet alleen provinciaal en nationaal, maar ook binnen of in aansluiting op internationale (EU) wetenschappelijke onderzoeksprogramma's en lopend toegepast onderzoek;
- inzicht is in de wijze waarop deze gegevens en dit instrumentarium ter beschikking zijn of kunnen komen voor de provincie Flevoland en het Oostvaardersplassengebied.

We hebben de monitoring en onderzoek nodig voor drie doelen:
1. Monitoring ten behoeve van het 'hand-aan-de-kraan-principe' op basis waarvan een continu zicht is op de stand van zaken met betrekking tot de indicatoren ten opzichte van het doelbereik en zo nodig bijsturing kan plaatsvinden. Dit is ook de basis om Provinciale Staten, belanghebbenden, betrokkenen en de samenleving in algemene zin te informeren over de realisatie van het beleidskader en de stand van zaken in het gebied.
2. Monitoring op de langere termijn om te beoordelen of de gewenste resultaten en de (maatschappelijke) effecten worden bereikt, ook te gebruiken voor verantwoording naar bijvoorbeeld de EU.
3. Evaluerend onderzoek in de vorm van een wetenschappelijke review, zoals overeengekomen in de overeenkomst tussen het ministerie van LNV en Gedeputeerde Staten. Bij dit onderzoek kunnen we ons inbreng en betrokkenheid van buitenlandse kennisinstellingen voorstellen.

Als start is het belangrijk om in september 2018 een zo volledig mogelijk beeld te hebben van de huidige stand van zaken van het Oostvaardersplassengebied op basis van de set van indicatoren, in elk geval voor de indicatoren die betrekking hebben op het realiseren van beschuttingsmogelijkheden, op 'reset' van grote grazers en op de moeras-reset (de maatregelen die op korte termijn moeten worden gerealiseerd).

De provincie ziet een ‘tweetraps’-aanpak voor zich, waarbij in de eerste stap in de aankomende twee maanden de opzet van de monitoring en het onderzoek wordt uitgewerkt in een voorstel en aanpak, waarbij tevens afstemming heeft plaatsgevonden met organisaties die zich op dit moment bezighouden met monitoring en onderzoek in het gebied, waaronder in elk geval Staatsbosbeheer. De tweede stap is de langjarige uitvoering van de monitoring en het onderzoek.

Input
De commissie Van Geel heeft betrokkenen, belanghebbenden en deskundigen geconsulteerd tijdens de totstandkoming van het advies. De provincie Flevoland heeft de afgelopen maanden veel suggesties en ideeën gekregen, ook een beperkt aantal over monitoring. Deze zijn direct na de start van de opdracht beschikbaar. Verder heeft de provincie een overzicht beschikbaar van de huidige monitoringsgegevens en -instrumenten die binnen de provincie beschikbaar zijn en bekend zijn.

Planning
De eerste fase dient bij voorkeur afgerond te zijn eind augustus 2018.

Organisatie
De provincie Flevoland is opdrachtgever van de opdracht. Contactpersoon en aanspreekpunt is 10.2.e 10.2.e De provincie trekt hierin samen op met het ministerie van LNV en met Staatsbosbeheer als eigenaar en beheerder van het gebied.

Voorstel
De provincie verwacht van Wageningen Environmental Research een voorstel voor de opzet van de eerste fase, zodat de provincie vanaf 1 september kan starten met de uitvoering van de monitoring en het onderzoek. De rol van de universiteit daarin is onderwerp van het advies in de eerste stap.

Hand aan de kraan

Voorstel voor monitoring Oostvaardersplassen, fase 1

De vraag van de provincie

Tegen de achtergrond van hernieuwde discussie over onder meer het welzijn van grote grazers, heeft Provinciale Staten van Flevoland de Commissie van Geel gevraagd om een advies te geven over een optimaal functionerend Oostvaardersplassengebied met brede maatschappelijke waardering. De Commissie heeft in april 2018 advies uitgebracht, met diverse adviezen over het welzijn van de grote grazers (beschutting, vermindering begrazingsruimte en begrazingsdruk, reset van het aantal grote grazers), maar ook over communicatie, landschap en recreatie. Daarnaast gaat de Commissie Van Geel in op de relatie met het toekomstige nationale Park Nieuwland, de uitbreiding van het vliegveld Lelystad en de toekomstige governance van het gebied. De Commissie noemt drie soorten monitoring.

- Belangrijk onderdeel van het advies is ten eerste de monitoring volgens het principe Hand aan de Kraan. Actuele informatie over het doelbereik van de Natura 2000 doelstellingen, de conditie van de dieren, vegetatie-ontwikkeling en landschappelijke waarden moet leidend zijn voor de wijze van beheer.
- Ten tweede is monitoring voor de langere termijn nodig om te beoordelen of de gewenste resultaten en de (maatschappelijke) effecten worden bereikt.
- De informatie uit de monitoring moet - ten derde - ook gebruikt kunnen worden voor een (eventueel internationale) wetenschappelijke review.

De Provincie heeft op grond van het besluit van Provinciale Staten op 11 juli 2018 aan Wageningen Environmental Research (WENR) gevraagd om een voorstel te doen voor de opzet en organisatie van deze monitoring. De vraag van de provincie spitst zich toe op de eerste fase, maar het resultaat moet ook voorsorteren op de lange termijn en de wetenschappelijke review. Deze eerste fase dient voor 1 september afgerond te zijn.

Visie van WENR op de vraag

WENR heeft veel ervaring met de monitoring van (natuur)beleid, zowel wat betreft het ecologische aspect als de procesmatige aspecten en de maatschappelijke betekenis van natuur. In al deze projecten heeft WENR ervaren dat het belangrijk is dat betrokken partijen zich achter de opzet van de monitoring scharen zodat er geen controverses ontstaan op de informatie op zich. WENR is goed geëquipeerd om cijfermatige ontwikkelingen te vertalen in bruikbare concrete beleidsadviezen.

Voor het verzamelen van informatie is het belangrijk om maximaal gebruik te maken van beschikbare gegevens en deze te gebruiken voor het bepalen van onomstreden indicatoren. Actieve participatie van de organisaties die deze gegevens verzamelen (o.m. SBB, SOVON, ...) is dan ook belangrijk. WENR heeft een goed overzicht over allerlei gegevensbronnen en heeft een goed contact met de organisaties die gegevens verzamelen.

Beschikbare data zullen worden opgenomen in een wetenschappelijk verantwoord systeem van indicatoren en meetmethoden, dat WENR in samenspraak met verschillende deskundigen zal opzetten. Waar nodig zullen aanvullende indicatoren worden voorgesteld, in nauw overleg met de Provincie Flevoland en andere betrokkenen, vanuit de onafhankelijke wetenschappelijke positie die WENR inneemt.

Naast het ecologische aspect is ook het proces en de maatschappelijke betekenis relevant om te volgen. WENR werkt momenteel aan een advies in het kader van het toekomstige Nationaal Park Nieuwland en doet een evaluatie van het natuurbeleid in de Provincie Flevoland. WENR zal ook voorstellen doen voor de monitoring van de adviezen van de Commissie van Geel ten aanzien van: het recreatief gebruik en beleving, alsmede de effecten hiervan, en de "actieve, permanente, en proactieve communicatie en educatie".

Aanpak

De onderstaande aanpak is met name gericht op een eerste fase waarin een advies over de korte termijn monitoring zal worden gegeven. Daarnaast wordt voorgesorteerd op de lange termijn monitoring en de wetenschappelijke review die in de volgende fase van het onderzoek zullen worden uitgewerkt.

Het werkproces doorloopt de volgende onderdelen.

1. *Inventariseren van beschikbare data*
   Met verschillende organisaties (w.o. de Provincie, SBB, SOVON) zal worden gesproken over de beschikbare data, over bruikbaarheid en beschikbaarheid voor de monitoring OVP en over suggesties voor indicatoren. Hiervan wordt een overzicht gemaakt.

   Resultaat: een overzicht van de reeds nu beschikbare monitoringsgegevens en –instrumentarium (meetmethode, rapportages, etc.), niet alleen provinciaal en nationaal, maar ook vanuit internationale (EU) wetenschappelijke onderzoeksprogramma's en lopend toegepast onderzoek.

2. *Advies korte termijn monitoring op basis van beschikbare data*
   In deze fase gaat het om het beoordelen van de bruikbaarheid van de beschikbare informatie voor de monitoring in het kader van het 'hand aan de kraan' principe. Hierbij wordt onder meer gebruikt gemaakt van een eerder gemaakte opzet van SBB.

   Deze inventarisatie wordt 'gekruist' met de onderwerpen die de Commissie Van Geel noemt om na te gaan waar eventuele 'witte vlekken' ontstaan. In nauwe samenspraak met de Provincie over de te kiezen indicatoren wordt hierover advies gegeven. Efficiëntie zal hierbij mede als criterium worden meegenomen, er hoeven niet meer data verzameld te worden dan nodig om de 'hand aan de kraan' te kunnen houden.

   Resultaat: een advies op het niveau van concrete indicatoren over benodigde gegevens, meetmethoden, beschikbare en nog niet beschikbare data. Daarbij wordt aangegeven welke organisaties over welke data beschikken.

   Dit advies wordt tevens voorgelegd aan een aantal externe experts die niet bij het opstellen van het advies zijn betrokken.

3. *Doorkijk naar volgende fase*

   Het bovenstaande geeft nog geen monitoring voor alle aanbevelingen van de Commissie Van Geel. Er zal een doorkijk worden gegeven als voorbereiding op de volgende fase waarin de monitoring voor de langere termijn en voorbereiding van de wetenschappelijke review wordt uitgewerkt. Dit gebeurt voor met de Provincie nader te bepalen thema's.

   Resultaat. Op het niveau van thema's zal per thema een beschouwing worden gegeven over de inhoud en aanpak van de lange termijn monitoring en de voorbereiding van de wetenschappelijk review.

4. *Rapportage*
   Het advies wordt vastgelegd in een werkdocument dat na aanbieding aan de Staten van Flevoland openbaar beschikbaar is.

Gedurende de uitvoering van de bovengenoemde activiteiten zal frequent met de Provincie Flevoland worden overlegd.

Uitvoering
De projectleiding ligt in handen van10.2.e (10.2.e) die daarbij samenwerkt met 10.2.e . Bij het ontwikkelen van de monitor zal verder de volle breedte van de expertise van WENR worden benut.

Planning
Het bovenstaande kan voor 1 september gereed zijn. Hierbij de volgende planning aangehouden.

Fase	30	31	32	33	34	35
1						
2						
3						
4						

In september wordt de aanpak voor de volgende fase, gericht op de lange termijn en wetenschappelijke review, ontwikkeld.

Kosten
De kosten van het project bedragen 45.402 euro (exclusief BTW)

	Fase	**Kosten**
1	Inventariseren beschikbare data	10.2.g
2	Korte termijn advies	
2.1	- Beoordeling beschikbare data	10.2.g
2.2	- Witte vlekken	10.2.g
2.3	- Wetenschappelijke toets	10.2.g
3	Doorkijk naar lange termijn en wetenschappelijke review	10.2.g
4	Beschrijving voorstel	10.2.g
1 t/m 4	Werkoverleg / Projectleiding / coordinatie	10.2.g
	Totale kosten	**45402**

Van: 10.2.e
Aan: 10.2.e
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Visit from Denmark - the Danish Board for Wildlife Management (MFVM Id nr.: 3776244)
Datum: woensdag 29 augustus 2018 16:37:17

Dag 10.2.e,
Dank voor de bemiddeling. Ik had bij ons in huis ook 10.2.e gevraagd, die projectleider N2000 is voor de Oostvaardersplassen. Als Mette contact opneemt, stemmen we samen af op welke wijze we invulling kunnen geven aan vragen/verzoek. We houden jou ook op de hoogte.
Groet,
10.2.e

Van: 10.2.e @minez.nl]
Verzonden: woensdag 29 augustus 2018 14:58
Aan: '10.2.e'
CC: 10.2.e
Onderwerp: Visit from Denmark - the Danish Board for Wildlife Management (MFVM Id nr.: 3776244)
Dear 10.2.e,
Thanks for your email.
In the Netherlands the primary responsibility for the management of the area: Oostvaardersplassen, belongs to the province of Flevoland. Our Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality is not directly responsible, although the management authority is Staatsbosbeheer (State Forest Service, an independent part of our Ministry).
Herewith I'll send you the name to contact the person of the province of Flevoland:
Mr. 10.2.e
Telephone number: 0031 6 10.2.e
Email: 10.2.e @flevoland.nl
With kind regards,
10.2.e,
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Natuur en Biodiversiteit
Team Soorten
Telefoon: 06 10.2.e
Van: 10.2.e @mfvm.dk]
Verzonden: maandag 20 augustus 2018 14:01
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Visit from Denmark - the Danish Board for Wildlife Management (MFVM Id nr.: 3776244)
Dear 10.2.e
You have previously spoken to 10.2.e from the danish ministry of Environment and Food about a visit to the Netherlands for the Danish Board for Wildlife Management in September. We are now in contact with several good people about the program concerning goose management. We have also a wish to visit Oostvaardersplassen and learn about experiences in rewilding and the successes and challenges with the management/policy of such undisturbed nature. Do you know who we can contact to present the area and the ideas and history behind?
Best regards

10.2.e
Special Adviser I Nature and Climate Adaption
+ 45 10.2.e | 10.2.e @mfvm.dk

Ministry of Environment and Food of Denmark
Nature and Climate Adaption | Land Use and Nature | Slotsholmsgade 12 | DK 1216 København K | Tlf. +45 10.2.e | 10.2.e @mfvm.dk | www.mfvm.dk

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden,
wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen.
De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke

aard
ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you
are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you
are requested to inform the sender and delete the message.
The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail

Van: 10.2.e
Aan: '10.2.e "
Cc: 10.2.e
Onderwerp: RE: Visit from Denmark - the Danish Board for Wildlife Management (MFVM Id nr.: 3803702)
Datum: donderdag 30 augustus 2018 15:19:59
Bijlagen: image001.jpg

Dear 10.2.e ,
Thank you for your email. We're glad to welcome you in the province of Flevoland and the Oostvaardersplassen. Given the time you have to visit the Oostvaardersplassen we suggest we give you a short introduction on the Oostvaardersplassen and take you on a ride with a 4WD. The visit will be prepared and hosted by Staatsbosbeheer the owner and manager of this natural reserve. Staatsbosbeheer is commissioned by the Dutch government to strengthen the position of nature in the Netherlands. As a leading national public body and as land owner and manager of a sizeable amount of nature reserves Staatsbosbeheer works to conserve and develop the Netherlands' characteristic green heritage. 10.2.e of Staatsbosbeheer will arrange your visit together with the province of Flevoland. We've reserved the date and time and can discuss the details of the program and your specific areas of interest later.
Best regards,

10.2.e
Afdeling Ruimte en Economie
Provincie Flevoland
Visarenddreef 1, Lelystad
Postbus 55, 8200AB Lelystad
M 06 10.2.e
E 10.2.e @flevoland.nl
W www.flevoland.nl

image001

Van: 10.2.e @mfvm.dk]
Verzonden: donderdag 30 augustus 2018 9:50
Aan: 10.2.e
Onderwerp: Visit from Denmark - the Danish Board for Wildlife Management (MFVM Id nr.: 3803702)
Dear 10.2.e
I have recieved your name from 10.2.e (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) to help us with at visit to Oostvaardersplassen. We are The Danish Board for Wildlife Management, who is an advising body for the Minister for Environment and Food in Denmark on matters related to game and wildlife management. The board consist of nine members who are CEOs from the major stakeholder organizations, representing agriculture, forests, nature protection interests and outdoor life interests. The board has developed a tradition for one visit a year to another country to get inspiration for Danish wildlife management. Last year the board visited Schleswig-Holstein. This year in september we are visiting The Netherlands, where we wish to learn about goose management and rewilding in The Netherlands.
The 21th of september we have planned for a short visit at Oostvaardersplassen and learn about experiences in rewilding and the successes and challenges with the management/policy of such new undisturbed nature. We have 1-1½ hour around 01 pm to 02.30 pm. Is it possible to go for a short walk in the field and get a presentation of the area and what we can learn from your experiences in creating new nature - what state of nature is possible to reach in short time? We can discus details later and find out what program, would be appropriate.
Best regards

10.2.e

Special Adviser I Nature and Climate Adaption
+ 45 10.2.e | 10.2.e @mfvm.dk

Ministry of Environment and Food of Denmark
Nature and Climate Adaption | Land Use and Nature | Slotsholmsgade 12 | DK 1216 København K | Tlf. +45 38 142 142
| 10.2.e | www.mfvm.dk
disclaimer
http://www.flevoland.nl/Informatie/Disclaimer-e-mail